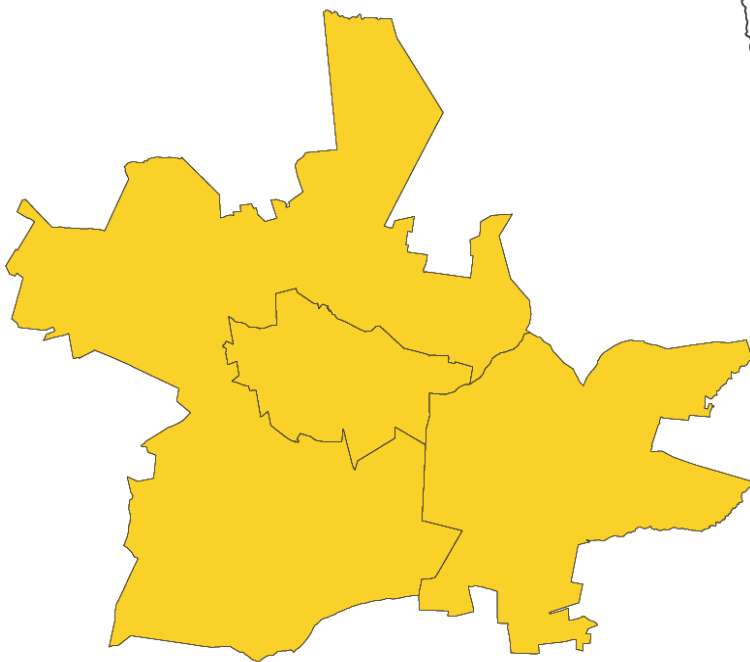

Centrum
Wsparcia
Doradczego

Załącznik Nr 3 do zarządzenia Nr 2626/24
Prezydenta Miasta Chełm
z dnia 18 kwietnia 2024 r.

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego

Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030

Projekt – kwiecień 2024 r.

Rzeczpospolita
Polska

Ministerstwo Funduszy
i Polityki Regionalnej

Unia Europejska
Fundusz Spójności

FUNDACJA
FUNDUSZ
WSPÓŁPRACY

ZWIĄZEK
MIAST
POLSKICH

miasto
Chełm

gmina
Chełm

gmina
Kamień

**Strategia Rozwoju
Ponadlokalnego
Chełmskiego Obszaru
Funkcjonalnego
do roku 2030**

**Centrum
Wsparcia
Doradczego**

**Strategia Rozwoju Ponadlokalnego
Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego
do roku 2030**

Opracowanie:

Związek Miast Polskich

Zespół autorski

Wojciech Kłosowski, Karolina Koguciuk, Mirosław Męcarski, Adam Witas, Dariusz Brzozowski, Piotr Górka, Marta Gurgul, Marek Karzyński, Grzegorz Roman, Marcin Turzyński

Kierownik projektu CWD

Jarosław Komża

Projekt „Centrum Wsparcia Doradczego 2023” jest trzecią edycją projektu strategicznego pod nazwą Centrum Wsparcia Doradczego, zainicjowanego przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. Obecna edycja CWD wdrażana jest przez Fundację Fundusz Współpracy oraz Związek Miast Polskich. Program ma na celu popularyzowanie idei partnerstwa międzysamorządowego oraz budowanie kompetencji samorządów lokalnych do strategicznego planowania rozwoju we współpracy z innymi JST i planowania kompleksowych przedsięwzięć, rozwiązujących problemy rozwojowe i odpowiadających zidentyfikowanemu potencjałowi obszaru partnerstwa. Projekt „Centrum Wsparcia Doradczego 2023” realizowany jest w okresie od lipca do końca grudnia 2023 roku w ramach programu Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich 2021-2027.

2023 © Związek Miast Polskich.

Skład Partnerstwa

1. **Chełm** – miasto na prawach powiatu,
2. **Chełm** – gmina wiejska,
3. **Kamień** – gmina wiejska.

Skład Komitetu Sterującego

1. **Jakub Banaszek**, Prezydent Miasta Chełm,
2. **Wiesław Kociuba**, Wójt Gminy Chełm,
3. **Dariusz Stocki**, Wójt Gminy Kamień.

Skład Grupy Roboczej

1. **Iwona Gnyp** – miasto Chełm,
2. **Edyta Gajewska** – miasto Chełm,
3. **Weronika Policha** – miasto Chełm,
4. **Malwina Sobczuk** – gmina Chełm,
5. **Grzegorz Mysiak** – gmina Kamień.

Spis treści

1.	Wstęp	9
2.	Synteza diagnozy	9
2.1.	Wprowadzenie do syntezy diagnozy	9
2.2.	Podstawowe informacje o Partnerstwie	10
2.3.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 1. „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF”	14
2.4.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 2. „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF”	17
2.5.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 3. „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca”	23
2.6.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 4. „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF”	35
2.7.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 5. „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF”	55
2.8.	Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 6. „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF”	65
2.9.	Pozostałe ustalenia diagnozy	68
3.	Analiza potencjałów, problemów i potrzeb rozwojowych Partnerstwa	75
3.1.	Polityka przestrzenna gmin Partnerstwa	75
3.2.	Kluczowe potencjały oraz problemy i potrzeby ChOF	81
3.3.	Analiza wzajemnych powiązań społecznych, gospodarczych i środowiskowych	86
4.	Cele partnerstwa i ich operacjonalizacja	87
4.1.	Cele strategii Partnerstwa	87
4.2.	Kierunki działań i działania podejmowane dla osiągnięcia celów strategicznych	92
4.3.	Wskaźniki osiągnięcia celów strategicznych	97
5.	Wymiar przestrzenny w strategii rozwoju obszaru partnerstwa	97
5.1.	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej	97
5.2.	Ustalenia i rekomendacje w zakresie polityki przestrzennej	104
5.3.	Obszary strategicznej interwencji określone w SRWL 2030	117
5.4.	Obszary strategicznej interwencji kluczowe dla ChOF	122
6.	Zrównoważona mobilność w ChOF	128
6.1.	Wprowadzenie do tematyki mobilności miejskiej	129
6.2.	Scenariuszowa analiza rozwoju sytuacji	131
6.3.	Cele w zakresie mobilności	133
7.	Projekty	136
7.1.	Lista projektów	136
7.2.	Powiązanie pomiędzy projektami (wiązki projektów)	140
7.3.	Wskaźniki realizacji projektów powiązane z właściwym programem	146
8.	Wdrażanie: warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii	148
8.1.	Forma instytucjonalizacji	148
8.2.	System zarządzania wdrażaniem strategii	148
8.3.	Monitorowanie i ocena wdrażania	149
8.4.	Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	150
9.	Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych	151
9.1.	Zaangażowanie interesariuszy na etapie przygotowywania strategii	152
9.2.	Zespół Doradczy	154
9.3.	Planowane zaangażowanie interesariuszy na etapie wdrażania strategii	154
9.4.	Opis procesu zaangażowania lokalnych interesariuszy	155

9.5.	Wyniki ewaluacji ex ante.....	157
10.	Źródła finansowania	166
10.1.	Potencjalnie dostępne źródła finansowania	166
10.2.	Planowane finansowanie projektów ZIT	168
10.3.	Planowane źródła finansowania pozostałych projektów	169
11.	Wykazy i spisy	173
11.1.	Wykaz użytych skrótów.....	173
11.2.	Spis rycin	173
11.3.	Spis tabel	175

Jednym z celów polityki spójności Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej na lata 2021-2027 jest zwiększenie wpływów lokalnych wspólnot na kształtowanie polityki terytorialnej. Cel 5 „Europa bliżej obywateli” skupia się na wzmocnieniu roli samorządów terytorialnych w stymulowaniu procesów rozwojowych w oparciu o działania wynikające ze strategii terytorialnych. Fundamentem do podejmowania tych interwencji jest współpraca samorządów na bazie zawiązywanych partnerstw, w ramach odpowiednich instrumentów terytorialnych polityki spójności, tj. ZIT i IIT.

Niniejsza strategia rozwoju ponadlokalnego (pełniąca funkcję strategii ZIT) partnerstwa miasta Chełm oraz gmin wiejskich Chełm i Kamień, tworzących związek ZIT¹ „Chełmski Obszar Funkcjonalny”, stanowi odpowiedź na problemy, potrzeby rozwojowe, wyzwania i szanse wskazane w przeprowadzonej diagnozie obszaru partnerstwa. Strategia i jej proces przygotowywania są zgodne z ustawą z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027, ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990.r oraz ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dn. 6 grudnia 2006 r, a także ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw.

Wskazane w dokumencie projekty mają charakter zintegrowany w oparciu o założenia Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej przedstawione w dokumencie pn. „Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej na lata 2021 -2027”. Z kolei prezentowane w strategii podejście zintegrowane oparte jest na autorskiej koncepcji wiązek projektowych, stanowiących fundament do wykazania powiązań między projektami, celami oraz działaniami.

Projekt strategii został przygotowany przez partnerów i zespół ekspertów Związku Miast Polskich w okresie 11.2022 r. – 12.2023 r. w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego Plus oraz Centrum Wsparcia Doradczego 2023, zainicjowanego przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej.

SYNTEZA DIAGNOZY

WPROWADZENIE DO SYNTEZY DIAGNOZY

DIAGNOZA A JEJ STRESZCZENIE – UWAGI

Pełna diagnoza poprzedzająca przygotowanie niniejszej strategii została sporządzona jako odrębny dokument. W tym rozdziale przedstawiony jest obszerny skrót tego opracowania. Zgodnie z *Zasadami realizacji instrumentów terytorialnych* synteza powinna stanowić podsumowanie raportu diagnostycznego, które w jasny sposób prowadzić będzie do określenia celów strategii. Przejście od części analityczno-diagnostycznej strategii do części kierunkowej, w której sformułowane zostaną cele strategii oraz działania i konkretne przedsięwzięcia/projekty wymaga zapewnienia logicznego ciągu przyczynowo skutkowego opisywanych zjawisk. Część kierunkowa strategii powinna jasno wynikać z syntezy diagnozy. Toteż **w streszczeniu diagnozy uporządkowano materiał w innym układzie niż w samej diagnozie, a mianowicie w układzie przyjętych następnie celów strategicznych.**

POWIĄZANIE STRESZCZENIA DIAGNOZY Z CELAMI STRATEGICZNYMI

Należy pamiętać, że cele strategiczne Partnerstwa w zasadniczej części wynikają wprost z ustaleń diagnozy. Jednak powinny wśród nich być także **cele globalne (jak przeciwdziałanie zmianom klimatu, czy włączanie społeczne osób z niepełnosprawnościami)**. Takie cele należy przyjmować i realizować niezależnie od ustaleń lokal-

¹ Partnerstwo jest Związkiem ZIT na przepisu mocy Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027, art. 34 ust. 5 i ust. 6 p. 1 (Dz.U. 2022 poz. 1079).

nej diagnozy, ponieważ ich uzasadnienie nie jest lokalne, ale globalne. W ich przypadku diagnoza nie ma przesądzić czy trzeba je realizować (bo trzeba na pewno), ale – powinna ustalić najtrafniejszy zakres lokalnych zadań służących osiągnięciu tych celów, wynikający z uwarunkowań lokalnych.

PODSTAWOWE INFORMACJE O PARTNERSTWIE

Chełmski Obszar Funkcjonalny (dalej ChOF) został utworzony 10 lipca 2014 roku i składa się z trzech jednostek terytorialnych: Chełma – miasta na prawach powiatu oraz dwóch otaczających miasto: gminy wiejskiej Chełm i gminy Kamień. Porozumienie Gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego o współpracy w zakresie realizacji Zintegrowanych Interwencji Terytorialnych w perspektywie finansowej 2021-2027 zawarte zostało w dniu 17 maja 2021 roku na mocy art. 74 Ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (DZ. U. z 2020 poz. 713 z późn.zm.) oraz uchwały nr XL/319/21 Rady Miasta Chełm z dnia 26 marca 2021 r., uchwały nr XXX/299/2021 Rady Gminy Chełm z dnia 26 marca 2021 r., uchwały nr XXIII/161/2021 Rady Gminy Kamień z dnia 21 kwietnia 2021 r. Celem zawartego Porozumienia jest:

„(...) troska o pomyślny rozwój Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz chęć integracji działań mających na celu zapewnienie Chełmskiemu Obszarowi Funkcjonalnemu konkurencyjności i dynamicznego rozwoju, zacieśnienia współpracy samorządowej oraz mając na uwadze możliwości związane z wykorzystaniem instrumentów uruchamianych w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027, ukierunkowanych na zwiększenie zaangażowania miast i ich obszarów funkcjonalnych w zarządzanie środkami strukturalnymi UE”.

DELIMITACJA CHOF W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA

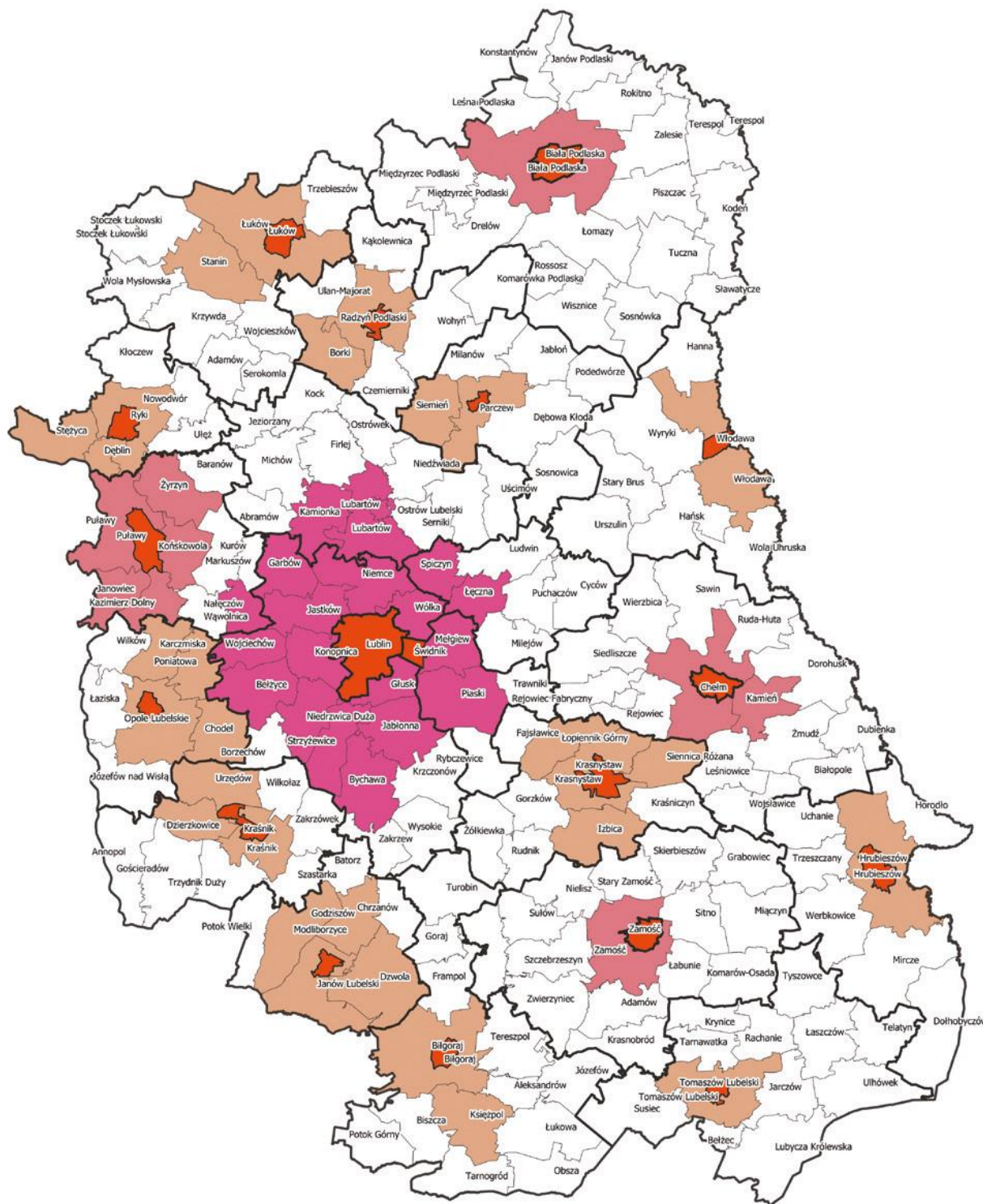
Chełmski Obszar Funkcjonalny został utworzony zgodnie z ogólnymi zapisami Strategii „Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku” (SRWL 2030). Na stronie 69 tego dokumentu, w punkcie „Cel operacyjny 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych)” czytamy:

„Ośrodki subregionalne: Biała Podlaska, Chełm, Puławy i Zamość zapewniają dostęp do usług wyższego rzędu mieszkańcom obszarów oddalonych od Lublina. Z tego względu działania będą nakierowane na wzmocnienie ich potencjału gospodarczego, podnoszenie jakości usług publicznych oraz jakości życia”.

Następnie w rozdziale Strategii „OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne” na stronie 95 strategii województwa zawarto następujące stwierdzenie:

„Koncentracja potencjału gospodarczego, społecznego i demograficznego w miastach stanowi szczególnie ważny czynnik sprzyjający uzyskaniu efektu synergii w procesach rozwojowych. Uwzględniając podstawowy cel delimitacji MOF, tj. wyznaczenie obszaru budowania potencjału rozwojowego miast oraz wzmocnienia powiązań funkcjonalnych ośrodków rdzeniowych z otoczeniem, a także uznając określone w KSRR 2030 zasady polityki regionalnej, w tym szczególnie istotną dla procesu delimitacji zasadę partnerstwa i współpracy, w SRWL wskazuje się: (...) MOF ośrodków subregionalnych, tj.: (...) **Chełma, w tym: miasto Chełm – jako ośrodek rdzeniowy, gminy wiejskie: Chełm oraz Kamień – jako strefa zewnętrzna MOF**”.

Ryc. 1. Delimitacja Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego w SRWL 2030

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, s. 95, ryc. 47 OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne (DSiR UMWL, Lublin 2019)

CHARAKTERYSTYKI POSZCZEGÓLNYCH PARTNERÓW.

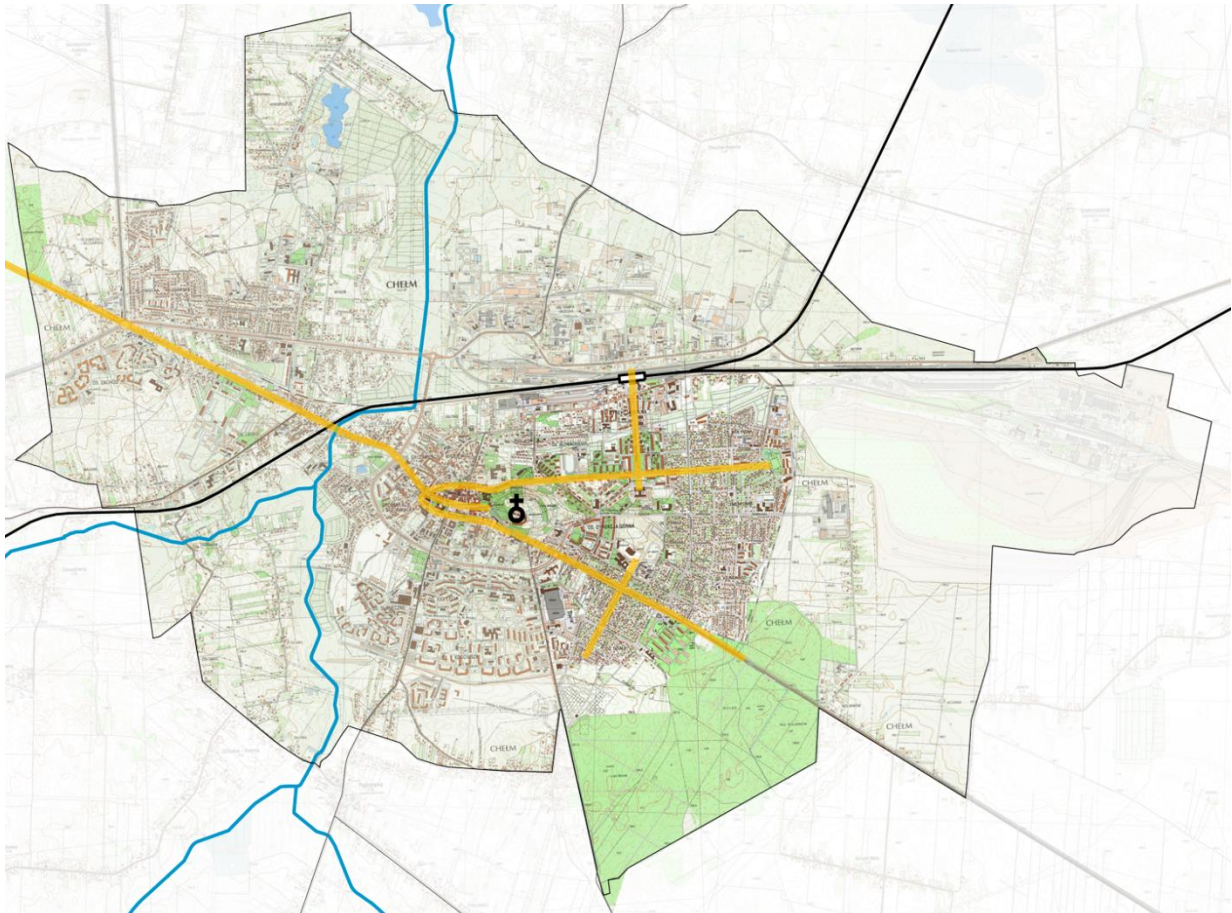
MIASTO CHEŁM

Miasto Chełm jest miastem na prawach powiatu, ośrodkiem miejskim o subregionalnym charakterze, położonym w południowo-wschodniej części Polski, w województwie lubelskim, w odległości ok. 27 km od granicy państwa z Ukrainą (przejścia graniczne w Dorohusku, Zosinie, Hrebennem). Liczba ludności miasta na dzień 31.12.2021 roku wynosiła 60 231 osób. Powierzchnia 35,28 km². Miasto podzielone jest na dziesięć osiedli. Dochody budżetu Miasta Chełm w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2019 – 2021 (średnia trzyletnia) wynosiły **7796,08 zł**.

W taksonomii grup funkcjonalnych gmin P. Śleszyńskiego Chełm należy do grupy C1_MNPP: Miasta na prawach powiatu stanowiące rdzenie obszarów funkcjonalnych miast subregionalnych.

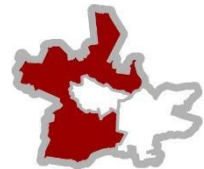
Ryc. 2. Miasto Chełm mapa sytuacyjna

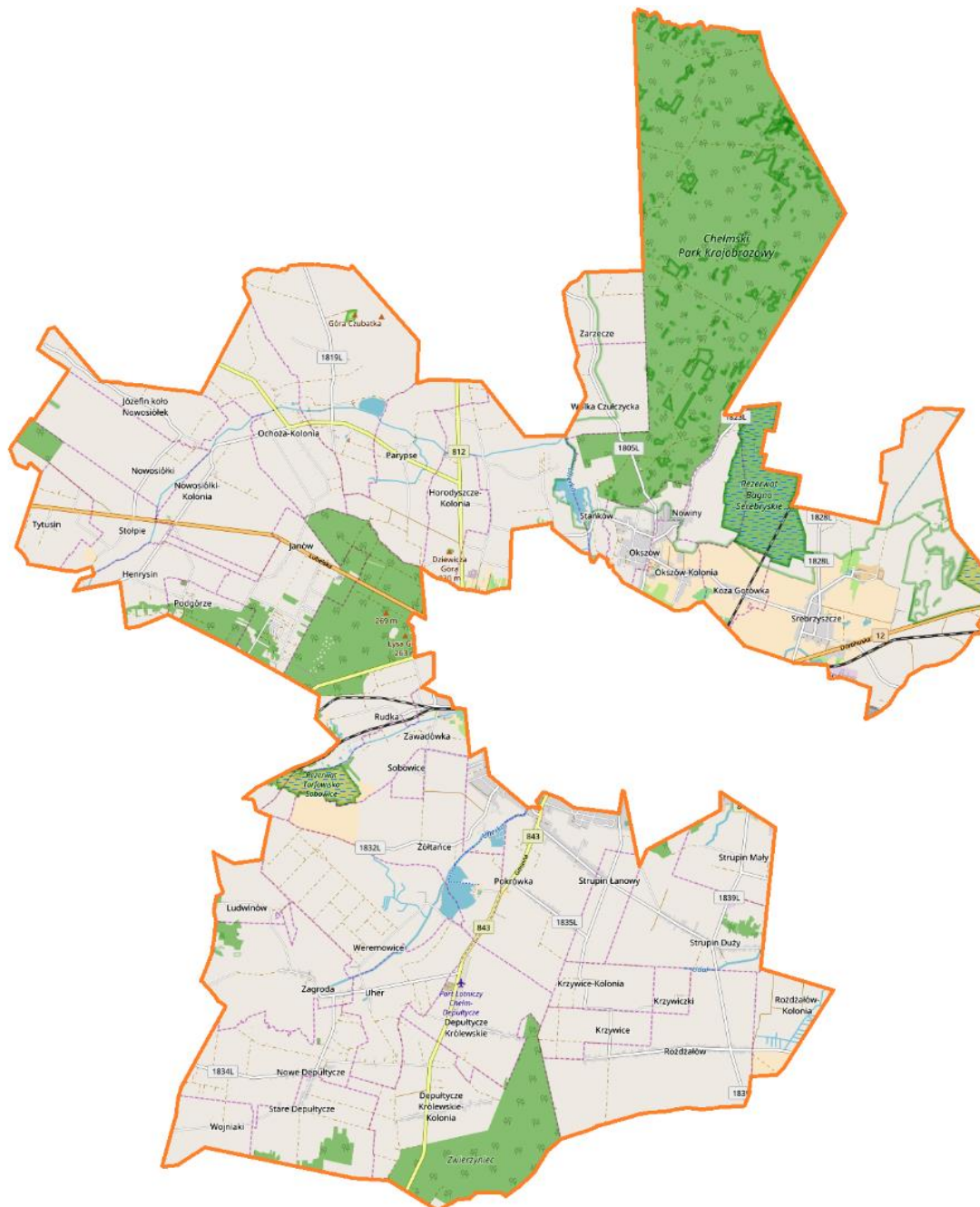
Źródło: Open Street Map

GMINA WIEJSKA CHEŁM

Gmina Chełm jest gminą wiejską wchodzącą w skład powiatu chełmskiego. Od północnej, wschodniej i południowej strony otacza Miasto Chełm. Siedzibą gminy jest Pokrówka. Gmina jest podzielona na 41 sołectw, zajmuje obszar 221,82 km² a liczba jej ludności na dzień 31.12.2021 r. wynosiła 15 211 osób.

Ryc. 3. Gmina wiejska Chełm: mapa sytuacyjna

Źródło: Open Street Map

Dochody budżetu gminy Chełm w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2019 – 2021 (średnia trzyletnia) wynosiły **5182,86 zł**. Warunki dla gospodarki rolnej są **przeciętne**: na 14 obrębów klasyfikacyjnych ONW żaden nie znajduje się poza ONW. Dziesięć ma klasyfikację *ONW_5* (ONW z ograniczeniami naturalnymi strefa I) a cztery *ONW_7* (ONW typ specyficzny strefa I (niekorzystne warunki o walorach przyrodniczo – turystycznych)). W taksonomii grup funkcjonalnych gmin P. Śleszyńskiego gmina Chełm należy do grupy *D4_GW: Gminy wiejskie położone w strefie zewnętrznej obszarów funkcjonalnych miast subregionalnych*.

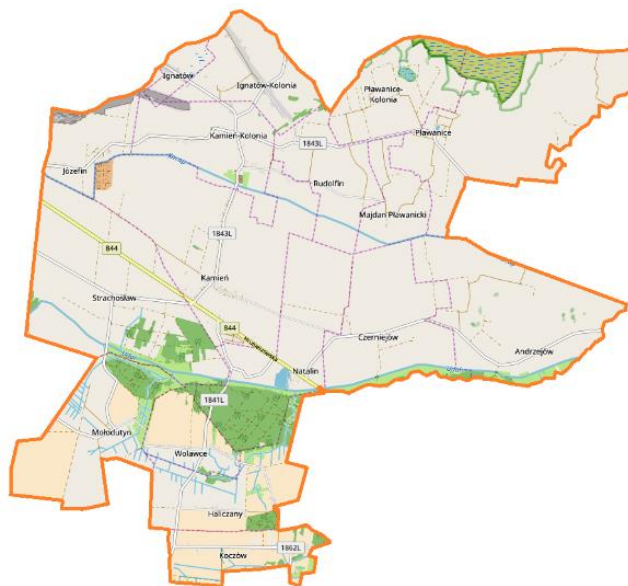
GINA KAMIEŃ.

Gmina Kamień jest gminą wiejską wchodzącą w skład powiatu chełmskiego. Od zachodniej strony graniczy z miastem Chełm. Gmina Kamień zajmuje powierzchnię 96,8 km² i jest podzielona jest na 14 sołectw. Średnia liczba ludności w latach 2019–2021 na terenie gminy Kamień wynosiła

4149 osób. Dochody budżetu gminy Kamień w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2019 – 2021 (średnia trzyletnia) wynosiły **5372,62 zł**. Warunki dla gospodarki rolnej są **przeciętne**: na 3 obręby klasyfikacyjne ONW dwa mają klasyfikację ONW_5 (ONW z ograniczeniami naturalnymi strefa I) a jeden ONW_7 (ONW typ specyficzny strefa I (niekorzystne warunki o walorach przyrodniczo – turystycznych). W taksonomii grup funkcjonalnych gmin P. Śleszyńskiego Kamień należy do grupy *I4_GW: Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej*.

Ryc. 4. Gmina Kamień: mapa sytuacyjna

Źródło: Open Street Map

TŁO DIAGNOSTYCZNE PRZYJĘCIA CELU STRATEGICZNEGO 1. „TRANSFORMACJA ENERGETYCZNA, OBNIŻENIE EMISYJNOŚCI I DOSTOSOWANIE DO ZMIAN KLIMATU W ChOF”

Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia **celu strategicznego 1. Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF**. Cel ten jest celem globalnym, o jakim mowa w rozdziale 2.1.2. a więc samo jego przyjęcie ma uzasadnienie globalne, niezależne od ustaleń lokalnych. Natomiast diagnoza miała wskazać, jakie kierunki i działania należy przyjąć lokalnie dla zrealizowania tego celu.

INFRASTRUKTURA ZAOPATRZENIA W ENERGIĘ NA TERENIE ChOF

SIEĆ ELEKTROENERGETYCZNA

Zaopatrywanie obszaru MOF Chełm w energię elektryczną odbywa się poprzez linię NN 220 kV Zamość – Chełm i stację systemową NN/WN 220/110 kV położoną na pograniczu miasta Chełm i gminy Chełm. Ze stacji tej energia przesyłana jest poprzez sieć rozdzielczą wysokiego napięcia 110 kV i cztery Główne Punkty Zasilające (GPZ) siecią średnionapięciową 15 kV na teren MOF. W ramach rozbudowy krajowego systemu elektroenergetycznego planowana jest:

- budowa 2-torowej linii 400 kV Chełm – Lublin Systemowa,
- budowa linii 400 kV Chełm – Mokre,
- budowa linii 110 kV Chełm – Dorohusk,
- rozbudowa stacji Chełm (220/110 kV o pole 400 kV).

Przesył i rozdział mocy od stacji rozdzielczych WN/SN (110/15 kV) do odbiorców końcowych jest realizowane siecią dystrybucyjną średniego napięcia 12 kV, której część wymaga pilnej przebudowy z uwagi na przestarzałe standardy techniczne i zbyt duże odległości przesyłu. Zużycie energii elektrycznej przez odbiorców końcowych stale rośnie. Oto dane za lata 2016 – 2021 (powiatami).

Tab. 1. Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca (KWH rocznie)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Miasto Chełm	626,0	642,1	643,1	642,8	654,6	659,4
Powiat chełmski	592,4	599,5	604,0	598,3	604,6	617,0

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 9. Chełmski Obszar Funkcjonalny – Infrastruktura energetyczna

Źródło: opracowanie ZMP, na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r.

MOF posiada dostęp do gazu sieciowego pochodzącego z systemu krajowego. Zaopatrywany jest poprzez gazociągę wysokiego ciśnienia DN 200 Krasnystaw – Chełm, DN 200 Pokrówka – Kamień i DN 200 mm Kamień – Włodawa oraz układ mniejszych lokalnych odgałęzień do stacji redukcyjno-pomiarowych. Odsetek ludności Partnerstwa korzystającej z gazu sieciowego wynosił 55,5%. Rozwój krajowego systemu gazowniczego przewiduje budowę gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Kamień – Białopole.

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

MOF Chełma położony jest w strefie o najlepszych warunkach usłonecznienia o potencjale energii użytecznej powyżej 950 kWh/rok. PZPWL w granicach ChOF wskazuje obszary potencjalnej lokalizacji instalacji energetyki wiatrowej (farm wiatrowych), tj. obszary preferowane nie posiadające istotnych ograniczeń rozwoju energetyki wiatrowej oraz obszary możliwe do rozwoju z ograniczeniami związanymi z dostosowaniem skali inwestycji i jej rozmieszczenia do lokalnych uwarunkowań wynikających z ochrony warunków życia, wartości przyrodniczych, funkcji ekologicznych i atrakcyjności krajobrazowej. **Zalecany jest rozwój źródeł fotowoltaicznych z uwagi na dobre nasłonecznienie występujące w obszarze ChOF.**

SYTUACJA W ZAKRESIE ENERGOOSZCZĘDNOŚCI OBIEKTÓW PUBLICZNYCH

Liczne budynki użyteczności publicznej we wszystkich trzech gminach Partnerstwa nie spełniają obowiązujących od 01.01.2019 r. wymogów określonych w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12.04.2002 w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. Budynki te mają bardzo niską izolacyjność cieplną, przez co generowane są straty ciepła. Ponadto bardzo często te same budynki publiczne mają przestarzały system grzewczy, co skutkuje wysoką emisją CO₂, a jednocześnie wysokimi kosztami ogrzewania.

Pilnie potrzebna jest poprawa efektywności energetycznej tych budynków. W przypadku nowych inwestycji termomodernizacyjnych zalecany kierunek powinno być doprowadzenie obiektów użyteczności publicznej gmin ChOF do **standardu energetycznego pasywnego**, poprzez przeprowadzenie głębokiej termomodernizacji: poprawę izolacyjności przegród, w tym stolarki oraz wymianę systemów grzewczych na neutralne klimatycznie.

W ramach transformacji energetycznej niezbędne jest też szersze inwestowanie w energooszczędność, nie tylko w termomodernizację budynków użyteczności publicznej, ale także komunalnych budynków mieszkalnych, a następnie – propagowanie i wspieranie takich zmian w odniesieniu do budynków prywatnych.

Między innymi pilną potrzebę głębokiej termomodernizacji (w tym – wymiany stolarki okiennej i drzwiowej, ocieplenia ścian, dachów i stropodachów, wymiany źródeł ciepła, modernizacji instalacji c.o., opomiarowanie zużycia ciepła) zdiagnozowano w odniesieniu do następujących obiektów użyteczności publicznej:

- czterech obiektów szkolnych Miasta Chełm,
- trzech budynków administracyjnych Miasta Chełm
- budynku Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kamieniu,
- budynku przedszkola w Strachosławiu (gmina Kamień),
- budynku szkoły w Okszowie i Stawie (gmina Chełm),
- budynków świetlic wiejskich w miejscowościach Koza Gotówka i Wólka Czułczycka

Konkluzja 1. Należy pamiętać, że wyzwania adaptacji do zmian klimatu mają charakter globalny i należy je uwzględnić w strategii nawet gdyby nie były zdiagnozowane lokalnie, ponieważ skutki zmian klimatu nie zamykają się w skali lokalnej. Jednak w świetle ustaleń diagnozy także należy pilnie przeprowadzić głęboką termomodernizację obiektów użyteczności publicznej we wszystkich trzech gminach ChOF, w przypadku których zdiagnozowano taką potrzebę, przy czym w termomodernizowanych obiektach należy przyjąć za stan docelowy standard budynku pasywnego.

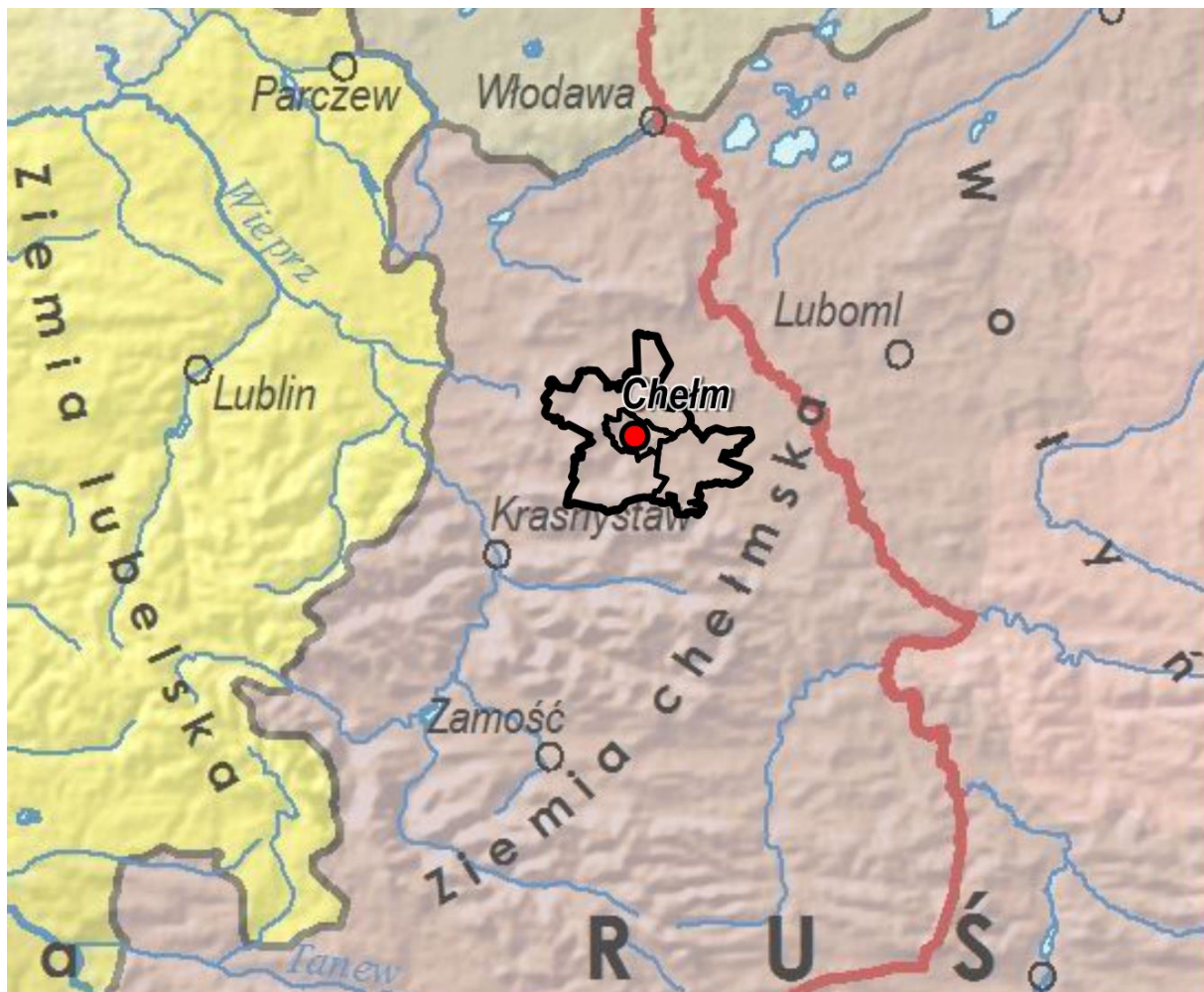
Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia **celu strategicznego 2. Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF.**

POŁOŻENIE CHOF A ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA

POŁOŻENIE PARTNERSTWA W KONTEKŚCIE HISTORYCZNO-KULTUROWYM

Partnerstwo ChOF jest położone w centrum historycznej ziemi chełmskiej będącej częścią Rusi. Chełm jest dawną siedzibą i miejscem pochówku księcia Daniela Halickiego (Daniły I Romanowicza), który w XIII wieku zjednoczył Ruś Halicko-Wołyńską i był jej pierwszym królem oraz założył w 1256 r. miasto Lwów². Fakt ten odnotowujemy w Diagnostyce jako istotny w kontekście jego znaczenia dla potencjału współpracy Polska – Ukraina w obszarze kultury i dziedzictwa, turystyki, edukacji oraz badań naukowych.

Ryc. 5. Położenie Partnerstwa w kontekście podziałów ziem historycznych

Opracowanie własne ZMP na podstawie mapy POLSKA regiony historyczne (www.histmag.org)

CHARAKTERYSTYKA FIZYCZNOGEOGRAFICZNA OBSZARU PARTNERSTWA

² Daniel I Romanowicz (ukr. *Данило Романович*) jest przez Ukraińców uważany za twórcę ich państwowości. W dniu 7 września 2011 r. Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła uchwałę w sprawie „obchodów 810. rocznicy urodzin pierwszego króla Rusi-Ukrainy Daniela Halickiego”.

Partnerstwo ChOF jest usytuowane na styku dwóch megaregionów fizycznogeograficznych: Niżu Wschodnioeuropejskiego oraz Pozaalpejskiej Europy Środkowej. W ramach pierwszego z nich większość obszaru Partnerstwa należy do mezoregionu Polesia Wołyńskiego, a dokładniej – dwóch jego mezoregionów: Pagórów Chełmskich (na ich terenie są usytuowane: miasto Chełm i centralna część gminy Chełm) oraz Obniżenia Dubieńskiego (gmina Kamień i północny kraniec gminy Chełm).

Jednak z kolei południowa część gminy Chełm należy już do mezoregionu Działów Grabowieckich – części makroregionu Wyżyny Lubelskiej, a ta z kolei jest już częścią megaregionu fizycznogeograficznego Pozaalpejskiej Europy Środkowej, do którego należy większość obszaru Polski. Charakterystyka fizjogeograficzna zostanie rozwinięta w podrozdziale 3.3.3.2.

Ryc. 6. Fizycznogeograficzne usytuowanie Partnerstwa

Opracowanie własne ZMP na podstawie podziału Polski na mezoregiony fizycznogeograficzne według koncepcji prof. Jerzego Kondrackiego

ZABYTKI I KRAJOBRAZ KULTUROWY

Chełmski Obszar Funkcjonalny znajduje się w zasięgu pasma pogranicza kulturowego wyznaczonego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego. Pasma wyznaczają obiekty sakralne trzech religii: chrześcijaństwa (greckokatolickie, rzymsko-katolickie, prawosławne), judaizmu i islamu, rozciągające się od Haczowa (woj. podkarpackie) po Drohiczyn (woj. podlaskie). Na potencjał kulturowy obszaru Partnerstwa składają się: zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.

Ośrodkiem koncentracji obiektów dziedzictwa kulturowego jest m. Chełm, gdzie znajduje się blisko 80 obiektów (zabytków nieruchomych i archeologicznych) objętych ochroną na podstawie wpisu do wojewódzkiego rejestru zabytków. Zlokalizowane są tu zespoły urbanistyczne o wysokich wartościach kulturowych, w tym m. in.: Zespół 18

Popijarski z kościołem p.w. Rozesłania Świętych Apostołów i Zespół Poreformacki, a w nim kościół p.w. Św. Andrzeja, zespół dawnej katedry greckokatolickiej, cerkiew prawosławna, kościół p.w. Św. Mikołaja, dawna bożnica.

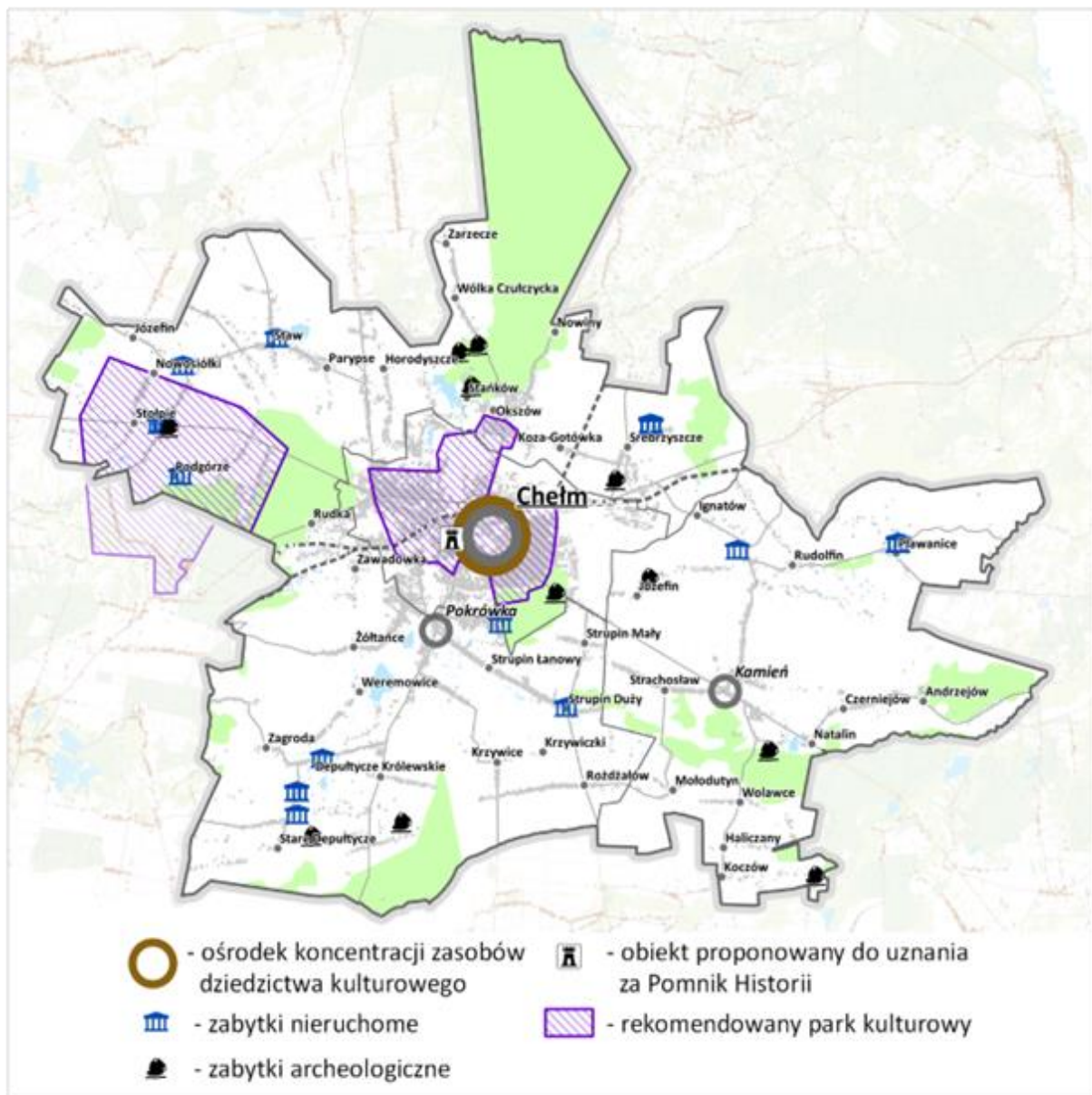
Chełmskie Podziemia Kredowe położone na terenie miasta Chełm stanowią unikatową pozostałość górnictwa kredowego, które w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego wskazano jako obiekt proponowany do uznania Pomnikiem Historii.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego w obszarze ChOF rekomenduje utworzenie dwóch parków kulturowych, tj.:

- Chełmskiego Parku Kulturowego (miasto Chełm i gmina Chełm) - największym walorem parku jest jego unikalna konfiguracja terenu, stanowiąca kanwę do kompozycji przestrzennej miasta oraz trzy wybitne kreacje architektoniczne związane z osobą jednego twórcy – Pawła Antoniego Fontany, spinające urbanistyczno-architektoniczną klamrą całą staromiejską przestrzeń miasta i nadające mu późnobarokowy charakter,
- Parku Kulturowego Stołpie (gmina Chełm, gmina Rejowiec) – park nasycony jest wartościami kulturowymi, na czele których znajduje się obiekt unikalny w skali ponadregionalnej – wczesnośrednio-wieczna wieża mieszkalno-strażnicza z gródkiem w Stołpiu, Kościół św. Trójcy, d. cerkiew Chrystusa Pana Zbawiciela w Podgórzu (XIII w.) stanowi przykład tradycji prawosławnej na pogranicznych terenach charakterystycznego przenikania się kultur.

Rekomendowane parki kulturowe PZPWL obejmuje ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz.

Ryc. 7. Chełmski Obszar Funkcjonalny – Zabytki i krajobraz kulturowy

Źródło: opracowanie własne ZMP na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (październik 2015 r.) oraz Rejestru zabytków nieruchomych i zabytków archeologicznych województwa lubelskiego (Dziennik Urzędowy Wojewody Lubelskiego z 2022 r. poz. 1049)

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

OBSZAROWE FORMY OCHRONY PRZYRODY

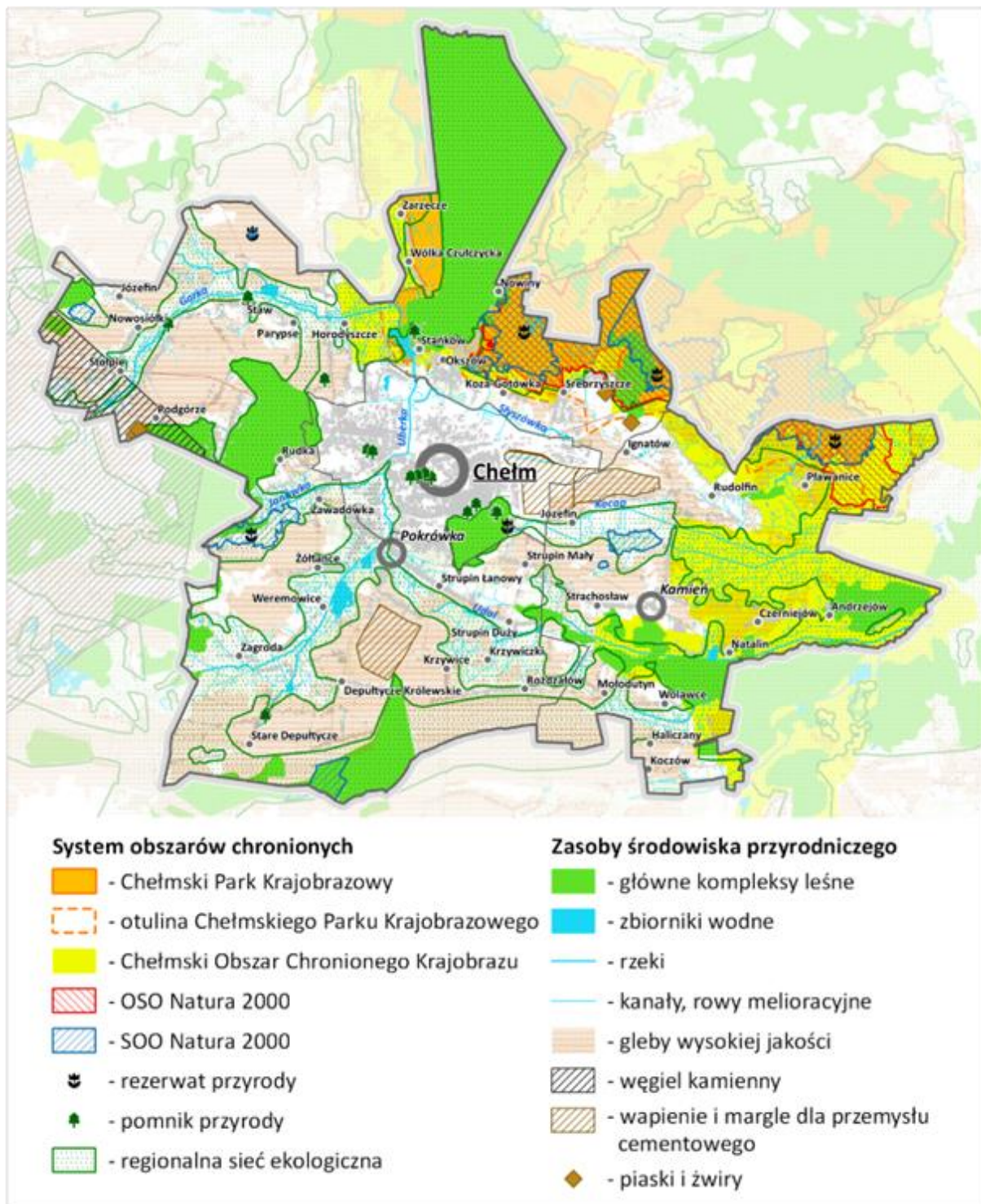
Na terenie MOF Chełma występują poniższe formy ochrony przyrody:

- Chełmski Park Krajobrazowy wraz z otuliną - ustanowiony w celu zachowania specyficznego krajobrazu Polesia Wołyńskiego, północno-wschodnia cz. gm. Chełm i niewielki fragment północnej cz. gm. Kamień,
- Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu, wschodnia cz. gm. Kamień i północno-wschodnia cz. gm. Chełm,
- SOO Natura 2000 Chełmskie Torfowiska Węglanowe (PLB060002) - trzy torfowiska, wschodnia cz. gm. Chełm i północno-wschodnia cz. gm. Kamień,
- SOO Natura 2000 Nowosiółki (PLH060064) - duże torfowisko niskie, gm. Chełm,

- SOO Natura 2000 Kamień (PLH060067) - stanowisko motyla strzępotka i ptaków lęgowych, gm. Kamień,
- SOO Natura 2000 Torfowiska Chełmskie (PLH060023) - trzy torfowiska niskie typu węglanowego, wschodnia cz. gm. Kamień i północno-wschodnia cz. gm. Chełm,
- SOO Natura 2000 Stawska Góra (PLH060018) – murawy kserotermiczne, gm. Chełm,
- SOO Natura 2000 Torfowisko Sobowice (PLH060024) - węglanowe torfowisko niskie ze źródłiskowymi torfowiskami kopułowymi, gm. Chełm
- SOO Natura 2000 Siennica Różana (PLH060090) - dobrze zachowany grąd ze starym dębem, gm. Chełm,
- 6 rezerwatów przyrody: Torfowisko Sobowice, Bagno Serebryskie, Stawska Góra, Brzeźno – gm. Chełm, Roskosz – gm. Kamień, Wolwinów – m. Chełm,
- 23 pomniki przyrody, w tym: 21 drzew, 1 wzgórze (objęte ochroną ze względu na walory krajo-
brazowe) i 1 źródło – m. Chełm, gm. Chełm.

W PZPWL określono regionalną sieć ekologiczną, której podstawowym celem jest ochrona i zrównoważone użytkowanie różnorodności przyrodniczej. Na sieć tę składają się: elementy węzłowe – tereny istotne dla zachowania różnorodności biologicznej (główne kompleksy leśne, obszary ochrony prawnej), elementy pasmowe i obszarowe (korytarze ekologiczne: leśne, dolinne, rzeczne) – tereny powiązań pomiędzy obszarami węzłowymi.

Ryc. 8. Chełmski Obszar Funkcjonalny – ochrona i zasoby środowiska

Źródło: opracowanie ZMP, na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r., BDOT10k

WALORY I ZASOBY NATURALNE

Obszar partnerstwa charakteryzuje się dużym urozmaiceniem rzeźby terenu. Obok krajobrazu wyżynnego Pagórów Chełmskich (miasto Chełm i środkowo-wschodnia część gm. Chełm), spotyka się tutaj nizinny krajobraz Obniżenia Dubieńskiego (północno-wschodnia część gm. Chełm i niemal cała gm. Kamień) a nawet krajobraz o cechach podgórskich, którego fragmenty zaznaczają się szczególnie na terenie Działów Grabowieckich (południowe części gmin: Chełm i Kamień).

Powierzchnia użytków rolnych zajmuje ok. 71% ogólnej powierzchni Obszaru i jest nieznacznie wyższym wskaźnikiem od średniej wojewódzkiej wynoszącej 67%. W ogólnej powierzchni użytków rolnych dominują grunty orne, których udział wynosi 69% powierzchni (województwo – 79%). W strukturze bonitacyjnej użytków rolnych gleby

poszczególnych zajmują: I – III - 39%, IV - 45%, V-VI - 15. Najwyższym udziałem użytków rolnych w powierzchni ogólnej gminy charakteryzuje się gm. Kamień – 84%.

Lasy i zadrzewienia zajmują 18% ogólnej powierzchni MOF, przy czym najwyższym odsetkiem powierzchni gruntów leśnych charakteryzuje się gm. Chełm – 23%. Udział powierzchni gruntów pod wodami powierzchniowymi jest niewielki i wynosi 0,6% ogólnej powierzchni Obszaru. MOF Chełma położony jest w zasięgu strefy występowania gleb wysokiej jakości, tj. czarnoziemów i rędzin. Największe obszary zwartego występowania tych najżyźniejszych gleb (I – III klasa bonitacyjna) koncentrują się m. in. na terenie Działów Grabowieckich. Wschodnia część Pagórów Chełmskich jest jednym z głównych obszarów występowania rędzin.

Głównymi rzekami obszaru są: Uherka z jej dopływami - Janówką, Garką i Słyszówką oraz Udal z lewobrzeżnym dopływem – kanałem Kacap. Ponadto na terenie CHOF występują niewielkie zbiorniki wodne pochodzenia naturalnego lub będące wynikiem działalności człowieka, które obecnie mają znikomy wpływ na atrakcyjność turystyczną CHOF i nie są zagospodarowane turystycznie. Dla zachowania walorów hydrograficznych i ochrony zasobów wodnych zlewnia górnej Uherki, w granicach m. Chełm i gm. Chełm, została w PZPWL wskazana do ochrony planistycznej. Gospodarowanie na terenie zlewni powinno uwzględniać m.in. ochronę mokradeł, bagien i torfowisk przed odwodnieniem, meandrujących odcinków rzek przed regulacją, uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i eliminację ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych. Cały obszar leży w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407 – Niecka Lubelska (Zbiornik Chełm-Zamość).

Konkluzja 2. Niewykorzystanym zasobem atrakcyjności turystycznej są niewielkie zbiorniki wodne na terenie wszystkich trzech gmin CHOF. Obecnie dane lokalne nie wykazują związanego z nimi ruchu turystycznego z uwagi na brak odpowiedniej infrastruktury turystycznej w ich pobliżu.

TŁO DIAGNOSTYCZNE PRZYJĘCIA CELU STRATEGICZNEGO 3. „WZROST POZIOMU EDUKACJI W CHOF, W TYM PODNIESIENIE KOMPETENCJI KLUCZOWYCH, CYFROWYCH I EDUKACJA WŁĄCZAJĄCA”

Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia **celu strategicznego 3. Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca.**

Jakość edukacji formalnej na obszarze Partnerstwa CHOF może być postrzegana jako jeden z parametrów określających lokalny poziom indywidualnych szans na przyszły sukces życiowy. Wskaźnikami mierzącymi wieloletnio lokalną jakość nauczania są w szczególności wyniki egzaminów standaryzowanych w skali kraju, a więc obecnie **egzamin ósmoklasisty** mierzący jakość nauczania na poziomie szkoły podstawowej oraz **matura** mierząca jakość nauczania na poziomie szkoły średniej. Z kolei równość szans edukacyjnych zależy już od równego **dostępu do wychowania przedszkolnego.**

DOSTĘP DO WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO I EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ

W Partnerstwie zamieszkuje niemal 3,3 tysiąca dzieci w wieku 3–6 lat, w którym powinna być realizowana edukacja przedszkolna. Dostęp do edukacji przedszkolnej jest w ChOF niepokojąco niski. Z edukacji tej nie korzystało w 2022 roku 30% dzieci w wieku 3–6 lat. Dodatkowo należy odnotować, że odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym konsekwentnie maleje od kilku lat. Zmniejszył się on z 77% w roku 2018 do 70% w roku 2022.

Tab. 2. Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym

obszar	miara	2018	2019	2020	2021	2022
miasto Chełm	dzieci w wieku przedszkolnym	2 356	2 340	2 380	2 387	2 424
	dzieci w przedszkolach	2 013	1 928	2 085	1 999	1 924

obszar	miara	2018	2019	2020	2021	2022
	<i>odsetek</i>	85%	82%	88%	84%	79%
gmina Chełm	dzieci w wieku przedszkolnym	552	519	615	640	659
	dzieci w przedszkolach	216	194	193	227	238
	<i>odsetek</i>	39%	37%	31%	35%	36%
gmina Kamień	dzieci w wieku przedszkolnym	178	172	198	197	187
	dzieci w przedszkolach	133	114	124	140	139
	<i>odsetek</i>	75%	66%	63%	71%	74%
ChOF ogółem:	dzieci w wieku przedszkolnym	3 086	3 031	3 193	3 224	3 270
	dzieci w przedszkolach	2 362	2 236	2 402	2 366	2 301
	<i>odsetek</i>	77%	74%	75%	73%	70%

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Edukacja jest systemem zaczynającym się już od poziomu wychowania przedszkolnego, które powinno poprzedzać nauczanie początkowe realizowane w szkołach podstawowych. Tymczasem w ChOF 30% dzieci w wieku przedszkolnym nie uczęszcza do przedszkoli.

POZIOM KSZTAŁCENIA W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH – EGZAMIN ÓSMOKLASISTY

Zdiagnozowano trzy elementy wyników egzaminu ósmoklasisty w okresie ostatnich czterech zakończonych lat szkolnych, a więc – odkąd z polskiego systemu edukacyjnego ostatecznie zniknęły gimnazja (dane wcześniejsze nie byłyby wieloletnio porównywalne). Są to:

1. egzamin z matematyki,
2. egzamin z języka polskiego
3. egzamin z języka angielskiego (który wybrano spośród egzaminów z języka obcego nowożytnego, jako zdawany przez ósmoklasistów najpowszechniej, a więc dający najlepszą porównywalność).

Diagnozowano każdorazowo wynik w Partnerstwie i jego poszczególnych gminach na tle średniego wyniku dla grupy porównawczej oraz dodatkowo – na tle średniego wyniku dla województwa lubuskiego. Wszystkie wyniki są podane jako średnia wyrażona w procentach możliwej do osiągnięcia oceny maksymalnej.

Dodatkowo w przedostatnim wierszu każdej z tabel wyliczono, jaki odsetek wyniku grupy porównawczej stanowi wynik partnerstwa: jeśli wynik jest mniejszy niż 100%, oznacza to, że w partnerstwie osiągnięto wynik słabszy, niż w grupie porównawczej.

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY Z MATEMATYKI

Egzamin z matematyki odzwierciedla poziom wiedzy ósmoklasistów w dziedzinie kluczowej dla budowania przyszłych kompetencji technicznych i cyfrowych. Wynik w latach 2019 – 2022 ukazuje poniższa tabela.

Tab. 3. Egzamin ósmoklasisty – matematyka. Wyniki 2019–2022

Obszar odniesienia↓	lata ⇔	2019	2020	2021	2022	Zmiana 2019–2022
Średnio PARTNERSTWO:		43,3	47,2	47,6	56,4	13,1
w tym miasto Chełm		44,04	48,58	48,56	57,63	13,59
w tym gmina Chełm		42,93	42,99	46,42	53,61	10,68
w tym gmina Kamień		31,15	45,43	38,06	53,65	22,5
Średnio grupa porównawcza:		47,5	48,1	50,1	60,4	12,9
<i>Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej</i>		<i>91,2%</i>	<i>98,2%</i>	<i>95,0%</i>	<i>93,4%</i>	<i>2,3%</i>
Średnio województwo:		44,41	46,21	46,97	56,37	11,96

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

Jak widać – wyniki egzaminu z matematyki w Partnerstwie są w każdym roku analizowanego okresu niższe niż w grupy porównawczej. Najwyższe wyniki odnotowuje Miasto Chełm. W 2020 roku poziom wyników Miasta Chełm jest nawet nieco wyższy od poziomu średniego dla grupy porównawczej. Również od 2020 roku Partnerstwo każdego roku osiąga wynik lepszy niż średnia dla województwa lubelskiego, przekraczając znacznie poziom średni w kraju (56,52%; województwo lubelskie zajęło 8 miejsce w rankingu wyników ósmych klas z matematyki w 2022 roku).

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY Z JĘZYKA POLSKIEGO

Z kolei wyniki egzaminu z języka polskiego przedstawia poniższa tabela. Wyniki w Partnerstwie są zbliżone do wyników w grupie porównawczej w każdym roku analizowanego okresu, w ostatnim roku i roku bieżącym osiągając poziom niemal identyczny i identyczny. Najwyższe wyniki osiąga miasto Chełm.

W całym analizowanym okresie wyniki partnerstwa przewyższają średnie wyniki w województwie lubelskim, które w 2022 roku zajęło 4 miejsce w Polsce z wynikiem 61,20%, przy średniej krajowej na poziomie 59,04%.

Tab. 4. Egzamin ósmoklasisty – język polski. Wyniki 2019–2022

Obszar odniesienia↓	lata ⇔	2019	2020	2021	2022	Zmiana 2019–2022
Średnio PARTNERSTWO:		64,4	62,7	62,8	61,6	-2,8
w tym miasto Chełm		64,43	64,55	63,8	63,2	-1,23
w tym gmina Chełm		66,5	55,88	61,63	57,75	-8,75
w tym gmina Kamień		54,28	63,94	53,89	55,24	0,96
Średnio grupa porównawcza:		65,1	61,4	62,8	61,6	-3,5
<i>Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej</i>		<i>98,8%</i>	<i>102,1%</i>	<i>100,1%</i>	<i>100,0%</i>	<i>1,1%</i>
Średnio województwo:		63,72	60,08	61,14	61,20	-2,52

Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

Wreszcie wyniki egzaminu z języka angielskiego przedstawia poniższa tabela. Wyniki w Partnerstwie są nieco niższe niż w grupie porównawczej (poza 2020 rokiem, w którym były wyższe). Ponownie najwyższe wyniki w Partnerstwie ma miasto Chełm. Różnica pomiędzy wynikami miasta Chełm, a gmin Chełm i Kamień jest znacząca.

Partnerstwo w analizowanych latach osiąga wyniki niższe lub porównywalne do grupy porównawczej. Wyniki partnerstwa są natomiast znacząco wyższe od średnich wyników województwa, w tym 2022 r. o ponad 5 pkt.

Tab. 5. Egzamin ósmoklasisty – język angielski. Wyniki 2019–2022

Obszar odniesienia↓	lata ⇒	2019	2020	2021	2022	Zmiana 2019–2022
Średnio PARTNERSTWO:		57,8	57,0	67,4	66,3	8,5
	w tym miasto Chełm	60,66	61,24	69,72	69,78	9,1
	w tym gmina Chełm	49,95	43,47	63,3	57,13	7,2
	w tym gmina Kamień	41,03	52,24	50,23	55,51	14,5
Średnio grupa porównawcza:		61,6	56,5	69,6	70,3	8,8
	<i>Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej</i>	93,9%	100,7%	96,9%	94,2%	0,3%
Średnio województwo:		56,16	52,01	62,98	61,2	5,04

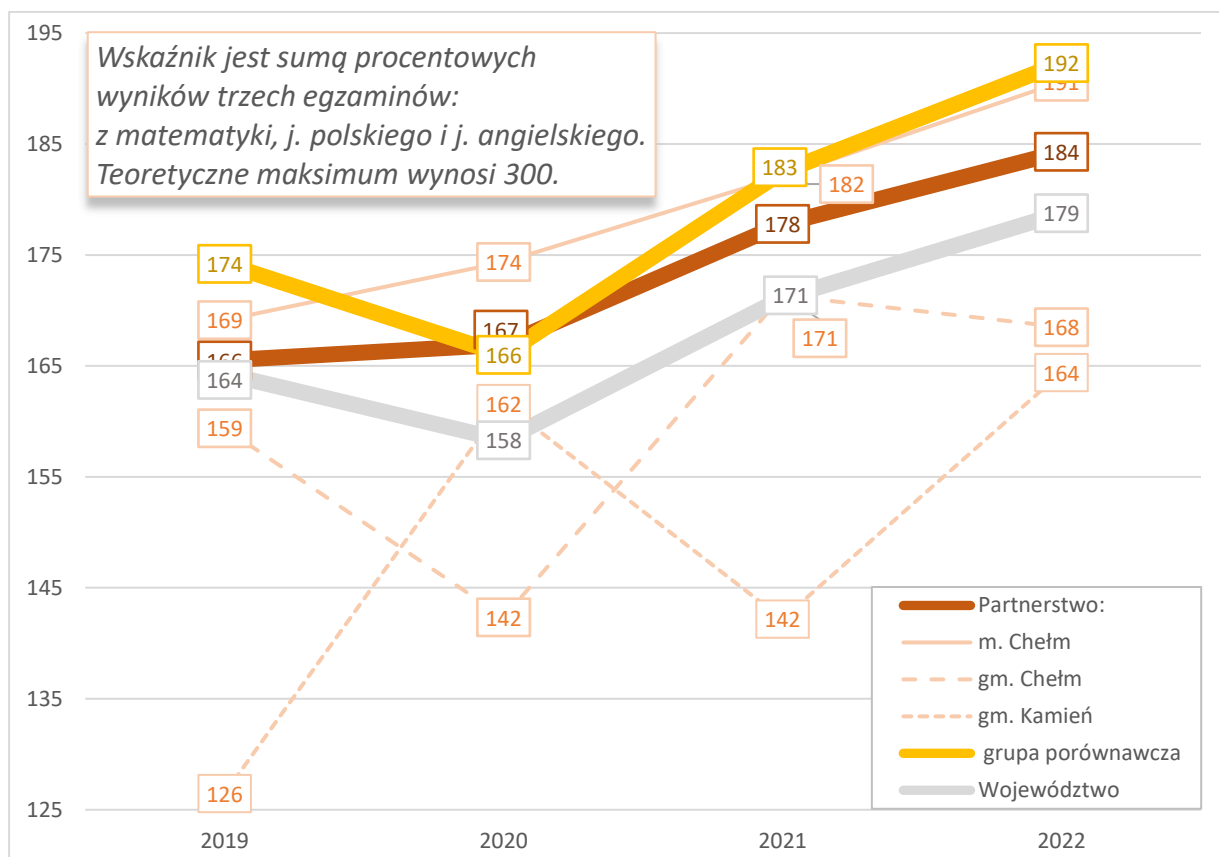
Opracowanie własne ZMP na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

WSKAŹNIK PODSUMOWUJĄCY – SUMA WYNIKÓW PROCENTOWYCH

Za wskaźnik podsumowujący jakość edukacji w szkołach podstawowych ogółem można uznać sumę wyników procentowych trzech zaprezentowanych dotychczas egzaminów: z matematyki, języka polskiego i języka angielskiego³. Za optymistyczne można uznać, że wskaźnik w całym okresie konsekwentnie przekracza średnią wojewódzką. Jednak z kolei na tle grupy porównawczej gmin podobnych wynik nie jest już tak optymistyczny. Partnerstwo – poza wyjątkiem roku 2020 – odstaje *in minus* od grupy porównawczej i dystans ten powoli rośnie. Należy podkreślić, że podstawowe kompetencje matematyczne i językowe są niezbędną podstawą zdobywania następnie – na etapie szkoły ponadpodstawowej i studiów wyższych – odpowiednich kompetencji specjalistycznych, jakich poszukuje nowoczesna gospodarka. Dobre wykształcenie ogólne jest także nie bez znaczenia, jeśli chodzi o szanse osiągnięcia ogólnego dobrostanu społecznego.

Ryc. 9. Wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu ósmoklasisty 2019–2022

³ Egzamin ten reprezentuje umownie wyniki dla wszystkich egzaminów z języka obcego nowożytnego (wybrano najpowszechniej zdawany język angielski).

Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej

Jak widać, poziom nauczania w Partnerstwie jest zróżnicowany: miasto Chełm ma corocznie wyniki zbliżone do grupy porównawczej i znacznie lepsze od wyników wojewódzkich, ale z kolei gminy wiejskie partnerstwa mają wyraźnie niższy o dodatkowo bardzo zmienny poziom nauczania. Jednak na wynik całego Partnerstwa decydujący wpływ ma miasto Chełm ze względu na liczbę uczniów.

POZIOM KSZTAŁCENIA W SZKOŁACH ŚREDNICH – EGZAMIN MATURALNY

Chełm jako miasto na prawach powiatu jest organem prowadzącym także dla szkół średnich, a z kolei młodzież z gmin wiejskich Partnerstwa w bardzo dużej części uczy się w chełmskich szkołach. Wyniki edukacyjne na tym poziomie są istotne dla szans rozwojowych gmin, ponieważ wpływają na lokalną jakość zasobów ludzkich, która z kolei jest jednym z czynników kreujących lokalną koniunkturę gospodarczą. Dla zobrazowania osiągnięć edukacyjnych w Partnerstwie na poziomie szkoły średniej przeanalizowano wyniki matury z języka polskiego, matematyki i języka angielskiego na poziomie podstawowym (nie zaś rozszerzonym).

Tab. 6. Egzamin maturalny – język polski. Wyniki 2021 – 2022

Grupy ↓	lata ⇒	2021	2022	Zmiana 2021 – 2022
Średnio PARTNERSTWO:		55,8	57,7	0,2
w tym miasto Chełm:		57,9	59,3	3,3
w tym gmina Chełm:		52,9	55,8	-1,4
w tym gmina Kamień:		55,6	57,4	-3,2
Średnio grupa porównawcza:		59,4	61,0	-3,0

Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej	93,9%	94,6%	4,8%
Średnio województwo:	57,4	56,7	-4,1

Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Jak wynika z powyższego zestawienia, w całym Partnerstwie wyniki egzaminu maturalnego z języka polskiego w roku 2021 były tylko nieznacznie niższe niż w grupie porównawczej i w województwie. Natomiast w 2022 r. nieznacznie wyższe niż w grupie porównawczej, ale dalej poniżej średniej wojewódzkiej.

W przypadku egzaminu maturalnego z matematyki (tab. 7) średni wynik w Partnerstwie z roku 2021 jest wyraźnie zły: stanowi poniżej 80% średniej dla grupy porównawczej, natomiast w 2022 r. jest nieco lepszy, jednak nadal sytuuje się poniżej średniej dla grupy porównawczej i poniżej średniej wojewódzkiej.

Tab. 7. Egzamin maturalny – matematyka. Wyniki 2021 – 2022

Grupy ↓	lata ⇒	2021	2022	Zmiana 2021 – 2022
Średnio PARTNERSTWO:		42,8	53,1	15,7
w tym miasto Chełm:		45,5	56,4	17,1
w tym gmina Chełm:		39,3	49,4	11,9
w tym gmina Kamień:		42,2	52,1	18,3
Średnio grupa porównawcza:		46,2	58,0	14,1
Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej		92,5%	91,5%	6,4%
Średnio województwo:		43,1	52,6	10,9

Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Również wynik egzaminu maturalnego z języka angielskiego (tab. 8) jest w obu badanych latach niższy od wyniku w grupie porównawczej oraz znacznie niższy (prawie 10%) od średniej wojewódzkiej.

Tab. 8. Egzamin maturalny – język angielski. Wyniki 2021 – 2022

Grupy ↓	lata ⇒	2021	2022	Zmiana 2021 – 2022
Średnio PARTNERSTWO:		64,3	64,0	8,0
w tym miasto Chełm:		64,8	64,4	2,3
w tym gmina Chełm:		63,3	65,1	6,1
w tym gmina Kamień:		64,6	60,9	15,8
Średnio grupa porównawcza:		64,9	67,2	9,1
Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej		99,1%	95,2%	-1,2%
Średnio województwo:		64,1	65,0	6,6

Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

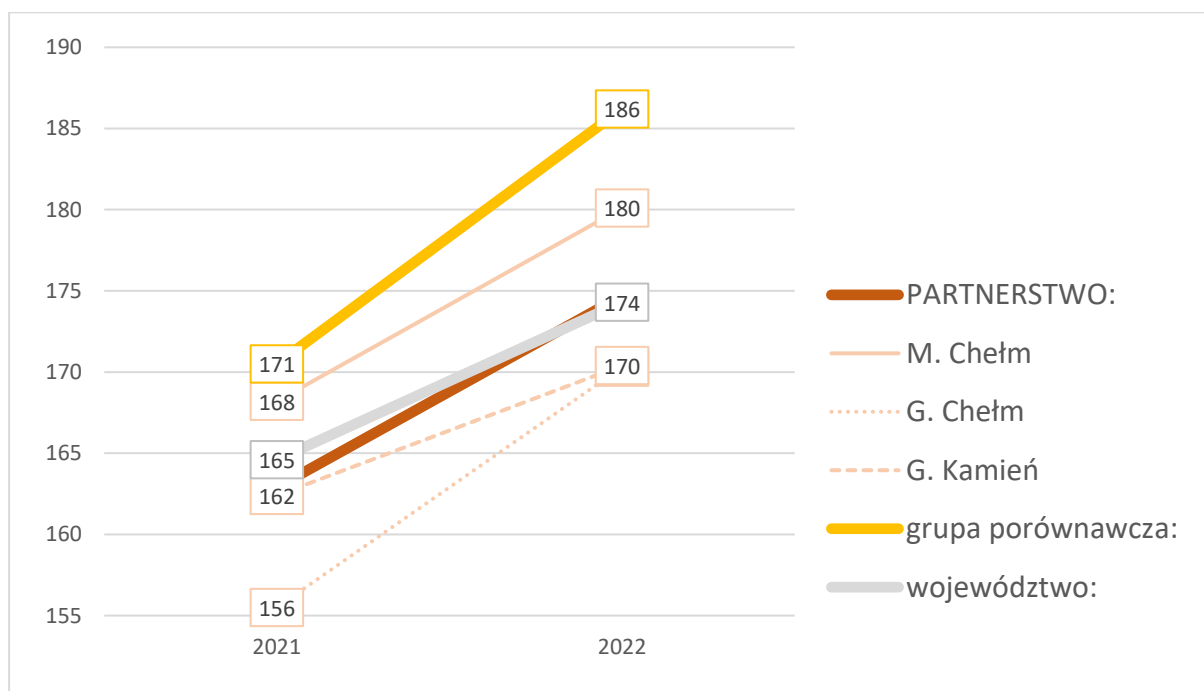
Umowny wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu maturalnego dla lat 2021–2022 wyliczono sumując w każdym roku wynik z trzech przedmiotów na poziomie podstawowym (nie rozszerzonym): j. polskiego, matematyki i j. angielskiego. Wartość wskaźnika przedstawia tabela.

Tab. 9. Umowny wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu maturalnego

Obszar odniesienia\rok	2021	2022	Zmiana 2021-2022
Średnio PARTNERSTWO:	162,9	174,7	11,9
w tym miasto Chełm:	168,2	180,1	11,9
w tym gmina Chełm:	155,5	170,3	14,8
w tym gmina Kamień:	162,4	170,4	8,0
Średnio grupa porównawcza:	170,5	186,2	15,7
Wynik Partnerstwa jako odsetek wyniku grupy porównawczej	95,6%	93,9%	-1,7%
Średnio województwo:	164,6	174,3	9,7

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych Państwowej Komisji Egzaminacyjnej

Ryc. 10. Umowny wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu maturalnego

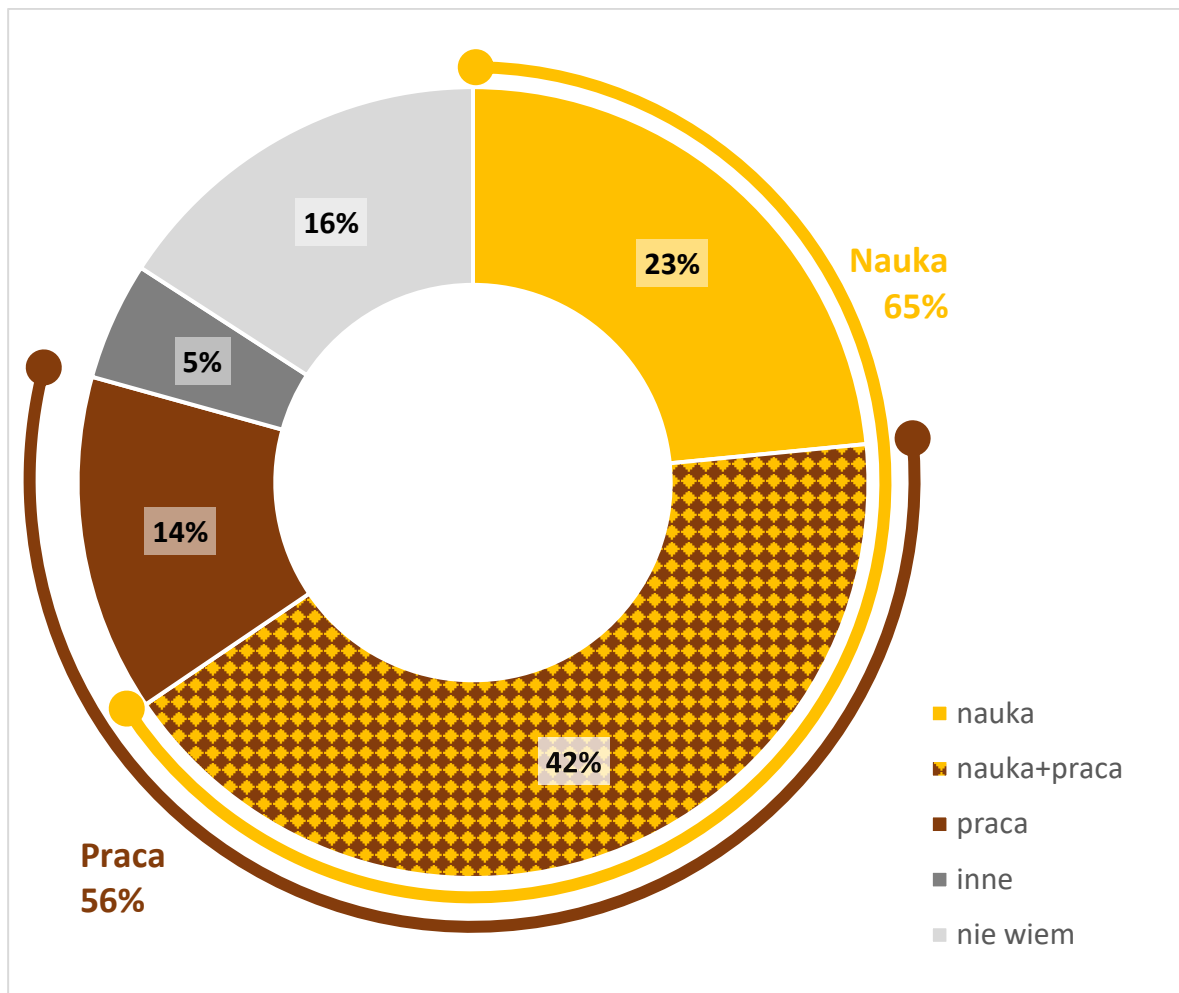

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych Państwowej Komisji Egzaminacyjnej

PLANY MŁODZIEŻY CO DO DALSZEJ EDUKACJI

Młodzież ostatnich klas szkół ponadpodstawowych Partnerstwa udzielając w ankiecie badawczej odpowiedzi na pytanie o plany po zakończeniu nauki zadeklarowała w 65% kontynuowanie nauki (w tym 23% myśli wyłącznie o studiowaniu a 42% - o łączeniu studiów z pracą). Z kolei 56% respondentów chce pracować, w tym oprócz 42% pragnących łączyć pracę z nauką mamy 14% tych, którzy chcą wyłącznie pracować. Dalej 5% deklaruje inne pomysły na swoją przyszłość, a 16% jeszcze nie wie, co będzie robić.

Ryc. 11. Plany młodzieży po zakończeniu nauki w szkole ponadpodstawowej

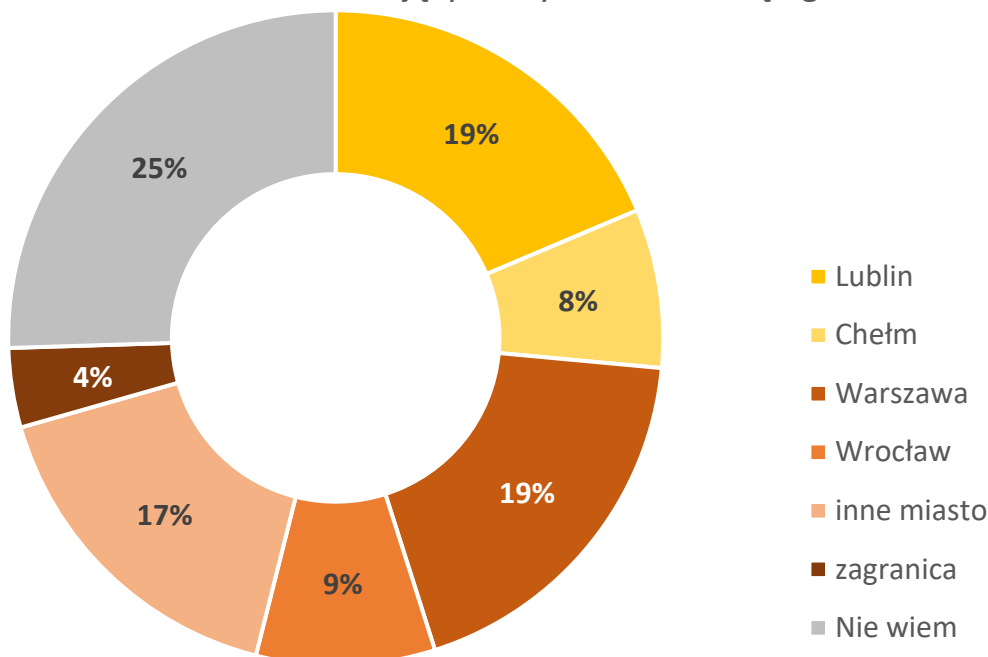

Źródło: badanie ilościowe opinii młodzieży Partnerstwa (CAWI). Opracowanie własne ZMP

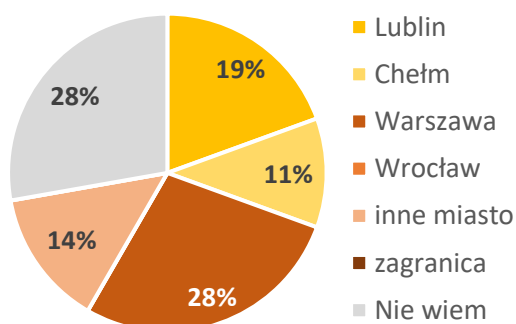
Z kolei zapytano grupę młodzieży, która zadeklarowała chęć kontynuowania nauki, o miejsce dalszej nauki. Na pytanie „Gdzie chcesz kontynuować naukę?” jedna trzecia pytanых wskazuje docelowo studia wyższe magisterskie, 20% nie zdecydowało jeszcze, 17% wybierze studia licencjackie (żadna inna odpowiedź nie przekracza 3 procent). Zastanawiające są jednak **wskazania konkretnych miast, w których ankietowana młodzież zamierza studiować**. Tylko 27% uczniów chcących kontynuować naukę planuje pozostać w woj. lubelskim. Najczęstszym celem jest Warszawa, następnie Wrocław. Dalej pojawiają się: Kraków, Gdańsk, Poznań (zaliczone tu razem do kategorii „inne” z uwagi na mniejszą liczbę wskazań). 4% chce studiować za granicą.

Ryc. 12. Deklarowane kierunki wyjazdów w celu kontynuowania nauki

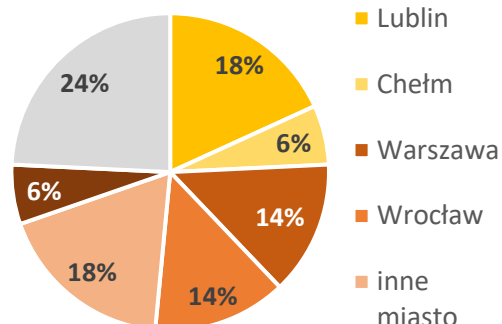
Uczniowie zamierzający kontynuować naukę ogółem

W tym - uczniowie niepracujący

W tym - uczniowie łączący naukę z pracą

Źródło: badanie ilościowe opinii młodzieży Partnerstwa (CAWI). Opracowanie własne ZMP

Wśród młodzieży dominują plany wyjazdu na studia do lokalizacji odległych, gdzie bardzo prawdopodobne jest zerwanie kontaktu z miejscem zamieszkania, a co najmniej jego radykalne osłabienie.

DOJAZDY DO SZKÓŁ I DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA SZKÓŁ

DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Ocena wyposażenia usługowego obejmuje zarówno ilościowe zaspokojenie potrzeb społecznych, jak i dostępność przestrzenną do usług, o której decyduje wielkość zasobów usługowych i ich przestrzenny rozkład w stosunku do miejsc zamieszkania. Poniżej dokonano analizy dostępności przestrzennej do szkół podstawowych jako ważnej usługi społecznej.

Dla oszacowania dostępności czasowej przyjęto, że:

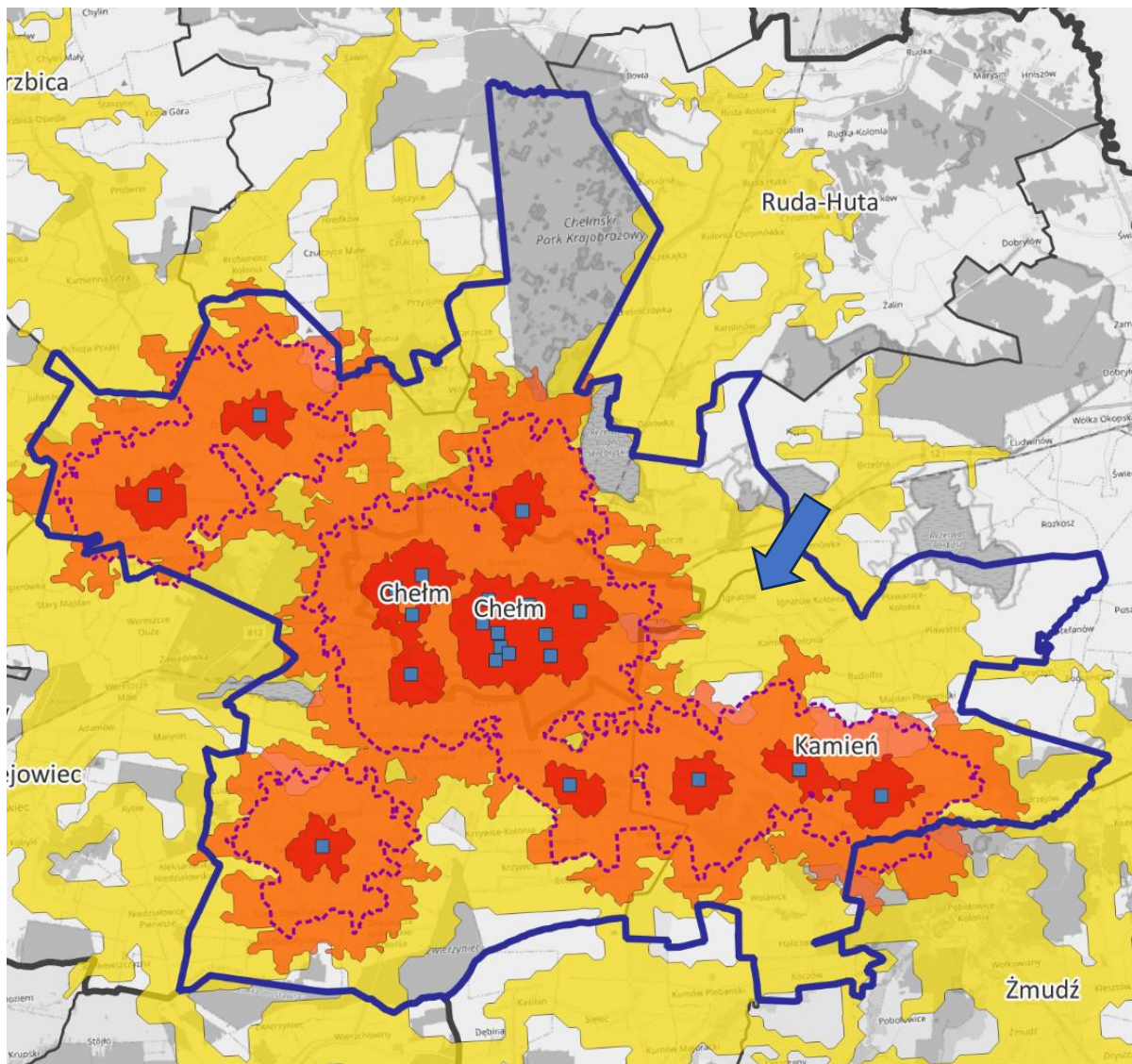
- średnia prędkość podróży pieszej wynosi 4 km/h, zatem pieszy w przeciągu 15 minut może pokonać dystans 1 km,
- średnia prędkość podróży rowerem wynosi 15 km/h, rowerzysta w przeciągu 15 minut może pokonać dystans 3,75 km,

- średnia prędkość podróży samochodem osobowym, przy sprzyjających warunkach ruchu i na drogach pozamiejskich, wynosi 60 km/h, a uwzględniając czas dojścia do pojazdu oraz czas parkowania i dojścia od pojazdu do celu (przyjęto 5 minut), podróżujący samochodem osobowym może w ciągu 15 minut dotrzeć do celu odległego o 10 km; analogicznie przyjęto taki sam zasięg dla dojazdów autobusem szkolnym.

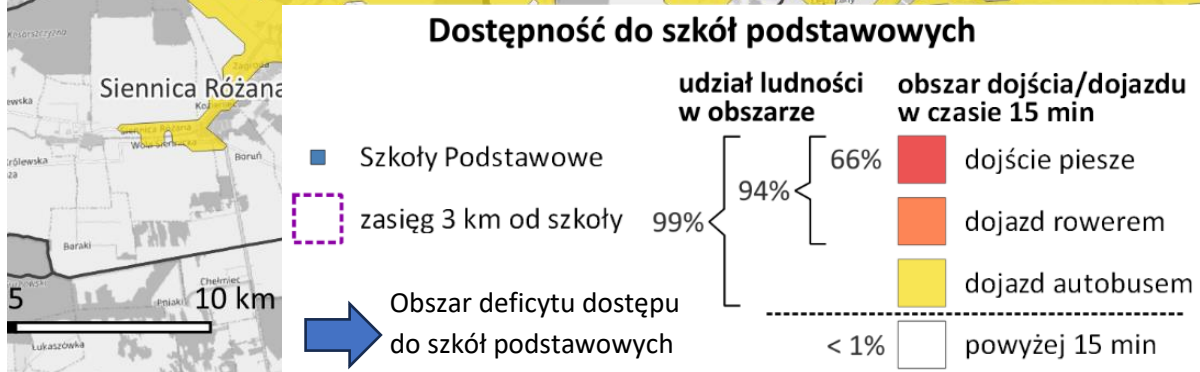
Liczba ludności w poszczególnych obszarach dostępności oszacowana została na podstawie danych dla miejscowości i proporcjonalnie do rozkładu powierzchni użytkowej mieszkań, obliczonego na podstawie bazy danych BDOT10k. W obszarze partnerstwa funkcjonowało 17 szkół podstawowych. Na jedną szkołę przypadało średnio 4 680 mieszkańców. Wśród szkół dominują ilościowo duże szkoły miejskie. Układ taki jest korzystny z punktu widzenia organizacji pracy nauczycieli oraz kosztów związanych z zapewnieniem odpowiedniej jakości nauczania we wszystkich placówkach. Około 64% ogółu mieszkańców, a co za tym idzie podobny odsetek dzieci, zamieszkuje w zasięgu 15-minutowego dojścia pieszo do szkoły podstawowej (ryc. na następnej stronie). Kolejne 30% dzieci może dotrzeć do szkoły podstawowej w ciągu 15 minut podróżując rowerem. W zasięgu akceptowalnego 15-minutowego dojazdu do szkoły samochodem lub autobusem szkolnym zamieszkuje około 99% mieszkańców obszaru Partnerstwa. Partnerstwo jest dobrze pokryte siecią szkół podstawowych w zakresie obszarów miejskich. W zasadzie cały obszar miejski Partnerstwa jest pokryty zasięgiem zadowalającej dostępności rowerowej do szkół. Z kolei niektóre obszary wiejskie (np. północna część gminy Kamień) wymagają zorganizowania dowozu do szkół transportem autobusowym, co obiektywnie pogarsza warunki nauki. Na mapie poniżej (ryc. 13) zaznaczono obszar deficytu dostępu do szkół podstawowych. Postulowana lokalizacja nowej szkoły to wieś Okszów.

Ryc. 13. Dostępność przestrzenna do szkół podstawowych w obszarze Partnerstwa

Dostępność do szkół podstawowych

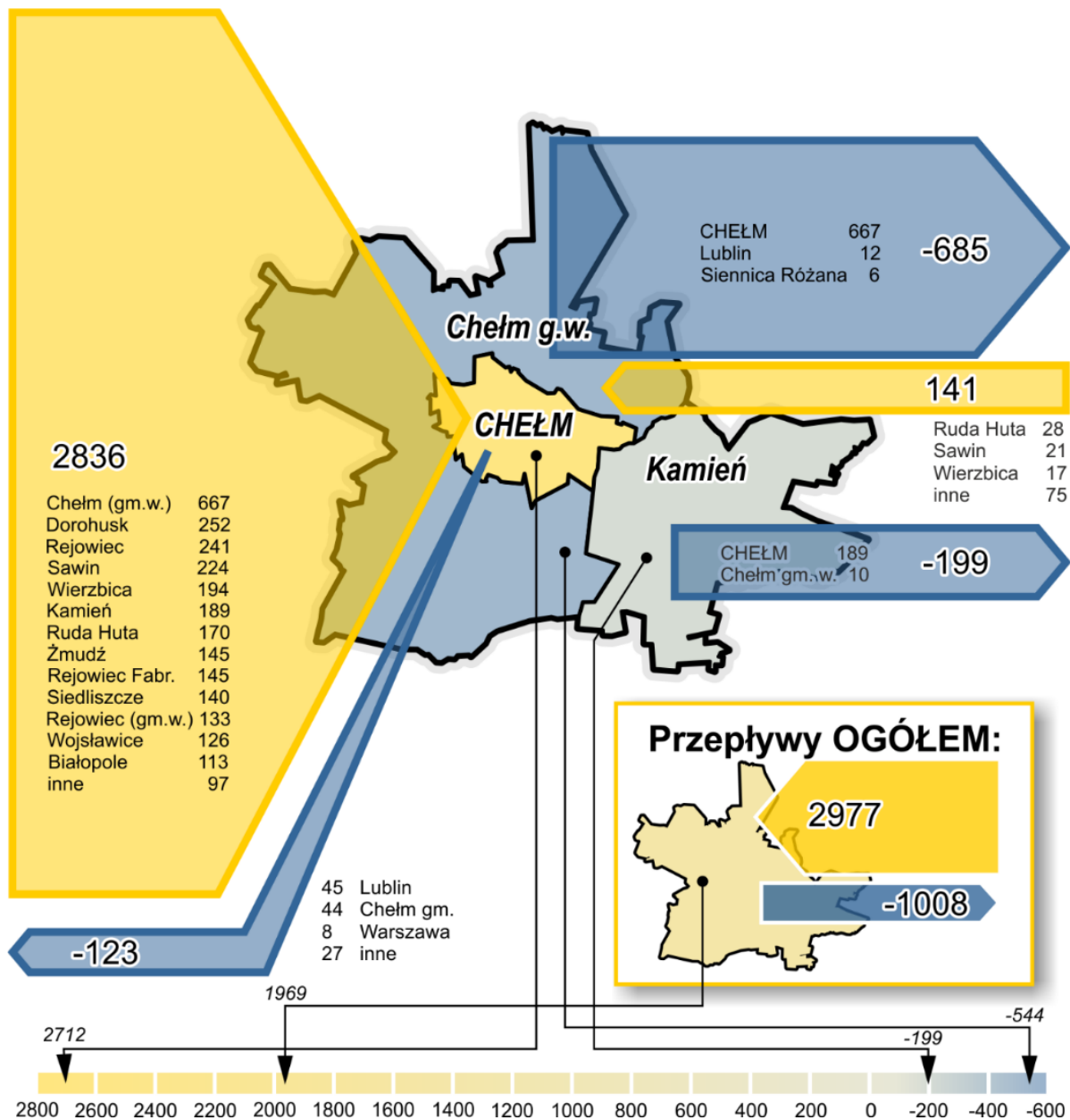

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych od samorządów Partnerstwa

PRZEJAZDY MIĘDZYGMINNE UCZNIÓW SZKÓŁ ŚREDNICH ZWIĄZANE Z NAUKĄ.

Przejazdy uczniów pomiędzy gminami związane z nauką GUS przebadał w 2016 roku (nie dysponujemy danymi bardziej aktualnymi).

Przeptywy związane z nauką w szkołach podstawowych były w Partnerstwie w badanym roku znaczące, a w odniesieniu do miasta Chełm duże: przyjeżdżało tu z innych gmin 1411 osób, podczas gdy do gminy Chełm 41 a do gminy Kamień zaledwie 16. Natomiast przepływy uczniów i uczennic szkół średnich były znacznie większe: w analizowanym roku do gmin partnerstwa ogółem dojeżdżało z innych gmin 2911 osób, zaś wyjeżdżało w tym samym czasie 1008. Do miasta Chełm przyjeżdżało 2712 osób a wyjeżdżało 124, do gminy Chełm przyjeżdżało 141 a wyjeżdżało 685, do gminy Kamień przyjazdów nie było a wyjeżdżało 199 osób. Bardziej szczegółowe dane przedstawia infografika poniżej.

Opracowanie własne ZMP na podstawie badania GUS (2016)

- Konkluzja 3.** W ChOF występuje deficyt dostępu do przedszkoli w stosunku do potrzeb zgłaszanych przez mieszkańców zarówno na wsi, jak i w mieście. 30% dzieci w wieku przedszkolnym nie uczęszcza w ogóle do przedszkoli. Zjawisko to zdiagnozowano także jako barierę w dostępie do rynku pracy rodziców dzieci w wieku przedszkolnym, a więc czynnik obniżający efektywność ekonomiczną Partnerstwa.
- Konkluzja 4.** Poziom nauczania w szkołach podstawowych Partnerstwa należy uznać za zadowalający, choć nie optymalny. Wyniki Partnerstwa są wyraźnie wyższe od średniej wojewódzkiej (choć nieco niższe niż w grupie porównawczej z wyjątkiem roku 2020, gdy były minimalnie wyższe). Stan ten należy uznać za ważny potencjał rozwojowy i dbać o jego utrzymanie i wzmocnienie poprzez dalsze inwestowanie w jakość nauczania w szkołach podstawowych.
- Konkluzja 5.** Wyniki egzaminu maturalnego w szkołach średnich Partnerstwa są wyraźnie niższe od wyników grupy porównawczej, a w dodatku dystans ten rośnie. Niski poziom wyników maturalnych należy traktować jako bardzo istotną barierę rozwojową.

Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia **celu strategicznego 4. Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF.**

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA PARTNERSTWA

Ogólna liczba mieszkańców Partnerstwa wynosiła na koniec 2021 niespełna 80 tys. Spadek liczby ludności w Partnerstwie w latach 2016–2021 wyniósł 3,44%, w tym w mieście Chełm ubyło 5,50% ludności, w gminie Chełm przybyło 4,54%, a w gminie Kamień liczba mieszkańców niemal nie zmieniła się (+0,24%). Jednak należy zaznaczyć, że w grupie porównawczej średni spadek liczby ludności w latach 2016–2021 był znacznie mniejszy (1,65%).

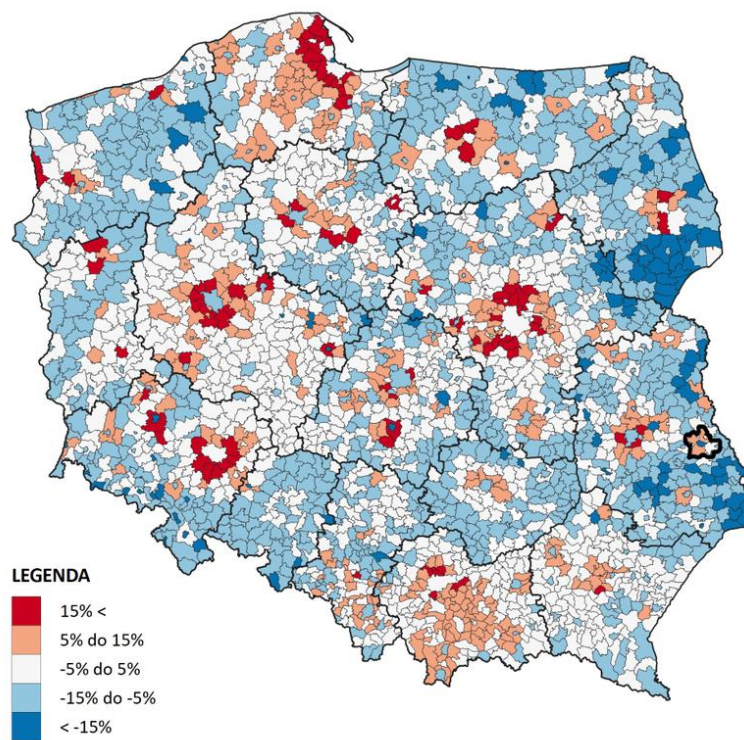
Tab. 10. Zmiany liczby ludności Partnerstwa w latach 2016–2021

obszary ↓	lata ⇔	2016	2017	2018	2019	2020	2021
PARTNERSTWO ogółem:		82 393	82 131	81 609	81 122	80 396	79 561
w tym miasto Chełm		63 734	63 333	62 670	61 932	61 135	60 231
w tym gmina Chełm		14 550	14 646	14 781	15 023	15 099	15 211
w tym gmina Kamień		4 109	4 152	4 158	4 167	4 162	4 119

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tempo kurczenia się populacji mieszkańców Partnerstwa, wynoszące 3,44% w ciągu sześciu lat należy uznać za niepokojące. Średni ubytek ludności kraju w tym okresie wyniósł zaledwie 0,7% a w gminach grupy odniesienia wynosi on średnio 1,65%. Partnerstwo wyludniało się więc w tym okresie w tempie pięciokrotnie większym niż reszta kraju i ponad dwukrotnie większym niż grupa porównawcza gmin podobnych. Dla ukazania kontekstu demograficzno-przestrzennego, poniższa mapa obrazuje prognozę zmiany liczby ludności w gminach w całym kraju do roku 2030, a więc do horyzontu przyszłej Strategii, której podstawą jest niniejsza diagnoza.

Ryc. 15. Prognoza zmiany liczby ludności w gminach w Polsce do 2030 r.

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS
(kontur partnerstwa zaznaczono na mapie grubą linią.)

W mieście Chełm będziemy notować spadek liczby ludności o ponad 15%, natomiast wzrost liczby ludności (w przedziale od 5% do 15%) nastąpi w otaczającej miasto gminie wiejskiej Chełm. W gminie Kamień, prognozowane jest wahanie się liczby ludności w przedziale od -5% do 5%. Jednak z uwagi na bardzo dużą przewagę liczebną populacji mieszkańców miasta Chełm nad populacjami pozostałych gmin dla całej sytuacji w Partnerstwie decydująca jest prognoza dla Chełma. Należy brać pod uwagę, że liczba mieszkańców Partnerstwa będzie się kurczyć, przy czym najszybciej będzie ubywało ludności miejskiej.

Struktura wiekowa populacji Partnerstwa w latach 2016–2021⁴ zmieniała się w sposób pokazany w tabeli 11. W tym okresie z populacji mieszkańców Partnerstwa na każdy tysiąc osób ubyło 8 osób w wieku przedprodukcyjnym i niemal 57 osób w wieku produkcyjnym a przybyło 31 osób w wieku poprodukcyjnym.

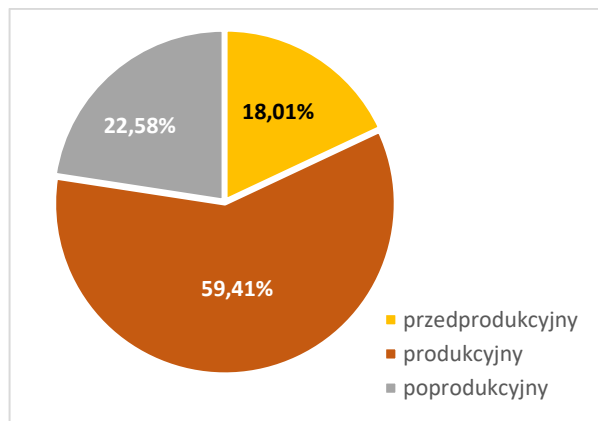
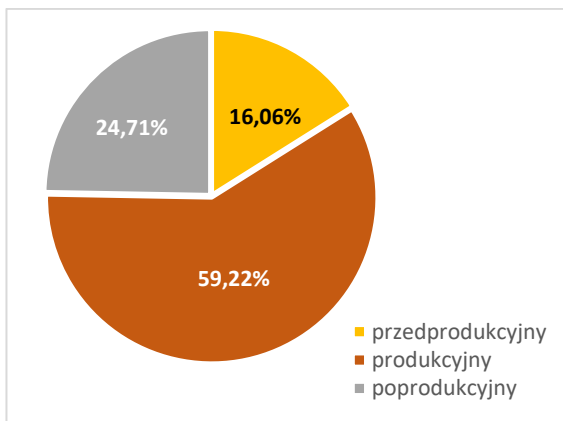
Tab. 11. Struktura populacji Partnerstwa wg ekonomicznych grup wieku (2016–2021)

Grupy ↓ lata ⇄	2016	2017	2018	2019	2020	2021
POPULACJA OGÓŁEM:	82 393	82 131	81 609	81 122	80 396	79 561
w tym wiek przedprodukcyjny:	13 465	13 458	13 258	13 159	12 955	12 781
w tym wiek produkcyjny:	51 812	50 923	50 058	49 031	48 086	47 119
w tym wiek poprodukcyjny:	17 116	17 750	18 293	18 932	19 355	19 661

Ryc. 16. Struktura ekonomicznych grup wieku w Partnerstwie (2021)

Ryc. 17. Struktura ekonomicznych grup wieku w grupie odniesienia (2021)

⁴ W tym rozdziale – o ile nie jest to oznaczone inaczej – wszelkie dane dynamiczne odnoszą się do lat 2016–2021 a dane statyczne – do roku 2021.

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Struktura wiekowa populacji Partnerstwa jest znacznie gorsza, niż w grupie porównawczej (która też jest niepokojąca, jeśli chodzi o zastępowalność pokoleń). Jeśli w grupie porównawczej na sto osób w wieku poprodukcyjnym przypada tylko 80 osób w wieku przedprodukcyjnym, to w Partnerstwie współczynnik ten wynosi już zaledwie 65 osób.

MIGRACJE LUDNOŚCI

Migracje w Partnerstwie w ostatnich sześciu latach były dość intensywne w obu kierunkach. Na terenie partnerstwa zameldowało się w tym czasie niemal 5,3 tys. nowych mieszkańców, a wymeldowało się 7 tys. Pomimo położenia niedaleko granicy Państwa migracje zagraniczne były bardzo niewielkie i miały dodatnie saldo: za granicę wyprowadziło się 92 osób a 130 wprowadziło się z zagranicy.

Tab. 12. Przepływy migracyjne w Partnerstwie w latach 2016–2021

przepływy ↓ lata ⇒	2016	2016	2017	2019	2020	2021	suma 6 lat
zameldowania ogółem:	898	889	920	997	748	834	5286
w tym krajowe:	880	875	904	966	723	808	5156
w tym z zagranicy:	18	14	16	31	25	26	130
wymeldowania ogółem:	1097	1073	1241	1333	1124	1137	7005
w tym krajowe:	1074	1068	1224	1319	1108	1120	6913
w tym z zagranicy:	23	5	17	14	16	17	92

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Czy to dużo, czy mało? Wyjaśnia to zestawienie powyższych danych przeliczonych na 10 tys. ludności z danymi dla grupy porównawczej.

Tab. 13. Sześcioletnie przepływy migracyjne (2016–2021) na 10 tys. ludności

przepływy migracyjne ↓	obszar ⇒	Partnerstwo	Grupa porównawcza	Partnerstwo jako % grupy porówn.
zameldowania ogółem na 10 tys. ludności:		664	632	105,1%
w tym krajowe:		648	608	106,6%
w tym z zagranicy:		16	24	66,7%
wymeldowania ogółem na 10 tys. ludności:		880	755	116,6%
w tym krajowe:		869	740	117,4%
w tym z zagranicy:		11	15	73,3%

Napływ ludności do partnerstwa, jest porównywalny do obszarów podobnych, wyższy jedynie o 5,1%. Natomiast wyraźnie większy jest odpływ ludności (o 16,6%). W wypadku emigracji krajowej jest on wyższy od wskaźnika dla grupy porównawczej aż o 16,6%. Na tempo wyludniania się Partnerstwa decydujący wpływ ma emigracja krajowa, a więc wyjazdy z gmin partnerstwa do innych gmin w kraju.

SYTUACJA MATERIALNA MIESZKAŃCÓW PARTNERSTWA

Obraz statystyczny ubóstwa w gminach Partnerstwa, zarówno według danych o korzystaniu ze świadczeń pomocy społecznej uwarunkowanej kryterium dochodowym⁵, jak i według danych podatkowych w systemie POLTAX, może być zakłócony w pewnym stopniu zjawiskiem zarobkowania w szarej strefie, jednak skali tego zakłócenia nie możemy wiarygodnie oszacować. W kontekście położenia przygranicznego może pojawiać się zarobkowanie nieudokumentowane, jednak większość dochodów uzyskiwanych za granicą jest uwidoczniiona w systemie POLTAX, a skala dochodów z szarej strefy – według ocen krajowych i europejskich – spada konsekwentnie z roku na rok. Toteż – uwzględniając powyższe zastrzeżenie – uznajemy dane z systemu pomocy społecznej i z systemu POLTAX za wiarygodne.

ZASIĘG UBÓSTWA GŁĘBOKIEGO

Ubóstwo skrajne to bytowanie poniżej minimum egzystencji⁶. Natomiast obraz statystyczny ubóstwa głębokiego (poniżej minimum egzystencji lub do 20% przedziału między minimum egzystencji a minimum socjalnym) wyznaczono poprzez zasięg korzystania z tych świadczeń pomocy społecznej, których przyznanie jest uwarunkowane nieprzekroczeniem oficjalnego kryterium dochodowego. W Partnerstwie liczbę tę wyznaczono jako liczbę osób, członków gospodarstw domowych oraz osoby bezdomne, które w danym roku skorzystały z jakichkolwiek świadczeń środowiskowej pomocy społecznej (zamiennie określonych przez GUS jako beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej). Każda osoba została ujęta tylko raz, bez względu na rodzaj i częstotliwość otrzymanych świadczeń. Zbiorowość statystyczna obejmuje zarówno świadczeniobiorców, czyli osoby, na które była wystawiona decyzja przyznająca świadczenie jak również członków ich rodzin z którymi pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym. Oto dane dla Partnerstwa za lata 2016–2020.

Tab. 14. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej poniżej kryterium dochodowego

---

⁵ Kryterium dochodowe to aktualizowana co trzy lata górna granica kwotowa dochodów w przeliczeniu na jedną osobę w gospodarstwie domowym, uprawniająca do uzyskania świadczeń pieniężnych z systemu pomocy społecznej. Od 1 stycznia 2022 r. progi kryterium dochodowego wynoszą: 776 zł netto na osobę gospodarującą samotnie i 660 zł netto w rodzinie. Poprzednio w okresie analitycznym wynosiły odpowiednio: w latach 2016–2018 – 634 zł i 514 zł, a w latach 2019–2021 – 701 zł i 528 zł.

⁶ Minimum egzystencji to publikowany corocznie przez Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych wskaźnik wyznaczający alarmowy poziom zaspokajania potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.

obszar ↓	lata ⇒	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej latami:						
PARTNERSTWO		5 199	4 659	4 100	3 720	3 115
w tym miasto Chełm		3 980	3 598	3 162	2 923	2 513
w tym gmina Chełm		777	685	603	517	399
w tym gmina Kamień		442	376	335	280	203

Odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w populacji ogółem:						
PARTNERSTWO		6,3%	5,7%	5,0%	4,6%	3,9%
w tym miasto Chełm		6,2%	5,7%	5,0%	4,7%	4,1%
w tym gmina Chełm		5,3%	4,7%	4,1%	3,4%	2,6%
w tym gmina Kamień		10,8%	9,1%	8,1%	6,7%	4,9%
GRUPA PORÓWNAWCZA		7,0%	6,0%	5,4%	5,0%	4,6%

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz ocen zasobów pomocy społecznej gmin partnerstwa

Zasięg ubóstwa głębokiego w gminach Partnerstwa w analizowanym okresie maleje zarówno w całym partnerstwie, jak i w każdej z gmin. Sytuacja malejącego wskaźnika ubóstwa głębokiego ma również miejsce w grupie porównawczej.

Konkluzja 6. Zasięg głębokiego ubóstwa w gminach partnerstwa jest nieco niższy niż w grupie porównawczej. Niepokojąco wysoki jest jednak wskaźnik dla gminy Kamień, zarówno w stosunku do pozostałych gmin partnerstwa, jak i grupy porównawczej.

SFERA NIEDOSTATKU – OSZACOWANIE LICZEBNOŚCI

Według definicji stosowanej przez IPiSS minimum socjalne wyznacza granicę kosztów utrzymania gospodarstw domowych poniżej której występuje tzw. **sfera niedostatku**⁷. Zakres i poziom zaspokajanych potrzeb w minimum socjalnym winny zapewniać takie warunki, aby osobie na każdym etapie jej rozwoju umożliwić reprodukcję sił życiowych, posiadanie i wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych. Minimum socjalne w 2020 roku wynosiło: **1 265,94 zł** na osobę gospodarującą samotnie, **1 115,60 zł** na osobę w rodzinie 3-osobowej i **996,24 zł** na osobę w rodzinie 5-osobowej. W tym samym roku płaca minimalna wynosiła **1920,62 zł netto**. A więc w 2020 roku za płacę minimalną można było utrzymać na poziomie minimum socjalnego 1,72 osoby⁸. Pozwala to przyjąć, że odsetek podatników PIT osiągających dochód nie wyższy, niż płaca minimalna, wśród ogółu podatników PIT, może być uważany za szacunkową miarę sfery niedostatku.

⁷ Zakres i poziom zaspokajanych potrzeb w minimum socjalnym winny zapewniać takie warunki, aby osobie na każdym etapie jej rozwoju umożliwić reprodukcję sił życiowych, posiadanie i wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych.

⁸ Wg poziomu minimum socjalnego wyznaczonego przez IPiSS dla rodziny złożonej z dwóch osób dorosłych i dziecka starszego.

W Partnerstwie strukturę podatników PIT ze względu na poziom osiąganych dochodów w 2019 roku przedstawia tabela 15. Jak widać, 48,0% podatników osiągało przychody równe płacy minimalnej lub od niej mniejsze (np. z uwagi na zatrudnienie na część etatu, lub na umowę cywilnoprawną lub tylko przez część roku podatkowego). Średni dochód miesięczny na jednego podatnika w tej grupie wynosił tylko **1 128,43 zł** (podczas gdy w pozostałej grupie – 5 284,13 zł).

Podatnikami jest 67,7% mieszkańców Partnerstwa, pozostali to przede wszystkim osoby na utrzymaniu członków rodziny. Przy założeniu, że odsetek takich osób rozkłada się podobnie w obu grupach dochodowości, **ogólna (oszacowana) liczba osób w sferze niedostatku w Partnerstwie wynosi niemal 39 tysięcy**, w tym w mieście Chełm: około 29,3 tysięcy, w gminie Chełm – około 7,4 tysiąca i w gminie Kamień około 2,3 tysiąca osób.

Tab. 15. Sfera niedostatku w Partnerstwie (2019)

Grupa dochodowości:	podatnicy		Miesięcznie per capita:	
	liczba	odsetek	przychód	dochód
PARTNERSTWO ogółem:				
Płaca minimalna i poniżej	26 385	48,0%	1 166,56 zł	1 128,43 zł
Powyżej płacy minimalnej	28 538	52,0%	11 739,96 zł	5 284,13 zł
OGÓŁEM podatnicy	54 923	100,0%	6 660,50 zł	3 287,73 zł
w tym miasto Chełm				
Płaca minimalna i poniżej	19 788	45,9%	1 193,48 zł	1 155,65 zł
Powyżej płacy minimalnej	23 318	54,1%	11 254,42 zł	5 211,90 zł
OGÓŁEM podatnicy	43 106	100,0%	6 635,90 zł	3 349,86 zł
w tym gmina Chełm				
Płaca minimalna i poniżej	5 020	54,0%	1 095,31 zł	1 055,68 zł
Powyżej płacy minimalnej	4 282	46,0%	14 904,24 zł	600,43 zł
OGÓŁEM podatnicy	9 302	100,0%	7 451,99 zł	3 147,77 zł
w tym gmina Kamień				
Płaca minimalna i poniżej	1 577	62,7%	1 055,68 zł	1 018,47 zł
Powyżej płacy minimalnej	938	37,3%	9 365,17 zł	5 635,71 zł
OGÓŁEM podatnicy	2 515	100,0%	4 154,81 zł	2 740,52 zł

Opracowanie własne na podstawie danych z bazy systemu POLTAX (2019)

Konkluzja 7. Jeżeli trafne są szacunki, że w Partnerstwie niemal 39 tys. mieszkańców żyje w sferze niedostatku, w tym ponad 3,7 tys. w głębokim ubóstwie, to stanowi to ważne wyzwanie strategiczne dla Partnerstwa: zarówno dla systemu pomocy społecznej (w przypadku części osób), jak i dla systemu aktywizacji zawodowej i społecznej (w przypadku pozostałych).

STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO

Stopa bezrobocia rejestrowanego to odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w grupie osób aktywnych ekonomicznie (a więc – sumy osób pracujących i poszukujących pracy⁹). Stopa bezrobocia jest przez UP wyliczana na poziomie powiatu, nie gminy. W niniejszej diagnozie posłużymy się powiatowym poziomem stopy bezrobocia pomocniczo, dla zestawienia go z danymi o krajowej stopie bezrobocia.

Tab. 16. Stopa bezrobocia rejestrowanego powiatami (2016–2021)

wymiar ↓ lata ⇨	2016	2017	2018	2019	2020	2021
CHEŁM – miasto na prawach powiatu:						
OGÓŁEM	5,9	5,0	4,7	4,0	4,9	4,3
<i>Polska = 100</i>	<i>72,0%</i>	<i>75,8%</i>	<i>82,6%</i>	<i>76,9%</i>	<i>77,8%</i>	<i>79,6%</i>
powiat chełmski (ziemski):						
OGÓŁEM	7,0	6,3	6,1	4,9	5,8	5,2
<i>Polska = 100</i>	<i>85,4%</i>	<i>95,5%</i>	<i>107,2%</i>	<i>94,2%</i>	<i>92,1%</i>	<i>96,3%</i>

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 8. Stopa bezrobocia rejestrowanego w mieście Chełmie jest w całym okresie wieloletnim zdecydowanie niższa niż w kraju (w 2018 roku nieznacznie przekroczyła 80% stopy krajowej a w pozostałych latach wynosi poniżej 80% wskaźnika dla kraju). W powiecie chełmskim stopa bezrobocia jest nieco wyższa, ale nadal niższa od wskaźnika krajowego (tylko jednorazowo w 2018 roku przekroczyła wskaźnik krajowy o nieco ponad 7%). Wobec tego stopę bezrobocia w Partnerstwie można by wstępnie uznać za dość niską.

WSPÓŁCZYNNIK BEZROBOCIA B

W odróżnieniu od stopy bezrobocia, **współczynnik bezrobocia B** to odsetek osób bezrobotnych w grupie ludności w wieku produkcyjnym ogółem. Współczynnik B ma tę zaletę, że możemy wyliczyć go łatwo na poziomie gminy, co nie było możliwe dla stopy bezrobocia.

Tak liczony współczynnik jest zawsze niższy od stopy bezrobocia rejestrowanego, ponieważ do grupy osób w wieku produkcyjnym należą nie tylko osoby aktywne ekonomicznie (w sensie statystycznym), ale także – przykładowo – osoby prowadzące gospodarstwo domowe, osoby studiujące, przewlekłe chore itp.

Tab. 17. Współczynnik bezrobocia ogółem B, 2016–2021

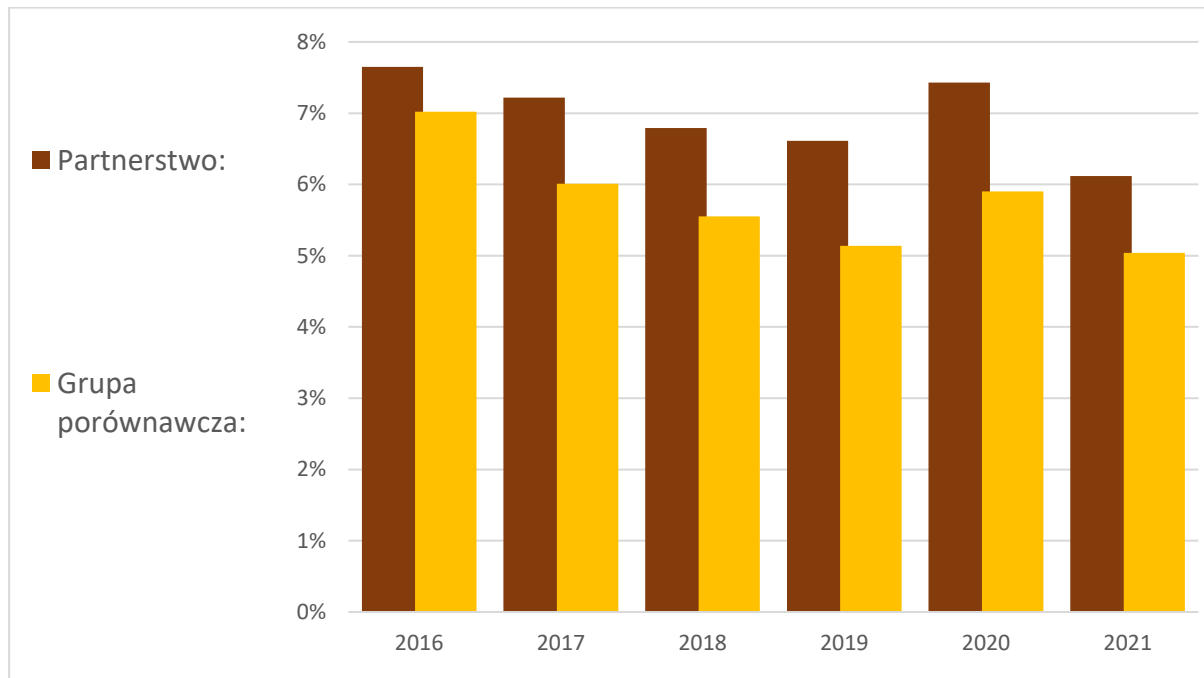
obszary ↓ lata ⇨	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Partnerstwo OGÓŁEM:	7,65%	7,22%	6,79%	6,61%	7,43%	6,12%
Grupa porównawcza:	7,02%	6,01%	5,55%	5,14%	5,90%	5,04%

⁹ Za tę drugą część sumy przyjmuje się ogół zarejestrowanych bezrobotnych, więc stopa bezrobocia rejestrowanego to procentowy udział bezrobotnych w zsumowanej grupie pracujących i bezrobotnych.

Partnerstwo jako odsetek grupy porównawczej:	108,97%	120,13%	122,34%	128,60%	125,93%	121,43%
--	---------	---------	---------	---------	---------	---------

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 18. Współczynnik bezrobocia ogółem B_o : partnerstwo a grupa porównawcza

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Z kolei zjawisko bezrobocia długotrwałego, a więc pozostawania bez pracy ponad rok, pokazuje, jaka część problemu bezrobocia ma charakter problemowy i nie wynika z normalnej wymienności na rynku pracy.

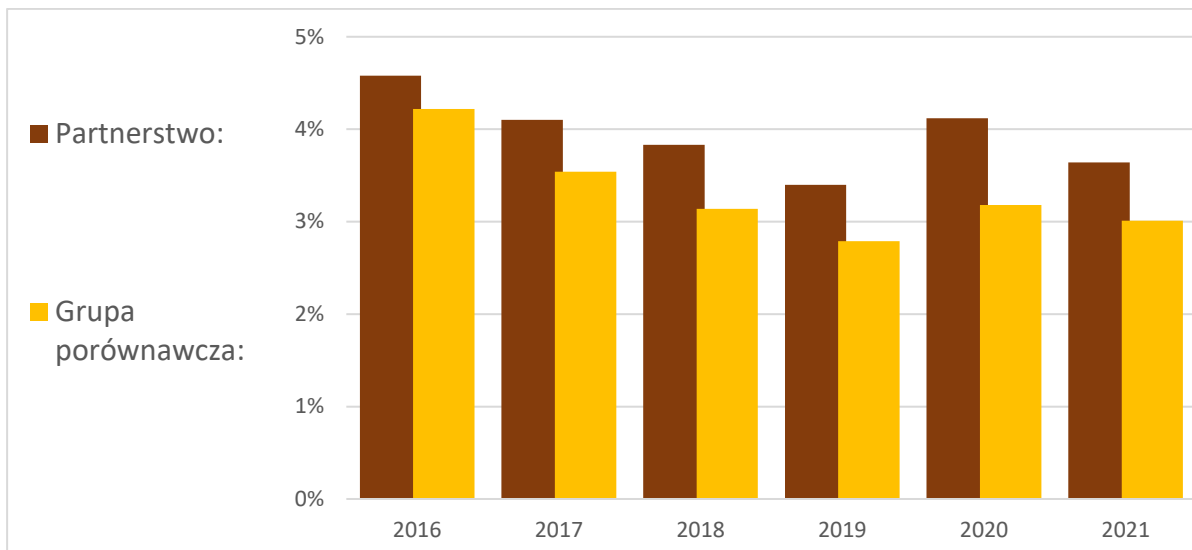
Miarą bezrobocia długotrwałego jest **współczynnik bezrobocia długotrwałego B_d** . Współczynnik bezrobocia długotrwałego dla Partnerstwa w latach 2016–2021 przedstawiał się następująco.

Tab. 18. Współczynnik bezrobocia długotrwałego B_d 2016–2021

obszary ↓	lata ⇒	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Partnerstwo OGÓŁEM:		4,58%	4,10%	3,83%	3,40%	4,12%	3,64%
Grupa porównawcza:		4,22%	3,54%	3,14%	2,79%	3,18%	3,01%
Partnerstwo jako odsetek grupy porównawczej:		108,53%	115,82%	121,97%	121,86%	129,56%	120,93%

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 19. Współczynnik bezrobocia długotrwałego B_d :

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 9. W całym analizowanym okresie oba współczynniki – zarówno bezrobocia ogółem Bo, jak i bezrobocia długotrwałego Bd – były w Partnerstwie wyraźnie wyższe, niż w grupie porównawczej. W dodatku dystans ten wcale nie malał, a w całym okresie nawet powiększył się.

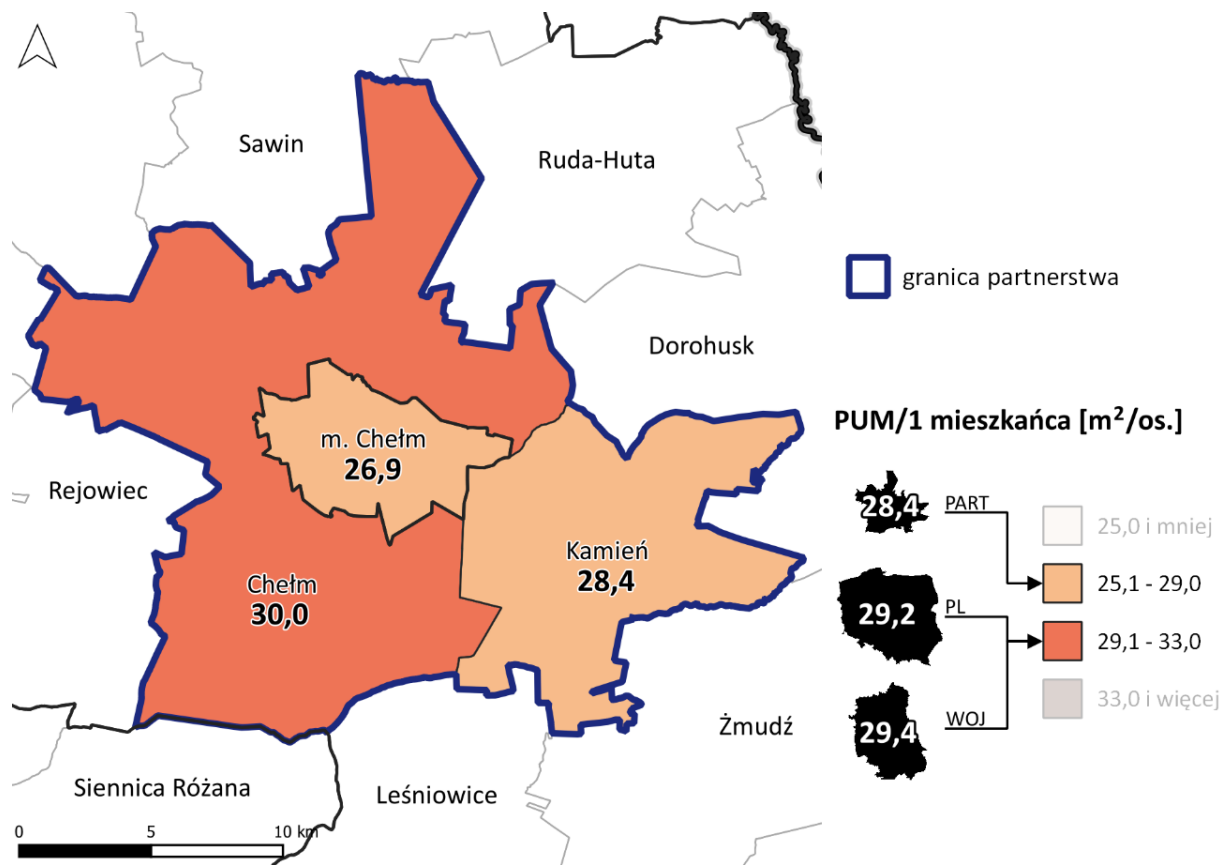
WARUNKI ZAMIESZKANIA

MIESZKALNICTWO – STAN OBECNY

Warunki mieszkaniowe w Partnerstwie, podobnie jak w całym kraju, ulegają stopniowej poprawie. Zasoby mieszkaniowe w Partnerstwie na koniec 2020 r. wg BDL GUS wynosiły 32,2 tys. mieszkań o powierzchni użytkowej 2 218,5 tys. m², w tym zasoby komunalne stanowiły 1,5 tys. mieszkań o powierzchni użytkowej 57,7 tys. m² (z czego tylko 13 mieszkań komunalnych znajduje się w gminach wiejskich partnerstwa).

W 2020 roku na 1 osobę w partnerstwie przypadło przeciętnie 28,4 m² powierzchni użytkowej mieszkań (w 2010 r. – 25,3 m²). Jest to wartość poniżej zarówno średniej krajowej jak i województwa lubelskiego. Wskaźnik ten był na obszarze partnerstwa zróżnicowany w niewielkim stopniu i wynosił od 26,9 m² w mieście Chełm do 30,0 m² w gminie Chełm.

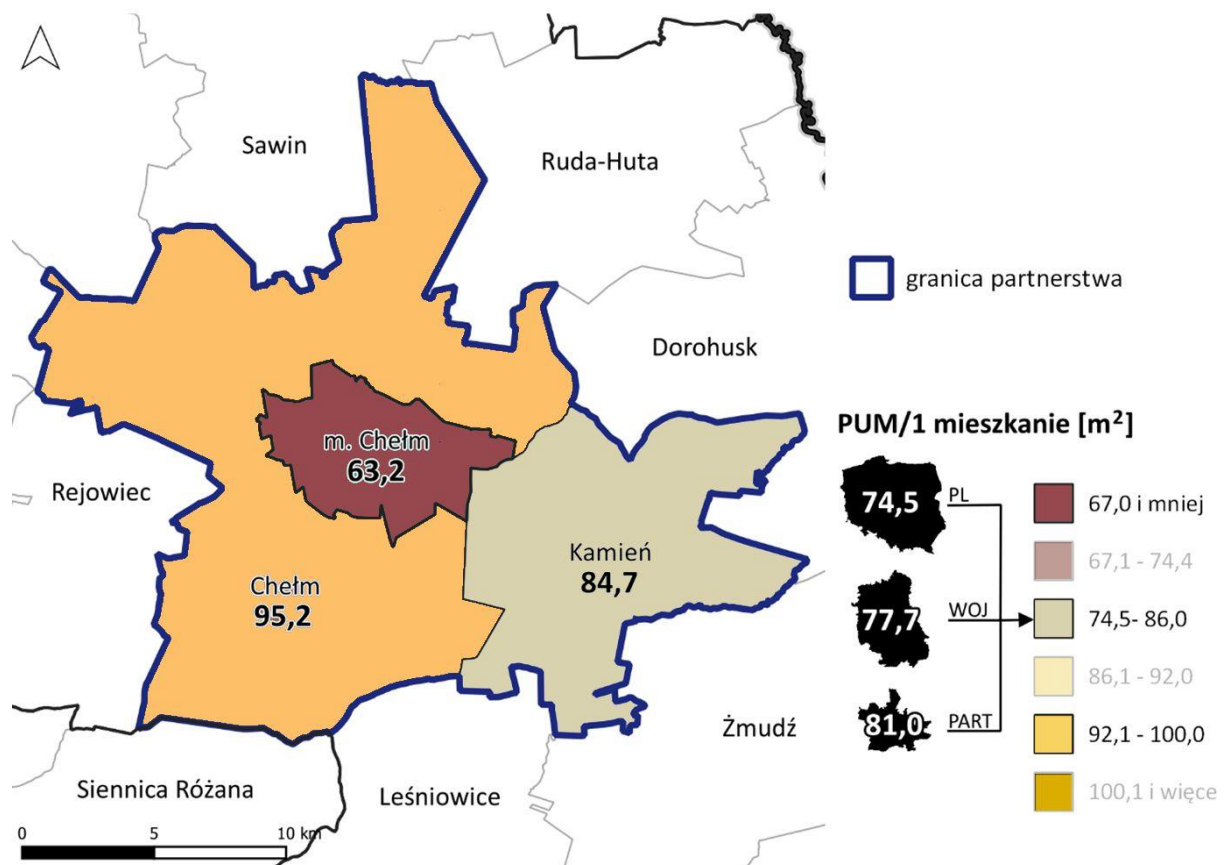
Ryc. 20. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca (2020 r.)

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Średnia powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w partnerstwie w 2020 r. wyniosła 81,0 m². Przeciętne mieszkanie było mniejsze na obszarze miejskim, gdzie dominuje zabudowa wielorodzinna – 63,2 m² (miasto Chełm) i większe na obszarach wiejskich, gdzie występuje głównie zabudowa jednorodzinna od 84,7 do 95,2 m² (gmina Kamień i Chełm) (Ryc. 21).

Ryc. 21. Średnia wielkość mieszkań – powierzchnia użytkowa na mieszkanie (2020 r.)

Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

MIESZKALNICTWO – PERSPEKTYWA ROZWOJU

Na podstawie liczby wydanych w latach 2018–2020 pozwoleń na budowę oraz złożonych zgłoszeń budowy z projektem budowlanym można oszacować liczbę powstających nowych mieszkań nie uwidoczonych jeszcze w statystyce GUS.

W chwili zamykania tej diagnozy GUS-owska statystyka mieszkalnictwa kończy się na roku 2020, więc w grupie mieszkań analizowanych w tym podrozdziale znajdą się mieszkania oddane do użytkowania oraz mieszkania, których budowa nadal trwa. W obu przypadkach jest to jednak zasób faktyczny (a nie – szacowany), którego powstanie albo już nastąpiło, albo jest praktycznie pewne.

Tab. 19. Liczba nowych budynków mieszkalnych

<i>Budynki mieszkalne planowane do budowy, przebudowy lub rozbudowy (miara - liczba pozwoleń i zgłoszeń z projektem) – dane dla gmin</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Nowe budynki mieszkalne	159	192	200	125,79
Przebudowa (adaptacja) budynków	8	1	1	12,5
Rozbudowa budynków	1	4	0	0
OGÓŁEM	168	197	201	119,64

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 20. Liczba nowych mieszkań

<i>Budynki mieszkalne planowane do budowy, przebudowy lub rozbudowy (miara - liczba mieszkań) – dane dla gmin</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Nowe budynki mieszkalne	379	237	250	65,96
Przebudowa adaptacja budynków	9	1	1	11,11
Rozbudowa budynków	1	4	0	---
OGÓŁEM	389	242	251	64,52

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 21. Powierzchnia użytkowa nowych mieszkań 2018–2020

<i>Budynki mieszkalne planowane do budowy, przebudowy lub rozbudowy (miara – powierzchnia użytkowa mieszkań – m2)</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Nowe budynki mieszkalne	34 252	27 458	30 679	89,57
Przebudowa adaptacja budynków	985	171	55	5,58
Rozbudowa budynków	182	519	0	---
OGÓŁEM:	35 419	28 148	30 734	86,77

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

W wywiadach regularnie pojawiał się problem deficytu dostępności mieszkań dla młodych ludzi w wieku usamodzielniania się i zakładania rodziny, jako jeden z kluczowych czynników napędzających emigrację młodych z gmin Partnerstwa. Oprócz problemu wysokich cen na lokalnym rynku warto sprawdzić, czy nowe mieszkania są w ogóle dostępne w wystarczającej liczbie.

Tab. 22. Mieszkania dla młodych: liczba mieszkań na 1000 osób w wieku 25-34 lat

<i>Budynki mieszkalne planowane do budowy, przebudowy lub rozbudowy: (miara – liczba mieszkań na 1000 mieszkańców w wieku 25-34 lat)</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Mieszkania w nowych budynkach:	32	21	23	72,32
Mieszkania zaadaptowane:	1	0	0	12,18
Mieszkania powstałe przez rozbudowę	0	0	0	---
OGÓŁEM:	33	21	23	70,74

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 10. Szacuje się, że dla optymalnego zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych liczba powstających rocznie nowych mieszkań w stosunku do liczby osób w wieku 25–34 powinna wynosić około 200 na 1000 osób. W partnerstwie powstaje ich ponad trzykrotnie mniej (23 na 1000).

Tab. 23. Liczba nowych mieszkań – typami budynków

Nowe budynki mieszkalne (miara – liczba mieszkań)				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Jednorodzinne	157	193	223	142,04
O dwóch mieszkaniach	2	0	0	0
O trzech i więcej mieszkaniach	220	44	27	12,27
OGÓŁEM:	379	237	250	65,96

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

W 2020 r aż 89,2% nowych mieszkań powstało w zabudowie jednorodzinnej. Liczba nowych mieszkań w zabudowie wielorodzinnej znacznie spada w kolejnych analizowanych latach. Typ zabudowy dwurodzinnej jest najrzadszy. W analizowanym okresie 3-letnim powstało 866 mieszkań, z czego 573 w zabudowie jednorodzinnej, tylko dwa w dwurodzinnej 291 w wielorodzinnej (ale w tym 220 w jednym roku 2018, a potem w kolejnych latach sześciokrotnie mniej). Proporcje liczby powstających mieszkań w podziale na typu budynków przedstawiały się w analizowanym trzyletnim okresie następująco: 66% mieszkań powstawało w zabudowie jednorodzinnej, 34% w wielorodzinnej oraz poniżej 1% w dwurodzinnej.

Tab. 24. Odsetek liczby mieszkań – typami budynków

Nowe budynki mieszkalne - struktura (miara – udział procentowy liczby mieszkań w nowych budynkach danego typu w ogólnej liczbie mieszkań w nowych budynkach)				
	2018	2019	2020	średnia 2018/2020
Jednorodzinne	41,42	81,43	89,2	215,33
O dwóch mieszkaniach	0,53	0	0	0
O trzech i więcej mieszkaniach	58,05	18,57	10,8	18,61

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Jeszcze bardziej niepokojąco przedstawia się proporcja powstającej powierzchni użytkowej, ponieważ mieszkania w budynkach jednorodzinnych są średnio ponad dwukrotnie większe od tych w budynkach wielorodzinnych.

Tab. 25. Powierzchnia użytkowa nowych mieszkań – typami budynków

Nowe budynki mieszkalne planowane (miara – powierzchnia użytkowa m ²)				
	2018	2019	2020	% pum w danym typie zabudowy
Jednorodzinne	22 765,00	24 978,00	29 292,00	83,4%
O dwóch mieszkaniach	174,00	0	0	0,2%
O trzech i więcej mieszkaniach	11 313,00	2 480,00	1 387,00	16,4%
OGÓŁEM:	34 252,00	27 458,00	30 679,00	100,0%

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 26. Odsetek nowej powierzchni mieszkaniowej – typami budynków

<i>(miara – udział procentowy powierzchni użytkowej nowych mieszkań w budynkach danego typu w ogólnej powierzchni użytkowej mieszkań w nowych budynkach)</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Jednorodzinne	66,46	90,97	95,48	143,66
O dwóch mieszkaniach	0,51	0	0	0
O trzech i więcej mieszkaniach	33,03	9,03	4,52	13,69

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Gdy prześledzimy proces latami, okazuje się, że udział mieszkań w budynkach wielorodzinnych w ogólnej liczbie mieszkań wybudowanych w danym roku corocznie maleje i w analizowanym okresie zmniejszył się z ponad 33% do niespełna 5%.

Konkluzja 11. Oznacza to tym bardziej ostry deficyt mieszkań dostępnych na rynku najmu, ponieważ mieszkania w budynkach jednorodzinnych są budowane na własne potrzeby lub trafiają na rynek sprzedaży, a tylko zupełnie wyjątkowo – na rynek najmu. Potwierdza to tabela poniżej

Tab. 27. Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania w różnych typach budynku

<i>Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania w nowych budynkach mieszkalnych (miara – powierzchnia użytkowa m²)</i>				
	2018	2019	2020	Dynamika 2020/2018
Indywidualne	50	41	40	80
Przeznaczone na sprzedaż lub wynajem	199	63	62	31,16
Komunalne	0	0	0	
Spółdzielcze czynszowe	28	0	0	
OGÓŁEM	277	104	102	36,82

Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 12. Dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych kluczowa jest dostępność mieszkań na wynajem, a nie tylko mieszkań na sprzedaż. Jak wynika z analizy dochodowości wśród podatników PIT, zdecydowana większość mieszkańców partnerstwa nigdy nie będzie miała możliwości zakupu nawet najmniejszego mieszkania na rynku pierwotnym. Wyzwaniem strategicznym gmin partnerstwa jest więc wspieranie budownictwa wielorodzinnego z mieszkaniami osiągalnymi dla rodzin mniej zamożnych, zarówno komunalnego, jak i w innych formach.

OCHRONA ZDROWIA, W TYM DOSTĘPNOŚĆ DO SOR

DOSTĘPNOŚĆ USŁUG MEDYCZNYCH

W Państwowym Rejestrze Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą (RPWDL) znajduje się (wg danych na 25 września 2022 r.) **73 podmioty lecznicze ogółem**, działające na terenie Partnerstwa, w tym:

- 45 podmioty działające w mieście Chełm,
- 34 podmioty działające w gminie Chełm,
- 3 podmioty działające w gminie Kamień.

Tab. 28. Dostępność do ochrony zdrowia na obszarze Partnerstwa

wielkość	lata	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Partnerstwo OGÓŁEM							
porady lekarskie ogółem		707517	716304	696885	676520	613044	643141
przychodnie ogółem		50	55	51	46	46	43
przychodnie na 10 tys. mieszkańców		13	14	13	13	10	13
Apteki		32	30	31	28	26	25
mgr farmacji		83	64	62	63	59	64
ludność na aptekę ogólnodostępną		6165	6336	6247	6461	6607	6629
w tym Miasto Chełm							
porady lekarskie ogółem		687220	696913	677374	658315	599062	622263
przychodnie ogółem		46	51	47	42	44	40
przychodnie na 10 tys. mieszkańców		7	8	7	7	7	7
Apteki		31	29	30	27	25	24
mgr farmacji		82	63	61	62	57	62
ludność na aptekę ogólnodostępną		2056	2184	2089	2294	2445	2510
w tym Gmina Chełm							
porady lekarskie ogółem		1518	1571	1047	101	Brak danych	Brak danych
przychodnie ogółem		2	2	2	2	1	1
przychodnie na 10 tys. mieszkańców		1	1	1	1	1	1
w tym Gmina Kamień							
porady lekarskie ogółem		18779	17820	18464	18104	13982	20878
przychodnie ogółem		2	2	2	2	1	2

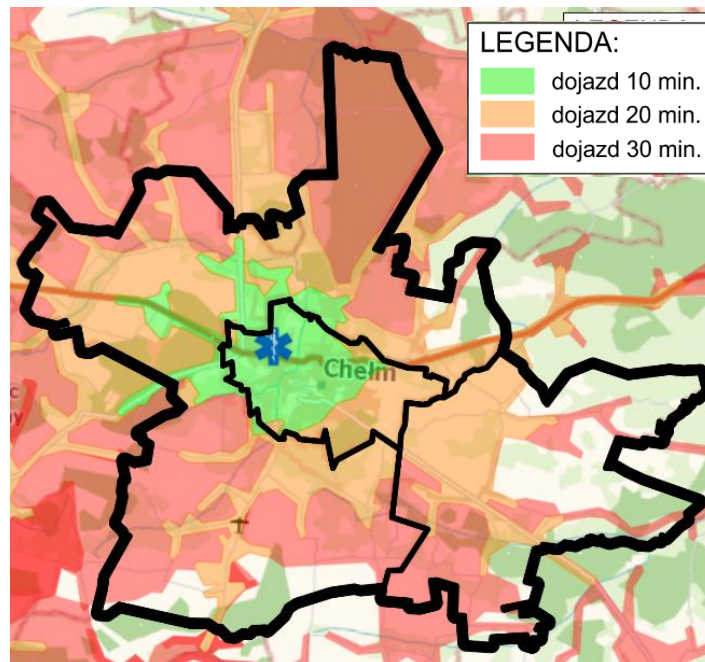
wielkość	lata	2016	2017	2018	2019	2020	2021
przychodnie na 10 tys. mieszkańców		5	5	5	5	2	5
apteki		1	1	1	1	1	1
mgr farmacji		1	1	1	1	2	2
ludność na aptekę ogólnodostępną		4109	4152	4158	4167	4162	4119

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

DOSTĘPNOŚĆ SZPITALNYCH ODDZIAŁÓW RATUNKOWYCH (SOR)

W obszarze dostępu do opieki zdrowotnej istotnym parametrem jest bezpieczeństwo w sytuacjach nagłych, a więc dostęp do pogotowia ratunkowego. Na obszarze Partnerstwa działa jeden szpitalny oddział ratunkowy (SOR), w **Mieście Chełm** - Samodzielny Publiczny Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Chełmie przy ul. Ceramicznej 1. Obejmuje on zasięgiem działania całe Partnerstwo.

Ryc. 22. Izochrony dojazdu pogotowia ratunkowego z istniejących oddziałów SOR

Opracowanie własne ZMP na podstawie Danych Ministerstwa Zdrowia (<https://basiw.mz.gov.pl/analizy/inne-analizy/zasiegi-stref-dojazdu-sor/>)

Konkluzja 13. Niemal cały obszar Partnerstwa – z wyjątkiem słabo zaludnionej części gminy Kamień – ma dobry dostęp do SOR i znajduje się w strefie 30-minutowego dojazdu pogotowia ratunkowego, natomiast obszary miejskie, gdzie zamieszkuje ponad 70% ludności, znajduje się w całości w strefie dojazdu 10-minutowego.

WYNIKI BADAŃ SPOŁECZNYCH

Dla uzyskania społecznego tła diagnozy na obszarze Partnerstwa przeprowadzono dwa rozległe badania społeczne (ilościowe):

1. Ankiętę internetową CAWi wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych, którzy są mieszkańcami obszaru partnerstwa,
2. Ankiętę internetową CAWi wśród dorosłych mieszkańców Partnerstwa.

W obu badaniach w sumie wzięło udział blisko 700 respondentów. W obu grupach badanie było reprezentatywne populacyjnie.

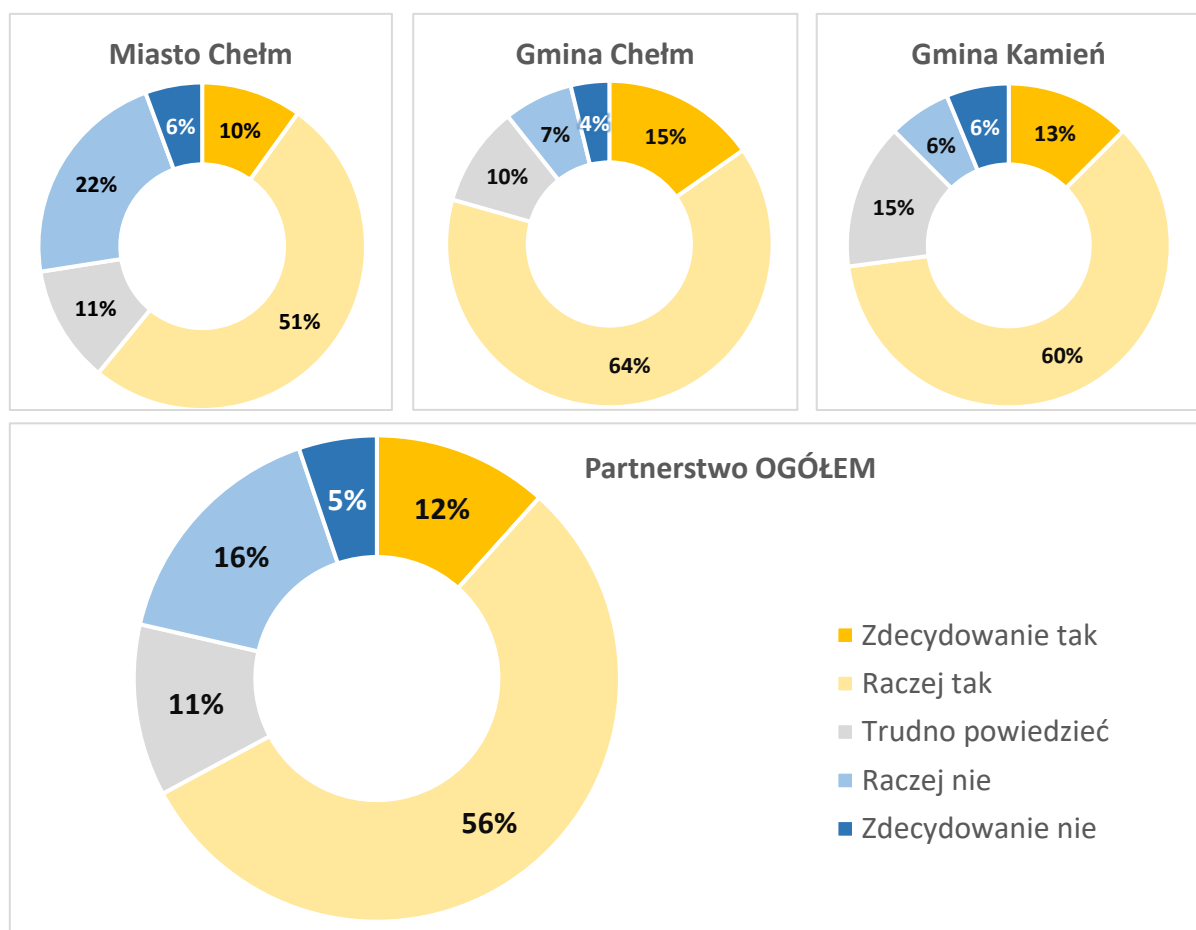
OBSZAR PARTNERSTWA JAKO MIEJSCE DO ŻYCIA I ROZWOJU

W obu ankietach, zarówno skierowanej do mieszkańców, jak i młodzieży, zawarto na samym początku bardzo podobne pytanie o **ogólną subiektywną ocenę Partnerstwa jako miejsca do życia i rozwoju**. Znaczące są różnice odpowiedzi udzielonych przez każdą z badanych grup, ale także różnice terytorialne odpowiedzi formułowanych w poszczególnych gminach (zawsze pytano o **całe partnerstwo**, a nie tylko o gminę zamieszkania respondenta). Oto wyniki w obu przebadanych grupach.

OPINIA MIESZKAŃCÓW O OBSZARZE PARTNERSTWA

Na pytanie: „Czy ogólnie rzecz biorąc, obszar Partnerstwa opisany powyżej jest Pana/i zdaniem dobrym miejscem do życia i rozwoju?” odpowiedziało ogółem 481 respondentów (60 opuściło to pytanie). Ogólnie 12% mieszkańców ocenia obszar Partnerstwa zdecydowanie dobrze, 56% raczej dobrze (pozytywnych ocen jest więc razem 68%), niezdecydowanych jest kolejne 11%, wreszcie 16% ocenia obszar raczej źle i 5% zdecydowanie źle (ocen negatywnych jest więc razem 21%).

Ryc. 23. Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Opinie mieszkańców

Źródło: ankieta badająca opinię mieszkanki i mieszkańców. Opracowanie własne ZMP

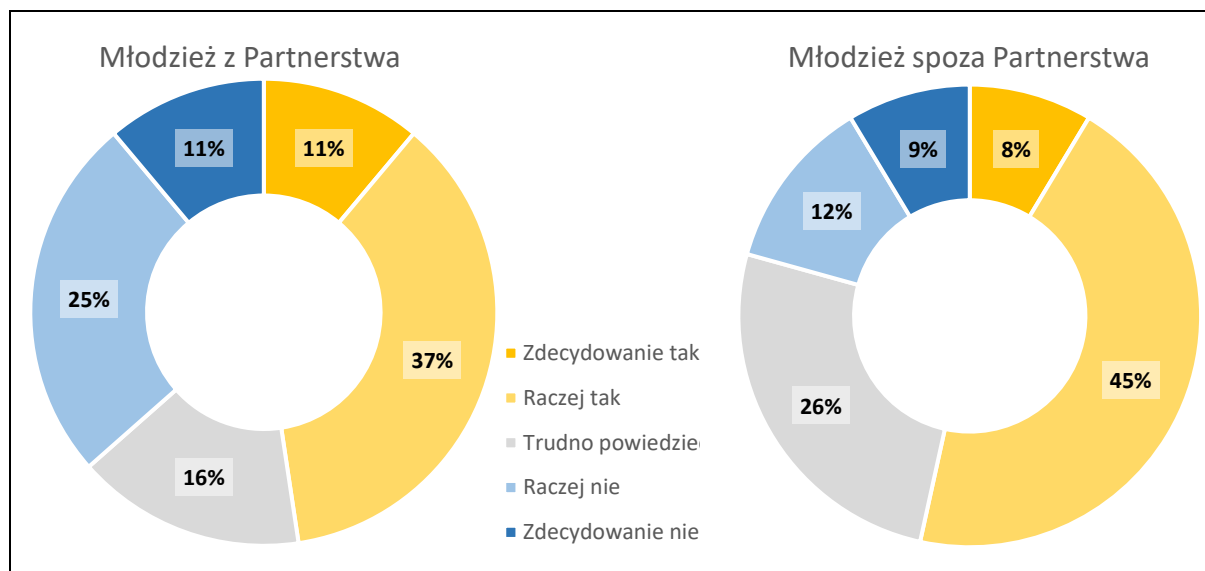
Jak widać, generalnie opinia mieszkańców o obszarze ChOF jako miejscu do życia jest pozytywna. Opinii zdecydowanie negatywnych jest zaledwie 5% a zdecydowanie pozytywnych – 12%. W sumie odpowiedzi pozytywnych („zdecydowanie TAK” i „raczej TAK”) jest 68%, podczas gdy negatywnych jest 21% a więc ponad 3-krotnie mniej. Niezdecydowanych było 11% respondentów.

Ciekawe są różnice pomiędzy gminami. Najwyższy wskaźnik pozytywnych ocen dotyczy mieszkańców gminy Chełm, także bardzo wysoki – gminy Kamień, a nieco niższy – miasta Chełm (choć i tu proporcja ocen pozytywnych do negatywnych wynosi 61 do 28). Można zakładać, że mniej entuzjastyczne opinie mieszkańców Chełma wynikają z większych aspiracji i porównywania warunków miejscowych z dużymi miastami, podczas gdy dla mieszkańców gmin wiejskich częściej tłem porównania jest sam Chełm leżący na obszarze partnerstwa).

OPINIA MŁODZIEŻY O OBSZARZE PARTNERSTWA

W przypadku młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych¹⁰ odpowiedzi udzieliło około 150 osób. Odpowiedzi udzielały także osoby uczące się w Chełmie, ale zamieszkałe poza Partnerstwem; ich odpowiedzi na niektóre pytania traktujemy jako tło porównawcze, a przy pozostałych pytaniach pomijamy.

Ryc. 24. Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Opinie młodzieży

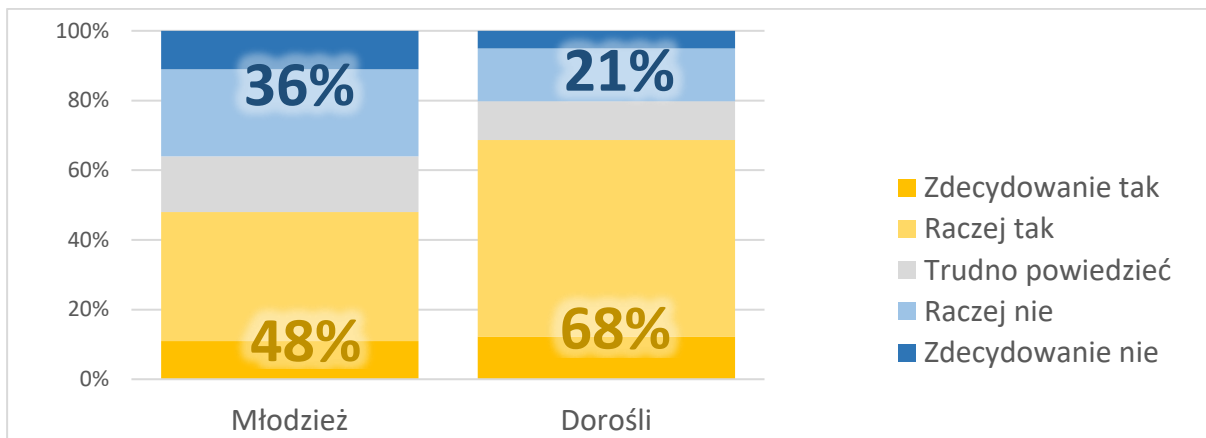

Źródło: ankieta badająca opinię młodzieży. Opracowanie własne ZMP

Na pierwsze pytanie ankiety o to, czy obszar partnerstwa jest dobrym miejscem do życia i rozwoju, młode osoby odpowiedziały nieco inaczej, niż dorośli mieszkańcy. Wykres (ryc. 25) obrazuje opinie młodzieży z Partnerstwa (w zestawieniu z opiniami ich rówieśników uczących się w Chełmie, ale mieszkających poza Partnerstwem). Młodzież z Partnerstwa jest znacznie bardziej krytyczna od swoich rówieśników dojeżdżających do szkół w Partnerstwie: nieco mniej jest odpowiedzi pozytywnych a znacznie więcej odpowiedzi negatywnych. Porównanie odpowiedzi młodzieży z odpowiedziami dorosłych mieszkańców jest jeszcze bardziej zróżnicowane, co pokazuje wykres poniżej.

Ryc. 25. Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Różnice odpowiedzi młodzieży i dorosłych

¹⁰ W dalszym tekście diagnozy używamy uproszczonego określenia „maturzystki i maturzyści”, choć w ścisłym sensie w badaniu brała udział także niewielka grupa osób z ostatnich klas szkół branżowych I stopnia, które nie kończą się maturą).

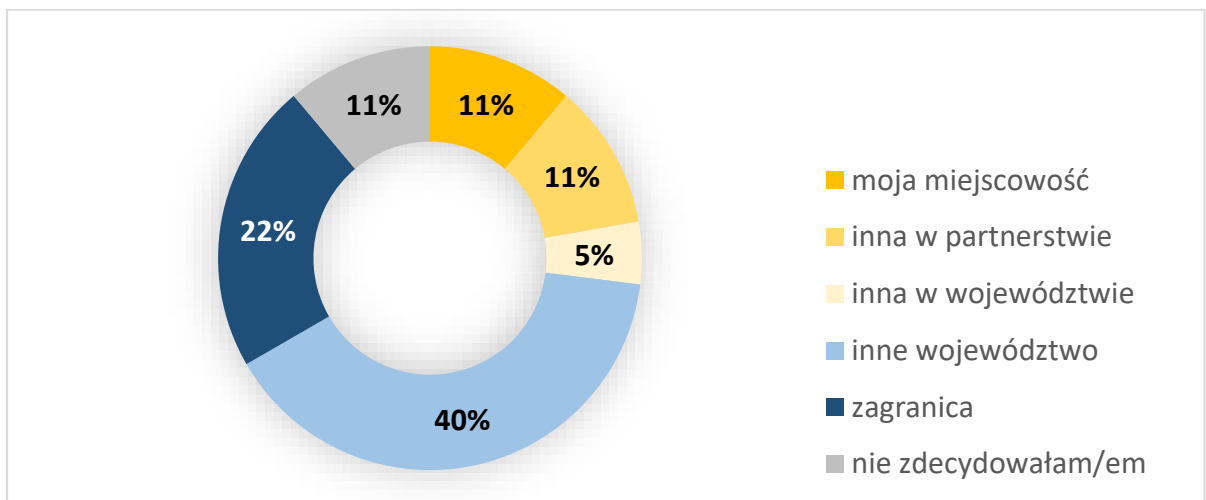
Źródło: ankieta badająca opinię młodzieży Partnerstwa. Opracowanie własne ZMP

Młodzież, której naturalną (i pożądaną!) cechą jest podwyższony krytycyzm, ocenia obszar ChOF jako miejsce do życia i rozwoju **zdecydowanie surowiej niż pokolenie rodziców**. O ile wśród dorosłych ponad dwie trzecie wyraża opinię pozytywną a tylko 21% negatywną, o tyle wśród młodzieży pozytywnych opinii jest mniej niż połowa a negatywnych aż 36%. Krytycyzm młodzieży wymaga dalszego skomentowania, ponieważ nie pozostaje on bez wpływu na szanse rozwojowe Partnerstwa, przekładając się w dłuższej perspektywie na decyzję o miejscu przyszłego zamieszkania i pracy. Istotne jest, czy owe 12% ocen zdecydowanie negatywnych i dalsze 24% raczej negatywnych, na poziomie realizacyjnym przełoży się w przyszłe działania na rzecz poprawy tego, co obecnie wywołuje dyskomfort i niezadowolenie, czy – zaowocuje tylko ucieczką z obszaru Partnerstwa.

OPTYMIZM/PESYMIZM MŁODZIEŻY

Najbardziej wymowne są odpowiedzi młodzieży na dwa pytania: „Gdzie najbardziej chciał(a)byś w przyszłości pracować?” oraz „Gdzie najbardziej chciał(a)byś w przyszłości mieszkać?”

Ryc. 26. Odpowiedzi na pytanie: „Gdzie chciałbyś w przyszłości pracować?”

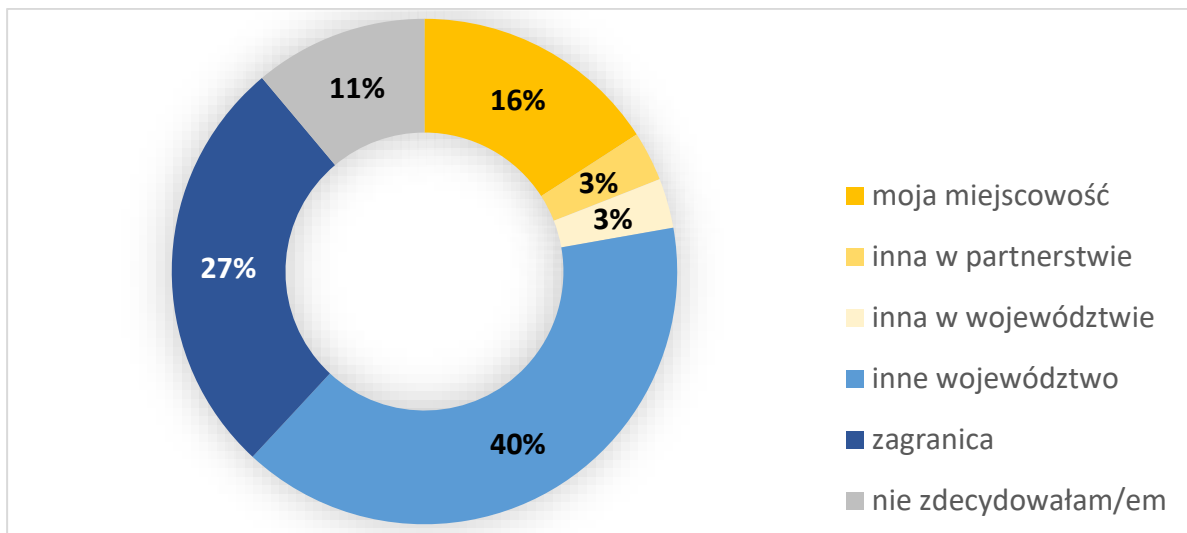

Źródło: ankieta badająca opinię młodzieży z ostatnich klas. Opracowanie ZMP

Zaledwie 22% młodzieży chce pracować na obszarze partnerstwa, zaś dalsze 5% chce znaleźć pracę w województwie lubelskim. 62% chce wyjechać dalej: 40% do innego województwa, zaś 22% za granicę. 11% jeszcze nie zdecydowało. Zakładając nawet skrajnie optymistycznie, że całe te 11% niezdecydowanych w końcu pozostanie na obszarze Partnerstwa, **i tak dwie trzecie młodzieży planuje trwale wyjechać**, w tym 62% planuje wyjechać daleko, a więc raczej nie przewiduje podtrzymywania intensywnych kontaktów ze swoją małą ojczyzną.

Jeszcze radykalniej wyglądają plany co do miejsca zamieszkania.

Ryc. 27. Odpowiedzi na pytanie: „Gdzie chciałbyś w przyszłości mieszkać?”

Źródło: ankieta badająca opinię młodzieży z ostatnich klas. Opracowanie ZMP

Mieszkać w swojej gminie chce wprawdzie 16% ale ogólnie w partnerstwie tylko 19% młodzieży a dalsze 3% chce mieszkać w województwie lubelskim. **Aż 67% chce zamieszkać poza województwem**, w tym 22% za granicą. Aby nie budować nadmiernego optymizmu w oparciu o deklarację, że jednak 16% młodzieży chce mieszkać nadal w swojej miejscowości (choć tylko 11% chce tu pracować), warto zwrócić uwagę na odpowiedzi młodzieży w innym badaniu co do akceptowalnego czasu codziennych dojazdów do pracy. 53% wskazuje, że graniczny czas to 30 min, dalsze 11% podaje czas jeszcze krótszy, zaś tylko 17% zaakceptowałoby dojazd godzinny i poniżej 1% dłuższy. Oznacza to, że otrzymanie pracy w innym mieście wiązałoby się jednak z wyprowadzką do miejsca pracy. Należy pamiętać, że odpowiedzi tych w większości udzielają młodzi ludzie, dla których praca nie jest abstrakcją, ale znają ją z własnego doświadczenia. **Aż 51% ankietowanych deklaruje, że ma już za sobą doświadczenie osobiście wykonywanej pracy, za którą otrzymywali wynagrodzenie.** W tej grupie trzy czwarte pracowało dorywczo lub sezonowo w wakacje, ale co dziesiąty ma już doświadczenie w pracy w pełnym wymiarze godzin, a co szósty – pracy dorywczej w ciągu roku szkolnego, wykonywanej równoległe z nauką.

MIESZKAŃCY OBSZARU PARTNERSTWA: PODSUMOWANIE

Można dotychczasowy wątek podsumować następująco: **co najmniej 70% młodzieży wkraczającej w dorosłość planuje opuścić trwale teren partnerstwa. Młodzi planują zamieszkać i pracować gdzie indziej, często jak najdalej od miejsca, skąd pochodzą.** Nie jest to spowodowane niechęcią do swojej małej ojczyzny, która jest przez tę samą młodzież oceniana jako czysta ekologicznie, pełna przyjaznych ludzi i bezpieczna. Jest to prawdopodobnie spowodowane po pierwsze naturalną na tym etapie życia potrzebą usamodzielnienia się, a po drugie – tym, że młodzież nie widzi tu szans na spełnienie swoich życiowych aspiracji: zdobycia wykształcenia i wartościowej pracy.

Konkluzja 14. Z badania młodzieży ostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej wynika, że po wstępnym grzecznym stwierdzeniu, że „Partnerstwo jest generalnie obszarem dobrym do życia i rozwoju”, młodzież dobitnie deklaruje: „ale nie dla mnie”. **To KLUCZOWA KONKLUZJA z badań młodzieży.**

Wydaje się, że opinia dorosłych mieszkańców Partnerstwa jest na tyle rozbieżna z oceną młodzieży, że może tu być trudno o wspólny język. W wypowiedziach dorosłych może brakować realistycznego krytycyzmu co do aktualnej sytuacji partnerstwa. W badaniu ujawnia się przecież głos tych dorosłych, którzy na obszarze Partnerstwa pozostali, więc zapewne oceniają ten obszar optymistycznie. Nie słyszymy natomiast głosu tych, którzy wyemigrowali. Bardzo możliwe, że kluczowym wyzwaniem strategicznym jest ustalenie, co może ograniczyć negatywne skutki odpływu najmobilniejszej młodzieży z obszaru Partnerstwa.

Warto podkreślić jasno, że nie chodzi o ograniczenie samego odpływu młodzieży, który jest zjawiskiem naturalnym, a zamiar jego zatrzymania byłby celem nierealistycznym. Chodzi natomiast o ograniczenie **negatywnych skutków** tego odpływu. Liderzy lokalni powinni wziąć pod uwagę, że być może nie mają w tym zakresie nic gotowego do zaproponowania młodzieży chcącej emigrować, a ich własne doświadczenie pokoleniowe sprzed 20

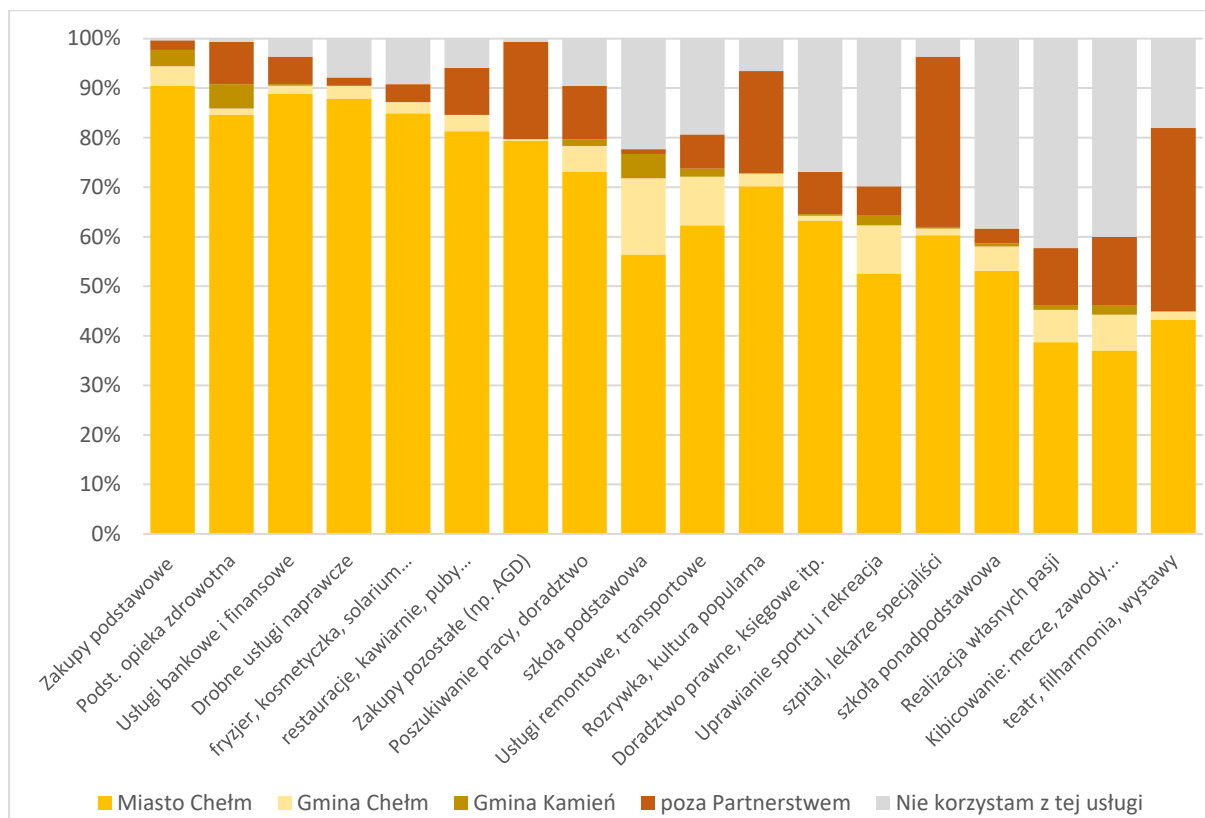
czy 40 lat prawdopodobnie we współczesnym świecie jest całkowicie nieaktualne. Rozwiązania adekwatne do dzisiejszego i przyszłego stanu świata trzeba wypracować od nowa w lokalnym dialogu.

Konkluzja 15. Strategicznie ważne mogą okazać się projekty miękkie i twarde budujące wśród mieszkańców, w tym młodzieży poczucie sprawczości i wpływu na swój obszar zamieszkania. Budowanie poczucia więzi ze swoim terenem zwiększa następnie szanse na podejmowanie przez osoby wyjeżdżające w celu kontynuowania nauki decyzji o powrocie na swój teren po jej zakończeniu.

KORZYSTANIE Z USŁUG W OPINII MIESZKAŃCÓW

Na koniec warto odnotować rozkład odpowiedzi na pytanie nr 5: „Proszę wybrać nazwę gminy, w której najczęściej korzysta Pan/i z danej usługi”. W odpowiedzi można było zaznaczyć więcej niż jedną gminę.

Ryc. 28. Korzystanie z usług w opinii mieszkańców

Źródło: ankieta badająca opinię mieszkank i mieszkańców. Opracowanie własne ZMP

Konkluzja 16. Na powyższym wykresie ciekawa jest część usług, z których mieszkańcy korzystają przede wszystkim poza swoim partnerstwem. Nie dziwi tu takie kategorie jak szpitale czy instytucje kultury (teatr, filharmonia itp.). Jednak zastanawia obecność w tej grupie takich kategorii jak rozrywka i uczestnictwo w kulturze popularnej, realizowanie własnych pasji, kibicowanie zawodom sportowym a nawet dokonywanie zakupów artykułów przemysłowych (np. AGD). Odpowiedzi te mogą wskazywać na deficyty w lokalnej ofercie usług i towarów.

TŁO DIAGNOSTYCZNE PRZYJĘCIA CELU STRATEGICZNEGO 5. „POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO, W TYM ZRÓWNOWAŻONEJ MOBILNOŚCI W CHOŚ”

Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia celu strategicznego 5. **Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF.**

Chełmski Obszar Funkcjonalny obejmuje miasto Chełm oraz 41 miejscowości wiejskich. Obszar funkcjonalny ograniczony jest jedynie do miasta centralnego i jego bezpośredniego sąsiedztwa, stąd odsetek ludności miejskiej jest wysoki - wynosi 75,7 %. Jest wyższy niż średni wskaźnik krajowy (59,8 %) i wyższy do wskaźnika dla woj. lubelskiego (46,4 %). Chełm liczący 60,2 tys. mieszkańców to miasto zaliczane do miast średniej wielkości – do grupy miast liczących od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców. Obszar partnerstwa położony jest na wschód od stolicy województwa lubelskiego – Lublina (336,3 tys. mieszk.), do którego odległość drogowa z Chełma wynosi ok. 68 km. W efekcie czas dojazdu samochodem wynosi nieco ponad 1 godzinę. Na Ryc. 29 przedstawiono analizę dostępności czasowej obszaru w otoczeniu Chełma. Czasy dojazdu zostały oszacowane dla dnia powszedniego, poza sezonem turystycznym i poza godzinami szczytu (09.03.22. godz. 12.00 – środa). W zasięgu 1,5 godz. dojazdu brak jest innych niż Lublin ośrodków miejskich oferujących usługi wyższego rzędu. Położenie obszaru partnerstwa w oddaleniu od Lublina i innych dużych miast ogranicza możliwości dostępu mieszkańców obszaru partnerstwa do usług i miejsc pracy oferowanych przez duże miasta. Partnerstwo ma możliwość wykorzystania atrakcji turystycznych lub rekreacyjno-wypoczynkowych obszaru w ofercie jednodniowej lub weekendowej skierowanej do mieszkańców Lublina, jednak istotnym ograniczeniem jest stosunkowo długi czas dojazdu i konkurencyjna oferta innych obszarów zlokalizowanych bliżej Lublina.

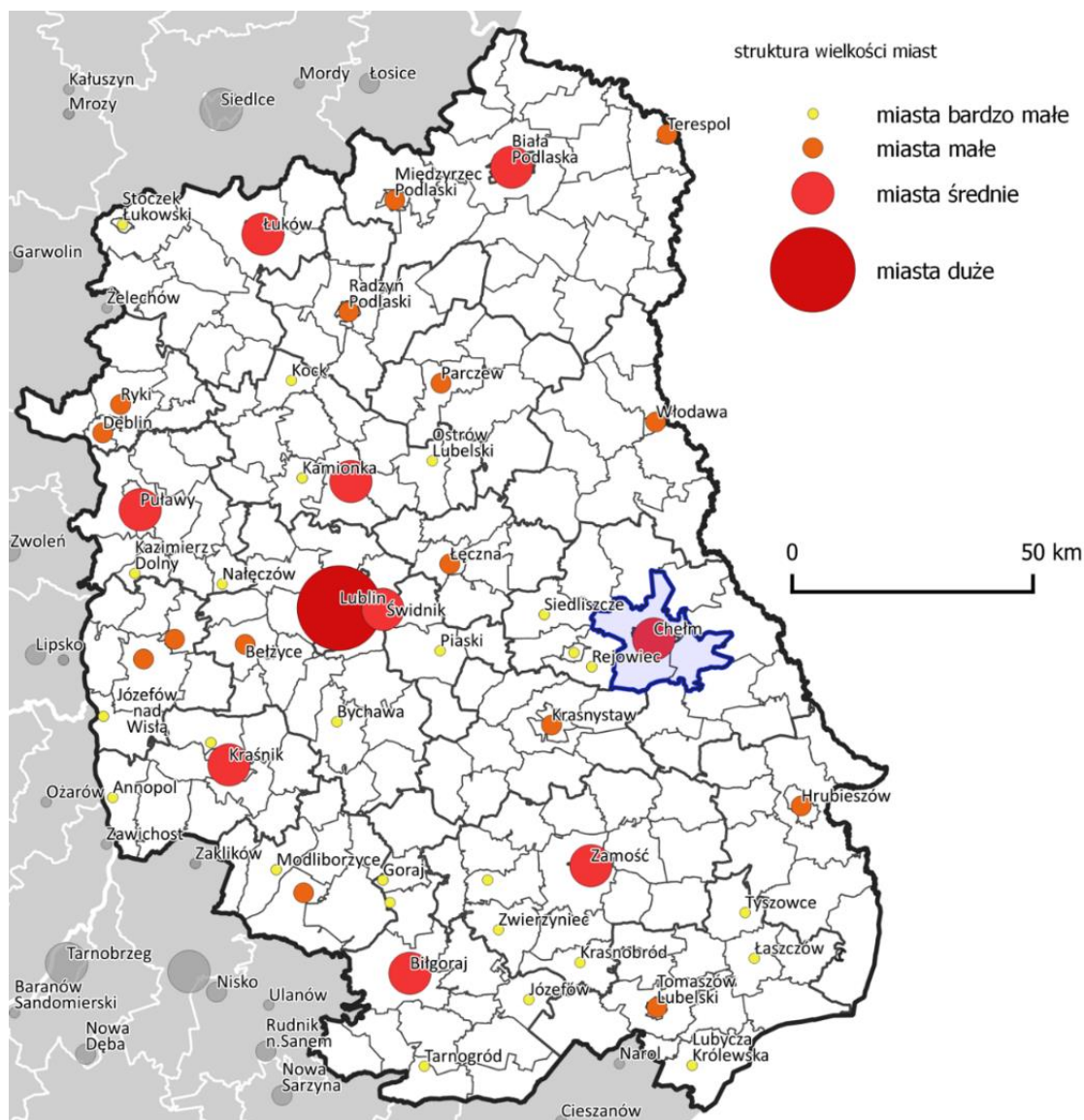
Ryc. 29. Czas przejazdu samochodem osobowym pomiędzy Chełmem a Lublinem

Źródło: opracowanie własne na podstawie TravelTime Analytics

Ryc. 30. Rozkład wielkościowy miast w partnerstwie i w otoczeniu

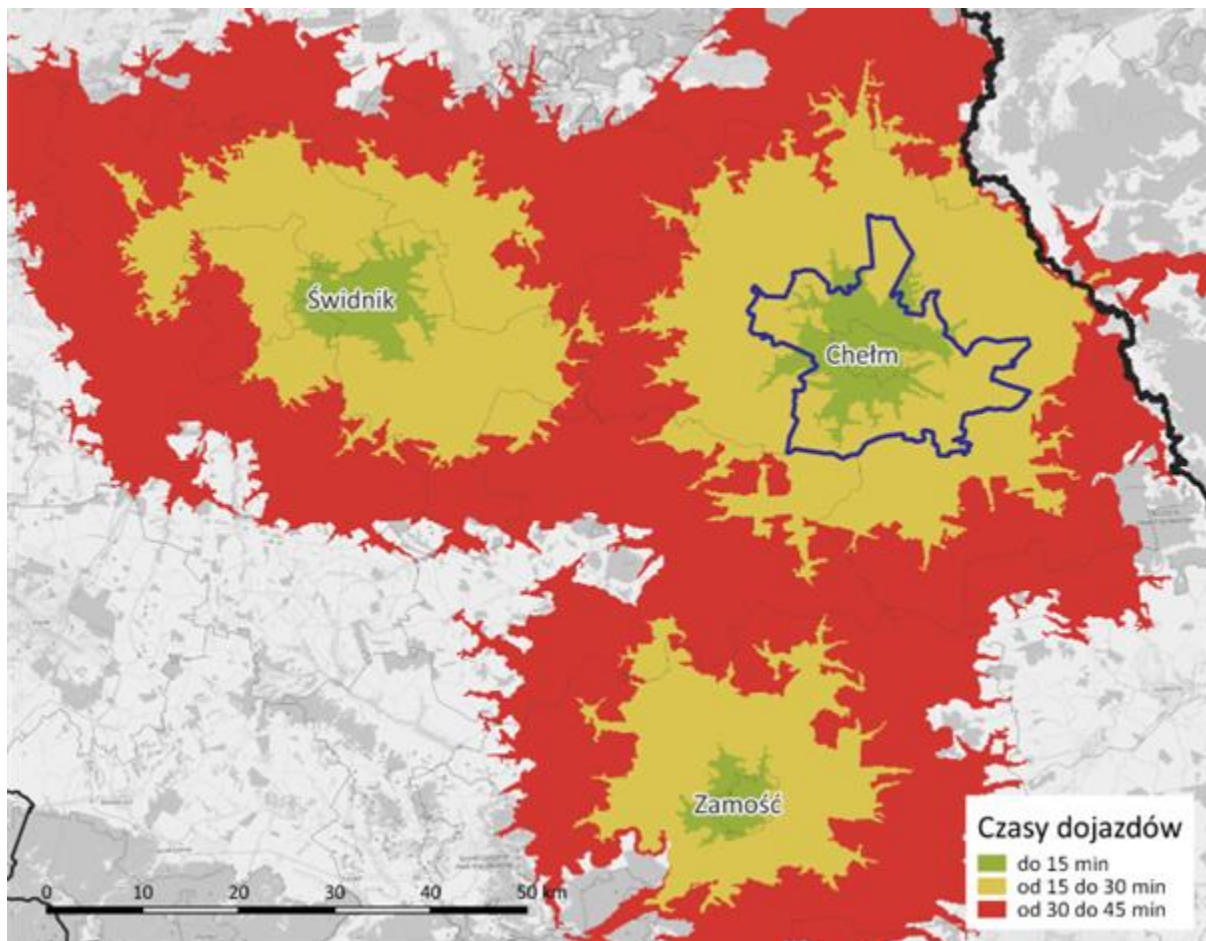

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rozkład przestrzenny ośrodków miejskich na terenie Lubelszczyzny wykazuje hierarchiczny układ miast i miasteczek pełniących funkcje ośrodków usługowych. Odległości między miastami są znaczne co ogranicza dostęp do usług na niektórych terenach. Chełm oddalony jest od miast podobnej wielkości (20-100 tys. miesz.) o co najmniej 60 km. Odległość drogowa z Chełma do Zamościa (62,0 tys. miesz.) lub Świdnika (38,2 tys. miesz.) jest podobna i wynosi ok. 62 km.

Ryc. 31. Dostępność czasowa Chełma i wybranych miast w otoczeniu partnerstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie TravelTime Analytics

Zasięg obsługi Chełma – stolicy powiatu – w zakresie zadań realizowanych przez samorząd powiatowy odpowiada granicom powiatu. Natomiast zasięg oddziaływania w sferze pozostałych usług ponadlokalnych uzależniony jest od dostępności konkurencyjnej oferty usługowej sąsiadujących miast. Na Ryc. 31 przedstawiono analizę dostępności czasowej Chełma i sąsiednich miast świadczących usługi analogicznego poziomu. Cały obszar partnerstwa leży w zasięgu 30 min dojazdu do Chełma, zaś znacząca jego część w zasięgu 15 min dojazdu. Odległość Chełma do pozostałych miast o podobnej wielkości jest na tyle duża, że wyklucza możliwość konkurencji o obsługę obszaru partnerstwa.

SIEĆ OSADNICZA

Sieć osadniczą MOF Chełma tworzy:

- Jedno miasto powiatowe – Chełm – jako ośrodek subregionalny regionalnej sieci osadniczej, rdzeń MOF,
- 41 wsi, w tym 2 miejscowości gminne – Kamień (gm. Kamień) i Pokrówka (gm. Chełm), jako lokalne ośrodki obsługi.

Ośrodek rdzeniowy położony jest centralnie, co daje możliwość zapewnienia obsługi terenów wiejskich obszaru w usługi zarówno podstawowe, jak i ponadlokalne właściwe dla ośrodków rangi subregionalnej. Miejscowości sołeckie są relatywnie równomiernie rozmieszczone w obszarze MOF, a zabudowa poszczególnych wsi układa się głównie wzdłuż tras komunikacyjnych. Obszary wiejskie pełnią głównie funkcje rolnicze, którym towarzyszą inne funkcje, w tym m. in.: usługowe, administracyjne, gospodarcze, turystyczne i rekreacyjne.

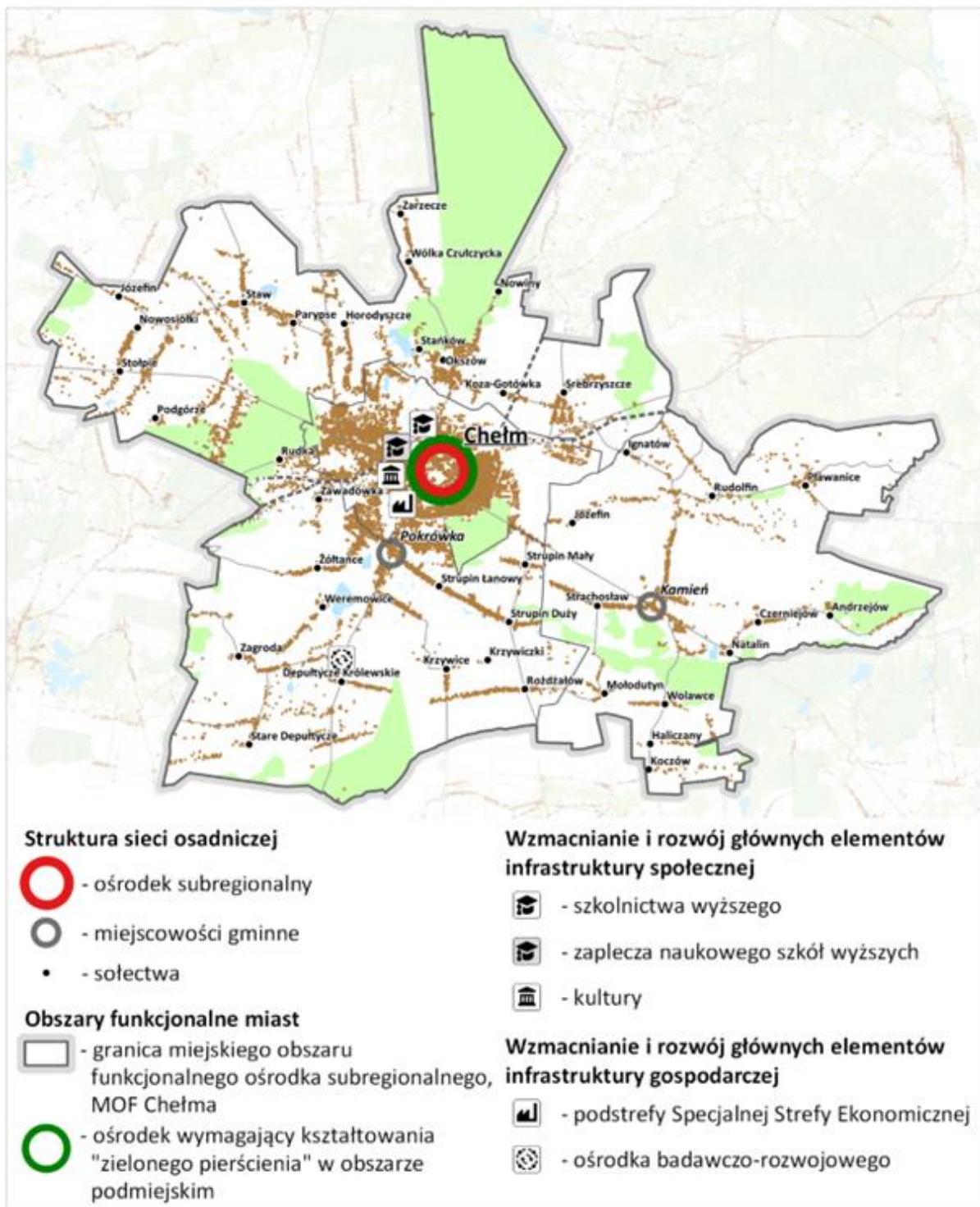
PZPWL wskazuje miejskie obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych, w tym Chełma, a jego zasięg obejmuje gminy: Chełm i Kamień. Założeniem kształtowania MOF jest rozwój wielofunkcyjny polegający na wzmacnianiu różnych ogniw bazy ekonomicznej i społecznej służącej poprawie ich konkurencyjności oraz zapewnieniu optymalnego dostępu do usług o znaczeniu regionalnym. Chełm wraz z jego obszarem funkcjonalnym pełni

szczególną rolę we wspomaganiu procesów dyfuzji płynących z ośrodka metropolitalnego na teren województwa. W związku z tym został uznany za ośrodek wzmacniania i rozwoju głównych elementów infrastruktury społecznej i gospodarczej, w tym:

- naukowo-badawczej (zaplecza naukowego szkół wyższych),
- edukacyjnej (szkolnictwa wyższego),
- kultury,
- głównych ogniw organizacji przestrzeni gospodarczej (SSE),
- instytucji wspomagania rozwoju przedsiębiorczości (ośrodek badawczo-rozwojowy).

MOF Chełma jest obszarem koncentracji szczególnych działań regionalnej polityki przestrzennej ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów wynikających z intensywnej urbanizacji. Istotnym jego elementem jest zielony pierścień obejmujący tereny otwarte i ekologicznie aktywne, który ma za zadanie kanalizowanie rozwoju urbanizacji powstrzymując żywiołowe rozlewanie się zabudowy w obszarach podmiejskich. Funkcjami komplementarnymi pierścienia będą: ochrona i zwiększanie bazy terenów rekreacyjnych wokół miast oraz stabilizacja i rozwój gospodarki rolnej na tych terenach (zachowanie strefy żywicielskiej miasta).

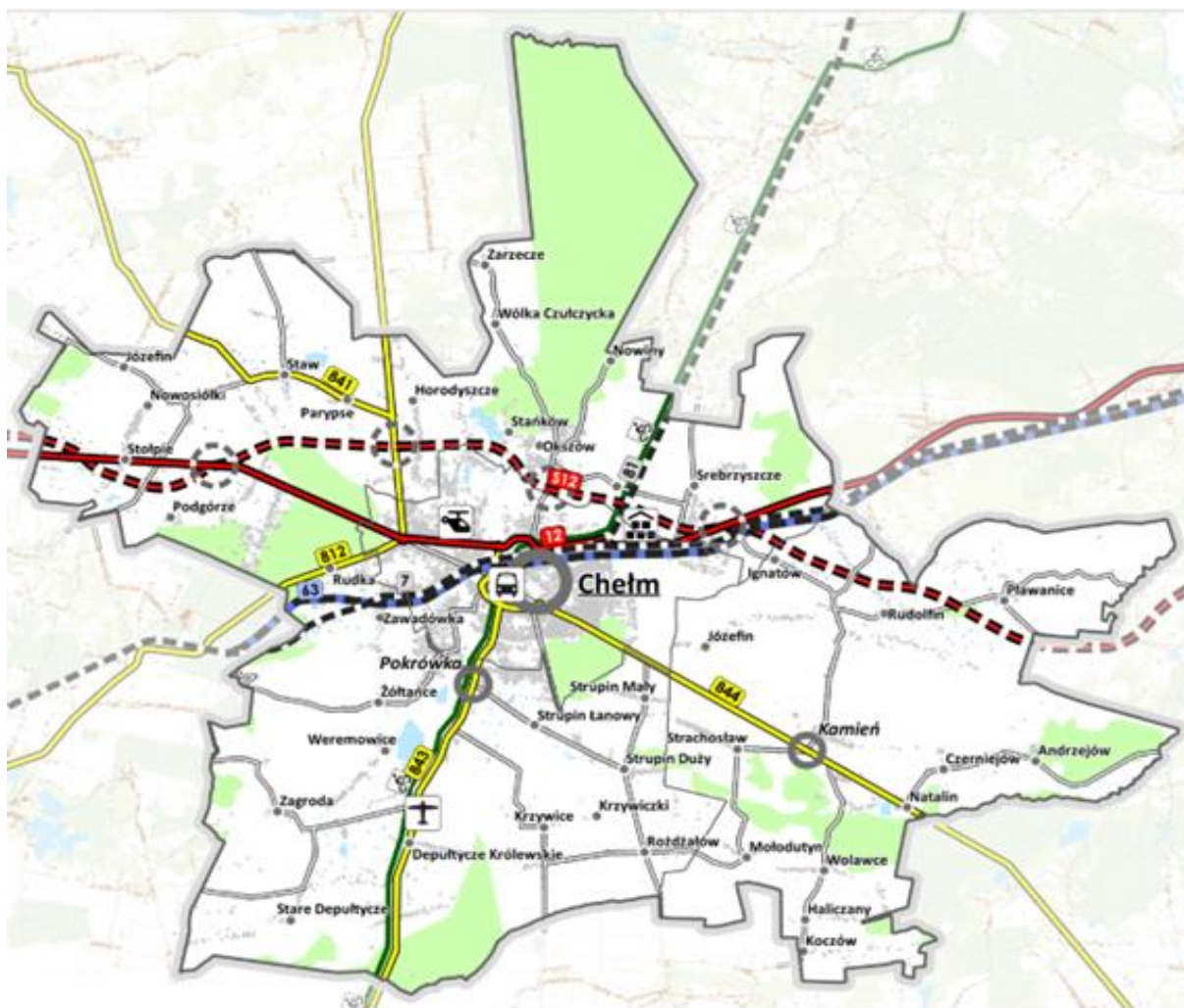
Ryc. 32. Chełmski Obszar Funkcjonalny – sieć osadnicza

Źródło: opracowanie ZMP, na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r., BDOT10

KOMUNIKACJA I TRANSPORT, W TYM ASPEKTY ZRÓWNOWAŻONEJ MOBILNOŚCI

Ryc. 33. Chełmski Obszar Funkcjonalny – Komunikacja i transport

Legenda:

Infrastruktura drogowa

— — — - droga ekspresowa - planowana

— — — - droga krajowa

— — — - droga wojewódzka

— — — - drogi powiatowe

○ — ○ - węzły drogowe - planowane

Infrastruktura kolejowa

— — — - linie kolejowe normalnotorowe

— — — - linia kolejowa szerokotorowa

Infrastruktura lotniskowa

✈ - lądowisko sanitarne

✈ - lotnisko PWSZ

Infrastruktura transportowa

🚆 - ponadregionalny zintegrowany międzygałęziowy węzeł przesiadkowy

🏠 - regionalny węzeł logistyczny - planowany

Ponadlokalne trasy rowerowe

🚲 - trasa rowerowa Polski Wschodniej

Źródło: opracowanie ZMP, na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r.

Chełmski Obszar Funkcjonalny ma bardzo korzystne położenie transportowe. Kluczowe ciągi komunikacyjne (linia kolejowa nr 7/C28 i droga krajowa DK12/S12) wchodzą w skład transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T.

SIEĆ DROGOWA TRANSPORTU SAMOCHODOWEGO

Podstawowy układ drogowy Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego tworzą trasy o charakterze tranzytowym:

- DK12 – przebiegająca przez m. Chełm droga krajowa klasy GP, biegnąca równoleżnikowo od Niemiec do granicy z Ukrainą w Dorohusku,

- S12 – planowana droga ekspresowa relacji Niemcy – Ukraina, omijająca obszar m. Chełm,
- drogi wojewódzkie, które stanowią powiązania zewnętrzne międzyregionalne oraz wewnętrzne:
  - DW812 klasy GP: Biała Podlaska – **Chełm** – Krasnystaw,
  - DW841 klasy Z: Cyców – Wierzbica – Staw – DW812,
  - DW843 klasy Z: **Chełm** – Kraśniczyn – Zamość,
  - DW844 klasy G: **Chełm** – Hrubieszów – Dołhobyczów – gr. państwa.

Uzupełnieniem układu komunikacyjnego są drogi powiatowe oraz gminne.

SIEĆ KOLEJOWA, DOSTĘPNOŚĆ KOLEJOWA

Układ infrastruktury kolejowej na obszarze powiatu tworzą linie kolejowe:

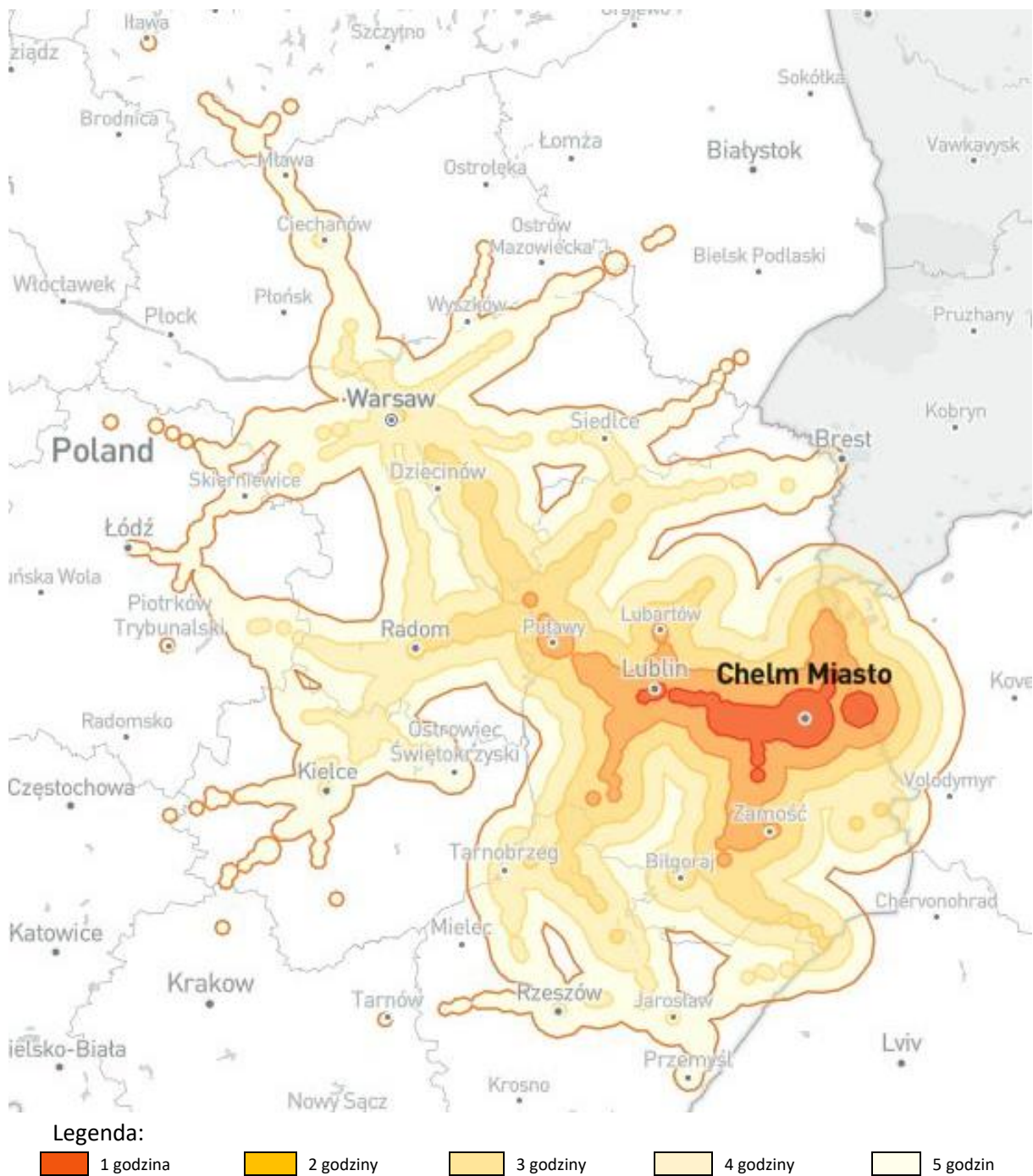
- **nr 7/C28**: pierwszorzędna, dwutorowa, zelektryfikowana, znaczenia państwowego, relacji Warszawa – Lublin – Chełm – Dorohusk,
- **nr 81**: jednotorowa, niezelektryfikowana, znaczenia miejscowego na trasie: Chełm – Włodawa,
- **nr 63**: pierwszorzędna, jednotorowa, niezelektryfikowana, szerokotorowa, wykorzystywana głównie do transportu paliw, relacji: gr. państwa – Dorohusk – Zawadzówka Naftobaza.

Zasięgi kolejowej dostępności optymalnej¹¹ obszaru Partnerstwa kolejną w izochronach godzinnych, dwugodzinnych i dłuższych aż do pięciogodzinnych pokazują poniższe mapy, dla stacji Chełm.

Ryc. 34. Chełm – optymalna dostępność kolejną w izochorach 1–5 godzin

---

¹¹ Diagram zakłada, że przesiadki trwają 20 minut, a czas przejazdów jest zoptymalizowany. Należy go więc interpretować jako **potencjalny najlepszy zasięg**. Faktyczny zasięg może być mniejszy po uwzględnieniu rzeczywistych czasów przesiadek (wyczerpanie oparte na danych Deutsche Bahn).

Opracowanie na podstawie <https://chronotrains-eu.vercel.app/> (dane z Deutsche Bahn)

Powyższą mapę czasowej dostępności kolejowej należy interpretować następująco:

1. Izochrona jednogodzinna obrazuje maksymalny zasięg codziennych dojazdów do pracy koleją.
2. Izochrona dwugodzinna obrazuje zasięg maksymalny dojazdów turystycznych koleją (bez noclegu).
3. Izochrona trzygodzinna obrazuje zasięg dojazdów koleją do usług i walorów specjalistycznych, do nauki tygodniowej oraz zasięg atrakcyjności turystycznej dla dojazdów weekendowych z planowanym co najmniej jednym noclegiem.
4. Izochrona 4-godzinna pokazuje optymalny zasięg dojazdów na dłuższe pobyty turystyczne (pod warunkiem istnienia produktu turystycznego generującego takie pobyty) oraz zasięg dojazdów do pracy tygodniowej i korzystania z rzadkich usług specjalistycznych.
5. Izochrona 5-godzinna pokazuje maksymalny zasięg korzystania z tych samych walorów i usług.

SYSTEM TRANSPORTU PUBLICZNEGO

System transportu publicznego funkcjonujący na terenie stanowi transport autobusowy. Obsługuje on głównie obszar w granicach miasta Chełm.

Chełm wskazany jest w PZPWL jako międzygałęziowy węzeł przesiadkowy o znaczeniu ponadregionalnym, integrujący transport kolejowy i drogowy oraz węzeł logistyczny rangi regionalnej.

Miasto Chełm ma dobrze zorganizowany transport publiczny w modelu bezpłatnym dla pasażera. Takie rozwiązanie obowiązuje w tym mieście od 1 września 2021 r i sprawdza się dobrze. Poczynione zmiany zaowocowały wyraźnym wzrostem liczby pasażerów podróżujących autobusami. Przekłada się to na zmniejszenie korzystania z samochodu indywidualnego i związanych z tym emisji z transportu (przede wszystkim dwutlenku węgla, wielotlenków azotu i pyłów).

Spółka celowa Chełmskie Linie Autobusowe planuje wymianę taboru, co dodatkowo przyczyni się do zmniejszenia emisji z transportu w mieście. Chełm otrzymał dofinansowanie ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na realizację projektu „Zielony Transport miejski w Chełmie” w ramach programu priorytetowego nr 3.9 „Ochrona atmosfery Zielony transport publiczny (Faza I), w ramach którego miasto zakupi autobusy wodorowe. Pierwsze pojazdy tego typu powinny dotrzeć do Chełma w 2024 r. Aby domknąć kompletny system transportu publicznego autobusami wodorowymi, potrzebne są dwa brakujące komponenty:

- Niezbędne jest zaplecze obsługi technicznej i eksploatacyjnej taboru wodorowego. Roli tej nie spełnia obecnie posiadana infrastruktura, wobec czego przed miastem Chełm stoi zadanie wybudowania nowego zaplecza technicznego dla autobusów wodorowych.
- Potrzebne są stacje tankowania. Według obecnych planów pięć takich stacji tankowania wodoru będzie budowane przez podmiot zewnętrzny.

Z dokonanego przeglądu w terenie wynika, że infrastruktura przystankowa systemu transportu publicznego jest obecnie w dużej części w złym stanie technicznym, a prawie powszechnie ma niski standard wyposażenia dodatkowego, zniechęcający współczesnych pasażerów do korzystania z transportu publicznego. Także elektroniczny system dynamicznej informacji pasażerskiej jest zainstalowany na zbyt małej liczbie przystanków, co obniża znacząco komfort podróży.

Konkluzja 17. Potrzebna jest przebudowa infrastruktury przystankowej do wysokiego standardu, w tym poszerzenie systemu dynamicznej informacji pasażerskiej.

Transport publiczny na terenie gminy Chełm i gminy Kamień jest ograniczony. Natomiast trzeba podkreślić, że funkcjonuje wydajny system transportu prywatnego – linii obsługiwanych pojazdami średnimi typu bus.

MOBILNOŚĆ ROWEROWA

Sieć dróg rowerowych na terenie partnerstwa należy uznać za niewystarczającą w stosunku do rosnących potrzeb. Potrzebna jest zarówno rozbudowa sieci dróg rowerowych w mieście Chełm, jak i w obu gminach wiejskich.

Konkluzja 18. Należy rozbudowywać i zmodernizować infrastrukturę dróg rowerowych (w mieście i na obszarach wiejskich) oraz pieszych (szczególnie w mieście Chełm).

Obszar Partnerstwa jest objęty systemem roweru miejskiego obsługiwany przez prywatną firmę. System posiada 17 stacji (po 15 stojaków każda), z czego 14 w mieście Chełmie, 2 na terenie gminy Chełm, a jedna na terenie gminy Kamień. Do dyspozycji mieszkańców udostępnionych zostaje 170 rowerów, a w tym 140 standardowych rowerów miejskich, 15 rowerów standardowych z fotelikiem, 10 rowerów familijnych – cargo i 5 tandemów. W systemie nie ma rowerów ze wspomaganie elektrycznym.

Konkluzja 19. Należy monitorować sytuację na obszarach wiejskich partnerstwa w celu dokonania oceny, czy w ChOF nie występują obszary wykluczenia transportowego. Takie ewentualne obszary mogłyby być obsługiwane transportem na żądanie (DRT).

TŁO DIAGNOSTYCZNE PRZYJĘCIA CELU STRATEGICZNEGO 6. „PODNIESIENIE STANDARDU USŁUG ADMINISTRACYJNYCH I KOMUNALNYCH DLA MIESZKAŃCÓW ChOF”

Ten rozdział streszcza ustalenia diagnozy będące tłem kontekstowym dla przyjęcia **celu strategicznego 6. Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.**

USŁUGI KOMUNALNE – GOSPODARKA ODPADAMI

Gospodarka odpadami w całym ChOF jest zorganizowana następująco:

- Podmiotem odbierającym odpady komunalne z terenu miasta Chełm jest Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Spółka z o.o.
- W gminie Chełm za wywóz odpadów odpowiada zakład AZART.
- W gminie Kamień za wywóz odpadów odpowiada Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Magdalena Kicińska.
- Zakład Przetwarzania Odpadów Komunalnych regionu chełmskiego położony jest w miejscowości Srebrzyszcze w gminie Chełm.

W ramach zakładu prowadzone są kompleksowe działania mające na celu bezpieczne i zgodne z obowiązującym stanem prawnym zagospodarowanie odpadów komunalnych pochodzących z obsługiwanego terenu. Z dostarczanych na teren instalacji odpadów wytwarzane są surowce wtórne, przekazywane następnie do specjalistycznych zakładów zajmujących się recyklingiem surowców odpadowych oraz produkowane jest paliwo alternatywne wykorzystywane w przemyśle cementowym. Na terenie zakładu powstają również inne materiały i odpady, które w bezpieczny, niezagrażający środowisku, sposób mogą zostać poddane procesom odzysku i unieszkodliwienia w posiadanych oraz zewnętrznych instalacjach służących zagospodarowaniu odpadów.

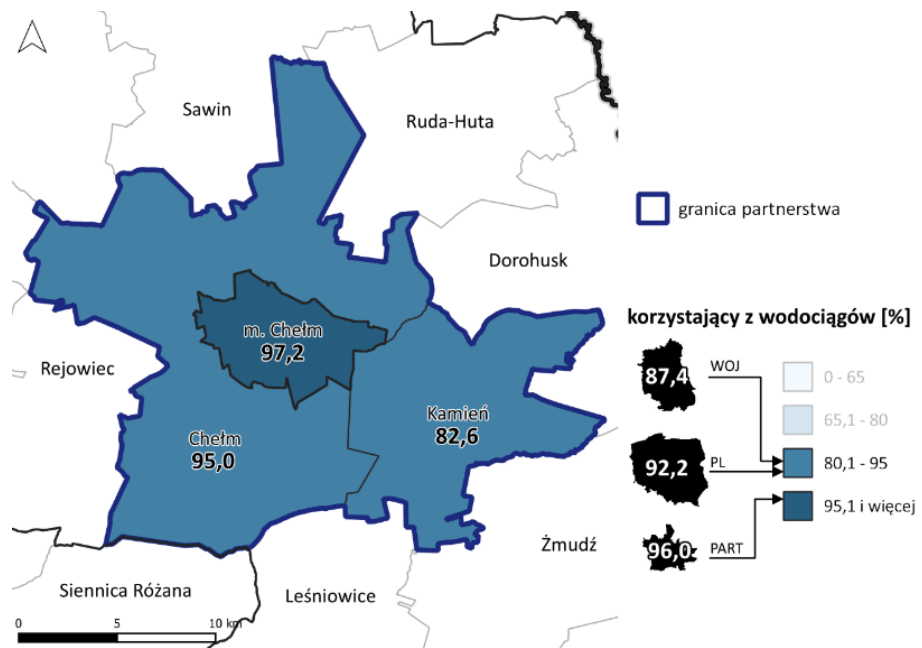
Konkluzja 20. Pilną potrzebą całego ChOF jest modernizacja linii technologicznej i hali Zakładu Przetwarzania Odpadów Komunalnych.

USŁUGI KOMUNALNE – GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

SIEĆ WODOCIĄGOWA

Obszar partnerstwa jest dobrze wyposażony w urządzenia techniczne infrastruktury wodociągowej. Odsetek ludności korzystającej w 2020 r. z sieci wodociągowej wynosił 96,0% i był wyższy zarówno od średniej dla województwa lubelskiego (87,4%) jak i dla Polski (92,2%).

Ryc. 35. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2020 r.

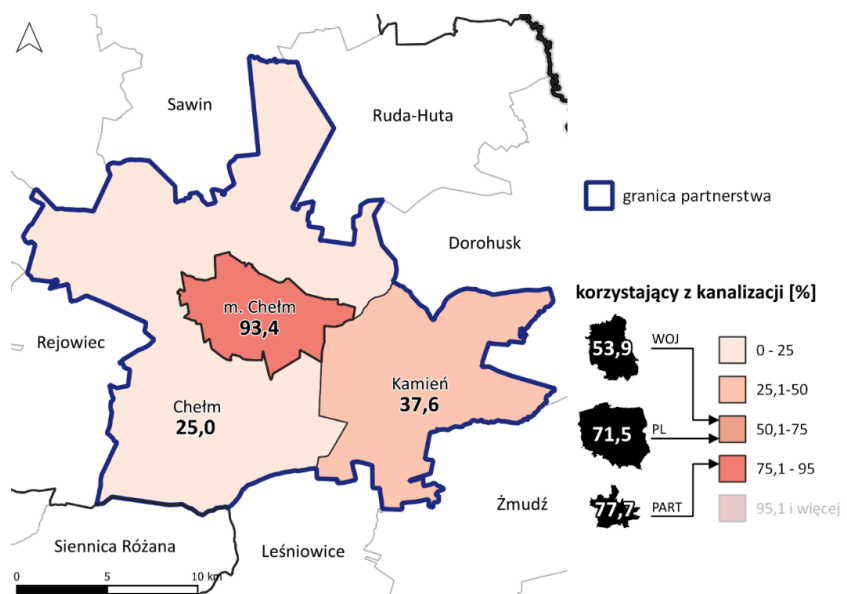
Źródło: opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 21. Niezbędna jest modernizacja systemu wodociągowego miasta Chełm oraz modernizacja ujęcia wody w Wolawcach.

INFRASTRUKTURA KANALIZACYJNA

Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w roku 2020 wyniósł 77,7%, co stanowi wartość wyższą od średniej województwa (53,9%) i kraju (71,5%). Średnia ta wynika z rozkładu liczby mieszkańców w obrębie Partnerstwa: wysokiego udziału liczby ludności zamieszkującej dobrze wyposażone miasto Chełm (ok. 3/4) w stosunku do gminy Chełm i Kamień (1/4). Wskaźniki długości sieci, biorąc pod uwagę wysoki odsetek korzystającej z sieci ludności, są korzystne – niższe od przeciętnych dla kraju. W 2020 r. wskaźnik długości sieci rozdzielczej wodociągowej dla partnerstwa wyniósł 62,3 km na 10 tys. obsługiwanych mieszkańców (średnia dla Polski to 88,8 km na 10 tys. obsługiwanych), zaś sieci kanalizacyjnej – 38,6 km na 10 tys. obsługiwanych (średnia dla Polski to 62,0 km na 10 tys. obsługiwanych). Znajduje to wyraz w niższych kosztach budowy i eksploatacji sieci.

Ryc. 36. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 22. Niezbędna jest rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej.

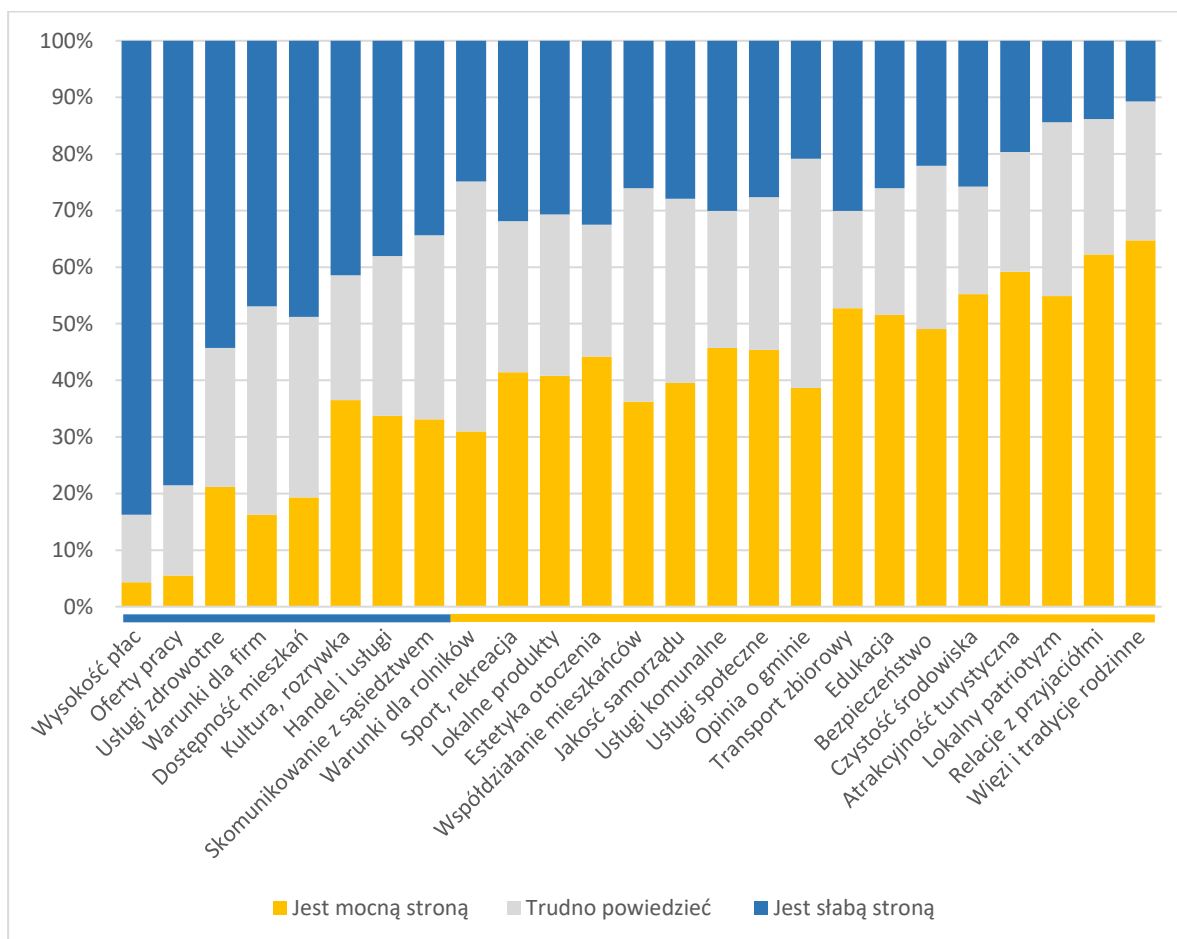
SILNE A SŁABE STRONY MOJEJ GMINY – OPINIA DOROSŁYCH I MŁODZIEŻY

Na dwadzieścia pięć obszarów, o które zapytano w badaniu, mieszkańcy ocenili tylko osiem jako deficyty a 17 jako atuty (brano pod uwagę stosunek odpowiedzi negatywnych do pozytywnych bez uwzględniania neutralnych).

Na biegunie deficytów sytuują się: płace, oferty pracy, usługi zdrowotne, złe warunki dla biznesu, brak mieszkań, niewystarczający dostęp do kultury i rozrywki, deficyt usług i oferty handlowej, a wreszcie – słabe skomunikowanie z sąsiedztwem. Pozostałe czynniki miały więcej wskazań pozytywnych niż negatywnych. Wyraźnymi atutami są: rodzina, przyjaciele, lokalny patriotyzm, atrakcyjność turystyczna, czystość środowiska, dalej: bezpieczeństwo, edukacja i transport zbiorowy.

Warto skonfrontować poprzednie opinie z odpowiedziami młodzieży z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych, a więc tych osób, które w najbliższym czasie będą podejmować decyzję życiową o wyjeździe lub pozostaniu na obszarze Partnerstwa. Pytanie do młodzieży było sformułowane właśnie jako pytanie o czynniki zachęcające do pozostania lub wyjazdu (co można traktować jako analogię do mocnych i słabych stron (atutów i deficytów) z poprzednio cytowanych ankiet).

Ryc. 37. Silne i słabe strony obszaru zdaniem mieszkanki i mieszkańców

Źródło: ankieta badająca opinię mieszkanki i mieszkańców, odpowiedzi na pytanie: „Które z wymienionych czynników Pana/i zdaniem są silną, a które słabą stroną Waszej gminy?”

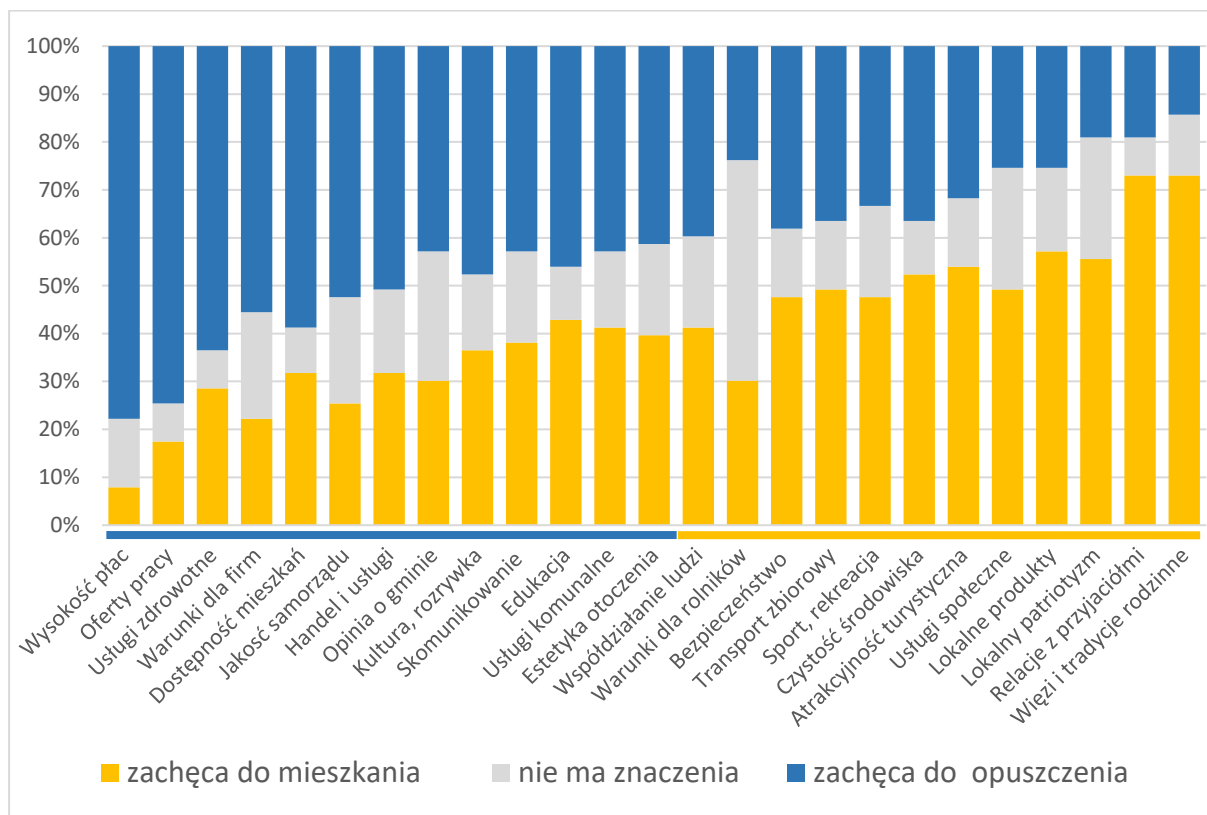
Opracowanie własne ZMP

Młodzież uznała aż 13 obszarów za słabe strony i tylko 12 za mocne. Jej ocena jest bardziej wyważona. Na biegunie deficytów sytuują się ponownie: płace, oferty pracy, usługi zdrowotne, złe warunki dla biznesu, brak mieszkań, ale zaraz potem – **jakość samorządu**. Opinia młodych respondentów o jakości lokalnego samorządu (można domniemywać,

że mieszkańcy oceniają ją głównie przez pryzmat sprawności usług administracyjnych i komunalnych, świadczonych przez gminy) wymaga prawdopodobnie odrębnego przyjrzenia się jej.

O ile dorośli respondenci wskazywali ten czynnik raczej jako pozytywny, wypadający w środku listy (na 12 miejscu), o tyle **młodzież wskazuje go na 5 miejscu od końca, jako jeden z czynników najsłabszych**. Dopytano o to zjawisko w wywiadach i wynika z nich, że **młodzież jest krytyczna wobec niewystarczającego jej zdaniem zakresu spraw możliwych do załatwienia w formie cyfrowej**.

Ryc. 38. Silne i słabe strony obszaru zdaniem młodzieży

Źródło: ankieta badająca opinię młodzieży z ostatnich klas szkół ponadpodstawowych; odpowiedź na pytanie: „Co zachęca Ciebie do mieszkania (teraz i w przyszłości) w Twojej gminie/miejscowości, a co do jej opuszczenia?”. Opracowanie ZMP

Konkluzja 23. Należy rozważyć szerszy zakres cyfryzacji usług administracyjnych (największe potrzeby zgłaszano w gminie Kamień). Warto też przeanalizować możliwe usprawnienia w zakresie usług komunalnych poprzez rozwiązania typu Smart City, co powinno poprawić opinię młodzieży i mieszkańców o samorządzie jako o dostawcy usług.

POZOSTAŁE USTALENIA DIAGNOZY

WYMIAR GOSPODARCZY – KLUCZOWE WSKAŹNIKI

Na wymiar gospodarczy składają się w tej diagnozie wskaźniki w trzech obszarach:

1. Potencjał i konkurencyjność lokalnej gospodarki,
2. Rynek pracy i kwalifikacje siły roboczej,
3. Sytuacja materialna mieszkańców (jako lokalna siła nabywcza),

Dwa pierwsze obszary diagnostyczne będą omówione w kolejnych podrozdziałach tego rozdziału (2.9.2. i 2.9.3.). Trzeci z wymienionych obszarów został już omówiony w Rozdziale 2.6.2.

POTENCJAŁ KONKURENCYJNOŚCI LOKALNEJ GOSPODARKI

AKTYWNOŚĆ PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH

Podstawowymi wskaźnikami aktywności gospodarczej na danym obszarze są: liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w bazie REGON i wyrejestrowanych z tej bazy w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Liczba zarejestrowanych firm to wskaźnik optymizmu gospodarczego – gotowości lokalnej społeczności do podejmowania ryzyka gospodarczego i prowadzenia działalności gospodarczej. Natomiast liczba wyrejestrowań wskazuje na trudności w prowadzeniu działalności na danym obszarze w badanym okresie.

Tab. 29. Zarejestrowania i wyrejestrowania podmiotów gospodarczych w REGON

	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba podmiotów gosp. zarejestrowanych w bazie REGON na 1000 mieszkańców	85,4	87,00	87,67	90,12	92,9
Liczba podmiotów gosp. wyrejestrowanych z bazy REGON na 1000 mieszkańców	6,91	6,94	7,44	7,25	6,57

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 24. Jak widać, w Partnerstwie w trudnym okresie obejmującym lata pandemiczne, wskaźnik zarejestrowań firm konsekwentnie rośnie, zaś wskaźnik wyrejestrowań nieznacznie się waha. Należy więc uznać, że aktywność podmiotów gospodarczych jest mocną stroną Partnerstwa.

INWESTYCJE BUDOWLANE W OBIEKTY DLA GOSPODARKI

Dość precyzyjną miarą trwałej koniunktury gospodarczej są inwestycje, w wyniku których powstaje powierzchnia użytkowa dla działalności gospodarczej. Przedsięwzięcia budowlane tego rodzaju, w wyniku których powstają obiekty trwałe, są miarą optymizmu rynku co do trwałej opłacalności lokowania tutaj działalności gospodarczej¹².

Tab. 30. Nowa powierzchnia użytkowa dla biznesu – wskaźniki ogółem

wielkość↕	lata ⇒	2010	2015	2020	Dynamika 2020/2010
Powierzchnia OGÓŁEM (m ²)		224 067	203 702	210 100	93,77
Na populację (m ² /1000 mieszkańców)		2 656,27	2 463,14	2 613,31	98,38
Nasylenie obszaru (m ² /km ²)		631,17	573,81	591,83	93,77

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

W poniższych tabelach zestawiono porównawczo inwestycję w powierzchnię komercyjną z inwestycją w mieszkania, funkcję publiczną i sakralną).

Tab. 31. Nowa powierzchnia użytkowa dla działalności gospodarczej

¹² Pomocniczo przeanalizowano także inwestycje w powierzchnię użytkową niekomercyjną jako pośrednią miarę aktywności rynku zamówień branży budowlanej.

Wielkość nowej powierzchni użytkowej – rodzajami inwestycji (m ²)					
wielkość ↓	lata ⇨	2010	2015	2020	Dynamika 2020/2010
Budynki działalności gospodarczej		56 737	58 451	76 943	135,61
Budynki gospodarstw rolnych		6 079	7 867	8 126	133,67
<i>Porównawczo:</i>					
<i>Mieszkania</i>		<i>137 694</i>	<i>124 749</i>	<i>116 358</i>	<i>84,5</i>
<i>Budynki usług publicznych i kultu religijnego</i>		<i>23 557</i>	<i>12 780</i>	<i>9 341</i>	<i>39,65</i>

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 32. Wskaźnik powierzchni użytkowej na 10 tys. mieszkańców

Wielkość nowej powierzchni użytkowej – wskaźnik (m ² /1000 mieszkańców)					
wielkość ↓	lata ⇨	2010	2015	2020	Dynamika 2020/2010
Budynki działalności gospodarczej		672,61	706,78	957,05	142,29
Budynki gospodarstw rolnych		72,07	95,13	101,07	140,25
<i>Porównawczo:</i>					
<i>Mieszkania</i>		<i>137 694</i>	<i>124 749</i>	<i>116 358</i>	<i>84,5</i>
<i>Budynki usług publicznych i kultu religijnego</i>		<i>23 557</i>	<i>12 780</i>	<i>9 341</i>	<i>39,65</i>

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

W latach 2010-2020 dynamika wzrostu powierzchni użytkowej gospodarczej znacznie rośnie i wynosi 142,29 % (a dla porównania dynamika wzrostu powierzchni mieszkalnej jest ujemna i wynosi 88,67). Świadczy to o wyraźnej koniunkturze gospodarczej na obszarze Partnerstwa. Wobec tego warto przyrzeć się tej koniunkturze w podziale na branże lub rodzaje działalności. Informacja o wielkości powierzchni użytkowej w budynkach gospodarczych danego konkretnego rodzaju lub przeznaczenia pokazuje rozkład zaufania rynku do perspektyw rozwoju danej działalności.

Tab. 33. Struktura inwestycji według branż/rodzajów przeznaczenia

Nowa powierzchnia użytkowa – szczegółowa struktura inwestycji dla działalności gospodarczej (m ²)					
wielkość ↓	lata ⇨	2010	2015	2020	Dynamika 2020/2010
Budynki dla działalności przemysłowej		7 674	566	10 920	142,3
Budynki magazynowe, zbiorniki i silosy		7 674	566	10 920	142,3
Budynki dla działalności handlu i usług		22 642	27 845	40 198	177,54
Budynki usług turystycznych		4 991	3 265	1 044	20,92
Budynki biurowe		607	13 031	744	122,57
Budynki garaży		5 812	4 592	4 671	80,37
Pozostałe budynki niemieszkalne		38	405	3 051	8 028,95

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Z kolei inwestycje w budynki niekomercyjne można pomocniczo traktować jako miarę koniunktury budowlanej (w tabeli nie uwzględniono kategorii, które nie wystąpiły w żadnym roku: zabytków, dworców i terminali oraz muzeów i bibliotek).

Tab. 34. Struktura rodzajowa powierzchni użytkowej w inwestycjach nierynkowych

Szczegółowa struktura inwestycji dla usług publicznych i kultu religijnego (m ²)			
	2010	2015	2020
Budynki kultury fizycznej	1 560	25	7 680
Budynki szkół i instytucji badawczych	3 113	8 522	622
Budynki szpitali i zakładów opieki medycznej	18 158	1 360	738
Budynki obiektów kultury	726	367	222
Budynki przeznaczone na cele kultu religijnego	0	547	0

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Konkluzja 25. Poziom inwestycji w komercyjne powierzchnie użytkowe pozwala ocenić lokalną koniunkturę gospodarczą jako umiarkowaną.

LOKALNY RYNEK PRACY

Ogólny obraz rynku pracy w perspektywie strategicznej (wieloletniej) charakteryzują przede wszystkim trzy wskaźniki

1. **Różnica liczby mieszkańców w wieku 20–24 i 60–64 lat na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym:** różnica liczby osób wchodzących i schodzących z lokalnego rynku pracy w okresie najbliższych 15 lat. Informuje o zastępowalności pokoleń – dostępności pracowników dla obsługi istniejących miejsc pracy.
2. **Różnica liczby mieszkańców w wieku pierwszych pięciu i ostatnich pięciu roczników wieku produkcyjnego na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym:** zmiana obrazuje wzrost lub kurczenie się siły roboczej w najbliższych pięciu latach (zastępowalność pokoleń na rynku pracy);
3. **Udział osób długotrwale bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym:** wskaźnik dotyczący osób pozostających w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat. Grupa wymagająca pogłębionego badania przyczyn długotrwałego pozostawania poza rynkiem pracy.
4. Pomocniczo można wskazać także inne wskaźniki (np. wpływy do budżetu gminy z PIT na 1 mieszkańca jako miara przeciętnej wysokości lokalnych zarobków (a więc pośrednia miara jakości miejsc pracy).

Tab. 35. Ogólny obraz lokalnego rynku pracy Partnerstwa (kluczowe wskaźniki)

wielkość↓	lata ⇄	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Dynamika 2021/2015
Odsetek ludności produkcyjnej mobilnej wśród ludności ogółem		30,85	30,82	2015	30,56	30,15	29,64	29,12	94,39
Różnica liczby mieszkańców w wieku 20-24 i 60-64 lat na 1000 mieszk. w wieku produkcyjnym		-22,52	-32,27	-40,26	-45,53	-50,97	-46,08	-43,89	194,92
Liczba osób długotrwale bezrobotnych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym		51,77	45,84	41,04	38,28	34,04	41,16	36,38	70,27

Wpływy budżetu JST z PIT przypadające na 1 mieszkańca (w PLN)	738	775	825	919	998	968	1 123	152,25
---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-------	--------

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 36. Dostępność i jakość zasobów ludzkich na rynku pracy

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Dynamika 2021/2015
Liczba absolwentów szkół średnich w ostatnich pięciu latach w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	100,25	95,11	89,59	83,97	81,19	79,83	--	--
Liczba kobiet w wieku produkcyjnym	25 172	24 656	24 124	23 608	23 067	22 636	22 183	88,13
Liczba mężczyzn w wieku produkcyjnym	27 545	27 156	26 799	26 450	25 964	25 450	24 936	90,53
Liczba uczniów w szkołach zawodowych na 1000 mieszkańców	6,8	6,6	6,87	6,84	8,89	10,19	--	--
Odsetek ludności grupy mobilnej zawodowo (25-44 lat) wśród ludności ogółem	30,85	30,82	30,77	30,56	30,15	29,64	29,12	94,39
Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym wśród ludności ogółem	19,81	20,77	21,61	22,42	23,34	24,07	24,71	124,77
Odsetek ludności w wieku produkcyjnym wśród ludności ogółem	63,74	62,88	62	61,34	60,44	59,81	59,22	92,91
Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym wśród ludności ogółem	16,45	16,34	16,39	16,25	16,22	16,11	16,06	97,66
Różnica liczby mieszkańców w wieku 10-24 i 50-64 lat na 1000 mieszkańców	-66,6	-68,17	-68,06	-64,85	-62,35	-58,7	-55,2	82,88
Różnica liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym w ostatnich pięciu latach (jako % ogólnej liczby mieszkańców)	-3,38	-3,83	-4,16	-4,31	-4,54	-4,63	-4,78	141,57
Udział pracujących w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym	30,03	30,15	31,63	32,44	32,91	33,27	33,23	110,66
Wpływy JST z PIT przypadające na 1 mieszkańca - średnia 3-letnia	1 392	1 515	1 639	1 809	2 003	2 129	2 296	165,01

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych BDL GUS

Tab. 37. Liczba PIT-11 wystawionych przez pracodawców z obszaru Partnerstwa

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba PIT-11 wystawionych przez pracodawców z obszaru Partnerstwa OGÓŁEM:	32 582	32 018	33 809	35 479	34 356	34 245
W tym – pracownikom z tej samej gminy	16 273	15 505	16 005	16 529	16 213	15 306

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
W tym – pracownikom z innej gminy	16 309	16 513	17 804	18 950	18 143	18 939

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych POLTAX

Wobec ograniczonej dostępności lokalnych zasobów ludzkich postanowiono sprawdzić jaki jest poziom zatrudnienia pracowników spoza własnej gminy. Dokonano tego poprzez analizę wystawionych przez lokalnych pracodawców w latach 2015–2020 deklaracji PIT-11. **Poziom ten okazał się zaskakująco wysoki i wynosi wyraźnie ponad połowę zatrudnienia ogółem.**

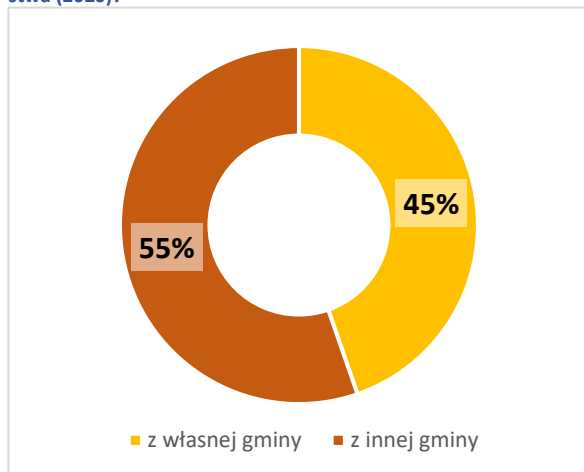
Z kolei prześledzono analogicznym mechanizmem (otrzymane przez pracowników deklaracje PIT-11) miejsca, gdzie zatrudniani są lokalni pracownicy: w gminie, gdzie mają miejsce zamieszkania, czy też innej gminie (a więc – jaka część pracujących mieszkańców danej gminy pracuje poza własną gminą). Wynik tym bardziej daje do myślenia, bowiem ilość deklaracji PIT-11 wystawionych przez pracodawców spoza gminy zamieszkania **przekracza połowę wszystkich PIT-11 otrzymanych przez mieszkańców Partnerstwa.**

Tab. 38. Liczba PIT-11 otrzymanych przez mieszkańców Partnerstwa od pracodawców

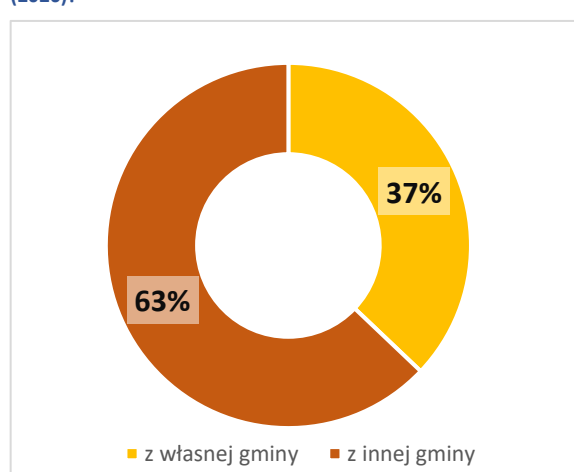
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba PIT-11 ogółem otrzymanych przez mieszkańców Partnerstwa	40 837	40 497	41 060	43 202	43 144	41 266
W tym – wystawionych przez pracodawców z ich własnej gminy	16 273	15 505	16 005	16 529	16 213	15 306
W tym – wystawionych przez pracodawców spoza ich gminy	24 564	24 992	25 055	26 673	26 931	25 960

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych POLTAX

Ryc. 39. Skąd jest zatrudnienie w firmach na obszarze Partnerstwa (2020)?

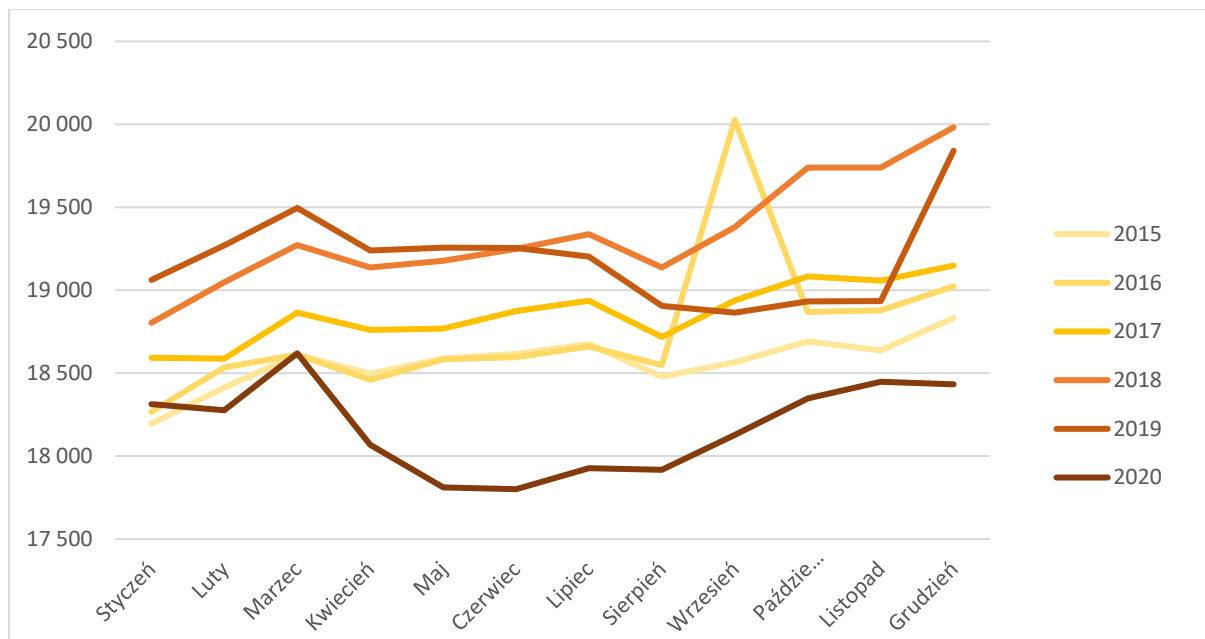
Ryc. 40. Gdzie są zatrudniani pracownicy z obszaru Partnerstwa (2020)?

Opracowanie własne ZMP na podstawie danych POLTAX

Dodatkowo przebadano sezonowość rynku pracy, a więc wahania zatrudnienia w lokalnej gospodarce w poszczególnych miesiącach roku. Poniższy wykres pokazuje sezonowość zatrudnienia w Partnerstwie, a więc przeciętną liczbę pracowników (w przeliczeniu na pełny etat) w poszczególnych miesiącach roku w latach 2015–2020, według deklaracji PIT-4R (POLTAX).

Tab. 39. Sezonowość rynku pracy

Opracowanie własne ZMP w oparciu o dane POLTAX (deklaracje PIT-4R)

Jak widać, zatrudnienie w Partnerstwie ma zauważalną zmienność sezonową: w pierwszym kwartale corocznie rośnie osiągając szczyt w marcu. Następnie w kwietniu następuje spadek i stabilizacja trwa do lipca w sierpniu znów następuje coroczny delikatny spadek zatrudnienia a następnie aż do grudnia zatrudnienie rośnie by na koniec roku osiągnąć poziom maksymalny. Trzeba jednak zaznaczyć, że rok 2020 był nietypowy: wiosenny spadek zatrudnienia trwał od marca do maja i był głęboki, a jesienny wzrost nie osiągnął poziomu z marca.

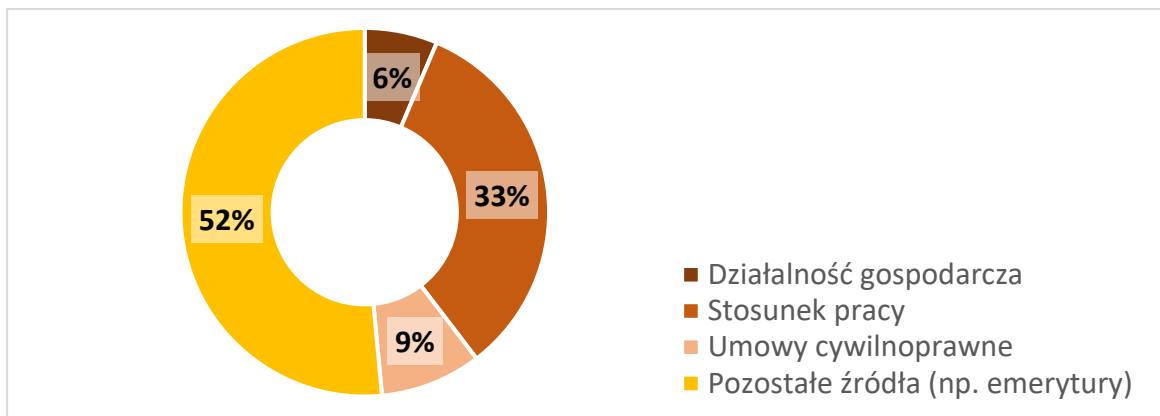
Konkluzja 26. Należy pilnie obserwować sezonowość zatrudnienia w Partnerstwie w kolejnych latach. Rok 2020 może zapowiadać zmianę przebiegu cyklu.

Tab. 40. Liczba podatników ze względu na źródło dochodów

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Działalność gospodarcza	4 229	4 149	4 208	4 378	4 377	4 352
Stosunek pracy	23 915	24 205	24 467	25 049	24 559	22 596
Umowy cywilnoprawne	8 853	8 201	8 015	8 291	7 604	6 047
Pozostałe źródła (np. emerytury)	30 149	30 505	30 842	31 370	34 435	35 025

Opracowanie własne ZMP w oparciu o dane POLTAX

Ryc. 41. Odsetek podatników osiągających dochody z poszczególnych źródeł (2020)

Opracowanie własne ZMP w oparciu o dane POLTAX

Przyglądając się źródłom dochodów podatników stwierdzamy, że **tylko 48% podatników osiąga dochody z aktywności ekonomicznej**, w tym 6% z działalności gospodarczej, dalsze 9% z umów cywilnoprawnych i 33% ze stosunku pracy. Natomiast 52% to tzw. „inne źródła” wśród których dominują emerytury, renty i transfery socjalne¹³.

Tab. 41. Dostosowanie popytu i podaży na lokalnym rynku pracy

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Dynamika 2021/2015
Udział kobiet wśród bezrobotnych	52,6	54,2	56,0	56,4	56,4	54,3	54,8	104,2
Udział mężczyzn wśród bezrobotnych	47,4	45,8	44,0	43,6	43,6	45,7	45,2	95,3
Bezrobotni do 25 roku życia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	11,0	8,5	7,2	6,7	7,0	8,5	6,9	62,6
Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	26,6	23,6	22,1	21,0	19,8	22,2	18,8	70,7
Udział długotrwale bezrobotnych na 1000 osób w wieku produkcyjnym	51,8	45,8	41,0	38,3	34,0	41,2	36,4	70,3

Opracowanie własne ZMP w oparciu o dane BDL GUS

ANALIZA POTENCJAŁÓW, PROBLEMÓW I POTRZEB ROZWOJOWYCH PARTNERSTWA

POLITYKA PRZESTRZENNA GMIN PARTNERSTWA

STAN OPRACOWAŃ PLANISTYCZNYCH (SUIKZP, MPZP)

Samorządy gminne, wskazując kierunki rozwoju gmin w studiach uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego oraz ustalając przeznaczenie terenów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, znacznie przeczacują zapotrzebowanie na tereny pod nową zabudowę lub w ogóle nie biorą pod uwagę takiego kryterium. Zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w 2015 r. nałożyła zatem obowiązek sporządzenia bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.

Tab. 42. Pokrycie gmin miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

¹³ Są w tej grupie też dochody z majątku, tantiemy i dochody licencyjne z praw autorskich, wygrane w grach losowych oraz inne rzadkie źródła.

gmina	powierzchnia gminy	liczba MPZP	powierzchnia MPZP ogółem	udział powierzchni pokrytej planami w ogólnej powierzchni
	[ha]	[szt.]	[ha]	[%]
Miasto Chełm	3 528	43	3 528	100
Gmina Chełm	22 180	33	22 180	100
Gmina Kamień	9 683	7	9 683	100
Partnerstwo	35 391	83	35 391	100

Źródło: www.bdl.stat.gov.pl, dane za 2020

Pokrycie planami miejscowymi w gminach: Chełm, Kamień i w mieście Chełm jest pełne - 100%. Jeżeli plany zostały sporządzone bez wykonania bilansów zapotrzebowania na tereny pod nową zabudowę to ustalone w nich tereny rozwojowe mogą przekraczać rzeczywiste potrzeby inwestycyjne. Poważnym zagrożeniem jest proces chaotycznego rozlewania się zabudowy, skutkujący nie tylko dewastacją krajobrazu, ale również generujący nadmierne koszty funkcjonowania gmin. Proces taki może następować również w przypadku, gdy zbyt szeroko zaplanowane tereny rozwojowe są wykorzystywane w niewielkim stopniu, wyrwykowo, bez zapewnienia właściwych standardów uzbrojenia terenu i dostępu do usług publicznych. .

ZWARTOŚĆ/ROZPROSZENIE ZABUDOWY

OBSZARY ZWARTEJ STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w przypadku sytuowania nowej zabudowy należy dążyć do lokalizowania jej na obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej, w szczególności poprzez uzupełnianie istniejącej zabudowy. Brak jest jednak definicji lub ustalonej metodyki wyznaczania takich obszarów. W praktyce planistycznej przyjmuje się, że obszary o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej to tereny o wysokim stopniu zwartości zabudowy, wyposażone w układ dróg (ulic) oraz w niezbędną infrastrukturę społeczną i techniczną w takim zakresie, że zlokalizowanie na tych obszarach nowej zabudowy nie wymaga istotnych inwestycji infrastrukturalnych.

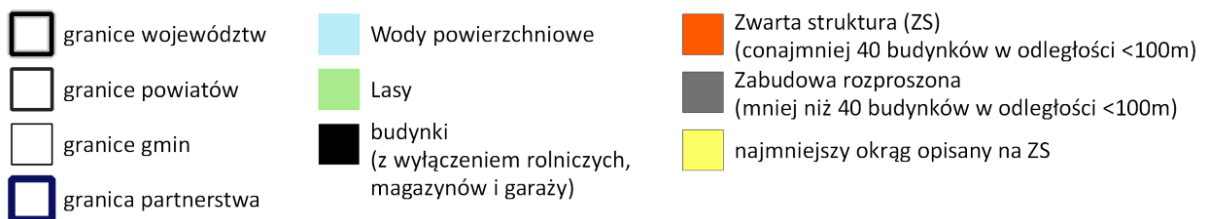
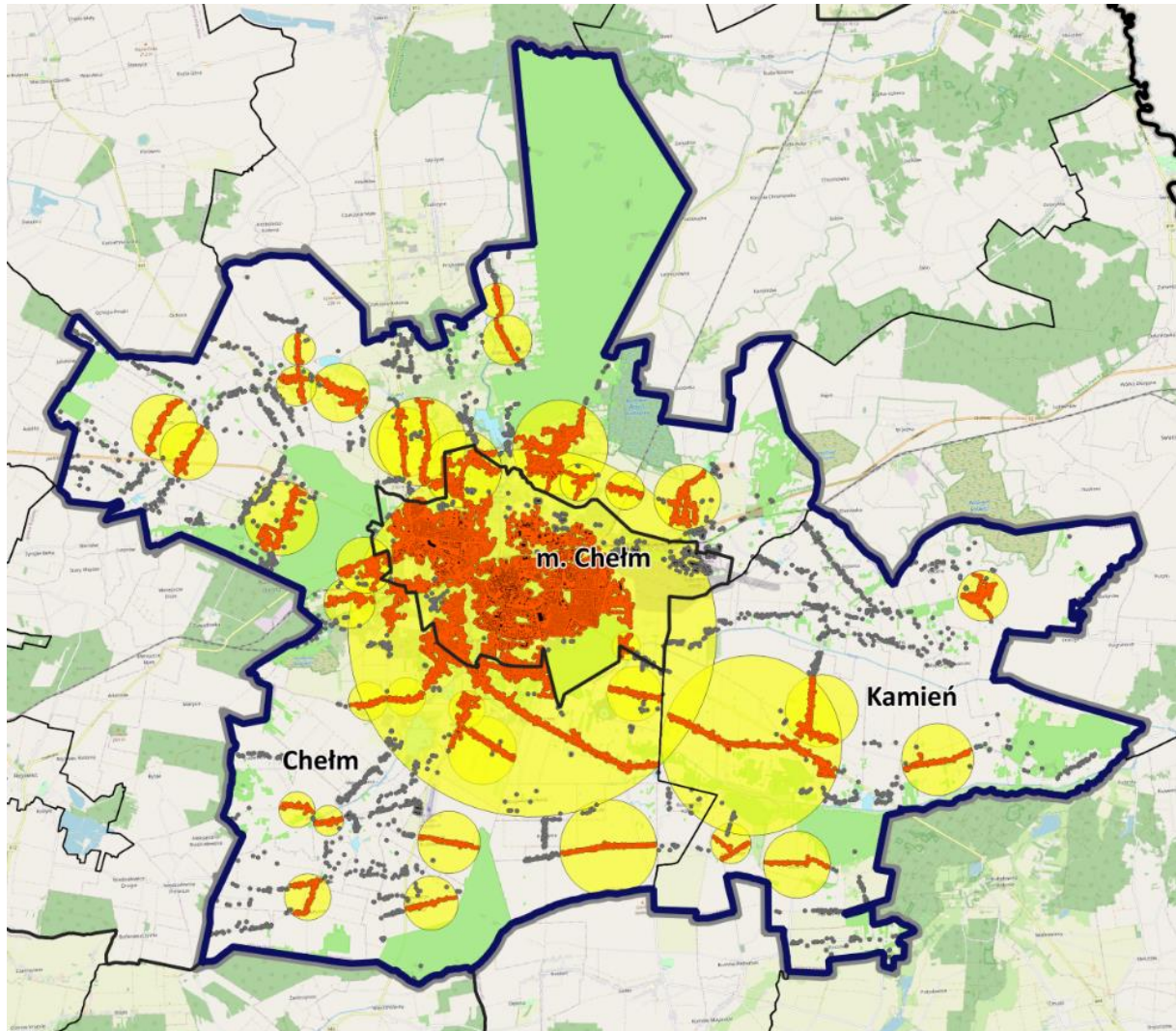
OCENA ZWARTOŚCI/ROZPROSZENIA ZABUDOWY.

Na mapie analitycznej obok przedstawiono analizę zwartości/rozproszenia zabudowy na terenie Partnerstwa. W analizie za minimalny stopień zwartości struktur zabudowy przyjęto zgrupowanie co najmniej 40 budynków, niebędących budynkami o funkcji pomocniczej, w którym odległości pomiędzy sąsiadującymi budynkami nie przekraczają 100 m (obrys poprowadzony w odległości 50 m od zewnętrznych krawędzi skrajnych budynków)¹. Tak wyznaczone obszary zwartej zabudowy obejmują ok. 84% wszystkich terenów zabudowy na terenie powiatu. Pozostałe 16% terenów zabudowy występuje w formach mniejszych zgrupowań zabudowy (poniżej 40 budynków) i w formie zabudowy rozproszonej.

Na terenie Partnerstwa **dominuje regularna, planowa zabudowa miejska Chełma** oraz otaczająca **zabudowa o charakterze wiejskim, o niskiej intensywności, rozciągnięta wzdłuż dróg**. Tylko nieliczne miejscowości wiejskie, szczególnie na północ od miasta Chełm, charakteryzują się bardziej skupioną zabudową. Miejscowości podmiejskie zlokalizowane na południe od Chełma to struktury o charakterze ulicówek. Przykładem: Strupin Łanowy, Strupin Duży i Żółtańce. Najdłuższe zespoły rozciągniętej zabudowy wiejskiej osiągnęły około 5 km długości.

Pokazane na rysunku minimalne okręgi otaczające obszary zwartej zabudowy wskazują na stopień skupienia zabudowy. Największy obszar zwarty tj. miasto Chełm z przyległym obszarem podmiejskim opisać można okręgiem o promieniu 10 km. W obszarze tym zamieszkiwało ponad 60 tys. osób. W okręgach o średnicach nie przekraczających 2 km mieszczą się miejscowości wiejskie znajdujące się poza strefą bezpośredniej suburbanizacji Chełma.

Ryc. 42. Zwartość / rozproszenie zabudowy

Źródło: opracowanie własne ZMP na podstawie danych z BDOT10k

POTENCJAŁY, WYZWANIA I BARIERY ROZWOJU ISTNIEJĄCYCH UKŁADÓW URBANISTYCZNYCH I RURALISTYCZNYCH

CHEŁM – MIASTO NA POGRANICZU KULTUR I NARODÓW

Chełm – miasto pogranicza wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny, gdzie splotały się dzieje różnych narodów – Polaków, Rusinów, Żydów, Niemców, Ormian. Pozostałością burzliwej historii są budowle, obyczaje i niezwykle klimat miasta.

W epoce pierwszych Piastów ziemia chełmska związana była z Grodami Czerwieńskimi, obszarem spornym między Rusią i Polską. W XIII w. weszła w skład Księstwa Halicko-Włodzimierskiego – książę Daniel Romanowicz przeniósł swoją siedzibę z Halicza do Chełma. Po długoletnich walkach między Litwą, Węgrami i Polską, pod koniec XIV w. ziemia chełmska weszła w skład państwa polskiego. W 1392 r. król Władysław Jagiełło nadał Chełmowi magdeburskie prawa miejskie. W trakcie licznych wojen XVII w. ogromne zniszczenia pogrzyły miasto w głębokim kryzysie, częściowo przewyciężonym w XVIII w. Po upadku państwa polskiego Chełm znalazł się pod władzą Austrii, a następnie Rosji. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., dla wykorzystania infrastruktury kolejowej i centralnego położenia miasta na ziemiach wschodnich, podjęto strategiczną decyzję o przeniesieniu z Radomia do Chełma Wschodniej Okręgowej Dyrekcji Kolei Państwowych i wielkiej rozbudowie miasta – budowie dzielnicy Nowe Miasto.

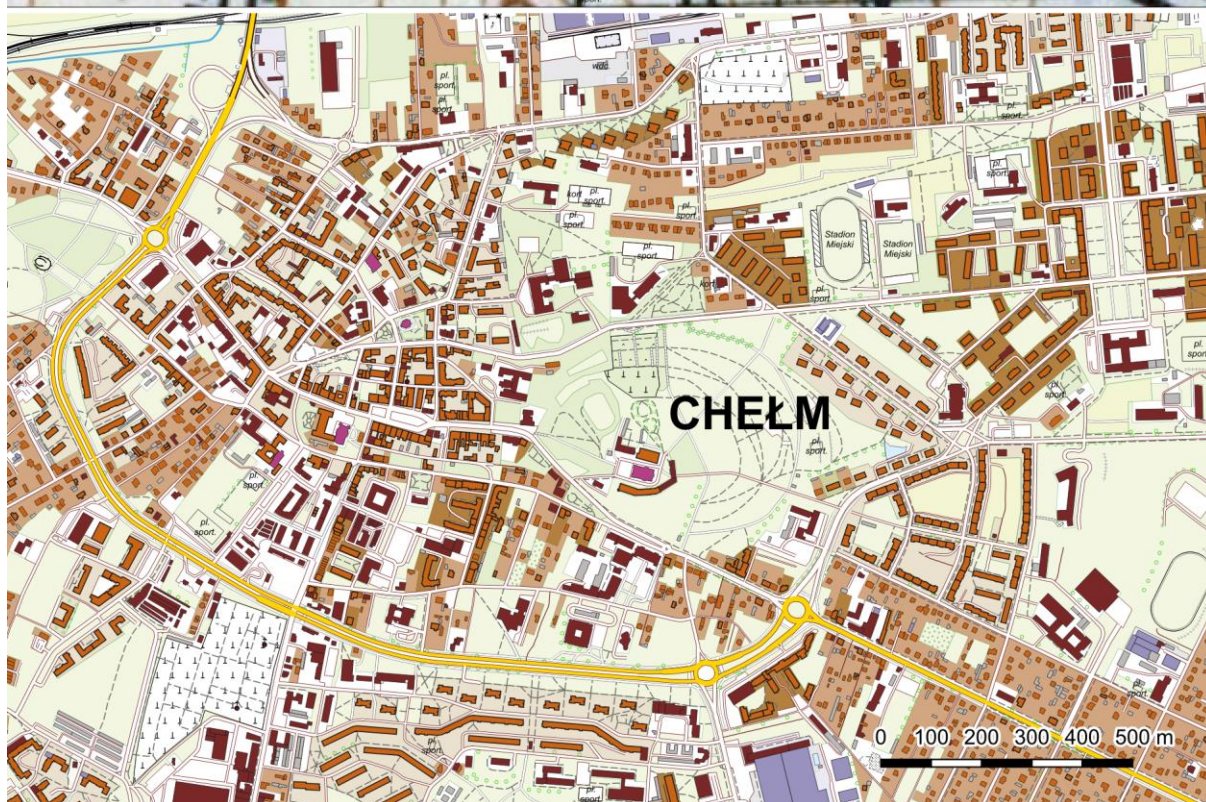
Okres II wojny światowej przyniósł ogromne zniszczenia oraz zagładę ludności żydowskiej, stanowiącej do 1939 r. niemal 50% mieszkańców miasta. W Chełmie funkcjonował również olbrzymi obóz jeniecki (Stalag 319), w którym zginęło blisko 100 tys. żołnierzy różnych narodowości.

Ryc. 43. Chełm – plac Doktora Edwarda Łuczowskiego – dawny Rynek

Źródło: <https://samorzad.gov.pl>

Ryc. 44. Zmiany struktury przestrzennej miasta Chełm od końca lat 30-tych XX w.

Źródło: [http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/4260_\(2409\)_Beuthen_an_der_Oder_1938_UW.jpg](http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/4260_(2409)_Beuthen_an_der_Oder_1938_UW.jpg); http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/4261_Lindenkranz_1936.jpg; opracowanie własne na podstawie BDOT10k

NOWE MIASTO – NIEDOKOŃCZONE ZAMIERZENIE URBANISTYCZNE

Niezwyczajnym zabytkiem Chełma jest osiedle funkcjonujące obecnie pod nazwą „Dyrekcja”. W 1927 r., na miejscu istniejącego tu folwarku postanowiono wybudować siedzibę Dyrekcji PKP oraz nową dzielnicę. Koncepcja urbanistyczna „Nowego Miasta” została przygotowana przez A. Kuncewicza i A. Paprockiego. Zamierzenie porównywalne było do planów rozbudowy Gdyni (autor również A. Kuncewicz). Oddajmy głos autorom koncepcji:

„Osie koncepcji: 1) ulica prostopadła z dworca kolejowego, wizowana na najwyższy punkt, na którym przewiduje się kompleks użyteczności publicznej; 2) ulica prostopadła do szosy Hrubieszowskiej również awizowana na ten sam najwyższy punkt; 3) oś skierowana na istniejącą katedrę; 4) ulica, wychodząca z miasta na północ od góry katedralnej i przechodząca z zachodu na wschód wzdłuż północnej połaci proj. Rynku. Nieco na wschód – targowica. Połączenie z miastem rozwiązane szerokim zaprojektowaniem szeregu arterii komunikacyjnych z zachodu na wschód. Teren, położony między dworcem a b. ruchliwą szosą Hrubieszowską, b. nadaje się pod zabudowanie. Obecnie dużo jest reflektantów na te grunty. Barwa ciemna przy projektowanym rynku – zabudowanie zwarte, pozostałe – zabudowanie luźne, względnie grupowe. Całość zmieści około 20-25 tysięcy mieszkańców. Nad miastem dominują dwa wzgórza jednakowej prawie wysokości: jedno – z usytuowanym na nim budynkiem użyteczności publicznej, drugie – ze starożytną katedrą.”

Ryc. 45. Osiedle Dyrekcja, obecny widok na oś dworzec kolejowy – budynek dyrekcji

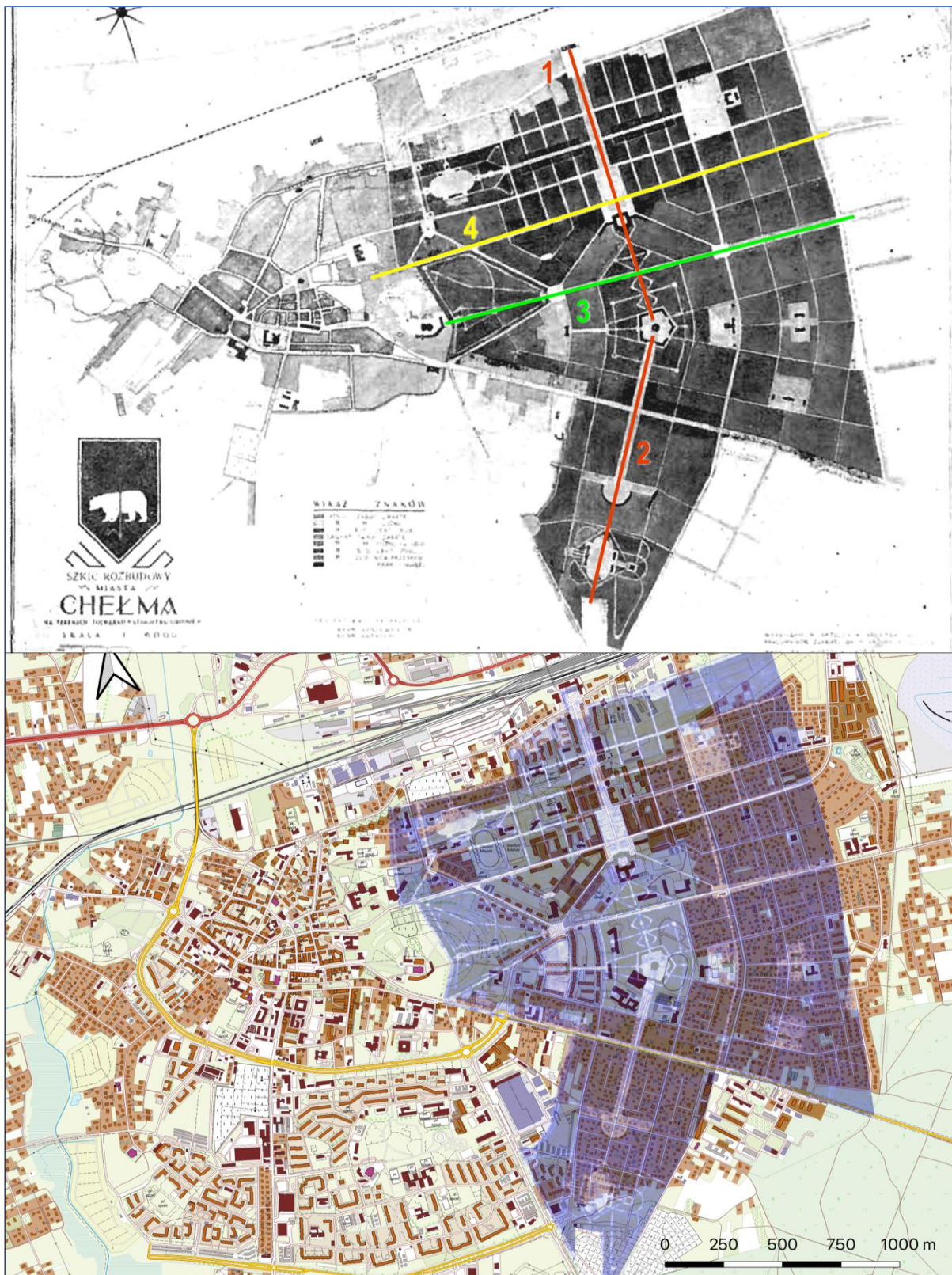

Źródło: <https://itchełm.pl/osiedle-dyrekcja/>

Modernistyczną dzielnicę Nowe Miasto rozplanowaną na obszarze 432 ha (ponad 7-krotnie przekraczającym obszar istniejącego miasta) zaliczyć należy do największych zamierzeń inwestycyjnych Polski międzywojennej. Budowę rozpoczęto w 1928 r. i do II WŚ zrealizowano w części. Po wojnie zrezygnowano z dokończenia inwestycji, a obszar zabudowano w sposób, który nie nawiązywał stylem, a często niestety również gabarytami i usytuowaniem do przedwojennej koncepcji. Idee kompozycji urbanistycznej Nowego Miasta wartę są ponownej oceny i wykorzystania.

Ryc. 46. Szkic rozbudowy Chełma, A. Kuncewicz i A. Paprocki, 1926 r.

Źródło: Architektura i Budownictwo 1926 nr 6; opracowanie własne ZMP na podstawie BDOT10k Szkielet rozbudowy miasta Chełm, autorzy Adam Kunciewicz i Adam Paprocki, 1926 r., oraz porównanie koncepcji i obecnego stanu zabudowy

KLUCZOWE POTENCJAŁY ORAZ PROBLEMY I POTRZEBY CHOF

W tym rozdziale przedstawiono najpierw **potencjały** ChOF zidentyfikowane w diagnozie i podczas warsztatów strategicznych, a następnie problemy i potrzeby ChOF (również zidentyfikowane w diagnozie i podczas warsztatów strategicznych).

POTENCJAŁY WSKAZANE W DIAGNOZIE

1. W Partnerstwie w trudnym okresie obejmującym lata pandemiczne, wskaźnik zarejestrowań firm konsekwentnie rośnie, zaś wskaźnik wyrejestrowań nieznacznie się waha. Należy więc uznać, że aktywność podmiotów gospodarczych jest mocną stroną Partnerstwa.
2. Chełmski Obszar Funkcjonalny ma bardzo czytelny i klarowny układ powiązań wewnętrznych: gminy wiejskie korzystają rozwojowo z usług i funkcji zlokalizowanych w ośrodku rdzeniowym. Powiązania dotyczą także pracy, nauki szkolnej, kształtowania układu komunikacyjnego i organizacji transportu publicznego. Można zaryzykować stwierdzenie, że wyznaczenie ChOF w świetle istniejących powiązań jest wzorcowe.
3. Wszystkie istotne wskaźniki budżetowe znacząco poprawiły się w latach 2020 – 2021. Można stąd wywieść wniosek, że mamy do czynienia z okresem dobrej sytuacji budżetowej, która stwarza przesłanki do planowania ambitnych przedsięwzięć rozwojowych.
4. Kwota nadwyżki operacyjnej brutto budżetów gmin obszaru Partnerstwa ChOF w latach 2017 – 2021 konsekwentnie rośnie, przy czym wzrost w latach 2020 – 2021 jest spektakularny. Stwarza to dobre warunki finansowania przedsięwzięć rozwojowych.
5. Bogate i unikalne dziedzictwo historyczne jest nie tylko potencjałem dla rozwoju turystyki, ale przede wszystkim przesłanką do planowania w przyszłości roli Chełma jako ważnego ośrodka inicjatyw polsko-ukraińskich.
6. Znaczącym, niewykorzystanym obecnie zasobem atrakcyjności turystycznej są niewielkie zbiorniki wodne w trzech gminach ChOF. Także tereny zielone, w tym parki miejskie i tereny leśne w gminie Chełm i gminie Kamień należy brać pod uwagę jako potencjał atrakcyjności jako obszary rekreacyjne.
7. Jeśli chodzi o bezpieczeństwo zdrowotne, cały obszar Partnerstwa ma dobry dostęp do SOR i znajduje się w strefie 30-minutowego dojazdu pogotowia ratunkowego, natomiast obszary miejskie, gdzie zamieszkuje ponad 70% ludności, znajduje się w całości w strefie dojazdu 10-minutowego.

POTENCJAŁY WSKAZANE NA WARSZTATACH STRATEGICZNYCH

Tab. 43. Potencjały rozwojowe Partnerstwa wyłonione w analizie SWOT

Potencjał lokalny		$\frac{0,5R_z + 0,5R_w}{2}$	$\frac{0,5Z_z + 0,5Z_w}{2}$	R_{ost}
Potencjały kluczowo ważne	Środowisko akademickie	8,3	9,5	11,05
	Komunikacja i transport zbiorowy	8,2	9,5	10,97
	Dobre relacje z administracją rządową	8,9	8,1	10,70
	Atrakcyjność turystyczna: Podziemia kredowe	7,6	9,1	10,15
Potencjały bardzo ważne	Położenie przygraniczne	7,1	9,4	9,80
	Optymalna wielkość ośrodka miejskiego	8,0	8,0	9,80
	Bezpieczeństwo	7,9	7,9	9,61
	Oferta edukacji i kształcenia się	6,6	8,7	8,86
	Aktywność NGO w usługach społecznych	6,2	8,4	8,24
Potencjały ważne	Lokalny patriotyzm, dziedzictwo i historia	5,8	8,7	7,99
	Jakość i czystość środowiska naturalnego	6,5	7,6	7,91

Jakość i zakres usług komunalnych	7,2	6,5	7,89
CHOF jako odpowiedzialne Partnerstwo i uczące się	6,2	7,9	7,87
Estetyka otoczenia i jakość przestrzeni publicznych	6,0	7,8	7,59
Więzi i tradycje rodzinne	4,4	4,8	3,94
Relacje międzyludzkie (sąsiedztwo, przyjaźnie)	3,7	3,9	2,59

Opracowanie własne ZMP

KLUCZOWE PROBLEMY I POTRZEBY ROZWOJOWE CHOF

1. Potrzeba adaptacji do skutków zmian klimatu dotyczy obszaru całego ChOF. Jest to problem globalny i występuje niezależnie od wyników diagnozy lokalnej w tym zakresie .
2. Tempo kurczenia się populacji mieszkańców Partnerstwa, wynoszące 3,44% w ciągu sześciu lat należy uznać za niepokojące. Średni ubytek ludności kraju w tym okresie wyniósł zaledwie 0,7% a w gminach grupy odniesienia wynosi on średnio 1,65%. Partnerstwo wyludniało się więc w tym okresie w tempie pięciokrotnie większym niż reszta kraju i ponad dwukrotnie większym niż grupa porównawcza gmin podobnych.
3. Należy brać pod uwagę, że liczba mieszkańców Partnerstwa będzie się kurczyć, przy czym najszybciej będzie ubywało ludności miejskiej.
4. Struktura wiekowa populacji Partnerstwa jest znacznie gorsza, niż w grupie porównawczej (która też jest niepokojąca, jeśli chodzi o zastępowalność pokoleń). Jeśli w grupie porównawczej na sto osób w wieku poprodukcyjnym przypada tylko 80 osób w wieku przedprodukcyjnym, to w Partnerstwie współczynnik ten wynosi już zaledwie 65 osób.
5. Na tempo wyludniania się Partnerstwa decydujący wpływ ma emigracja krajowa, a więc wyjazdy z gmin partnerstwa do innych gmin w kraju.
6. Zasięg głębokiego ubóstwa w gminach partnerstwa jest nieco niższy niż w grupie porównawczej. Niepokojąco wysoki jest jednak wskaźnik dla gminy Kamień, zarówno w stosunku do pozostałych gmin partnerstwa, jak i grupy porównawczej.
7. Można szacować, że w Partnerstwie niemal 39 tys. mieszkańców żyje w sferze niedostatku, w tym ponad 3,7 tys. w głębokim ubóstwie. Stanowi to ważne wyzwanie strategiczne dla Partnerstwa: zarówno dla systemu pomocy społecznej (w przypadku części osób), jak i dla systemu aktywizacji zawodowej i społecznej (w przypadku pozostałych).
8. W całym analizowanym okresie oba współczynniki bezrobocia – zarówno bezrobocia ogółem B_o , jak i bezrobocia długotrwałego B_d – były w Partnerstwie wyraźnie wyższe, niż w grupie porównawczej. W dodatku dystans ten wcale nie malał, a w całym okresie nawet powiększył się.
9. Poziom nauczania w szkołach podstawowych Partnerstwa należy uznać za nie w pełni zadowalający, jednak nie stanowiący dużego problemu strategicznego. Wprawdzie wyniki Partnerstwa są nieco niższe niż w grupie porównawczej (z wyłączeniem roku 2020, gdy były minimalnie wyższe), ale za to co roku są wyraźnie wyższe od średniej wojewódzkiej.
10. Wyniki egzaminu maturalnego w szkołach średnich Partnerstwa nie są zadowalające; wprawdzie zbliżone do średniej wojewódzkiej, ale bardzo wyraźnie niższe od grupy porównawczej, a w dodatku dystans ten rośnie. Niski poziom wyników maturalnych należy traktować jako barierę rozwojową: możliwe że ambitniejsi uczniowie już na poziomie szkoły maturalnej wybierają naukę poza obszarem Partnerstwa, aby kształcić się w szkole o lepszym poziomie.
11. Z badań społecznych wynika, że wśród młodzieży dominują plany wyjazdu na studia do lokalizacji odległych, gdzie bardzo prawdopodobne jest zerwanie kontaktu z miejscem zamieszkania, a co najmniej jego radykalne osłabienie.
12. Szacuje się, że dla optymalnego zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych liczba powstających rocznie nowych mieszkań w stosunku do liczby osób w wieku 25–34 powinna wynosić około 200 na 1000 osób. W partnerstwie powstaje ich wielokrotnie mniej.

13. Dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych kluczowa jest dostępność mieszkań na wynajem, a nie tylko mieszkań na sprzedaż. Jak wynika z analizy dochodowości wśród podatników PIT, zdecydowana większość mieszkańców partnerstwa nigdy nie będzie miała możliwości zakupu nawet najmniejszego mieszkania na rynku pierwotnym. Wyzwaniem strategicznym gmin partnerstwa jest więc wspieranie budownictwa wielorodzinnego z mieszkaniami osiągalnymi cenowo dla rodzin mniej zamożnych, zarówno komunalnego, jak i w innych formach.
14. Kobiety stanowią ponad połowę bezrobotnych na obszarze Partnerstwa, a ich udział w grupie bezrobotnych rośnie. Można domniemywać, że lokalny rynek pracy nie oferuje zatrudnienia możliwego do pogodzenia z opieką nad członkami rodziny, którą częściej obciążone są kobiety. W kontekście danych o powszechności pracy dojazdowej można domyślać się, że taki rodzaj zatrudnienia do pewnego stopnia preferuje mężczyzn.
15. Zaledwie sześcioprocentowa grupa najlepiej zarabiających podatników generuje 42% wpływów z PIT do budżetu gmin Partnerstwa. W interesie Partnerstwa jest dbać o warunki do powstawania miejsc pracy wysokiej jakości i wspieranie przedsiębiorców, gdyż te dwie grupy podatników mogą mieć decydujący wpływ na zasobność lokalnych budżetów.
16. Z 30-krotnej dysproporcji między wpływami do budżetu gmin z PIT i CIT wynika, że dla gminy jest strategicznie dużo ważniejsze, aby mieć na swoim obszarze dobrze zarabiających pracowników, niż dobrze zarabiające firmy. W kontekście bardzo wysokiego współczynnika dojazdów do pracy w gminach Partnerstwa (połowa deklaracji PIT-11 wystawionych lokalnym pracownikom pochodzi od pracodawców z innej gminy) warto pamiętać, że w lepszej sytuacji podatkowej jest przykładowa gmina, której mieszkańcy zarabiają dobrze u pracodawcy z gminy sąsiedniej, niż gmina będąca siedzibą pracodawcy zatrudniającego pracowników z innej gminy.
17. Z badania młodzieży ostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej wynika, że po wstępnym grzecznym stwierdzeniu, że „Partnerstwo jest generalnie obszarem dobrym do życia i rozwoju”, młodzież dobitnie deklaruje: „ale nie dla mnie”. To KLUCZOWA KONKLUZJA z badań młodzieży.
18. Strategicznie ważne mogą okazać się projekty miękkie i twarde budujące wśród młodzieży poczucie sprawczości i wpływu na swój obszar zamieszkania. Budowanie poczucia więzi ze swoim terenem zwiększa następnie szanse na podejmowanie przez osoby wyjeżdżające w celu kontynuowania nauki decyzji o powrocie na swój teren po jej zakończeniu.
19. Wobec zdiagnozowanej bardzo silnej koncentracji usług w ośrodku rdzeniowym należy przeanalizować dostępność transportową Chełma dla obszarów wiejskich Partnerstwa, szczególnie pod kątem możliwego zagrożenia wykluczeniem transportowym, jakie może dotyczyć niektórych miejscowości na obszarze wiejskim. W tym zakresie należy przeanalizować zapotrzebowanie na zorganizowanie transportu DRT¹⁴
20. Wśród usług, z których mieszkańcy korzystają przede wszystkim poza swoim partnerstwem, zastanawia obecność takich kategorii jak *rozrywka* oraz *uczestnictwo w kulturze popularnej, realizowanie własnych pasji, kibicowanie zawodom sportowym* a nawet *dokonywanie zakupów artykułów przemysłowych* (np., AGD). Odpowiedzi te mogą wskazywać na deficyty w lokalnej ofercie usług i towarów.

PROBLEMY I POTRZEBY ZGŁOSZONE W TRAKCIE WARSZTATÓW STRATEGICZNYCH

Tab. 44. Problemy i potrzeby rozwojowe

Problem lub potrzeba lokalna		$\frac{0,5 R_z + 0,5 R_w}{2}$	$\frac{0,5 Z_z + 0,5 Z_w}{2}$	R_{ost}
Problemy i potrzeby kluczowo ważne	Mała dostępność i wysokie ceny mieszkań	8,6	9,4	11,3
	Starzenie się populacji mieszkańców	8,2	9	10,6
	Niskie zarobki na lokalnym rynku pracy	8,5	8	10,2

¹⁴ DRT – Demand Responsive Transport to forma organizacyjna transportu publicznego „na życzenie”, bez stałych kursów na liniach regularnych, a wzywano do konkretnej potrzeby przewozowej.

	Złe skomunikowanie z sąsiednimi miejscowościami i większymi miastami	8,3	8,1	10,1
	Odptyw migracyjny	7,9	8,6	10,1
Problemy i potrzeby bardzo ważne	Słaby system reintegracji społeczno-zawodowej	8,4	6,9	9,4
	Poczucie peryferyjności	8,2	7,6	9,7
	Słabe warunki dla przedsiębiorczości	7,8	7,4	9,1
Problemy i potrzeby ważne	Mało ofert pracy	5,3	4	4,2
	Słaba oferta i infrastruktura kulturalna i rozrywkowa	4,9	4,5	4,2
	Słaba oferta handlowa i usług rynkowych dla mieszkańców i firm	4,9	4,8	4,4

Opracowanie własne ZMP

Ponadto w trakcie warsztatów strategicznych zgłoszono w dyskusji następujące potrzeby (w nawiasie – podmiot zgłaszający):

1. Na terenie ChOF potrzebna jest edukacja ekologiczna i działania animacyjne w obszarze ekologii. Potrzebne jest propagowanie zasad zrównoważonego rozwoju (NGO).
2. Potrzebna jest możliwie szeroka cyfryzacja usług gminnych i zdalny dostęp do nich a także możliwość zdalnego załatwiania spraw urzędowych.
3. Potrzebna jest działalność badawcza i innowacje w zakresie ochrony środowiska na terenie ChOF (NGO).
4. Potrzebna jest modernizacja energetyczna ujęć wody (Gmina Chełm)
5. Potrzebne jest sieciowanie współpracy międzysektorowej, w tym współpraca z uczelniami wyższymi (Uczelnia)
6. Potrzebna jest budowa i zadaszenie amfiteatru (gmina Chełm)
7. Niezbędny jest rozwój oferty w obszarze kultury: edukacja, wydarzenia kulturalne, animacja, nowe miejsca w zarządzie Chełmskiego Domu Kultury (galeria, rozbudowa Kumowej Doliny, przebudowa starego młyna) (NGO oraz Dom Kultury).
8. Bardzo przydałoby się Akademia Zawodów Przyszłości (NGO)
9. W obszarze działań dotyczących niepełnosprawności potrzebne są: (OPS i NGO):
  - a. Edukacja i działania animacyjne w obszarze włączenia osób z niepełnosprawnościami w życie społeczne i zawodowe,
  - b. Uruchomienie miejsc opieki wytchnieniowej,
  - c. Transport dla osób niepełnosprawnych,
  - d. Wypożyczalnia sprzętu dla os. z niepełnosprawnościami,
  - e. Utworzenie Klubokawiarni dla osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz z zaburzeniami psychicznymi, czynnej po pracy ośrodków wsparcia.
10. Niezbędna jest aktywizacja społeczno-zawodowa osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym.
11. Trzeba utworzyć Centrum Usług Społecznych z infrastrukturą towarzyszącą
12. Potrzebna jest chełmska sieć mieszkalnictwa wspomaganego i treningowego
13. Przydałoby się utworzenie wielofunkcyjnego (wieloprofilowego) ośrodka wsparcia świadczącego usługi całodobowe z koszykiem usług społecznych dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym w kryzysie
14. Niezbędne jest zwiększenie zakresu usług w Dziennym Domu Seniora
15. Kluczowe jest wprowadzenie szerszego zakresu i większej skali usług społecznych na rzecz osób starszych;
16. Niezbędne jest utworzenie kuchni spełniającej wymogi sanitarne dla CIS Chełm
17. Ważny jest rozwój Ekonomii Społecznej oraz budowanie środowiska społecznego (Kultura Społeczna)
18. Bardzo ważne jest budowa środowiska sprzyjającego rozwojowi przedsiębiorczości

19. Diagnoza wykazała uzasadnienie dla powstania terminalu intermodalnego w mieście Chełm; terminal taki mógłby być sfinansowany z Polskiego Ładu;
20. Potrzebna jest poprawa obsługi mobilności mieszkańców ChOF – zakup taboru, budowa bazy dla pojazdów elektrycznych (finansowanie możliwe z programu Polska Wschodnia)
21. Przydałaby się znaczna rozbudowa systemu ścieżek rowerowych
22. Potrzebne są E-usługi dla MOPR i CIS (obieg dokumentów)

ANALIZA WZAJEMNYCH POWIĄZAŃ SPOŁECZNYCH, GOSPODARCZYCH I ŚRODOWISKOWYCH

OBSZARY FUNKCJONALNE W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ KRAJU I REGIONU

Chełmski Obszar funkcjonalny jest czytelnym przestrzennie i zwartym terytorialnie obszarem oddziaływania ośrodka subregionalnego. Oprócz ośrodka rdzeniowego – miasta Chełm – obejmuje on pierścień gmin granicznych z Chełmem bezpośrednio. Obszar nie jest poszerzony o gminy drugiego pierścienia, których powiązanie funkcjonalne z ośrodkiem w Chełmie może być mniej ścisłe.

Pobliskim ośrodkiem równorzędnej rangi jest Zamość, którego konkurujące oddziaływanie na ChOF ze względu na odległość jest znikome. Także ośrodek regionalny w Lublinie jest odległy na tyle, że nie konkuruje bezpośrednio z Chełmem w zakresie większości funkcji.

ChOF leży w części Lubelszczyzny objętej zagrożeniem marginalizacją z uwagi na historyczne zapóźnienie urbanizacyjne. Zjawisko marginalizacji faktycznie obejmuje rozległe obszary wiejskie wokół miasta Chełm, na wschód od niego i wzdłuż granicy państwa w kierunkach południowym i północnym. Jednak w Obszarze Funkcjonalnym Chełma większość negatywnych zjawisk związanych z marginalizacją jest skutecznie ograniczana, a w samym ośrodku rdzeniowym mamy do czynienia raczej z rozwojem funkcji subregionalnych a nie ich utratą.

ANALIZA POWIĄZAŃ FUNKCJONALNYCH NA OBSZARZE PARTNERSTWA

Wykres „Miejsca korzystania z usług – deklaracje mieszkańców” na ryc. 28. (s. 65) dobitnie pokazuje dominującą rolę ośrodka rdzeniowego – miasta Chełm – w dostarczaniu większości usług mieszkańcom obszaru Partnerstwa. Z kolei w gminach wiejskich mieszkańcy korzystają z takich usług społecznych jak szkolnictwo podstawowe, uprawianie sportu i rekreacja, realizacja własnych pasji i kibicowanie zawodom sportowym, a w zakresie usług rynkowych – co zrozumieli – z usług transportowych (które obsługują dojazdy do i powroty z ośrodka rdzeniowego).

Poza obszarem partnerstwa mieszkańcy korzystają głównie z uczestnictwa w kulturze i specjalistycznych usług medycznych. Niepokoić może duża liczba wskazań na realizację zakupów przemysłowych (np. AGD) poza obszarem partnerstwa, jednak nie wiemy jaka część tych deklaracji dotyczyła po prostu zakupów zdalnych, co jest normalną częścią szerszego zjawiska zmiany modelu dokonywania zakupów. Także sytuowanie własnych pasji poza obszarem partnerstwa przez znaczącą część respondentów może być odczytywane jako wyraz mobilności i otwartości, nie zaś deficytów usług lokalnych, choć warto pod tym względem przebadać lokalne pole szans.

POWIĄZANIA GOSPODARCZE W OBSZARZE CHOF

W zakresie powiązań gospodarczych daje się zaobserwować bardzo silna dominacja miasta rdzeniowego jako miejsca zatrudnienia. W całym partnerstwie 45% zatrudnionych pracuje poza gminą swego zamieszkania a odpowiednio 37% mieszkańców aktywnych zawodowo pracuje poza gminą, w której mieszka. W obu grupach zdecydowanie dominują mieszkańcy gminy Chełm i gminy Kamień pracujący w mieście Chełm.

POWIĄZANIA SPOŁECZNE W OBSZARZE CHOF

Miasto Chełm jest obszarem koncentracji wielu funkcji społecznych, związanych z usługami społecznymi oraz wynikających z aktywności mieszkańców. Przykładowo ośrodek rdzeniowy Partnerstwa jest miejscem nauki dla większości młodzieży z obszaru całego Partnerstwa. Przejazdy uczniów pomiędzy gminami związane z nauką w szkołach podstawowych są w Partnerstwie duże. Przykładowo codzienne dojazdy z obszaru wiejskiego do miasta Chełm związane z nauką w szkołach średnich wynoszą: z gminy Chełm blisko 700 uczniów a z gminy Kamień niemal 200 uczniów.

POWIĄZANIA ŚRODOWISKOWE W OBSZARZE CHOF

O ile w zakresie powiązań społecznych i gospodarczych cały obszar Partnerstwa ciąży ku miastu rdzeniowemu, to w zakresie powiązań środowiskowych ciężenie jest przeciwne: kluczowe zasoby i walory środowiskowe są rozłożone bardziej równomiernie, ale ich większy potencjał jest jednak usytuowany poza miastem Chełm.

POWIĄZANIA SPOŁECZNE, GOSPODARCZE I ŚRODOWISKOWE – WNIOSKI

Konkluzja 27. Chełmski Obszar Funkcjonalny ma bardzo czytelny i klarowny układ powiązań wewnętrznych: gminy wiejskie korzystają rozwojowo z usług i funkcji zlokalizowanych w ośrodku rdzeniowym. Powiązania dotyczą także pracy, nauki szkolnej, kształtowania układu komunikacyjnego i organizacji transportu publicznego. Można zaryzykować stwierdzenie, że wyznaczenie ChOF w świetle istniejących powiązań jest wzorcowe.

Konkluzja 28. Wobec zdiagnozowanej bardzo silnej koncentracji usług w ośrodku rdzeniowym należy przeanalizować dostępność transportową miasta Chełm dla obszarów wiejskich Partnerstwa, szczególnie pod kątem możliwego zagrożenia wykluczeniem transportowym, jakie może dotyczyć niektórych miejscowości na obszarze wiejskim. W tym zakresie należy przeanalizować zapotrzebowanie na zorganizowanie transportu DRT¹⁵

Konkluzja 29. Wobec zdiagnozowanego zjawiska demograficznego starzenia się populacji Partnerstwa, które to zjawisko będzie miało wyraźną koncentrację w mieście Chełm, podczas gdy lepsze warunki dla realizacji części zadań polityki senioralnej (placówki pobytowe pomocy społecznej, zakłady opiekuńczo-lecznicze) mogą być na obszarach pozamiejskich, należy rozpatrywać współpracę Partnerstwa w obszarze wspólnego realizowania zadań polityki senioralnej.

CELE PARTNERSTWA I ICH OPERACJONALIZACJA

CELE STRATEGII PARTNERSTWA

CEL OGÓLNY (MISJA) PARTNERSTWA

Celem zawartego Porozumienia Partnerskiego jest: „(...) troska o pomyślny rozwój Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz chęć integracji działań mających na celu zapewnienie Chełmskiemu Obszarowi Funkcjonalnemu konkurencyjności i dynamicznego rozwoju, zacieśnienia współpracy samorządowej oraz mając na uwadze możliwości związane z wykorzystaniem instrumentów uruchamianych w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027, ukierunkowanych na zwiększenie zaangażowania miast i ich obszarów funkcjonalnych w zarządzanie środkami strukturalnymi UE”. Wobec tego misja została sformułowana tak:

**Misją strategiczną Partnerstwa jest
trwały i zrównoważony rozwój
Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego**

CELE STRATEGICZNE PARTNERSTWA

Ustanawia się sześć celów strategicznych Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego:

¹⁵ DRT – Demand Responsive Transport to forma organizacyjna transportu publicznego „na życzenie”, bez stałych kursów na liniach regularnych, a zwanego do konkretnej potrzeby przewozowej.

- Cel strategiczny 1. Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF;
- Cel strategiczny 2. Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF;
- Cel strategiczny 3. Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji klu-

- Cel strategiczny 4. Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF;
- Cel strategiczny 5. Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF;
- Cel strategiczny 6. Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.

Ryc. 47. Misja i cele strategiczne

CEL STRATEGICZNY 1. TRANSFORMACJA ENERGETYCZNA, OBNIŻENIE EMISYJNOŚCI I DOSTOSOWANIE DO ZMIAN KLIMATU W ChOF

Wyznaczenie takiego celu odpowiada na potrzebę mitygacji zmian klimatu (a więc obniżenia emisji CO₂) oraz adaptacji do zmian, które już nastąpiły. Zmiany klimatu są problemem globalnym i dotyczą wszystkich dziedzin życia, więc powinny być uwzględnione w każdej strategii publicznej mającej wpływ na klimat, a taką jest bez wątpienia strategia rozwoju ponadlokalnego. Niezależnie od uzasadnień globalnych ważne jest lokalne wzmocnienie i utrwalenie kierunku działań podjętych już dotychczas (jak zakup 26 autobusów wodorowych). Utrwali to wizerunek miasta jako lidera działań na rzecz klimatu. W ramach tego celu będą realizowane trzy kierunki działań: termomodernizacja budynków, budowa bezemisyjnych źródeł energii i adaptacja do zmian klimatu. W działania te będą zaangażowane wszystkie trzy gminy ChOF. Cel ten ma także potencjał angażowania partnerów prywatnych, jak np. spółdzielnie mieszkaniowe zainteresowane termomodernizacją.

CEL STRATEGICZNY 2. WZROST ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ CHOF ORAZ ZWIĘKSZENIE UCZESTNICTWA W KULTURZE I SPORCIE MIESZKAŃCÓW CHOF

Cel ten odpowiada na dwa splecione ze sobą problemy lokalne. Po pierwsze zdiagnozowano duży, nie w pełni wykorzystany potencjał atrakcyjności turystycznej ChOF, co jest niezbędne jako wzmocnienie sektora gospodarki, jaką są usługi gastronomiczne, noclegowe i usługi czasu wolnego. Dodatkowo diagnoza wykazała, że kluczowym czynnikiem wpływającym na wyludnianie się ChOF jest migracja krajowa a z badań społecznych wynika, że mieszkańcy partnerstwa korzystają z obiektów kultury i sportu poza swoim obszarem. Należy wzmocnić więc infrastrukturę kultury i sportu jako element poprawiający wśród mieszkańców poczucie związania ze swoim terenem. Ta sama infrastruktura może stanowić znaczący atraktor dla turystów. W ramach celu strategicznego 2 będzie realizowanych pięć kierunków działań: rewitalizacja, budowa i modernizacja Infrastruktury kultury, budowa i modernizacja infrastruktury sportu, rewaloryzacja zabytków, rozbudowa atrakcji turystycznych. Działania będą realizowane na całym obszarze ChOF. Cel ten będzie angażował partnerów pozarządowych i częściowo przedsiębiorców prywatnych.

CEL STRATEGICZNY 3. WZROST POZIOMU EDUKACJI W CHOF, W TYM PODNIESIENIE KOMPETENCJI KLUCZOWYCH, CYFROWYCH I EDUKACJA WŁĄCZAJĄCA

To cel horyzontalny, istotny z punktu widzenia wyzwań współczesności. Dodatkowo wobec bardzo wysokiego odsetka młodzieży deklarującej zamiar trwałego opuszczenia obszaru Partnerstwa z uwagi na poszukiwanie pracy, wysokie kompetencje cyfrowe stanowią istotny czynnik szans na wysokopłatną pracę zdalną bez opuszczania swego miejsca zamieszkania. Generalnie poziom edukacji zdiagnozowano jako barierę lokalnego rozwoju. Cel dotyczy wszystkich gmin Partnerstwa, a proces jego osiągnięcia może angażować partnerów pozarządowych.

CEL STRATEGICZNY 4. WZMOCNIENIE SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ I DOSTOSOWANIE DO ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH W CHOF

Zjawisko starzenia się populacji mieszkańców ChOF oraz kurczenie się tej populacji jest kluczowym wyzwaniem dla gmin wchodzących w skład ChOF. Jest potrzebny pakiet działań społecznych wzmacniających spójność społeczną na terenie ChOF oraz nowoczesne usługi społeczne adresowane szczególnie do seniorów oraz osób wykluczonych społecznie. Problemem jest także niewystarczająca aktywność społeczno-zawodowa mieszkańców, w tym młodzieży. Potwierdza to diagnoza. Z kolei kluczowym zasobem służącym rozwiązywaniu tego problemu jest aktywność lokalnego sektora pozarządowego i podmiotów ekonomii społecznej. W ramach celu strategicznego 4 będą realizowane trzy kierunki działań: projekty wzmacniające sektor pozarządowy, projekty aktywizujące mieszkańców oraz projekty związane ze zmianami demograficznymi (starzeniem się populacji i emigracją młodzieży). Działania w ramach tego celu obejmą cały obszar Partnerstwa i będą realizowane w dużej części przez partnerów społeczno-gospodarczych.

CEL STRATEGICZNY 5. POPRAWA ŁADU PRZESTRZENNEGO, W TYM ZRÓWNOWAŻONEJ MOBILNOŚCI W CHOF

W ramach celu strategicznego 5 będzie realizowany pakiet działań na rzecz poprawy ładu przestrzennego, w tym także działania na rzecz zrównoważonej mobilności. Działania te dotyczą całego obszaru MOF. Wskazania dla rozwoju zrównoważonej mobilności na terenie ChOF wynikają z konieczności przeciwdziałania zmianom klimatycznym (poprzez wprowadzanie transportu bezemisyjnego). W ramach celu 5 dodatkowo jest podkreślany

aspekt przestrzenny, w tym potrzeba lepszego skomunikowania obszarów wiejskich z miastem rdzeniowym oraz lepszego ukształtowania przestrzeni miasta pod kątem priorytetu dla ruchu pieszego i rowerowego. Działaniami z tego zakresu ChOF rozwija swój bardzo istotny potencjał, a mianowicie planowaną flotę 26 autobusów wodorowych, na które zostało już uzyskane dofinansowanie. Cel strategiczny 5 będzie angażował partnerów prywatnych w ograniczonym zakresie.

CEL STRATEGICZNY 6. PODNIESIENIE STANDARDU USŁUG ADMINISTRACYJNYCH I KOMUNALNYCH DLA MIESZKAŃCÓW CHOF

Jak wynika z diagnozy, kluczowym problemem Partnerstwa jest odpływ ludności z ChOF. Elementem ograniczającym odpływ mieszkańców z obszaru partnerstwa jest wysoki standard życia na miejscu, a z kolei jego istotną częścią jest jakość usług administracyjnych i komunalnych świadczonych przez gminy dla mieszkańców ChOF. W tym zakresie Partnerstwo ma istotne potrzeby, co potwierdza diagnoza. W ramach celu strategicznego 6 planowane są dwa kierunki działań: poprawa jakości usług komunalnych oraz cyfryzacja usług, w tym – usług administracyjnych. Działania będą realizowane w całym ChOF. Udział partnerów spoza członków Partnerstwa jest w tym przypadku ograniczony.

Tab. 45. Integracja celów szczegółowych strategii

Cele strategiczne:		Cel koresponduje z wymiarami:			
		społecznym	gospodarczym	środowiskowym	przestrzennym
Cel strategiczny 1.	Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF;	X	X	X	X
Cel strategiczny 2.	Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF;	X	X	X	X
Cel strategiczny 3.	Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca;	X	X		X
Cel strategiczny 4.	Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF;	X			
Cel strategiczny 5.	Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF;	X	X	X	X
Cel strategiczny 6.	Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.	X	X	X	X
<i>Liczba celów zintegrowanych z danym wymiarem:</i>		6	5	4	5

Opracowanie własne

WIZJA STRATEGICZNA PARTNERSTWA 2030

Chełmski Obszar Funkcjonalny w 2030 r. będzie obszarem o istotnie ograniczonej emisji CO₂ dzięki postępowi w zakresie transformacji energetycznej. Wzrośnie atrakcyjność obszaru dla mieszkańców i turystów dzięki zrewitalizowaniu istotnych przestrzeni oraz inwestycjom w infrastrukturę kultury i sportu. Młodzież będzie dysponowała istotnie zwiększonymi kompetencjami kluczowymi i cyfrowymi. Upowszechniona zostanie edukacja włączająca. Nastąpi wzmocnienie spójności społecznej poprzez wsparcie organizacji pozarządowych oraz poprawę jakości i zakresu usług społecznych. Uruchomione zostaną działania na rzecz potrzeb seniorów. Nastąpi znacząca poprawa w zakresie zrównoważonej mobilności, w tym znacząco poprawi się skomunikowanie obszarów wiejskich z miastem rdzeniowym za pomocą transportu

publicznego (w tym DRT) oraz sieci dróg rowerowych. Poprawi się znacząco standard usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.

KIERUNKI DZIAŁAŃ I DZIAŁANIA PODEJMOWANE DLA OSIĄGNIĘCIA CELÓW STRATEGICZNYCH

Przewidziane w ramach poszczególnych celów strategicznych kierunki działań oraz poszczególne typy działań proponowane w ramach poszczególnych kierunków działań przedstawia poniższa tabela.

Tab. 46. Kierunki i działania w ramach poszczególnych celów w powiązaniu z ustaleniami diagnozy i planowanymi projektami

Cel strategiczny:	kierunek działań	typy działań proponowane w ramach danego kierunku	powiązanie z diagnozą	planowane projekty
<p>Cel strategiczny 1: Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF;</p>	<p>Kierunek 1.1. Modernizacja energetyczna budynków</p>	<p>Działanie 1.1.1. Modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej</p>	<p>Ustalenia rozdziału 2.3. <i>Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 1. „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF”, w szczególności Konkluzja 1.</i></p>	<p>CHOF_ZIT_01 CHOF_POZ_01 CHOF_POZ_02 CHOF_POZ_05</p>
		<p>Działanie 1.1.2. Modernizacja energetyczna pozostałych budynków</p>		<p>CHOF_POZ_04</p>
	<p>Kierunek 1.2. Budowa bezemisyjnych źródeł energii</p>	<p>Działanie 1.2.1. Budowa instalacji fotowoltaicznych</p>		<p>CHOF_POZ_03 CHOF_POZ_04</p>
		<p>Działanie 1.2.2. Instalowanie pomp ciepła</p>		<p>Brak projektów</p>
		<p>Działanie 1.2.3. Budowa i instalowanie pozostałych źródeł bezemisyjnych</p>		<p>Brak projektów</p>
	<p>Kierunek 1.3. Adaptacja do zmian klimatu</p>	<p>Działanie 1.3.1. Działania dostosowujące gminy do skutków zmian klimatu</p>		<p>CHOF_POZ_12 CHOF_POZ_13 CHOF_POZ_14</p>
<p>Cel strategiczny 2: Niespójny tytuł: Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF</p>	<p>Kierunek 2.1. Rewitalizacja</p>	<p>Działanie 2.1.1. Rewitalizacja obszarów miejskich, w tym terenów zieleni</p>	<p>Ustalenia rozdziału 2.4. <i>Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 2. „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kultu-</i></p>	<p>CHOF_POZ_12 CHOF_POZ_13 CHOF_POZ_14</p>
		<p>Działanie 2.1.2. Rewitalizacja miejscowości mogących stanowić centra usług turystycznych</p>		<p>Brak projektów</p>
	<p>Kierunek 2.2. Budowa i modernizacja Infrastruktury kultury</p>	<p>Działanie 2.2.1. Budowa, modernizacja i doposażanie muzeów</p>		<p>CHOF_POZ_16 CHOF_POZ_17 CHOF_POZ_19</p>

Cel strategiczny:	kierunek działań	typy działań proponowane w ramach danego kierunku	powiązanie z diagnozą	planowane projekty
		Działanie 2.2.2. Modernizacja i doposażanie gminnych instytucji kultury	<i>rze i sporcie mieszkańców ChOF</i> ”, w szczególności Konkluzja 2.	CHOF_POZ_15 CHOF_POZ_14
	Kierunek 2.3. Budowa i modernizacja Infrastruktury sportu	Działanie 2.3.1. Budowa, modernizacja i doposażanie obiektów sportowych		CHOF_POZ_21 CHOF_POZ_22 CHOF_POZ_23
		Działanie 2.3.2. Budowa, modernizacja i doposażanie obiektów rekreacyjnych		CHOF_POZ_11
	Kierunek 2.4. Rewaloryzacja zabytków	Działanie 2.4.1. Rewaloryzacja oraz zapewnienie ekspozycyjności obiektów zabytkowych		CHOF_POZ_18 CHOF_POZ_20
	Kierunek 2.5. Rozbudowa atrakcji turystycznych	Działanie 2.5.1. Inwestycje w infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną powiązaną ze zbiornikami wodnymi		CHOF_ZIT_02
Cel strategiczny 3. Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca	Kierunek 3.1. Poprawa infrastruktury przedszkolnej i wzrost jakości wychowania przedszkolnego	Działanie 3.1.1. Budowa przedszkoli	Ustalenia rozdziału 2.5. <i>Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 3. „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca”, w szczególności Konkluzje 3, 4 i 5.</i>	CHOF_ZIT_03
		Działanie 3.1.2. Modernizacja i doposażanie przedszkoli		Brak projektów
	Kierunek 3.2. Poprawa infrastruktury i wzrost jakości nauczania w szkołach podstawowych	Działanie 3.2.1. Budowa szkół podstawowych		Brak projektów
		Działanie 3.2.2. Modernizacja, doposażanie i wzbogacenie oferty szkół podstawowych		CHOF_ZIT_05
		Działanie 3.2.3. Edukacja włączająca		CHOF_ZIT_05
	Kierunek 3.3. Poprawa infrastruktury i wzrost jakości nauczania w szkołach średnich i branżowych	Działanie 3.3.1. Rozbudowa szkół ponadpodstawowych		Brak projektów
		Działanie 3.3.2. Modernizacja, doposażanie i wzbogacenie oferty szkół ponadpodstawowych		CHOF_ZIT_05
		Działanie 3.3.3. Ośrodki doskonalenia zawodowego i podobne formy organizacyjne		CHOF_POZ_06

Cel strategiczny:	kierunek działań	typy działań proponowane w ramach danego kierunku	powiązanie z diagnozą	planowane projekty
Cel strategiczny 4. Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF;	Kierunek 4.1. Projekty wzmacniające sektor pozarządowy ChOF	Działanie 4.1.1. Inkubatory i Centra NGO	Ustalenia rozdziału 2.6. <i>Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 4. „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF”, w szczególności Konkluzje 6 - 16.</i>	CHOF_POZ_24
		Działanie 4.1.2. Programy wzmacniania kompetencji NGO		Brak projektów
		Działanie 4.1.3. Programy grantowe na doposażanie NGO		Brak projektów
	Kierunek 4.2. Projekty aktywizujące mieszkańców ChOF	Działanie 4.2.1. Programy aktywizujące ogół mieszkańców		Brak projektów
		Działanie 4.2.2. Programy wzmacniające Centra Integracji Społecznej i Kluby Integracji Społecznej		CHOF_POZ_25 CHOF_POZ_26
		Działanie 4.2.3. Pozostałe programy aktywizacji społecznej i zawodowej		Brak projektów
	Kierunek 4.3. Usługi społeczne związane ze zmianami demograficznymi	Działanie 4.3.1. Usługi polityki senioralnej i zdrowotnej		Brak projektów
		Działanie 4.3.2. Usługi społeczne adresowane do młodzieży, w tym aktywizacja społeczna i aktywizacja zawodowa młodzieży		Brak projektów
		Działanie 4.3.3. Pozostałe usługi społeczne		CHOF_POZ_27 CHOF_POZ_28 CHOF_POZ_29 CHOF_POZ_30
	Cel strategiczny 5: Prawn			Działanie 5.1.1. Zakup taboru bezemisyjnego

¹⁶ Projekt „Zielony Transport miejski w Chełmie”, dofinansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, realizowany w ramach programu priorytetowego nr 3.9 „Ochrona atmosfery Zielony transport publiczny (Faza I). W powyższej tabeli został uwidoczniiony dla ukazania komplementarności międzyprojektowej i podejścia zintegrowanego.

Cel strategiczny:	kierunek działań	typy działań proponowane w ramach danego kierunku	powiązanie z diagnozą	planowane projekty		
	Kierunek 5.1. Działania na rzecz zrównoważonej mobilności w ChOF	Działanie 5.1.2. Infrastruktura przystankowa	Ustalenia rozdziału 2.7. <i>Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 4.</i> „Poprawa ładu przestrzennego, w tym systemu transportu publicznego w ChOF”, w szczególności Konkluzje 17, 18 i 19.	CHOF_ZIT_06		
		Działanie 5.1.3. Pozostała infrastruktura transportu publicznego (...)		CHOF_ZIT_06		
		Działanie 5.1.4. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg rowerowych		CHOF_ZIT_06		
		Działanie 5.1.5. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg pieszych		CHOF_ZIT_06		
		Działanie 5.1.6. Rozwiązania przesiadkowe i pozostałe rozwiązania intermodalne		CHOF_ZIT_06		
		Działanie 5.1.7. Zmiany organizacji ruchu na rzecz zrównoważonej mobilności		CHOF_ZIT_06		
	Kierunek 5.2. Działania na rzecz poprawy ładu przestrzennego w ChOF	Działanie 5.2.1. Dogęszczanie zabudowy		Brak projektów		
		Działanie 5.2.2. Pozostałe działania w zakresie poprawy ładu przestrzennego		CHOF_ZIT_06		
	Cel strategiczny 6: Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF	Kierunek 6.1. Poprawa jakości usług komunalnych		Działanie 6.1.1. Poprawa jakości usług wodno-kanalizacyjnych	Ustalenia rozdziału 2.8. Tło diagnostyczne przyjęcia celu strategicznego 6. „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF”, w szczególności Konkluzje 20 (odpady), 21 (woda-ciągi), 22 (kanalizacja) i 23 (cyfryzacja).	CHOF_POZ_07 CHOF_POZ_09 CHOF_POZ_13
				Działanie 6.1.2. Podniesienie standardu gospodarki odpadami		CHOF_POZ_08 CHOF_POZ_10
Działanie 6.1.3. Podniesienie standardu pozostałych usług komunalnych			Brak projektów			
Kierunek 6.2. Cyfryzacja usług, w tym – usług administracyjnych		Działanie 6.2.1. Cyfryzacja usług administracyjnych.	CHOF_ZIT_04			
		Działanie 6.2.2. Pozostałe usprawnienia cyfrowe usług, w tym rozwiązania smart city	CHOF_ZIT_04			

WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘCIA CELÓW STRATEGICZNYCH

Wskaźniki mierzące stopień osiągnięcia celów strategicznych to wskaźniki produktu i rezultatu strategicznego wyznaczone na poziomie celów strategicznych. Zgodnie z art. 34. ust. 15. pkt. 2 Ustawy wdrożeniowej w strategii ZIT powinny znaleźć się wskaźniki produktu i rezultatu dla celów strategicznych, **POWIĄZANE Z REALIZACJĄ WŁAŚCIWEGO PROGRAMU**. Poniższa tabela prezentuje takie wskaźniki dla każdego z przyjętych celów strategicznych.

Tab. 47. Wskaźniki produktu i rezultatu na poziomie celów strategicznych

Cele strategiczne:	Wskaźniki osiągnięcia celów:	
	produktu	rezultatu
Cel strategiczny 1. Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF;	WLWK-RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	WLWK-PLRR012 - Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej WLWK-PLRR011 - Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej
Cel strategiczny 2. Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF;	WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem
Cel strategiczny 3. Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca;	WLWK-PLFCO02 - Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego WLWK-PLFCO07 - Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem	WLWK-PLFCR02 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty, którzy uzyskali kwalifikacje po opuszczeniu programu
Cel strategiczny 4. Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF;	Liczba zrealizowanych programów na rzecz wzmocnienia spójności społecznej (wskaźnik własny)	Liczba osób objętych programami na rzecz wzmocnienia spójności społecznej (wskaźnik własny)
Cel strategiczny 5. Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF;	Liczba zrealizowanych rozwiązań na rzecz zrównoważonej mobilności (wskaźnik własny)	Liczba osób korzystających ze zrealizowanych rozwiązań na rzecz zrównoważonej mobilności (wskaźnik własny)
Cel strategiczny 6. Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.	WLWK-RCO014 - Instytucje publiczne otrzymujące wsparcie na opracowywanie usług, produktów i procesów cyfrowych	WLWK-RCR011 - Użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych

Opracowanie własne

WYMIAR PRZESTRZENNY W STRATEGII ROZWOJU OBSZARU PARTNERSTWA

MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ

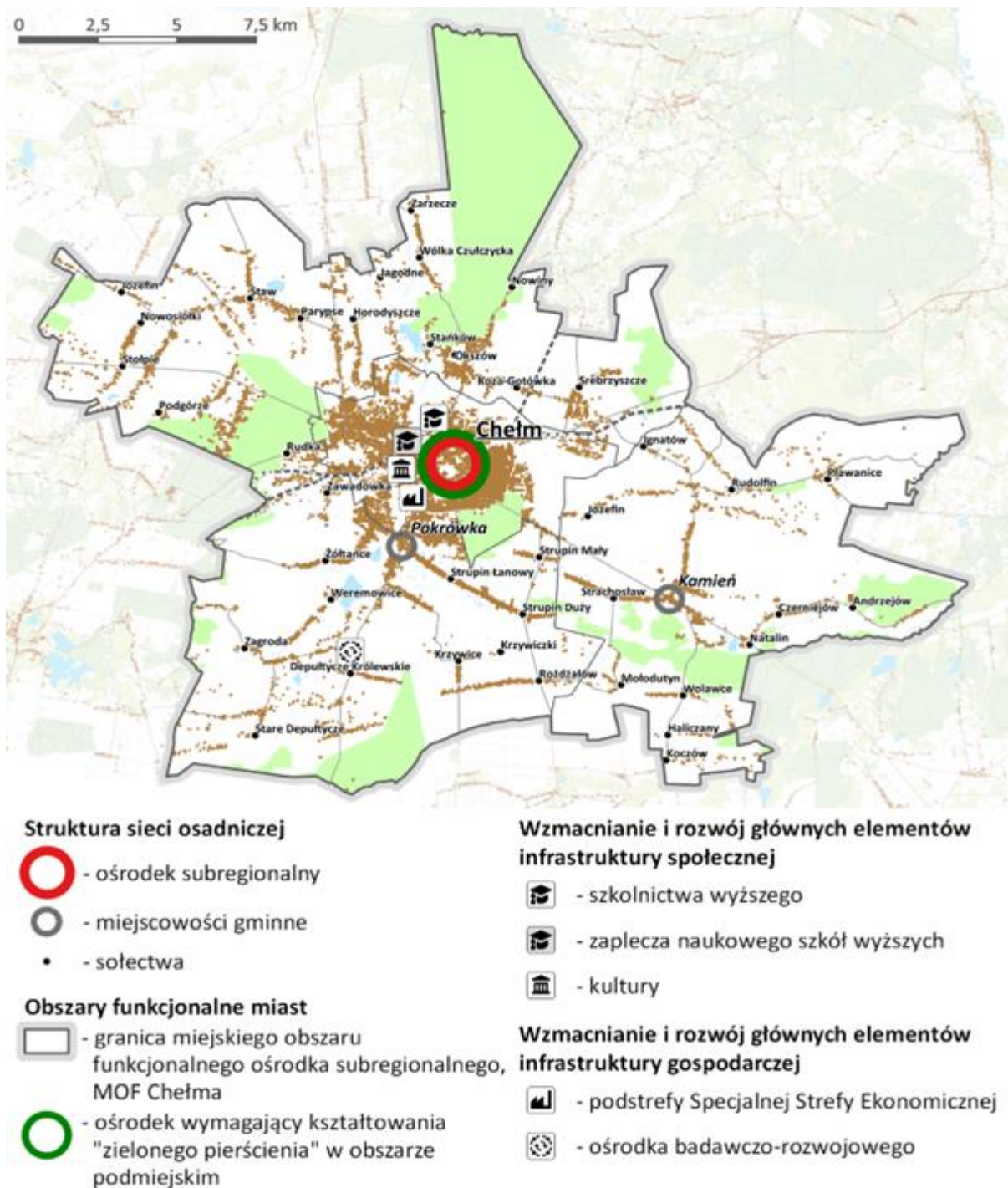
POŁOŻENIE OBSZARU PARTNERSTWA W REGIONIE/KRAJU STRUKTURA SIECI OSADNICZEJ

Chełmski Obszar Funkcjonalny obejmuje miasto Chełm oraz 2 gminy obwarzankowe: Chełm i Kamień. Położony jest w sąsiedztwie wschodniej granicy państwowej z Ukrainą, będącej jednocześnie wschodnią granicą Unii Europejskiej oraz na wschód od stolicy województwa lubelskiego – Lublina, do którego odległość drogowa z Chełma wynosi ok. 68 km. Odległość Partnerstwa od granicy państwowej wynosi ok. 8 km, a m. Chełma – ok. 18 km. Sieć osadniczą Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego w układzie hierarchicznym stanowią:

- 1 miasto powiatowe – Chełm jako ośrodek subregionalny regionalnej sieci osadniczej, rdzeń MOF,
- 41 wsi, w tym 2 miejscowości gminne – Kamień (gm. Kamień) i Pokrówka (gm. Chełm) jako lokalne ośrodki obsługi.

Ośrodek rdzeniowy położony jest centralnie, co daje możliwość zapewnienia obsługi terenów wiejskich obszaru w usługi zarówno podstawowe, jak i ponadlokalne właściwe dla ośrodków rangi subregionalnej. Miejscowości sołeckie są relatywnie równomiernie rozmieszczone w obszarze ChOF, a zabudowa poszczególnych wsi układa się głównie wzdłuż tras komunikacyjnych. Obszary wiejskie pełnią głównie funkcje rolnicze, którym towarzyszą inne funkcje, w tym m. in.: usługowe, administracyjne, gospodarcze, turystyczne i rekreacyjne. Według wojewódzkich dokumentów strategicznych założeniem kształtowania ChOF jest rozwój wielofunkcyjny polegający na wzmacnianiu różnych ogniw bazy ekonomicznej i społecznej służącej poprawie ich konkurencyjności oraz zapewnieniu optymalnego dostępu do usług o znaczeniu regionalnym. Chełm wraz z jego obszarem funkcjonalnym został uznany za ośrodek wzmacniania i rozwoju głównych elementów infrastruktury społecznej i gospodarczej, w tym: naukowo-badawczej, edukacyjnej (szkolnictwa wyższego), kultury, głównych ogniw organizacji przestrzeni gospodarczej oraz instytucji wspomagania rozwoju przedsiębiorczości (ośrodek badawczo-rozwojowy).

Ryc. 48. Chełmski Obszar Funkcjonalny – Struktura sieci osadniczej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r., BDOT10k

ChOF jest obszarem koncentracji szczególnych działań regionalnej polityki przestrzennej ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów wynikających z intensywnej urbanizacji. Istotnym elementem struktury ChOF jest planowany zielony pierścień obejmujący tereny otwarte i ekologicznie aktywne, który ma za zadanie kanalizowanie rozwoju urbanizacji powstrzymując żywiołowe rozlewanie się zabudowy w obszarach podmiejskich. Funkcjami komplementarnymi pierścienia są: ochrona i zwiększanie bazy terenów rekreacyjnych wokół miast oraz stabilizacja i rozwój gospodarki rolnej na tych terenach (zachowanie strefy żywicielskiej miasta).

Chełmski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się relatywnie dużym urozmaiceniem rzeźby terenu. Obok nizinnego krajobrazu Obniżenia Dubienki (północno-wschodnia część gm. Chełm i niemal cała gm. Kamień) występuje również krajobraz wyżynny Pagórów Chełmskich (miasto Chełm i środkowo-wschodnia część gm. Chełm) oraz krajobraz o cechach podgórskich, którego fragmenty zaznaczają się szczególnie na terenie Działów Grabowieckich (południowe części gmin: Chełm i Kamień).

Obszar partnerstwa położony jest w zasięgu strefy występowania gleb wysokiej jakości, tj. czarnoziemów i rędzin. Powierzchnia użytków rolnych zajmuje ok. 71% ogólnej powierzchni Obszaru i jest nieznacznie wyższym wskaźnikiem od średniej wojewódzkiej wynoszącej 67%. W ogólnej powierzchni użytków rolnych dominują grunty orne, których udział wynosi 69% powierzchni (województwo – 79%). W strukturze bonitacyjnej użytków rolnych gleby poszczególnych zajmują: I – III - 39%, IV - 45%, V-VI – 15%. Najwyższym udziałem użytków rolnych w powierzchni ogólnej gminy charakteryzuje się gm. Kamień – 84%. Największe obszary zwarte występowania najżyźniejszych gleb (I – III klasa bonitacyjna) koncentrują się m. in. na terenie Działów Grabowieckich.

Lasy i zadrzewienia zajmują 18% ogólnej powierzchni ChOF, przy czym najwyższym odsetkiem powierzchni gruntów leśnych charakteryzuje się gm. Chełm – 23%. Udział powierzchni gruntów pod wodami powierzchniowymi jest niewielki i wynosi 0,6% ogólnej powierzchni obszaru.

Głównymi rzekami obszaru są: Uherka z jej dopływami - Janówką, Garką i Słyszówką oraz Udał z lewobrzeżnym dopływem – kanałem Kacap. Dla zachowania walorów hydrograficznych i ochrony zasobów wodnych zlewnia górnej Uherki, w granicach m. Chełm i gm. Chełm, została w PZPWL wskazana do ochrony planistycznej. Gospodarowanie na terenie zlewni powinno uwzględniać m.in. ochronę mokradł, bagien i torfowisk przed odwodnieniem, meandrujących odcinków rzek przed regulacją, uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i eliminację ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych.

Cały obszar leży w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407 – Niecka Lubelska (Zbiornik Chełm-Zamość).

Do kluczowych zasobów środowiska naturalnego obszaru można zaliczyć m.in.: surowce mineralne, gleby wysokich klas bonitacyjnych, wody podziemne bardzo dobrej jakości. W granicach MOF zlokalizowane są:

- część złoża węgla kamiennego Chełm II - w zachodniej części gminy Chełm,
- 4 złoża wapieni i margli w południowej części gminy Chełm oraz na pograniczu miasta Chełm i gminy Kamień,
- 5 złóż kruszyw naturalnych - w zachodniej i wschodniej części gm. Chełm.

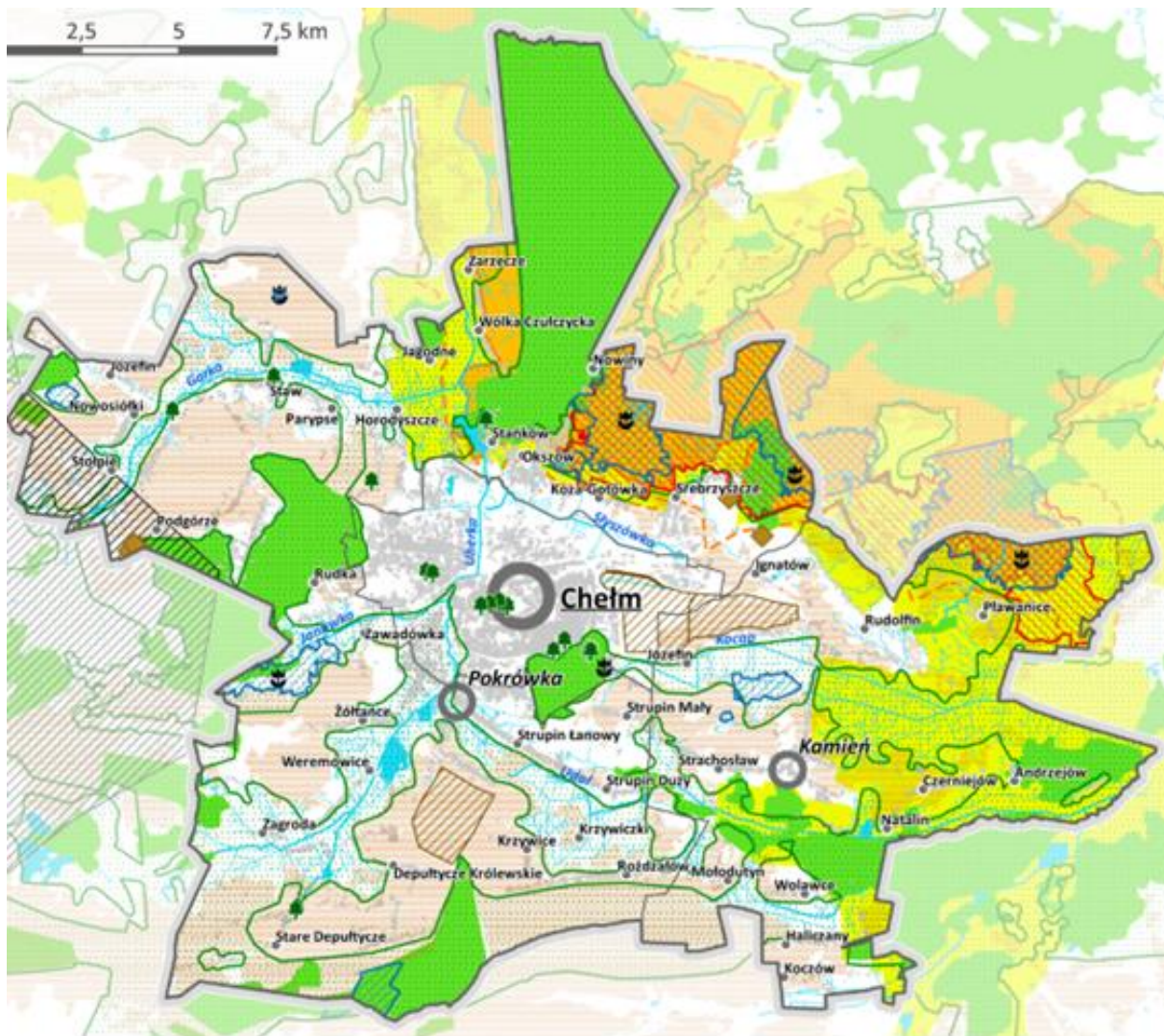
Na terenie MOF Chełma występują poniższe formy ochrony przyrody:

- Chełmski Park Krajobrazowy wraz z otuliną - ustanowiony w celu zachowania specyficznego krajobrazu Polesia Wołyńskiego, północno-wschodnia część gminy Chełm i niewielki fragment północnej części gminy Kamień,
- Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu, wschodnia część gminy Kamień i północno-wschodnia część gminy Chełm,
- OSO Natura 2000 Chełmskie Torfowiska Węglanowe (PLB060002) - trzy torfowiska, wschodnia część gminy Chełm i północno-wschodnia część gminy Kamień,
- SOO Natura 2000 Nowosiółki (PLH060064) - duże torfowisko niskie, gmina Chełm,
- SOO Natura 2000 Kamień (PLH060067) - stanowisko motyla strzępotka i ptaków lęgowych, gmina Kamień,

- SOO Natura 2000 Torfowiska Chełmskie (PLH060023) – trzy torfowiska niskie typu węglanowego, wschodnia część gminy. Kamień i północno-wschodnia część gminy Chełm,
- SOO Natura 2000 Stawska Góra (PLH060018) - murawy kserotermiczne, gmina Chełm,
- SOO Natura 2000 Torfowisko Sobowice (PLH060024) - węglanowe torfowisko niskie ze źródłiskowymi torfowiskami kopułowymi, gm. Chełm
- SOO Natura 2000 Siennica Różana (PLH060090) - dobrze zachowany grąd ze starym dębem, gm. Chełm,
- 6 rezerwatów przyrody: Torfowisko Sobowice, Bagno Serebryskie, Stawska Góra, Brzeźno – gm. Chełm, Roskosz – gm. Kamień, Wolwinów – m. Chełm,
- 23 pomniki przyrody, w tym: 21 drzew, 1 wzgórze (objęte ochroną ze względu na walory krajobrazowe) i 1 źródło – m. Chełm, gm. Chełm.

Główne powiązania przyrodnicze obszaru stanowi – określona w PZPWL – regionalna sieć ekologiczna, której podstawowym celem jest ochrona i zrównoważone użytkowanie różnorodności przyrodniczej. Na sieć tę składają się: elementy węzłowe – tereny istotne dla zachowania różnorodności biologicznej (główne kompleksy leśne, obszary ochrony prawnej), elementy pasmowe i obszarowe (korytarze ekologiczne: leśne, dolinne, rzeczne) – tereny powiązań pomiędzy obszarami węzłowymi.

Ryc. 49. ChOF: ochrona i kształtowanie środowiska, system powiązań przyrodniczych

System obszarów chronionych

- Chełmski Park Krajobrazowy
- otulina Chełmskiego Parku Krajobrazowego
- Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu
- OSO Natura 2000
- SOO Natura 2000
- rezerwat przyrody
- pomnik przyrody

Główne powiązania przyrodnicze

- regionalna sieć ekologiczna

Zasoby środowiska przyrodniczego

- główne kompleksy leśne
- zbiorniki wodne
- rzeki
- kanały, rowy melioracyjne
- gleby wysokiej jakości
- węgiel kamienny
- wapień i margle dla przemysłu cementowego
- piaski i żwiry

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r., BDOT10k, MIDAS

W Chełmskim Obszarze Funkcjonalnym, ośrodkiem koncentracji obiektów dziedzictwa kulturowego jest m. Chełm, gdzie znajduje się blisko 80 obiektów (zabytków nieruchomych i archeologicznych) objętych ochroną na podstawie wpisu do wojewódzkiego rejestru zabytków. Zlokalizowane są tu zespoły urbanistyczne o wysokich wartościach kulturowych, w tym m. in.: układ urbanistyczny Starego Miasta, Zespół Popijarski z kościołem p.w. Rozesłania Świętych Apostołów i Zespół Poreformacki, a w nim kościół p.w. Św. Andrzeja, zespół dawnej katedry greckokatolickiej, cerkiew prawosławna, kościół p.w. Św. Mikołaja, dawna bożnica.

Chełmskie Podziemia Kredowe położone na terenie m. Chełm stanowią unikatową pozostałość górnictwa kredowego, które w PZPWL wskazano jako obiekt proponowany do uznania za Pomnik Historii.

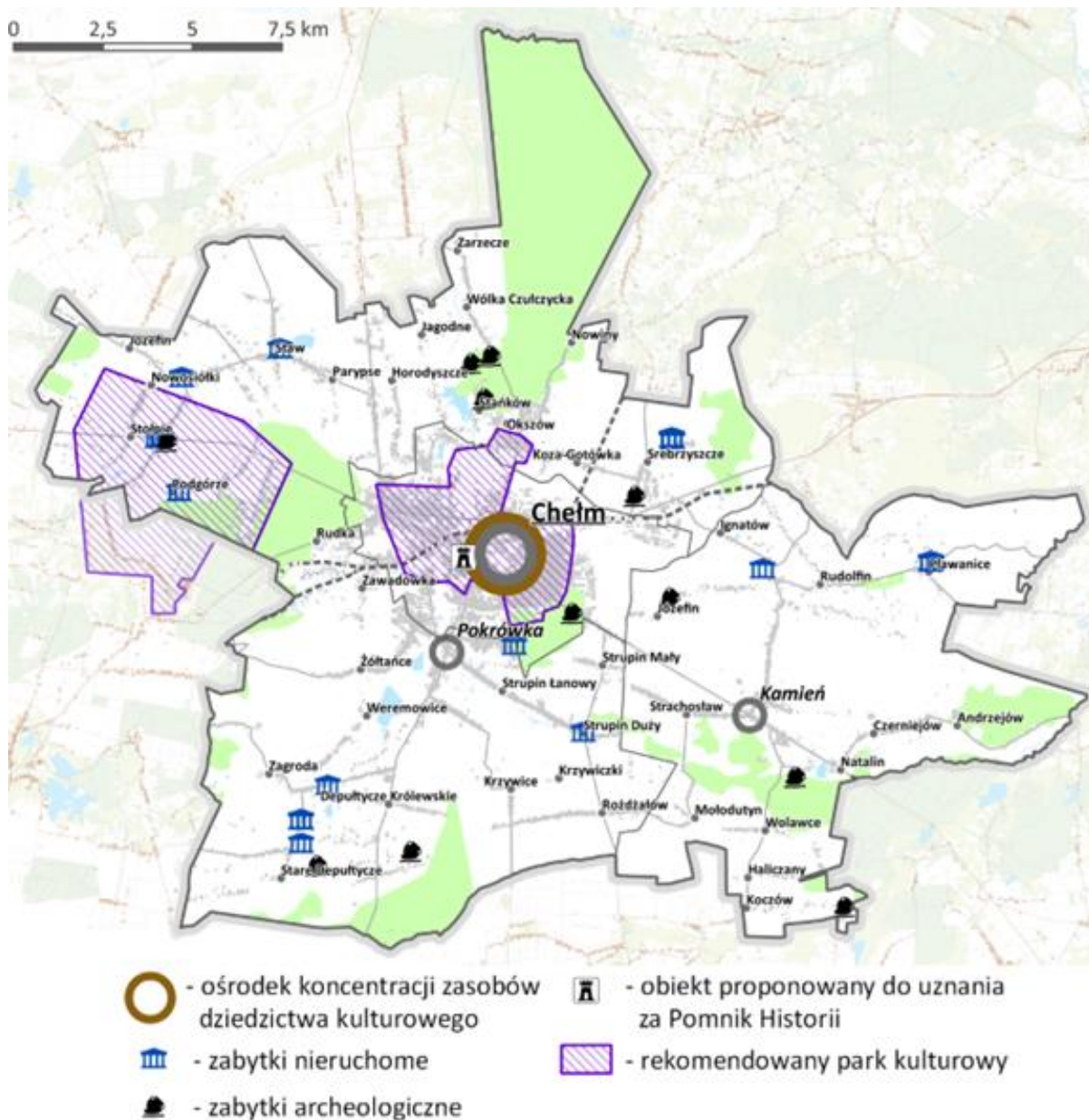
ChOF znajduje się w zasięgu wyznaczonego w PZPWL pasma pogranicza kulturowego wyznaczonego przez obiekty sakralne 3 religii, tj.: chrześcijaństwa (greckokatolickie, rzymsko-katolickie, prawosławne), judaizmu i islamu, rozciągające się od Haczowa (woj. podkarpackie) po Drohiczyn (woj. podlaskie). Na potencjał kulturowy obszaru składają się: zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.

W granicach ChOF, PZPWL rekomenduje utworzenie dwóch parków kulturowych:

- Chełmskiego Parku Kulturowego (miasto i gmina Chełm) - największym walorem parku jest jego unikalna konfiguracja terenu, stanowiąca kanwę do kompozycji przestrzennej miasta oraz trzy wybitne kreacje architektoniczne związane z osobą jednego twórcy - P. A. Fontany, spinające urbanistyczno-architektoniczną klamrą całą staromiejską przestrzeń miasta i nadające mu późnobarokowy charakter,
- Parku Kulturowego Stołpie (gm. Chełm, gm. Rejowiec) – na walory potencjalnego parku składają się m.in.: wczesnośredniowieczna wieża mieszkalno-strażnicza z gródkiem w Stołpiu - obiekt unikalny w skali ponadregionalnej, Kościół św. Trójcy, dawna cerkiew Chrystusa Pana Zbawiciela w Podgórzu (XIII w.) stanowi przykład tradycji prawosławnej na pogranicznych terenach charakterystycznego przenikania się kultur, wieś w typie ulicówek z historyczną zabudową w postaci drewnianych domów.

Rekomendowane parki kulturowe wskazuje się do objęcia ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz.

Ryc. 50. Chełmski Obszar Funkcjonalny – Zabytki i krajobraz kulturowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, październik 2015 r., Rejestru zabytków nieruchomych i zabytków archeologicznych województwa lubelskiego

USTALENIA I REKOMENDACJE W ZAKRESIE POLITYKI PRZESTRZENNEJ

Partnerstwo Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego obejmuje miasto Chełm i dwie otaczające go gminy wiejskie. Stąd w centrum Partnerstwa **dominuje regularna, planowa zabudowa miejska Chełma**, a w otoczeniu **zabudowa o charakterze wiejskim, o niskiej intensywności, rozciągnięta wzdłuż dróg**. Tylko nieliczne miejscowości wiejskie, szczególnie na północ od miasta Chełm, charakteryzują się bardziej skupioną zabudową.

Miejscowości podmiejskie zlokalizowane wokół Chełma to struktury wynikłe z przekształceń dawnej zabudowy wiejskiej, lokalizowanej zwykle wzdłuż dróg. Zagrody znajdowały się po jednej lub obu stronach drogi, a każda zagroda zbudowa-

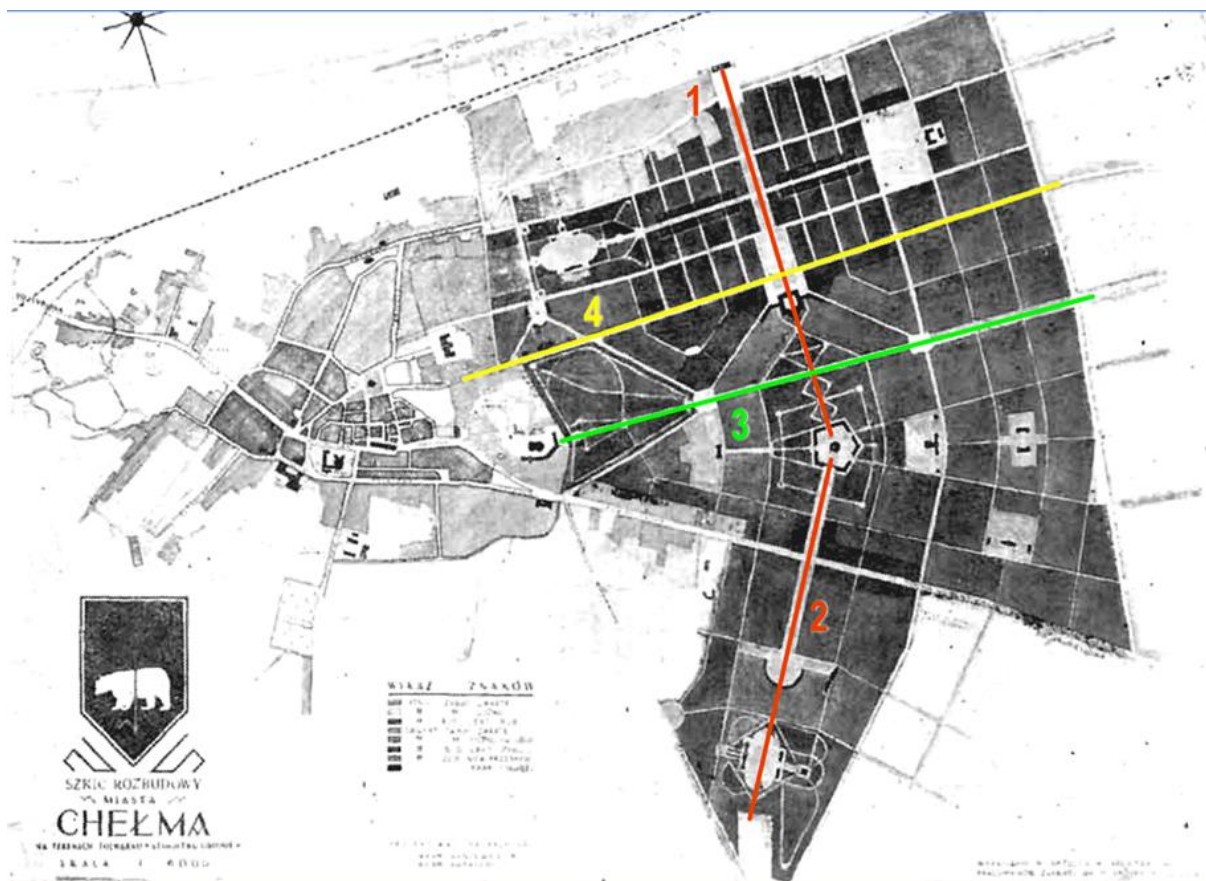
wana była na własnym łanie pola, który odchodził prostopadle od drogi. Przykładem: Strupin Łanowy, Strupin Duży i Żółtańce. Najdłuższe zespoły rozciągniętej zabudowy wiejskiej osiągnęły około 5 km długości. W ostatnich dziesięcioleciach nastąpiły i nadal następują żywiołowe, **słabo kontrolowane procesy powstawania wtórnej zabudowy i zmiany jej charakteru** z zagrodowej na jednorodziną, niezwiązaną z gospodarstwem rolnym. Tereny ulegają stopniowej parcelacji pod zabudowę jednorodziną, powstają chaotyczne układy zabudowy oparte o bezpośrednie zjazdy z drogi publicznej. Następuje przemieszanie zabudowy o różnym, potencjalnie konfliktowym charakterze.

Większości mieszkańców Partnerstwa zamieszkuje w obrębie skoncentrowanej zabudowy miasta Chełm i ma zapewniony **dobry dostęp do obiektów usług publicznych i komercyjnych oraz do sieci infrastruktury technicznej**. Przykładowo, około 64% ogółu mieszkańców, a co za tym idzie podobny odsetek dzieci, zamieszkuje w zasięgu 15-minutowego dojścia pieszego do szkoły podstawowej. Kolejne 30% dzieci może dotrzeć do szkoły podstawowej w ciągu 15 minut podróżując rowerem. Wskaźniki długości sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, biorąc pod uwagę wysoki odsetek korzystającej z sieci ludności, są również korzystne – niższe od przeciętnych dla kraju.

Zagrożeniem dla ładu przestrzennego i standardu życia mogą być jednak procesy niekontrolowanej suburbanizacji na otaczających terenach wiejskich. Niski stopień koncentracji zabudowy, tworzącej wąskie pasma wzdłuż drogi oraz mała intensywność zabudowy stawiają pod znakiem zapytania możliwość wprowadzenia współczesnych standardów zamieszkiwania w zakresie dostępu do usług oraz infrastruktury technicznej (w tym np. centralnego ogrzewania). Chaotyczne rozlewanie się zabudowy, skutkuje nie tylko dewastacją krajobrazu, ale również generuje **nadmierne koszty funkcjonowania gmin**. Proces taki może następować również w przypadku, gdy zbyt szeroko zaplanowane tereny rozwojowe są wykorzystywane w niewielkim stopniu, wyrwykowo, bez zapewnienia właściwych standardów uzbrojenia terenu i dostępu do usług publicznych.

Niezwykłym zabytkiem i **szansą rozwojową Chełma jest niedokończone osiedle „Dyrekcja”**, którego powstanie zapoczątkowała koncepcja urbanistyczna „Nowego Miasta” przygotowana przez A. Kuncewicza i A. Paprockiego w okresie międzywojennym. Modernistyczną dzielnicę Nowe Miasto rozplanowaną na obszarze 432 ha (ponad 7-krotnie przekraczającym obszar istniejącego wówczas miasta) zaliczyć należy do największych zamierzeń inwestycyjnych Polski międzywojennej. Budowę rozpoczęto w 1928 r. i do II WŚ zrealizowano w części. Po wojnie zrezygnowano z dokończenia inwestycji, a obszar zabudowano w sposób, który nie nawiązywał stylem, a często również gabarytami i usytuowaniem do przedwojennej koncepcji. Idee kompozycji urbanistycznej Nowego Miasta warte są ponownej oceny i kontynuowania.

Ryc. 51. Szkielet zabudowy miasta Chełm, A. Kuncewicz i A. Paprocki, 1926 r.

Źródło: Architektura i Budownictwo 1926 nr 6, Szkic rozbudowy miasta Chełm, autorzy A. Kuncewicz i A. Paprocki, 1926 r., z zaznaczeniem głównych planowanych osi kompozycyjnych

ZASADY OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

1. Znaczna część Obszaru Funkcjonalnego Chełma objęta jest różnymi formami ochrony przyrody i krajobrazu. Niezbędne jest rygorystyczne respektowanie zakazów i ograniczeń wynikających z ustanowionych form ochrony.
2. Ukierunkowywanie rozwoju gospodarczego Partnerstwa w oparciu o naturalne walory przyrodnicze i środowiskowe z zachowaniem bioróżnorodności naturalnych ekosystemów.
3. Zaleca się działania zmierzające do utrzymania i wzmocnienia powiązań ekologicznych – wskazania, na podstawie waloryzacji przyrodniczej i krajobrazowej, obszarów niezbędnych do zachowania ciągłości regionalnej sieci korytarzy ekologicznych, mających szczególne znaczenie dla gatunków wędrownych.
4. Podstawową formą ochrony terenów otwartych i krajobrazu, które są ograniczonym dobrem wspólnym, jest ich ochrona przed zabudową lub niekorzystną zmianą sposobu użytkowania. Tereny rolne i leśne, tereny położone wzdłuż cieków wodnych i jezior oraz obszary na przebiegu zielonych korytarzy ekologicznych powinny być chronione przed zabudową w dokumentach planistycznych. Wyjątkiem mogą być jedynie obiekty gospodarcze, związane z gospodarką rolną lub leśną (bez możliwości realizacji nowych siedlisk), niezbędne obiekty infrastruktury, urządzenia związane z regulacją i retencją wód oraz wyspecjalizowane urządzenia obsługi turystyki wodnej (przystanie, mariny, itp.).
5. Ustanowienie jednoznacznej granicy pomiędzy terenami zurbanizowanymi (terenami zabudowy) i terenami otwartymi, nie przewidywanymi do zabudowy. Zmiana sposobu użytkowania terenów rolnych

na cele nierolnicze powinna następować jedynie w przypadkach uzasadnionych realnym zapotrzebowaniem (przykładowy czas realizacji: do 5-10 lat) i zostać poprzedzona uchwaleniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a zabudowa poprzedzona lub równoległa z realizacją docelowego uzbrojenia i urządzenia ulic.

6. Ustanowienie zielonego pierścienia wokół miasta Chełm – z ograniczeniami dla nowej zabudowy – połączenie występujących wokół miasta kompleksów leśnych, łąkowych i mokradeł oraz terenów rolnych, wolnych od zabudowy lub zabudowanych w nieznacznym stopniu.
7. System Przyrodniczy Miasta i Systemy Przyrodnicze Gmin powinny być wzajemnie spójne i uwzględniać elementy regionalnej sieci ekologicznej.
8. Wbudowanie terenów rolnych i leśnych w obrębie korytarzy ekologicznych w ogólnodostępny system terenów otwartych i zieleni publicznej, połączenie ich zielonymi ciągami pieszymi i rowerowymi spinającymi poszczególne miejscowości i obszary Partnerstwa.
9. Zwiększanie obszarów zielonych na obszarach zurbanizowanych, a także zwiększanie na tych obszarach retencji wód, stosowanie rozwiązań proretencyjnych jako jedno z działań adaptujących do zmian klimatycznych. Ustanowienie retencji jako priorytetu projektowania systemów gospodarowania wodami opadowymi. Stosowanie rozwiązań takich jak:
  - zwiększanie udziału powierzchni biologicznie czynnych, a w przypadku realizacji niezbędnych powierzchni utwardzonych stosowanie rozwiązań wodoprzepuszczalnych (np. ażurowych lub z materiałów jamistych, wodoprzepuszczalnych) zamiast powierzchni szczelnych,
  - wykorzystanie istniejących zagłębień i oczek wodnych do retencji,
  - zagospodarowanie wód opadowych i roztopowych w sposób minimalizujący utratę naturalnej retencji lub spowalniający odpływ odprowadzanych wód (np. poprzez zbiorniki retencyjno-filtracyjne; zastosowanie drenaży lub skrzynek rozsączających itp.),
  - zakładanie zielonych dachów i zielonych ścian na budynkach/wiatlach,
  - zakładanie ogrodów deszczowych zasilanych deszczówką na terenach zurbanizowanych, szczególnie na terenach o znacznym zasklepieniu gleby.
10. Wspólna polityka ekologiczna gmin, poprzez podejmowanie wspólnych przedsięwzięć, w tym we współpracy z firmami eksploatującymi zasoby środowiska przyrodniczego i Wodami Polskimi, w zakresie ochrony wód, ziemi, powietrza i krajobrazu jako podstawy dla rozwoju rekreacji oraz turystyki. Rozwój gospodarczy w oparciu o naturalne i przywrócone na terenach pokopalnianych walory przyrodnicze i środowiskowe z jednoczesną dbałością o zachowanie bioróżnorodności naturalnych ekosystemów.
11. Ustanowienie ochrony planistycznej projektowanych chronionych zlewni wód powierzchniowych w celu ochrony ilościowej i jakościowej zasobów wodnych na terenach: wyznaczonych do ujmowania wody przeznaczonej dla zaopatrzenia ludności w wodę do spożycia, części wód przeznaczonych do celów rekreacyjnych oraz wyznaczonych jako wrażliwe na substancje biogenne (wytwarzane przez źródła komunalne oraz rolnictwo). Gospodarowanie na terenie zlewni chronionych powinno uwzględniać:
  - ochronę mokradeł, w tym dolin rzecznych oraz pozadolinnych podmokłości, bagien i torfowisk przed odwodnieniem,
  - ochronę meandrujących odcinków rzek przed regulacją,
  - konieczność uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej,
  - eliminację ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych,

- wykluczenie lokalizacji przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko i przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, które mogą spowodować nieosiągnięcie celów środowiskowych zawartych w planie gospodarowania wodami na obszarze zlewni.

12. Objęcie ochroną planistyczną terenów źródłiskowych polegającą na:

- zachowaniu istniejącej szaty roślinnej oraz wprowadzaniu zalesień i zakrzewień w bezpośrednim otoczeniu źródeł pozbawionych osłony biologicznej,
- zachowaniu naturalnego ukształtowania nisz źródłiskowych,
- ograniczaniu poboru wód podziemnych w celu przeciwdziałania obniżenia zwierciadła wód podziemnych w sąsiedztwie źródła,
- dbałości o stan sanitarny otoczenia źródła,
- ustanawianie ochrony indywidualnej (użytki ekologiczne, pomniki przyrody) najcenniejszych krenologicznie i krajobrazowo źródeł.

13. W kształtowaniu zagospodarowania obszarów turystycznych należy:

- uzależnić rozwój zagospodarowania turystycznego / rekreacyjnego od pełnego wyposażenia w infrastrukturę, wykluczając negatywny wpływ zagospodarowania na środowisko,
- zapewnić dostępność strefy brzegowej zbiorników wodnych wykorzystywanych turystycznie poprzez traktowanie jej jako przestrzeni publicznej,
- wykluczyć z zabudowy rekreacyjnej tereny łąkowo-torfowiskowe,
- podnosić estetykę zabudowy oraz zachowywać naturalne elementy krajobrazu (ukształtowanie terenu, zadrzewienia, oczka wodne itp.),
- uwzględniać funkcję rekreacyjną zielonego pierścienia m. Chełm w zakresie wypoczynku codziennego i świątecznego.

ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW, KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

1. Ochrona elementów dziedzictwa kulturowego, w szczególności wartościowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, historycznych zespołów parkowych, zadrzewień przydrożnych i śródpolnych oraz obiektów zabytkowych. Przystosowanie zachowanych obiektów, które utraciły swoje pierwotne funkcje, do nowych, współczesnych potrzeb.
2. Rewaloryzacja i rewitalizacja zabytkowego układu zabudowy, zagospodarowania i zieleni osiedla „Dyrekcja” w Chełmie – świadectwa jednego z najważniejszych okresów w rozwoju miasta, wartego dalszej popularyzacji przykładu międzywojennej myśli urbanistycznej.
3. Wykorzystanie lokalizacji (położenia, połączeń komunikacyjnych, uzbrojenia technicznego, zachowanych elementów zagospodarowania) dawnych obiektów folwarcznych i przemysłowych dla realizacji nowych inwestycji przemysłowych / przetwórczych lub innych aktywności gospodarczych / adaptacji na inne współczesne funkcje.
4. W zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego niezbędne jest:
  - kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa,
  - utrzymanie regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,

- skupianie zabudowy na zasadzie dogęszczania istniejącej struktury jednostek osadniczych, przy kontynuowaniu historycznego układu i charakteru,
  - stosowanie form zabudowy nawiązujących do tradycyjnego budownictwa,
  - utrzymanie obiektów małej architektury współtworzących krajobraz kulturowy,
  - ochronę ciągów zadrzewień alejowych wzdłuż dróg.
5. W odniesieniu do obiektów i zespołów zabytkowych za niezbędne uznaje się:
- zachowanie zabytków z wyeksponowaniem ich wartości wraz z ich najbliższym otoczeniem w celu zachowania tożsamości kulturowej miejsca,
  - zagwarantowanie ochrony krajobrazowej, historycznych sylwet przestrzennych i osi widokowych, a także ekspozycji oraz obserwacji archeologicznej.
6. W odniesieniu do zabytkowych układów urbanistycznych za niezbędne uznaje się:
- zachowanie i uczynienie historycznych układów i funkcji rynków oraz sieci ulicznej,
  - zachowanie lub odtwarzanie historycznego ukształtowania terenu zabytkowego zespołu miejskiego i układu komunikacyjnego,
  - zachowanie lub odtwarzanie elementów układów zieleni komponowanej,
  - zachowanie powiązań przestrzenno-funkcjonalnych elementów zespołów urbanistycznych,
  - ochronę sylwet miast poprzez prawidłowe zagospodarowanie stref ekspozycji zespołów urbanistycznych,
  - kształtowanie uzupełniającej zabudowy w dostosowaniu do założeń historycznych,
  - uporządkowanie ruchu kołowego uwzględniające potrzeby ograniczania uciążliwości komunikacji i likwidowania kolizji przestrzennych.
7. W odniesieniu do zabytkowych ukształtowanych układów ruralistycznych za niezbędne uznaje się:
- ochronę układów zabudowy, dróg i placów oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabudowy,
  - utrzymywanie historycznej parcelacji,
  - przeznaczanie pod zabudowę nowych terenów w kontynuacji historycznych siedlisk,
  - ochrona wartościowej tradycyjnej zabudowy.
8. Przypadki samowoli budowlanej polegającej na nielegalnej realizacji zabudowy lub zmiany sposobu użytkowania terenów rolnych (np. poprzez sytuowanie obiektów niezwiązanych trwale z gruntem, nie wymagających pozwolenia na budowę) powinny być skutecznie zwalczane.

KIERUNKI ZMIAN W STRUKTURZE ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW

ZAPOTRZEBOWANIE W ZAKRESIE NOWEJ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ

Zmiana przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 7 lipca 2023 r.¹⁷ określiła sposób obliczania zapotrzebowania na nową zabudowę mieszkaniową oraz obliczania chłonności terenów niezabudowanych i luk w zabudowie - w planie ogólnym, który ma zastąpić studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin. Zgodnie z rozporządzeniem określającym zapotrzebowanie na nową zabudowę¹⁸, bierze się pod uwagę:

- prognozowaną, przyszłą liczbę mieszkańców gminy w perspektywie 20 lat;
- przyszły standard zamieszkiwania wyrażony powierzchnią użytkową mieszkań w gminie na jednego mieszkańca, z założeniem, że standard ten będzie się poprawiał w ciągu kolejnych 20 lat w tempie zgodnym z trendem z ostatnich 10 lat.

Jako okres kierunkowy do analiz przyjęto rok 2041, aktualizując dane przyjęte do diagnozy o wyniki NSP 2021. Szacowana liczba mieszkańców obszaru partnerstwa zgodnie z prognozami GUS w 2041 r. wyniesie około 73,0 tys. osób, zaś wskaźnik standardu zamieszkiwania około 38,9 m²/mieszkańca.

Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w ChOF do 2040 r. wyniesie około 556 tys. m² powierzchni użytkowej mieszkań, dla około 13,7 tys. osób.

Bezkrytyczne przyjęcie wyników obliczeń według zaproponowanej metody - szacowania potrzeb mieszkaniowych na podstawie ekstrapolacji trendu inwestycyjnego z ostatnich lat może powodować utrwalanie negatywnych tendencji rozwojowych - niekorzystnych procesów rozlewania się zabudowy poza obecne struktury miasta i poza jego granice administracyjne. Z taką sytuacją mamy do czynienia w Chełmskim Obszarze Funkcjonalnym. Wyliczone zapotrzebowanie na nową powierzchnią użytkową mieszkań dla miasta Chełm to 239,5 tys. m² to zaledwie około 14% obecnej substancji mieszkaniowej, natomiast dla przylegającej do miasta gminy Chełm to 276,8 tys. m² - około 55% obecnej powierzchni mieszkaniowej.

Tab. 48. Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w ChOF do 2041 r.

		gm. Chełm	Gm. Kamień	M. Chełm	PARTNERSTWO
Luczba ludności (w osobach)	2021	14 957	4 118	59 546	78 621
	2030	16 104	4 255	55 244	75 803
	2041	17 339	4 397	51 253	72 988
Standard zamieszkania (PUM na mieszkańca)	2021	33,3	29,7	28,2	29,0
	2041	44,9	36,7	37,0	38,9
Powierzchnia użytkowa mieszkań (m ²)	2021	501 737	121 516	1 656 859	2 280 112
	2041	778 519	161 354	1 896 354	2 836 227

¹⁷ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717), wejście w życie zmian: 24.09.2023

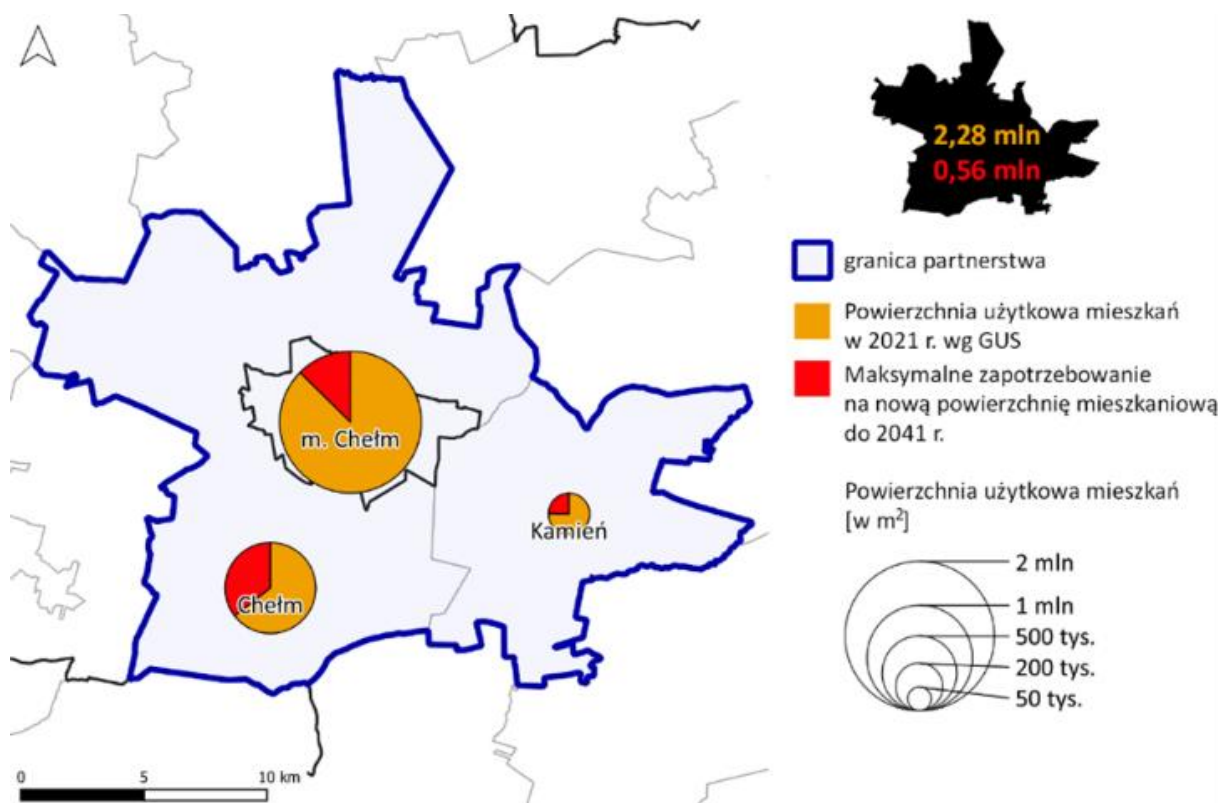
¹⁸ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1588)

Zaporzebowanie na nową PUM do 2041 r.	Osoby	6 164	1 058	6 473	13 723
	(m ²)	276 782	39 838	239 495	556 115

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i BDOT z geoportal.gov.pl

Większe zapotrzebowanie na terenie gminy Chełm (podobnie też na terenie gminy Kamień) nie wynika z lokalnych potrzeb mieszkaniowych, lecz z przenoszenia się części mieszkańców miasta Chełm do otaczających gmin w poszukiwaniu tańszej alternatywy mieszkaniowej. Działki budowlane odległe od miasta są tańsze ze względu na niedostatki w uzbrojeniu terenu, urządzeniu dojazdów i utrudnionym dostępie do usług. Niekontrolowana suburbanizacja, w dalszej perspektywie, przekłada się na wzrost kosztów jej funkcjonowania, zarówno dla mieszkańców jak i dla gmin. Wyliczone łączne zapotrzebowanie dla całego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego należy w maksymalnym stopniu realizować na terenie miasta Chełm, a niekorzystne trendy suburbanizacyjne ograniczać – poprzez racjonalną gospodarkę przestrzenną wspartą właściwym planowaniem i gospodarowaniem zasobem gruntów komunalnych.

Ryc. 52. Maksymalne zapotrzebowanie na PUM w CHOF do 2041 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL i BDOT10k z geoportal.gov.pl

OGRANICZANIE ROZPRASZANIA I OCHRONA ZWARTOŚCI ZABUDOWY

1. Zachowanie zwartości zabudowy miast i wsi, przeciwdziałanie rozlewaniu się zabudowy, prymat rozwoju wewnętrznego nad zewnętrznym. Pod nową zabudowę należy w pierwszej kolejności wykorzystać tereny już zurbanizowane w obszarach zwartej, w pełni wykształconej struktury funkcjonalno-przestrzennej – zapewniającej dostępność do szkół, transportu zbiorowego i infrastruktury technicznej w obrębie aglomeracji wodno-ściekowych, w szczególności tereny, budynki lub obiekty, które

utraciły swoje walory użytkowe lub uległy degradacji (brownfields) oraz niewykorzystane, liczne luki w istniejącej zabudowie.

2. W sytuacji wyczerpania rezerw terenowych wewnątrz istniejącej zabudowy, nowe struktury należy projektować w formie skupionej - jako jednostki sąsiedzkie, wyposażone w niezbędne usługi publiczne i lokalne ośrodki usługowe. Nowe jednostki mogą być kontynuacją istniejących struktur zwartej zabudowy (zabudowa krawędziowa) lub tworzyć małe miejscowości (jednostki satelitarne). Należy wykluczyć rozwój zabudowy w formie pasmowej wzdłuż dróg powiatowych, wojewódzkich i krajowych, na rzecz koncentracji zabudowy.
3. Łącznie oszacowane w punkcie 5.2.3.1. zapotrzebowanie na nową powierzchnię użytkową mieszkań dla całego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego powinno być realizowane w maksymalnym stopniu na terenie miasta Chełm.
4. Rozwijanie idei miasta / miejscowości 15-minutowej, w tym poprzez skupianie zabudowy, dla zapewnienia dostępu do podstawowych usług publicznych i komercyjnych oraz w miarę możliwości do znaczącej liczby miejsc pracy w zasięgu 15 minutowego dojścia pieszo (długość dojścia do 1 km) lub w szerszym obszarze w zasięgu 15 minutowego dojazdu rowerem od miejsca zamieszkania.
5. Ograniczenie zabudowy letniskowej indywidualnej. Należy wykluczyć zabudowę letniskową w formach rozproszonych, stanowiących zagrożenie dla środowiska oraz element ekspansji na tereny otwarte i zawłaszczania najbardziej atrakcyjnych elementów krajobrazu, który stanowi dobro wspólne i powinien podlegać ochronie.
6. Ograniczenie ekspansji usług turystyki wokół jezior oraz innych zbiorników i cieków wodnych do lokalizacji opartych o istniejące miejscowości. Realizacja zwartych, właściwie zagospodarowanych (w sposób ograniczający presję na środowisko), kompleksów usług turystyki ukierunkowanej na ofertę tematyczną m.in. związaną ze sportami wodnymi, turystyką historyczną, itp.

KREOWANIE WIELOFUNKCYJNYCH I ZRÓŻNICOWANYCH SPOŁECZNIE SĄSIEDZKICH ZESPOŁÓW MIESZKANIOWO-USŁUGOWYCH WYPOSAŻONYCH W ATRAKCYJNE PRZESTRZENIE PUBLICZNE

1. Planowanie nie jedno- lecz wielofunkcyjnych zespołów zabudowy, sprzyjających integracji społecznej, które oferują atrakcyjne i dostępne usługi, mieszkania i możliwości pracy dla grup społecznych o zróżnicowanych potrzebach i dochodach. Zespoły wielofunkcyjne gwarantują też całodzienną aktywność użytkowników na danym obszarze.
2. Kreowanie atrakcyjnych przestrzeni publicznych. Miasto w swej materialnej warstwie, układzie budynków, ulic i placów, tworzy przestrzeń dla relacji międzyludzkich. Jakość przestrzeni publicznych i jakość ich zagospodarowania kształtuje w sposób pozytywny, lub w sposób ograniczający, charakter tych relacji.
3. Rewitalizacja przestrzeni publicznych w dzielnicy „Dyrekcja”, uzupełnianie zabudowy i wzbogacenie wachlarza usług, kontynuacja pierwotnej koncepcji urbanistycznej zakładającej realizację dominant architektonicznych i nowych osi kompozycyjnych.
4. Realizacja hierarchicznej sieci ośrodków usługowych, grupujących obiekty usługowe i wyposażonych w atrakcyjne przestrzenie publiczne (ośrodki lokalne – poziomu podstawowego i osiedlowego w miejscowościach wiejskich, w mieście Chełm dodatkowo ośrodki dzielnicowe i ośrodek ogólnomiejski), w oparciu o istniejące obiekty usług publicznych i komercyjnych.
5. Rezygnacja z lokalizowania obiektów handlu wielkopowierzchniowego w rozumieniu ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, na rzecz nasycania usługami obszarów wskazanych jako zespoły/ośrodki usługowe, w tym obszarów śródmiejskich, rynków, ulic handlowych, placów oraz osiedlowych zespołów usługowych z preferencją dla ruchu pieszo.

6. Kształtowanie ośrodków usługowych z ograniczeniem realizacji monofunkcyjnych parterowych obiektów usługowych, na rzecz realizacji zabudowy o funkcjach mieszanych, w tym zabudowy usługowo-mieszkaniowej, w formach architektonicznych i gabarytach dostosowanych do rangi ośrodka i kontekstu miejsca. Wykorzystanie parterów budynków na usługi, w szczególności w centrach miast i w obszarach ośrodków usługowych, w narożnikach ulic.
7. Zabudowa w mieście Chełm rozciąga się na przestrzeni ok. 5 km, zatem obok centralnego ośrodka miejskiego - śródmieścia, niezbędne jest wykreowanie wspomagających, lokalnych ośrodków usługowych. Rezerwy terenowe istniejące w obrębie istniejącej zabudowy miejskiej pozwalają na stworzenie takich ośrodków w dogodnych lokalizacjach. Rekomendowane jest zachowanie promienia obsługi 600 m tzn. zasięg odpowiadający 10-minutowemu dojściu pieszemu.
8. Wzmacnianie lokalnych centrów usługowych miejscowości wiejskich, nasycanie ich nową zabudową i żywymi przestrzeniami publicznymi. Wprowadzenie bardziej zwartych, wielorodzinnych form zabudowy może być alternatywą dla dalszego jej rozpraszania.
9. Zapewnienie terenów zieleni i wypoczynku na terenach zabudowy wielorodzinnej, w ramach osiedla i na poziomie miejskim. Wykorzystanie istniejących obszarów zieleni (np. łąki, lasy, zadrzewienia) oraz obiektów fizjograficznych (np. jeziora, rzeki, wzniesienia) poprzez wbudowanie ich w komunalny system zieleni publicznej. Rekomendowany minimalny wskaźnik to 12 m² miejskich terenów zieleni i sportowo-rekreacyjnych na 1 mieszkańca + 8 m² terenów zieleni osiedlowej na 1 mieszkańca na terenach zabudowy wielorodzinnej.
10. W kształtowaniu jak najlepszych warunków życia mieszkańców miasta, niezbędne jest wyodrębnianie w strukturze przestrzennej miasta tzw. Systemu Przyrodniczego Miasta, który należy traktować jako spójną przestrzennie, wyodrębniającą się w obszarze zurbanizowanym sieć terenów o nadrzędnych funkcjach przyrodniczych (hydrologicznych, biologicznych i klimatycznych) oraz podporządkowanych im innych funkcjach (np. wypoczynkowej, estetycznej, mieszkaniowej o ekstensywnym zagospodarowaniu), stabilizującą i zasilającą przyrodę w mieście.
11. Lokalizowanie nowych obszarów aktywności gospodarczej (stref gospodarczych) w pobliżu lokalnych ośrodków wzrostu, zapewniających uzbrojenie terenu, najlepszą dostępność komunikacyjną i brak konfliktów przestrzennych, np. z zabudową mieszkaniową i turystyczną, a także z otwartym krajobrazem.

KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW TRANSPORTU I INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW TRANSPORTU I KOMUNIKACJI PUBLICZNEJ

1. Kreowanie przyjaznego dla pieszych i rowerzystów układu ulic, ograniczanie wielkości kwartałów zabudowy, wprowadzanie nowych i rewitalizacja istniejących powiązań, bezpiecznych przejść „na skróty”, eliminowanie konieczności użycia samochodu, a w konsekwencji zatorów komunikacyjnych, hałasu i zanieczyszczenia powietrza.
2. Rozwijanie sieci dróg i ścieżek rowerowych oraz uliczek przyjaznych dla pieszych i rowerzystów – uliczek ruchu uspokojonego lub wolnych od samochodów. W szczególności na osiedlach mieszkaniowych, w sąsiedztwie szkół i przedszkoli oraz w centrach miast w obrębie prestiżowych przestrzeni publicznych.
3. Stosowanie, przy technicznym projektowaniu ulic miejskich i osiedlowych, rozwiązań zachęcających do podróży pieszych oraz innych, niewymagających użycia samochodu, takich jak ruch rowerowy i transport publiczny. Rozwiązania drogowe w obszarach zabudowy powinny minimalizować geometrię dróg i skrzyżowań, pozostawiając jednocześnie wystarczającą, wygodną przestrzeń dla pieszych, ruchu rowerowego, transportu publicznego, jak również dla osób niepełnosprawnych i starszych (m.in. dogodnie usytuowane i wygodne przystanki, pasy zieleni, krótkie przejścia dla pieszych w obrębie skrzyżowań: w poziomie terenu i na wprost).

4. Rozwijanie wysokiej jakości, dostępnego transportu publicznego, ze zwróceniem szczególnej uwagi na rozwiązania węzłów przesiadkowych – maksymalne skracanie drogi przejść pomiędzy różnymi środkami transportu.
5. Rekomenduje się działania na rzecz integracji transportowej gmin poprzez wspólne podejście do organizacji transportu zbiorowego na poziomie Partnerstwa i szerzej powiatu. Pozwoli to na lepszą koordynację oferty transportowej oraz oszczędności powodowane większą skalą zamówienia oferty przewozowej.
6. Organizacja przesiadkowych rozwiązań intermodalnych: parkingów Park&Ride i Bike & Ride, w ramach węzłów intermodalnych.
7. Wyprowadzenie ruchu tranzytowego poza centra miast i miejscowości poprzez budowę obwodnic.
8. Limitowanie liczby miejsc parkingowych w śródmieściu przy jednoczesnym ograniczeniu czasu parkowania lub wprowadzeniu opłat parkingowych w celu równoważenia popytu i podaży miejsc parkingowych. Właściwa polityka parkingowa w centrum miasta ma na celu zapewnienie pełnej dostępności dla pieszych i rowerzystów oraz transportu zbiorowego jest nadrzędnych w stosunku do dostępności samochodem.
9. Zmniejszanie zajętości terenów przez parkingi poprzez ich realizację w formach spiętrzonych np. nad parterami usługowymi lub wewnątrz kwartałów zabudowy. W obszarach śródmiejskich należy wykluczyć realizację indywidualnych boksów garażowych, które zajmują więcej miejsca niż miejsca parkingowe i mogą być wykorzystywane jedynie przez właściciela (nie podlegają rotacji). Długotrwały postój pojazdów ciężarowych oraz autobusów może być dopuszczony wyłącznie na specjalnych, wyznaczonych do tego parkingach.

KIERUNKI ROZWOJU SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

1. Dalszy rozwój systemów infrastruktury technicznej, w tym w rozwój systemów centralnego ogrzewania w oparciu o skojarzoną produkcję energii elektrycznej i ciepła (kogenerację).
2. Rozwój instalacji OZE wykorzystujących energię promieniowania słonecznego lokalizowanych na budynkach, budowlach oraz w obrębie terenów już zainwestowanych - na terenie całego Partnerstwa. Ograniczenie rozwoju farm fotowoltaicznych na terenach otwartych, w szczególności należy unikać lokalizacji:
  - na gruntach wysokich klas bonitacyjnych (I-IV), w obrębie kompleksów glebowych o wysokiej przydatności rolniczej,
  - w obrębie regionalnych lub lokalnych korytarzy ekologicznych, gdzie mogłyby zakłócać naturalne procesy migracji zwierząt,
  - na terenach otwartych o wyróżniających się walorach przyrodniczych i krajobrazowych, gdzie mogłyby te walory degradować.

W ocenach lokalizacji planowanych farm fotowoltaicznych należy uwzględnić potencjalny wpływ takich inwestycji na krajobraz, aby unikać „zanieczyszczania” cennych krajobrazów.

3. Rozwój lokalnych instalacji OZE z wykorzystaniem energii geotermalnej lub hydrotermalnej, biomasy lub biogazu na terenie całego Partnerstwa – z wykluczeniem lokalizacji, które mogłyby negatywnie wpływać na otoczenie, w szczególności na sąsiadującą zabudowę mieszkaniową.
4. Ograniczony rozwój energetyki wiatrowej ze względu na znaczne rozproszenie zabudowy utrudniające zachowanie wymaganych odległości od zabudowy.

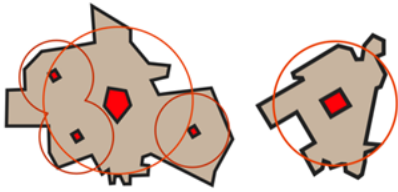
ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ

1. Na całym obszarze Partnerstwa występują obszary o dominującej funkcji rolniczej. Dobre warunki dla prowadzenia produkcji rolnej - gleby dobrej i bardzo dobrej jakości występują głównie we wschodniej, zachodniej i południowej części obszaru. Należy chronić grunty rolne najwyższych klas bonitacyjnych, kompleksy glebowe o wysokiej przydatności rolniczej przed zmianą sposobu użytkowania.
2. Przemysł i przetwórstwo, szczególnie w branżach: rolno-spożywczej i drzewnej jest jedną z najważniejszych szans rozwojowych obszaru. Rozwój rolnictwa zintegrowanego z przetwórstwem poprzez lokalizację i budowę inkubatorów przedsiębiorczości wspierających m.in. wyspecjalizowane, ekologiczne formy rolnictwa i przetwórstwa.

Ryc. 53. Pozytywne i negatywne schematy rozwoju zabudowy i zagospodarowania

Przykłady pozytywne / korzystne (+)	Przykłady negatywne / niekorzystne (-)
ZABUDOWA MIESZKANIOWA / ZABUDOWA OGÓŁEM	
 <p data-bbox="201 1055 735 1081">ROZWÓJ DO WEWNĄTRZ – WYKORZYSTANIE REZERW</p>	 <p data-bbox="794 1055 1070 1081">ZABUDOWA ROZPROSZONA</p>
 <p data-bbox="212 1420 759 1447">MODEL KRAWĘDZIOWY / NOWE JEDNOSTKI OSADNICZE</p>	 <p data-bbox="903 1420 1283 1447">ZABUDOWA PASMOWA WZDŁUŻ DRÓG</p>

USŁUGI KOMERCYJNE I PUBLICZNE

Hierarchiczne wielofunkcyjne ośrodki usługowe

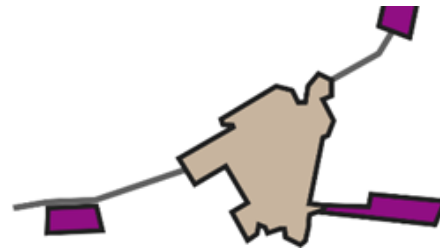

Zabudowa pasmowa / zewnętrzna

ZABUDOWA BIUROWA, PRZEMYSŁ NIEUCIĄŻLIWY

Model krawędziowy / zabudowa wielofunkcyjna

Zabudowa zewnętrzna monofunkcyjna

ZABUDOWA TURYSTYCZNA / LETNISKOWA

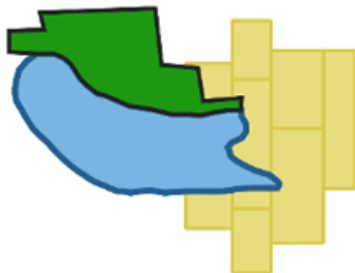

Silny ośrodek turystyki kwalifikowanej zlokalizowany w miejscowości turystycznej

Obrzeżna zabudowa pasmowa wokół zbiornika lub zabudowa rozproszona

Zagospodarowanie terenów pokopalnianych

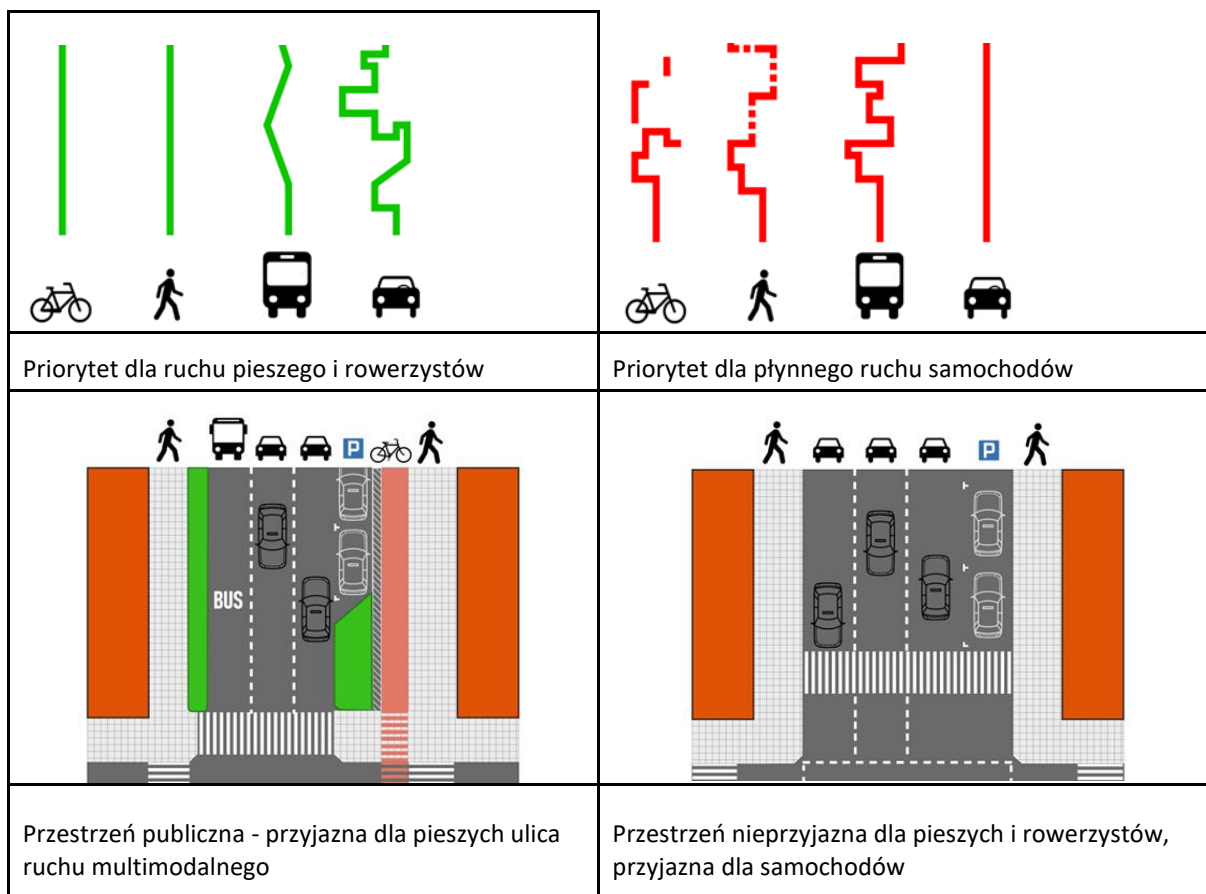

wykorzystanie wyrobisk do retencjonowania wody i przywrócenie wartości środowiskowych
wykorzystanie leśne, rolne i rekreacyjne

zagospodarowanie pod urządzenia techniczne bez rekultywacji zdegradowanych obszarów i przywrócenia wartości środowiskowych

PROJEKTOWANIE DRÓG I PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI OKREŚLONE W SRWL 2030

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (SRWL 2030), przyjętej uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dn. 29 marca 2021 r., wskazano obszary strategicznej interwencji z poziomu krajowego (SOR i KSRR 2030) oraz z poziomu regionalnego.

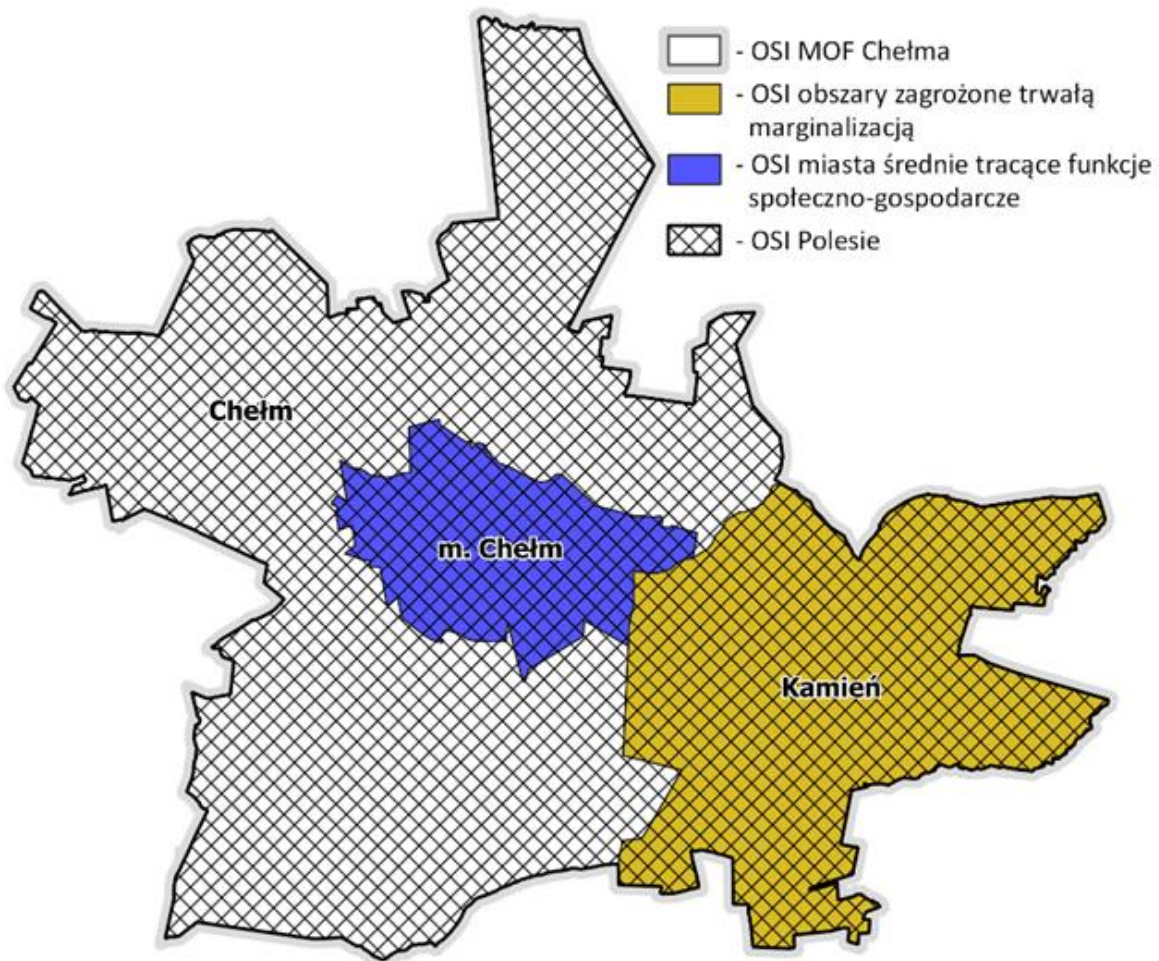
W SRWL 2030 wskazano dwa OSI z poziomu krajowego:

1. **Obszary zagrożone trwałą marginalizacją** – na obszarze Partnerstwa do tego obszaru zaliczono **gm. Kamień**;
2. **Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze** – na obszarze Partnerstwa do grupy miast stagnujących zostało zaliczone **miasto Chełm**.

W SRWL 2030 wskazano także na obszarze Partnerstwa dwa OSI z poziomu regionalnego. Są to:

1. **OSI Miejskie Obszary Funkcjonalne – MOF ośrodka subregionalnego Chełma**, obejmujący: **miasto Chełm** oraz 2 **gminy wiejskie: Chełm i Kamień**;
2. **OSI Polesie** – obejmujący m.in. wszystkie JST na obszarze Partnerstwa: **miasto Chełm** oraz 2 **gminy wiejskie: Chełm i Kamień**.

Ryc. 54. **CHOF – Obszary Strategicznej Interwencji określone w SRWL 2030**

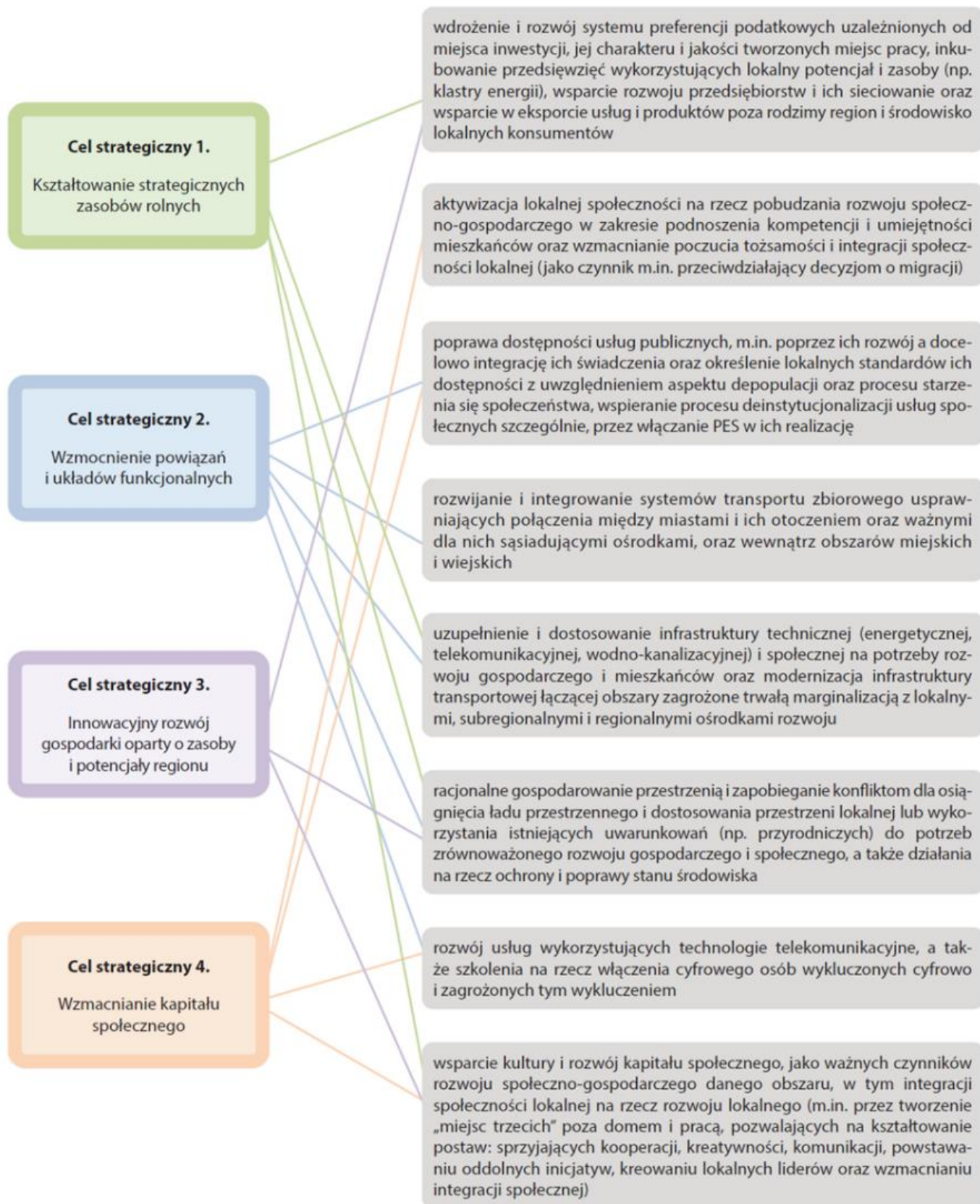

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, marzec 2021 r.

OSI Z POZIOMU KRAJOWEGO – OBSZARY ZAGROŻONE TRWAŁĄ MARGINALIZACJĄ

Do **OSI - Obszary zagrożone trwałą marginalizacją** zaliczono **gm. Kamień**. Zakres interwencji (wskazany w KSRR 2030) w tych obszarach przedstawiono poniżej.

Ryc. 55. Zakres interwencji w OSI – Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, marzec 2021 r.

Do OSI - Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze zaliczono **miasto Chełm**. Zakres interwencji (wskazany w KSRR 2030) w tych obszarach, związany z realizacją Celu strategicznego 2 SRWL 2030, przedstawiono poniżej.

Ryc. 56. Zakres interwencji w OSI – Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze

<p>SRWL</p>	<p>Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych</p>
<p>KSRR</p>	<ul style="list-style-type: none"> • budowanie spójnej wizji rozwoju obszaru w oparciu o potrzeby mieszkańców i kapitał przestrzenny • tworzenie warunków zachęcających do mieszkania i inwestowania (dobrze zagospodarowana przestrzeń o zdefiniowanych funkcjach, z dostępem do usług publicznych) • wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, kształcenia i szkolenia zawodowego, w szczególności w sektorach wpisujących się w zdefiniowane specjalizacje gospodarcze danego obszaru powiązanego funkcjonalnie, w tym pobudzenie rodzimej/lokalnej przedsiębiorczości, wsparcie rozwoju kadr sektora usług dla biznesu • wykorzystanie potencjału szkół wyższych (w tym Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych), jako podmiotów aktywnie wspierających rozwój lokalnych gospodarek • tworzenie przestrzeni dla rozwoju przedsiębiorczości • pobudzanie aktywności inwestycyjnej przy wykorzystaniu istniejących krajowych źródeł finansowania, regionalnych i lokalnych w celu reindustrializacji obszarów, których potencjał przemysłowy uległ znacznemu osłabieniu • wsparcie dla tworzenia i rozwoju różnorodnej i wysokiej jakości oferty placówek edukacyjnych, w tym szkół sportowych, artystycznych i innych zawodowych • zwiększenie atrakcyjności migracyjno-osiedleńczej poprzez kompleksowe działania zachęcające do zamieszkania oraz osiedlania się w średnich miastach (zwłaszcza osób młodych i wykształconych), z wykorzystaniem np. instrumentów mieszkaniowych, oraz podnoszenia jakości i zakresu świadczonych usług publicznych • nadanie nowych funkcji zdegradowanym obszarom miejskim, a także włączanie społeczności lokalnych, szczególnie PES w planowanie i realizację procesu rewitalizacji • podejmowanie inicjatyw na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska oraz dostosowania/adaptacji obszarów zurbanizowanych do zmian klimatu i wymogów ochrony środowiska (w dziedzinach: produkcji, usług, atrakcyjności osiedleńczej i turystyki) • tworzenie i poprawa powiązań funkcjonalnych w miastach i ich otoczeniu, wzmocnienie roli ośrodków w świadczeniu usług publicznych wykraczających poza granice miasta, m.in. rozwijanie i integrowanie systemów transportu zbiorowego w miastach, między nimi a ich wiejskim otoczeniem i ważnymi sąsiadującymi ośrodkami • ograniczenie suburbanizacji i polepszenie ładu przestrzennego na obszarach o rozproszonej zabudowie oraz przeciwdziałanie dekoncentracji osadnictwa obciążającego budżety gmin koniecznością ponoszenia coraz wyższych nakładów na obsługę dróg, kanalizacji, wodociągów i dostarczania innych usług publicznych • zapewnienie infrastruktury transportowej łączącej ośrodki miejskie z subregionalnymi i regionalnymi ośrodkami rozwoju • rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej m.in. na potrzeby srebrnej gospodarki • wykorzystanie potencjału ekonomii społecznej i solidarnej w rozwijaniu gospodarki o obiegu zamkniętym, w szczególności w zakresie gospodarowania odpadami i przeciwdziałania marnowaniu żywności • aktywizacja lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji)

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, marzec 2021 r.

Koncentracja potencjału gospodarczego, społecznego i demograficznego w miastach stanowi ważny czynnik sprzyjający uzyskaniu efektu synergii w procesach rozwojowych. SRWL 2030 wskazuje OSI - Miejskie obszary funkcjonalne, w tym **ChOF**, obejmujący **miasto Chełm** – jako ośrodek rdzeniowy oraz **gminy wiejskie: Chełm i Kamień** – jako strefa zewnętrzna MOF. Kierunki działań/interwencji dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych wynikają przede wszystkim z przyjętego w SRWL 2030 celu operacyjnego 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych:

1. wzmocnienie funkcji subregionalnych Chełma;
2. organizację terenów inwestycyjnych, w tym służących rozwijaniu logistyki;
3. rozwój funkcji ponadlokalnych i specjalistycznych w miastach powiatowych;
4. stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości;
5. integrowanie systemów transportowych w miejskich obszarach funkcjonalnych, przyjaznych środowisku, z uwzględnieniem infrastruktury elektromobilności;
6. wspieranie działań w tym infrastrukturalnych w zakresie dostosowania do zmian klimatu i odporności na klęski żywiołowe oraz redukcji wielkości emisji zanieczyszczeń na terenach miejskich w tym z wykorzystaniem zielonej i niebieskiej infrastruktury i rozwiązań opartych na przyrodzie;
7. wprowadzanie rozwiązań opartych na idei smart city, ze szczególnym uwzględnieniem partycypacji społecznej;
8. zintegrowane planowanie rozwoju obszarów podmiejskich w wymiarze ponadlokalnym – przeciwdziałanie niekontrolowanej urbanizacji terenów wiejskich;
9. wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych (rewitalizacja);
10. integrowanie działań na rzecz efektywnego świadczenia usług społecznych.

OSI O ZNACZENIU REGIONALNYM – POLESIE

SRWL 2030 wskazuje subregionalne OSI Polesie, dla którego priorytetem jest społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz terenów nadbużańskich. OSI Polesie – obejmuje m.in. wszystkie JST na obszarze Partnerstwa: miasto Chełm oraz 2 gminy wiejskie: Chełm i Kamień. Kierunki interwencji/tematyczne obszary wsparcia OSI Polesie w kontekście realizacji celów SRWL 2030, w odniesieniu do obszaru Partnerstwa:

1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych

- Poprawa warunków wodnych, w tym retencjonowanie, melioracje i nawodnienia, ochronę i lepsze wykorzystanie wód
- Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych.

2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej

- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych po-wiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12) oraz planowanej autostrady A2, w tym budowa obwodnic miast.

Przedsięwzięcia flagowe:

- Realizacja drogi ekspresowej S12, w tym budowa obwodnicy Chełma;
- Przebudowa i rozbudowa dróg wojewódzkich nr: DW812, DW843, DW844.
- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych z uwzględnieniem Programu Kolejowego CPK Centralny Port Komunikacyjny.

Przedsięwzięcia flagowe:

- Rewitalizacja linii kolejowej nr 81 (Chełm–Włodawa) wraz z poprawą dostępności transportu kolejowego w m. Włodawa;
- Przebudowa dworca kolejowego w Chełmie.

2.4. Ochrona walorów środowiska

- Wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwój i modernizacja oczyszczalni ścieków, zwiększanie małej retencji i renaturyzacji rzek
- Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności

Przedsięwzięcia flagowe:

- Opracowanie planów ochrony oraz planów zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody;
- Aktualizacja lokalnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia działań i warunków zagospodarowania wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych.

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu

- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie
- Rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe)
- Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa)
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.)

Przedsięwzięcia flagowe:

- Organizacja szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego;
- Promocja oraz rozwój bazy i infrastruktury turystycznej Szlaku Jagiellońskiego.
- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej

- Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna)
- Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI KLUCZOWE DLA CHOF

Terytorialny wymiar polityki rozwoju przejawia się w programowaniu rozwoju i podejmowaniu interwencji w stosunku do wskazanych obszarów strategicznej interwencji. Na obszarze Partnerstwa wskazuje się niżej wymienione obszary strategicznej interwencji (OSI) oraz działania zakładane na tych obszarach. Zidentyfikowane OSI mają kluczowe znaczenie dla rozwoju gmin Partnerstwa, a wskazane działania mają na celu wykorzystanie i wzmocnienie potencjałów rozwojowych oraz minimalizowanie problemów, jakie zostały wskazane na etapie diagnostycznym.

OSI I – OBSZARY ROZWOJU I WYKORZYSTANIA POTENCJAŁU PRZYRODNICZO-KULTUROWEGO

Ochrona i wzmocnienie wartości przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych obszaru, wzmocnienie atrakcyjności przestrzeni dla zamieszkiwania oraz dla rozwoju sportu, turystyki i rekreacji.

Zakładane działania:

1. Porządkowanie gospodarki wodnej i przeciwdziałanie skutkom suszy, budowa strategicznych zbiorników wody i rozwój małej retencji

Rekomendacje:

- *Wspomaganie naturalnej retencji poprzez: zachowanie miejsc naturalnej retencji wodnej (małe zbiorniki wodne, tereny mokradeł, bagienne), wprowadzanie zalesień, zadrzewień, utrzymywanie łąk w dotychczasowym użytkowaniu.*
- *Ochrona ekosystemów wodnych poprzez kształtowanie stref ekotonowych towarzyszących wodom stojącym i płynącym, stanowiących także barierę przed dopływem do nich azotanów z terenów intensywnie użytkowanych rolniczo.*
- *Spowalnianie odpływu wód powierzchniowych, zwiększanie naturalnej i sztucznej retencji wodnej (m.in.: odtwarzanie i budowa śródpolnych i śródleśnych zbiorników wodnych, budowa zbiorników retencyjnych, przebudowa innych urządzeń wodnych np. urządzeń melioracyjnych).*
- *Podejmowanie działań w zakresie ochrony i oszczędnego zużycia zasobów wodnych poprzez gromadzenie wód opadowych na posesjach, stosowanie przepuszczalnych powierzchni, tworzenie tzw. ogrodów deszczowych, prowadzenie działań edukacyjnych promujących oszczędzanie wody.*
- *Objęcie ochroną planistyczną zlewni: górnej Uherki (gm. Chełm, m. Chełm), Garki (gm. Chełm), Gdolanek (gm. Kamień, gm. Chełm), Kanału Świerżowskiego (gm. Kamień).*
- *Rewaloryzacja zdegradowanych odcinków dolin rzecznych w granicach m. Chełm (likwidacja zabudowy na terenach zalewowych, odzysk powierzchni biologicznie czynnej, likwidowanie niekontrolowanych punktów zrzutu ścieków, odtwarzanie nadrzecznych zadrzewień i zakrzewień).*

2. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej

Rekomendacje:

- *Zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne kąpielisk i zbiorników wodnych w miejscowościach: Stańków, Staw, Glinianki, Horodyszczce, Żółtańce, Natalin.*
- *Opracowanie koncepcji rozwoju szlaków kajakowych.*
- *Modernizacja istniejących i budowa nowych zorganizowanych miejsc wypoczynku w sąsiedztwie rzek i zbiorników wodnych.*
- *Wytyczanie tras kolarstwa przełajowego i tras konnych.*
- *Rozwój infrastruktury ośrodków rekreacji zwiększającej ich wielosezonową ofertę: Kumowa Dolina.*

3. Wspieranie lokalnej i regionalnej tożsamości kulturowej, podnoszenie i promowanie atrakcyjności i dziedzictwa kulturowego obszaru

Rekomendacje:

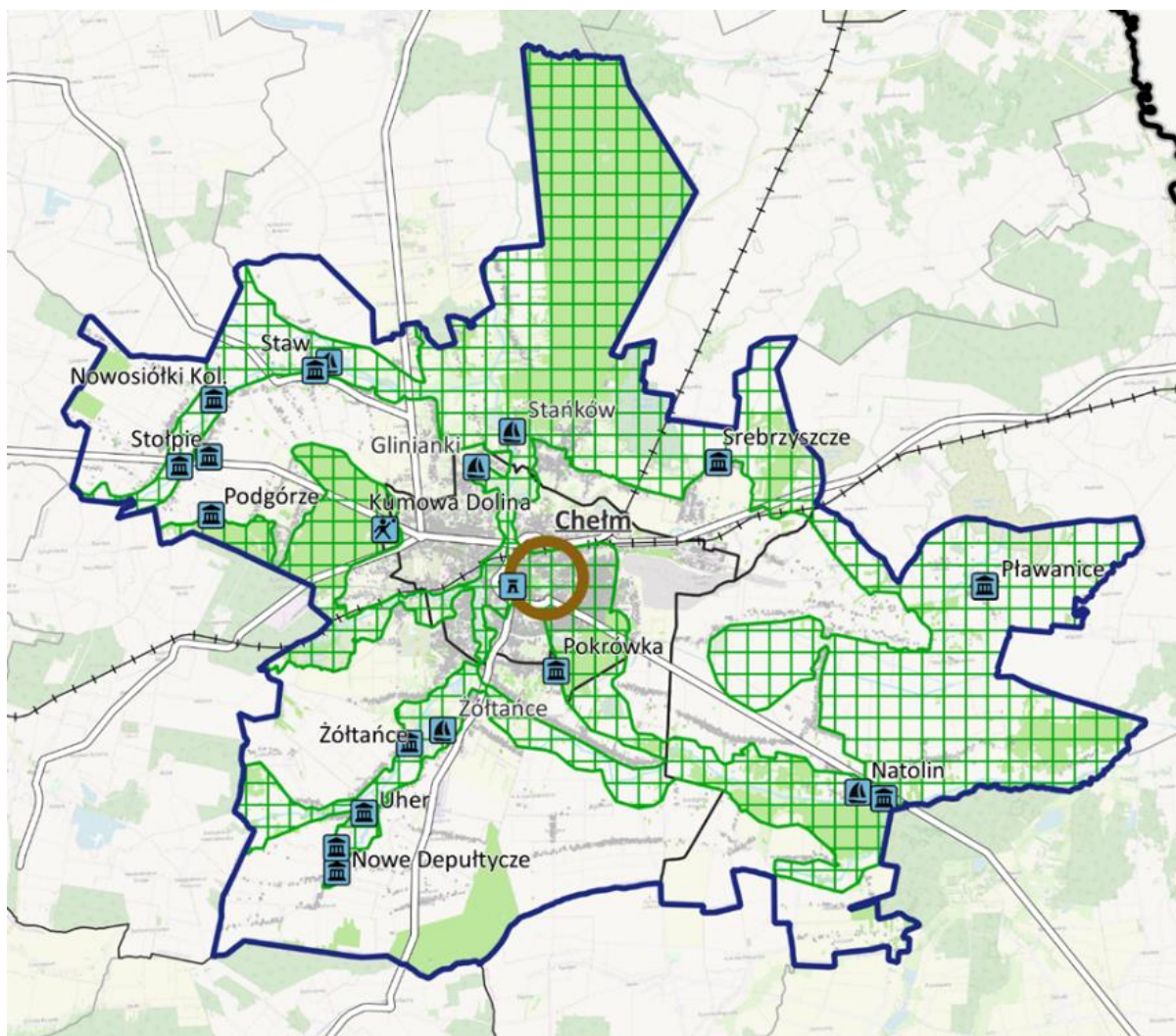
- *Promowanie uznania za Pomnik Historii Chełmskich Podziemi Kredowych.*
- *Tworzenie turystycznych szlaków tematycznych wykorzystujących przyrodnicze i kulturowe walory Partnerstwa w nawiązaniu do istniejących szlaków, w sposób umożliwiający stworzenie spójnego systemu szlaków turystycznych zapewniającego integrację obszarów turystycznych ChOF i regionu.*
- *Organizacja lokalnych targów promujących dziedzictwo kulturowe regionu.*
- *Promocja lokalnej twórczości rzemieślniczej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa – wykreowanie produktów lokalnych w oparciu o istniejące zasoby.*

4. Utworzenie parku kulturowego na terenie miasta Chełm

Rekomendacje:

- *Uporządkowanie i modernizacja miejskiej sieci ulicznej przy zachowaniu i uczynieniu wartości kompozycyjnych pierwotnego krajobrazu kulturowego.*
  - *Wykorzystanie naturalnych cieków wodnych, w tym zanikłych lub zanikających jako cennego składnika krajobrazu zespołów rezydencjonalnych, służącego ozdobie i rekreacji, poprzez m.in. ich renaturalizację.*
  - *Konserwowanie i restaurowanie historycznych składników krajobrazu kulturowego miasta, takich jak: układy urbanistyczne, architektura i budownictwo, komponowane układy wodne i ogrodowe, miejsca pamięci, obiekty archeologiczne, sieć dróg historycznych oraz niematerialne wartości kulturowe.*
  - *Egzekwowanie ochrony i rekompozycji historycznych powiązań funkcjonalno–przestrzennych, osi widokowych oraz sylwet i dominant przestrzennych.*
5. Rewitalizacja Miejscowości mogących stanowić centra rozwoju usług turystycznych i działalności gospodarczej, w tym wykorzystanie obiektów zabytkowych i dostosowanie ich do nowych zadań w m.: Stołpie, Podgórze, Nowosiółki Kolonia, Staw, Nowe Deputycze, Pokrówka, Natalin, Pławańce, Uher, Srebrzyszcze.
6. Rewaloryzacja oraz zapewnienie ekspozycyjności zabytkowych obiektów architektonicznych, techniki, archeologicznych i zespołów urbanistycznych.

Ryc. 57. OSI kluczowe dla gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego: OSI I

LEGENDA

- Granica Partnerstwa
- Granica gminy
- Zabudowa
- Wody powierzchniowe
- Rzeki
- Lasy

- OSI I – OBSZARY ROZWOJU I WYKORZYSTANIA POTENCJAŁU PRZYRODNICZO-KULTUROWEGO
- Ośrodek koncentracji wartości kulturowych
- Obiekt proponowany do uznania za Pomnik Historii - Podziemia Kredowe
- Ośrodki rekreacji i sportów wodnych
- Ośrodek rekreacji i turystyki wielosezonowej
- Ośrodki rozwoju usług turystycznych i działalności gospodarczej (potencjalne)

Źródło: opracowanie własne

OSI II – BIEGUNY ROZWOJU – MIASTO I OŚRODKI GMINNE

Wzmocnienie atrakcyjności usługowej i osiedleńczej miasta Chełm jako stolicy regionu, a także kształtowanie miejscowości gminnych jako lokalnych centrów usługowych.

Zakładane działanie: Poprawa koordynacji i jakości zarządzania przestrzenią poprzez współpracę z samorządami terytorialnymi i społecznością lokalną.

Rekomendacje:

- *Powołanie, na poziomie Partnerstwa, wspólnej jednostki koordynacyjno-projektowej odpowiedzialnej za przygotowanie koncepcji i planów zagospodarowania przestrzennego.*
1. Objęcie podmiejskich (urbanizujących się) jednostek osadniczych zintegrowanym systemem transportu publicznego.
  2. Poprawa jakości środowiska miejskiego, w tym ograniczanie hałasu i zanieczyszczenia powietrza.

Rekomendacje:

- *Wyznaczanie stref bez samochodu lub z ograniczeniami dla ruchu samochodów (np. typu woonerf) szczególnie w centrum miasta, w obrębie prestiżowych przestrzeni publicznych oraz w sąsiedztwie szkół i przedszkoli.*
3. Ograniczanie rozpraszania zabudowy, racjonalizacja wykorzystania terenów położonych w zasięgu pieszej dostępności do wydajnej komunikacji publicznej.

Rekomendacje:

- *Działania koordynacyjno-projektowe – przygotowanie nowej przestrzeni urbanizacji w zasięgu do 15 min dojścia pieszego do powstających nowych punktów przesiadkowych lub przystanków.*
4. Porządkowanie ekstensywnie zagospodarowanych struktur zabudowy, wzmacnianie ośrodków usługowych oraz jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych w obszarze miasta i ośrodków gminnych w celu przywrócenia/wzmocnienia ich roli w układzie osadniczym oraz budowania tożsamości miejsca i poczucia lokalnej dumy mieszkańców.

Rekomendacje:

- *Odnowa wsi poprzez realizację atrakcyjnych przestrzeni publicznych z wykorzystaniem lokalnych usług. Wspieranie rozwoju specjalistycznych funkcji ośrodków wiejskich w oparciu o lokalne zasoby.*
  - *Przygotowanie projektów odbudowy, rozbudowy lub rewitalizacji, w tym ofert inwestycyjnych dla inwestorów zewnętrznych - mających na celu lepsze wykorzystanie zasobów terenów uzbudowanych i poprawę jakości życia mieszkańców.*
  - *Modernizacja, rozbudowa i rozwój infrastruktury oraz usług służących krystalizacji silnych ośrodków lokalnych obsługujących tereny wiejskie.*
5. Rozwój i poprawa dostępności do infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej oraz lokalnych systemów grzewczych, rozwój lokalnych instalacji OZE.

Rekomendacje:

- *Wyznaczanie pod nową zabudowę terenów w zasięgu sieci kanalizacji oraz z możliwością podłączenia do lokalnych systemów grzewczych*
  - *Włączanie podmiejskich (urbanizujących się) jednostek osadniczych w miejskie systemy infrastruktury.*
6. Zwiększenie dostępności cyfrowej - rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej i wdrożenie rozwiązań smart city.

Wykorzystanie walorów położenia i poprawa dostępności transportowej, stworzenie oferty dla logistyki. Zakładane działania:

1. Uporządkowanie i wzmocnienie elementów tranzytowego, krajowego i wojewódzkiego układu drogowego.
2. Rozwój infrastruktury transportu multimodalnego.

Rekomendacje:

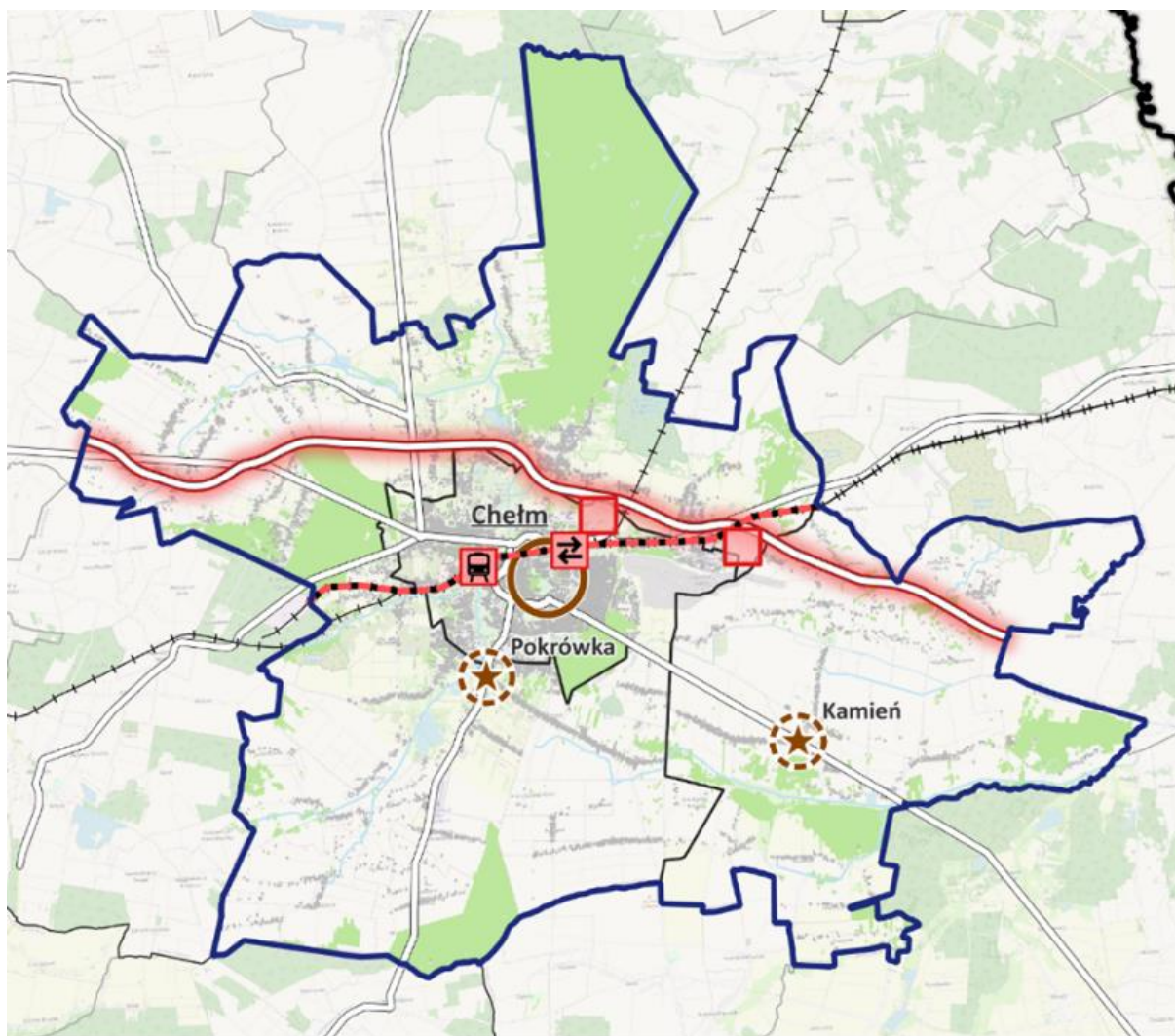
- *Budowa węzła multimodalnego w transporcie międzynarodowym wykorzystującego linię kolejową szerokotorową w m. Chełm.*

3. Stworzenie oferty terenów inwestycyjnych z dobrym dostępem do infrastruktury transportowej – m. Chełm, gm. Chełm.
4. Wzmacnianie lokalnych powiązań transportowych w celu poprawy dostępności ośrodków usługowych w układzie osadniczym, w tym rozwój dróg rowerowych i rozwój komunikacji publicznej.

Rekomendacje:

- *Rozbudowa zintegrowanej sieci dróg rowerowych, dostępowych do ośrodków usługowych i szkół jako alternatywy dla przemieszczania się.*
- *Modernizacja - rozbudowa najłabszych elementów dostępowego układu dróg gminnych i powiatowych.*
- *Budowa przyjaznych i bezpiecznych przystanków i węzłów przesiadkowych transportu publicznego z parkingami Park&Ride i Bike&Ride.*

Ryc. 58. OSI kluczowe dla gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego: OSI II i OSI III

LEGENDA

Granica Partnerstwa	Wody powierzchniowe	Linie kolejowe
Granica gminy	Rzeki	Drogi główne
Zabudowa	Lasy	
-
OSI II – BIEGUNY ROZWOJU – MIASTO I OŚRODKI GMINNE	OSI III – DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA I OFERTA DLA LOGISTYKI
Ośrodek subregionalny	Droga krajowa S12 (planowana)
Ośrodki gminne	Linia kolejowa szerokotorowa
Obszary do rozbudowy lub rewitalizacji	Zintegrowany międzygałęziowy węzeł przesiadkowy
	Przystanek kolejowy
	Oferta terenów inwestycyjnych z dobrym dostępem do infrastruktury transportowej

Źródło: opracowanie własne

WPROWADZENIE DO TEMATYKI MOBILNOŚCI MIEJSKIEJ

Partnerstwo nie sporządzało Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP). Zgodnie z Umową Partnerstwa w miastach poniżej 100 000 mieszkańców SUMP nie jest wymagany, a przyznanie dofinansowania projektom z zakresu zrównoważonej mobilności miejskiej będzie uzależnione od przyjęcia *odpowiedniego dokumentu z zakresu planowania transportu miejskiego*. Takim dokumentem jest odpowiednio dostosowana strategia rozwoju ponadlokalnego, zawierająca odpowiednio szczegółowy rozdział opisujący zamierzenia strategiczne w zakresie zrównoważonej mobilności. **Niniejszy rozdział jest realizacją tej zasady.**

POJĘCIA UŻYTE W TYM ROZDZIALE – DEFINICJE

Tab. 49. Słownik pojęć z zakresu zrównoważonej mobilności

POJĘCIE	OBJAŚNIENIE
Bike&Ride	Parking rowerowy zlokalizowany przy przystanku komunikacji zbiorowej przeznaczony dla osób korzystających z transportu zbiorowego (Parkuj i Jedź)
DRT: Demand-Responsive Transport	Transport na życzenie (lub transport na żądanie) – system transportu publicznego bez stałych linii kursowania i rozkładów jazdy, zamawiany według indywidualnych potrzeb transportowych zamawiającego.
Hulajnoga elektryczna	pojazd napędzany elektrycznie, jednośladowy, dwuosiowy, z kierownicą, bez siedzenia i pedałów, konstrukcyjnie przeznaczony do poruszania się wyłącznie przez kierującego znajdującą się na tym pojeździe.
Mobilność miejska	Mobilność miejska to zjawisko codziennego przemieszczania się mieszkańców oraz przyjezdnych korzystających z usług miejskich, związana z ich wszelką aktywnością, realizowana zarówno środkami transportu, jak i pieszo. W odniesieniu do obszarów funkcjonalnych miast rozszerzamy pojęcie „mobilności miejskiej” na cały OF.
Park&Ride	Park&Ride to system przesiadkowy oparty o parkingi zlokalizowane przy przystankach komunikacji zbiorowej (przeważnie końcowych przystankach na wjeździe do miasta) przeznaczony dla osób dojeżdżających do miasta samochodem indywidualnym, a w mieście korzystających z transportu zbiorowego.
Podróż	Podróż to czynność jedno- lub wieloetapowego przemieszczania się pomiędzy dwoma punktami w odpowiedzi na potrzebę mobilności. Podróż składa się z jednego lub kilku <i>przemieszczeń</i> . Jeśli przemieszczeń jest kilka i są realizowane różnymi środkami/rodzajami transportu, to podróż jest multimodalna.
Praca przewozowa	Praca przewozowa to iloczyn długości drogi i miary przewiezionego ładunku. W transporcie pasażerskim, gdzie miarą przewiezionego ładunku jest liczba pasażerów, pracę przewozową wyrażamy w pasażerokilometrach.
Ruch pieszy	Ruch pieszy to część ruchu drogowego polegająca na przemieszczaniu się pieszych, a więc osób znajdujących się na drodze poza pojazdem. Za pieszego uważa się również osobę prowadzącą rower, motorower, motocykl, hulajnogę elektryczną, urządzenie transportu osobistego, urządzenie wspomagające ruch, wózek dziecięcy, podręczny lub inwalidzki, osobę poruszającą się na wózku inwalidzkim, a także osobę w wieku do 10 lat kierującą rowerem pod opieką osoby dorosłej. W koncepcji zrównoważonej mobilności miejskiej ruch pieszy jest priorytetową częścią ruchu drogowego w obszarze miasta.

Ruch rowerowy	Ruch rowerowy, to część ruchu drogowego realizowanego za pomocą rowerów, a więc jedno- lub wielośladowych pojazdów kołowych napędzanych siłą mięśni poruszających się nim osób za pomocą przekładni mechanicznej, wprawianej w ruch (najczęściej) nogami ¹⁹ . W szerszym znaczeniu ruch rowerowy obejmuje także ruch rowerów elektrycznych. Częścią ruchu rowerowego jest ruch realizowany za pomocą rowerów miejskich na wynajem. W koncepcji zrównoważonej mobilności miejskiej ruch rowerowy jest drugą najbardziej priorytetową częścią ruchu drogowego w obszarze miasta.
Sieć transportowa	Sieć transportowa to intencjonalnie wyznaczony system węzłów (punktów) transportowych i łączących je powiązań (tras) transportowych przeznaczony do realizacji transportu osób i towarów. Sieć transportowa jest niemal zawsze wyznaczona na istniejącej infrastrukturze transportowej, lecz nie jest z nią tożsama (infrastruktura to system techniczny, a sieć – system organizacyjny).
Strefa uspokojonego ruchu „tempo 30”	Strefa uspokojonego ruchu „Tempo 30” to strefa miejska, w której oznakowaniem pionowym ograniczono dopuszczalną prędkość poruszania się pojazdów do 30 km/h, a ponadto wprowadzono inżynierskie zmiany w ukształtowaniu jezdni mające na celu zmniejszenie prędkości i wielkości ruchu samochodowego w interesie bezpieczeństwa pieszych i podwyższenia jakości środowiska.
System Informacji Pasażerskiej (SIP)	System Informacji Pasażerskiej to jeden z podsystemów Inteligentnego Systemu Transportowego, służący informowaniu pasażerów w czasie rzeczywistym o stanie ruchu w sieci transportowej. SIP z reguły opiera się o dynamiczne wyświetlacze na przystankach pasażerskich, informujące o czasie oczekiwania na pojazdy poszczególnych linii i rodzajów transportu na danym przystanku.
Transport publiczny	Transport publiczny na danym terenie to system transportu pasażerskiego, realizowany przez przewoźnika publicznego lub nadzorowany przez podmiot publiczny, oparty głównie o wieloosobowe środki transportu i regularne linie.
Urządzenia transportu osobistego – UTO	Urządzenia transportu osobistego to niebędący hulajnogą pojazd napędzany elektrycznie, bez siedzenia i pedałów, konstrukcyjnie przeznaczony do poruszania się wyłącznie przez kierującego znajdującego się na tym pojeździe (np. deskorolka elektryczna, deska żyroskopowa, monocykl elektryczny, segway)
Urządzenia wspomagające ruch – UWR	Urządzenie wspomagające ruch to urządzenie lub sprzęt sportowo-rekreacyjny przeznaczone do poruszania się w pozycji stojącej, napędzane siłą mięśni (np. hulajnoga bez silnika, rolki, wrotki, deskorolka, deskorolka wahadłowa itp.).

WNIOSKI Z DIAGNOZY

W wyniku analizy sytuacji Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego w zakresie mobilności przyjęto następujące ustalenia:

- Niezadawalający stan techniczny taboru autobusowego, co zniechęca do podróżowania transportem publicznym, a szkodliwe emisje wpływają niekorzystnie na klimat (CO₂) i zdrowie mieszkańców (NO_x). Podstawowym wnioskiem diagnostycznym w tym zakresie jest więc **pilna potrzeba wymiany pojazdów taboru z silnikami zasilanymi paliwami węglowodorowymi na pojazdy z silnikami elektrycznymi (akumulatorowe lub wodorowe), o wyższym standardzie podróżowania.**

¹⁹ Europejska Komisja Gospodarcza, Eurostat, Międzynarodowe Forum Transportu: Ilustrowany słownik statystyk transportu.

- Także niska jakość techniczna części przystanków autobusowych²⁰ zniechęca do podróżowania transportem publicznym, przy czym dotyczy to szczególnie przystanków na terenie gminy. Niepełny system informacji pasażerskiej, brak wiat przystankowych lub ich niski standard, wszystko to obniża standard podróżowania. Potrzebna jest pilna **inwestycja w poprawę standardu technicznego przystanków autobusowych, w tym rozbudowa Systemu Informacji Pasażerskiej**. Przy przebudowywaniu zespołów przystankowych będących węzłami przesiadkowymi (na skrzyżowaniach, gdzie zbiegają się linie z różnych kierunków) należy przestrzegać zasady lokalizowania przystanków za skrzyżowaniem (na zjeździe ze skrzyżowania), a nie przed nim.
- Deficyt dróg rowerowych widać zarówno w mieście, jak i na obszarach obu gmin wiejskich. **Potrzebna jest poprawa infrastruktury dróg rowerowych na terenie całego ChOF.**
- Potrzebna jest także rozbudowa i podniesienie standardu infrastruktury pieszej, w szczególności w mieście Chełm

---

OGÓLNE ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE SYSTEMU TRANSPORTU PUBLICZNEGO

Zgodnie z ogólnymi założeniami projektowania transportu w nowej perspektywie, pod uwagę wzięto: dostępność transportu, zrównoważony rozwój, potrzeby gospodarki, równość społeczną, zdrowie, jakość środowiska zamieszkania oraz potrzebę zintegrowania oferty usług, infrastruktury i harmonogramów przewozowych różnych przewoźników. Uwzględniono zrównoważony rozwój wszystkich środków transportu, w tym w szczególności nisko- i zeroemisyjnych. Koncentrowano się na mieszkańcach i jakości środowiska zamieszkania (ograniczenie oddziaływania transportu na zdrowie i środowisko, nowa kultura mobilności). Położono też nacisk na działania związane z kształtowaniem warunków obsługi transportowej w ramach całego obszaru.

SCENARIUSZOWA ANALIZA ROZWOJU SYTUACJI

PRZYJĘTE SCENARIUSZE ROZWOJU SYSTEMU MOBILNOŚCI CHEŁMSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Została przeprowadzona analiza trzech wariantów rozwoju mobilności i systemu transportowego ChOF. Rozważane scenariusze różnią się między sobą zakresem wdrażanych projektów/działań, które przede wszystkim zależą od możliwości finansowych samorządów wchodzących w skład ChOF-u. Te z kolei zależą od dwóch czynników:

1. Skuteczności pozyskiwania przez ChOF środków zewnętrznych, szczególnie ze środków programu regionalnego FELU, programu FEPW, NFOŚ i innych źródeł;
2. Wydajności finansowania z budżetów własnych JST wchodzących w skład ChOF, która z kolei zależy w znacznym stopniu od czynników niestabilnego otoczenia gospodarczego i regulacji centralnych.

W scenariuszach oszacowano zmianę zapotrzebowania na podróże wynikającą z prognozy demograficznej GUS. Przyjęto roboczo trzyprocentowe obniżenie zapotrzebowania na podróże związane z pracą i zakupami na 10

---

²⁰ W sytuacji, gdy z kolei część infrastruktury przystankowej w Chełmie ma bardzo wysoką jakość (np. przystanki klimatyzowane), tym bardziej rosną oczekiwania pasażerów co do podniesienia standardu oczekiwania na pozostałych przystankach.

tys. mieszkańców rocznie. Będzie ono wynikało ze stopniowego upowszechniania się e-pracy i e-handlu. Zostały przeanalizowane następujące scenariusze rozwoju:

1. **Scenariusz optymistyczny** – scenariusz ten zakłada szeroki dostęp gmin tworzących ChOF do funduszy zewnętrznych oraz w dłuższej perspektywie minimalne negatywne oddziaływanie niestabilności otoczenia. Scenariusz przewiduje realizację wszystkich obecnie planowanych zamierzeń inwestycyjnych oraz pakietu zamierzeń uzupełniających, wykraczających poza obecne plany inwestycyjne samorządów ChOF.
2. **Scenariusz realistyczny** – scenariusz zakłada, że gminy tworzące ChOF zrealizują obecne plany rozwoju infrastruktury zorientowanej na rozwój zrównoważonej mobilności. Scenariusz zakłada dostęp do pełnej palety środków zewnętrznych, jednakże skutki niestabilności otoczenia spowodują, iż realizacja zamierzeń inwestycyjnych wykraczających poza obecne plany samorządów będzie mocno utrudniona.
3. **Scenariusz pesymistyczny** – scenariusz zakłada, iż możliwości finansowe gmin tworzących ChOF będą mniejsze niż w scenariuszu 2 w wyniku ograniczonego dostępu do funduszy zewnętrznych i znacznej niestabilności otoczenia. W wyniku ograniczeń finansowych zostanie zmniejszony zakres działań inwestycyjno-organizacyjnych planowanych do realizacji w ramach Scenariusza 2.

ZASTOSOWANA METODA SZACOWANIA KOSZTÓW ZADAŃ W KAŻDYM ZE SCENARIUSZY

Dla scenariuszy nie tworzono pełnych numerycznych modeli symulacyjnych, ale dokonano wystarczająco precyzyjnego na tym etapie oszacowania zapotrzebowania na podróże oraz kosztów systemu transportu metodą parametryczno-porównawczą. Wycień dla każdego scenariusza dokonano dla dwóch przedziałów czasowych: 2022–2028 i 2029–2037. Za podstawę oszacowania wzięto istniejące modele numeryczne dla podobnych układów przestrzennych²¹ i przeliczono je proporcjonalnie do dwóch parametrów:

- **liczby ludności** dla ChOF wynosi 79 591 mieszkańców (koniec 2021 r.),
- **gęstości zaludnienia** w osobach na km² – dla ChOF to 353,9 (koniec 2021 r.).

Zakłada się, że zapotrzebowanie na podróże jest w podstawowym wymiarze wprost proporcjonalne do liczby ludności. To główny parametr sterujący dla szacowania zapotrzebowania na podróże pasażerskie, więc w obliczeniach przypisano mu wagę przeliczeniową. Ponadto jest ono odwrotnie proporcjonalne do gęstości zaludnienia (w układach osadniczych o mniejszej gęstości zaludnienia powstaje zapotrzebowanie na dłuższe dojazdy). Drugi parametr jest jednak mniej determinujący dla kosztów systemu, toteż – zgodnie ze wskazaniami literatury²² – przypisano mu przeliczeniową wagę liczbową z przedziału <0,4;0,5> przyjmując ostatecznie wartość wagi przeliczeniowej 0,45. Wnioski z procesu szacowania parametryczno-porównawczego scenariuszy

---

²¹ Podstawą szacowania parametryczno-porównawczego był przede wszystkim model dla MOF Inowrocławia, autor: W. Kłosowski, 2023.

²² Por. np. Kruszyna M. *Modelowanie podróży do centralnego miasta aglomeracji z otaczających go miejscowości*, [w] „Modelowanie podróży i prognozowanie ruchu” – Zeszyty Naukowo-Techniczne SITK RP oddział w Krakowie, seria: Materiały Konferencyjne Nr 1 (103)/2014, s.205, lub Romanowska A., Jamroz K., Budziszewski T., *Problemy modelowania liczby podróży generowanych i absorbowanych na przykładzie Gdańska*. Zeszyty Naukowo-Techniczne SITK RP Oddział w Krakowie, nr 1(97)/2012, a także: Sarbiewska J., Mokrzański M., Konarski A., *Tworzenie modeli podróży na przykładzie miasta Szczecina*. Zeszyty Naukowo-Techniczne SITK RP Oddział w Krakowie, nr 1(97)/2012.

zawarto w tabeli poniżej, gdzie przedstawiono szacunkowe koszty realizacji każdego z trzech analizowanych scenariuszy w dwóch przedziałach czasowych oraz w całym okresie.

Tab. 50. Zestawienie szacunkowych kosztów realizacji każdego ze scenariuszy (w zł)

Scenariusze	Lata 2022-2028	Lata 2029-2037	RAZEM 2022-2037
Scenariusz optymistyczny	208 526 097,42 zł	431 295 705,42 zł	639 821 802,88 zł
Scenariusz realistyczny	165 872 000,00 zł	317 562 389,11 zł	483 434 389,15 zł
Scenariusz pesymistyczny	129 450 489,37 zł	245 894 063,51 zł	375 344 552,88 zł

Opracowanie własne.

CELE W ZAKRESIE MOBILNOŚCI

OKREŚLENIE WIZJI MOBILNOŚCI NA OBSZARZE MIASTA I JEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

W diagnozie wskazano, że układ funkcjonalno-przestrzenny ChOF jest czytelnym przestrzennie, zwartym obszarem złożonym z miasta rdzeniowego i otaczających je obszarów wiejskich. Zasadniczymi wyzwaniami w takim układzie przestrzennym są: po pierwsze – zorganizowanie zrównoważonego transportu między obszarem wiejskim a miastem rdzeniowym, po drugie – zorganizowanie zrównoważonego transportu w samym mieście rdzeniowym i po trzecie – spięcie niektórych elementów tych obu systemów rozwiązaniami przesiadkowymi typu park&ride i bike&ride.

Dzięki zrównoważonym rozwiązaniom w zakresie mobilności ograniczony zostanie negatywny wpływ człowieka na klimat, do czego przyczyni się rozwój transportu publicznego realizowanego w oparciu o zeroemisyjny tabor oraz nowoczesną infrastrukturę przystankową, połączony z rozbudową sieci dróg rowerowych umożliwiających ekologiczne przemieszczanie się w ChOF. Standard podróży publicznym transportem autobusowym podwyższy się na tyle, że zachęci dodatkowe osoby do korzystania z transportu publicznego i rezygnacji z podróży samochodem indywidualnym. Zmieni się model realizowania mobilności przez mieszkańców. Dzięki zmianie kultury mobilności ChOF będzie cechował się wyższym poziomem mitygacji zmian klimatycznych poprzez ograniczenie emisji gazów cieplarnianych. Poprawi się też zdrowotność populacji mieszkańców dzięki upowszechnieniu podróży rowerowych i pieszych.

OKREŚLENIE PRIORYTETÓW I CELÓW W ZAKRESIE MOBILNOŚCI

Priorytety niniejszej strategii w zakresie mobilności są w strukturze celów strategii podporządkowane **piątemu celowi strategicznemu** „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF”. A w ramach tego celu – kierunkowi działań 5.1. „Działania na rzecz zrównoważonej mobilności w ChOF”.

Przewidziano tu pięć typów działań:

- Działanie 5.1.1. Zakup taboru bezemisyjnego
- Działanie 5.1.2. Infrastruktura przystankowa
- Działanie 5.1.3. Pozostała infrastruktura transportu publicznego
- Działanie 5.1.4. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg rowerowych
- Działanie 5.1.5. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg pieszych
- Działanie 5.1.6. Rozwiązania przesiadkowe i pozostałe rozwiązania intermodalne

Opracowanie własne

Działanie 5.1.1. Zakup taboru bezemisyjnego

Priorytetowe znaczenie ograniczenia emisji z transportu publicznego dotyczy przede wszystkim ograniczenia emisji dwutlenku węgla CO₂ jako gazu cieplarnianego, ponieważ ma on kluczowe znaczenie dla mitygacji zmian klimatycznych. **Działanie będzie dotyczyło wymiany pojazdów taboru transportu publicznego na bezemisyjne.** Wymiana pojazdów na bezemisyjne ograniczy także inne szkodliwe emisje pochodzące ze spalania paliw węglowodorowych, co z kolei będzie miało korzystny wpływ na środowisko i zdrowotność mieszkańców. Planowany jest zakup autobusów wodorowych z silnikiem elektrycznym zasilanym z ogniwa paliwowego.

Działanie 5.1.2. Infrastruktura przystankowa

W ramach tego działania nastąpi też **poprawa standardu infrastruktury przystankowej**. Poprawa standardu oczekiwania na autobus na przystanku ma kluczowe znaczenie dla zmiany kultury mobilności na bardziej proekologiczną i proklimatyczną. Potrzebna zmiana nawyku podróżowania samochodem osobowym na nawyk korzystania z transportu publicznego zależy między innymi od porównania standardu wygody obu typów podróży. W tym zakresie olbrzymie znaczenie ma wyposażenie przystanków i stworzenie dobrych warunków oczekiwania na pojazd. Planowana jest przebudowa przystanków transportu publicznego w kierunku podwyższenia standardu obsługi pasażerów, w tym – wyposażenia ich w System Dynamicznej Informacji Pasażerskiej.

Działanie 5.1.3. Pozostała infrastruktura transportu publicznego

Działanie to oprócz budowy budynków zajezdni i pozostałego zaplecza technicznego, obejmie budowę pętli autobusowych z odpowiednią infrastrukturą. Budowa infrastruktury tankowania wodoru jest planowana do powierzenia podmiotowi prywatnemu. W przyszłości – z uwagi na ekonomikę całego systemu transportu wodorowego, gdzie istotnym kosztem jest paliwo – należy rozpatrywać zainstalowanie własnego elektrolizera zasilanego ze źródeł fotowoltaicznych, a wobec tego w skład infrastruktury powinna wejść odpowiednia powierzchnia wytwórcza źródeł fotowoltaicznych.

Działanie 5.1.4. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg rowerowych

Priorytet rozbudowy infrastruktury rowerowej jest nastawiony na wkomponowanie w kulturę mobilności nawyków podróżowania rowerem, co zastępuje istotną część zapotrzebowania na podróżowanie samochodem. Planowana jest budowa i przebudowa dróg dla rowerów oraz dróg dla pieszych i rowerów na terenie miasta Chełm wraz z infrastrukturą towarzyszącą (miejsca obsługi rowerzystów, parkingi rowerowe, stacje napraw rowerów). Obszarowa zmiana organizacji ruchu w istniejących (lub planowanych do utworzenia) strefach uspokojonego ruchu „Tempo 30”

mająca na celu poprawę bezpieczeństwa ruchu rowerowego, obejmująca wprowadzenie elementów z zakresu fizycznego uspokojenia ruchu drogowego, eliminacji ruchu tranzytowego, wprowadzenie i kontraruchu rowerowego na drogach jednokierunkowych, wymiana oznakowania.

Działanie 5.1.5. Budowa, przebudowa i rozbudowa dróg pieszych

Postulowana jest rozbudowa infrastruktury pieszej: ciągi piesze wysokiego standardu, oświetlenie i monitoring podnoszące bezpieczeństwo pieszych. Wszędzie, gdzie to możliwe, zalecane jest separowanie ruchu pieszego od rowerowego na odrębnych pasach. W obszarze miasta zalecane są chodniki trójstrefowe, wyposażone w dodatkowe funkcje w pasie przyulicznym ciągu pieszego (z ograniczeniem funkcji parkowania do wyznaczonych miejsc), odtwarzanie szpalerów drzew przyulicznych, inżynieryjne rozwiązania drogowe dające priorytet ruchowi pieszemu); we wskazanych miejscach – ciągi piesze zadaszone. Działanie to będzie realizowane poprzez projekty budowy i przebudowy ciągów pieszych w odpowiednim standardzie oraz wprowadzanie rozwiązań podnoszących bezpieczeństwo pieszych.

Działanie 5.1.6. Rozwiązania przesiadkowe i pozostałe rozwiązania intermodalne

Dla zrównoważonej mobilności priorytetowe jest dobre połączenie mobilności wewnątrzmiejskiej z mobilnością na terenach pozamiejskich. Specyfika tych dwóch obszarów wymusza zróżnicowanie transportu miejskiego i pozamiejskiego oraz przemyślane rozwiązania na styku obu systemów transportowych. Priorytet ten będzie realizowany poprzez integrację infrastrukturalną, w tym projekty rozwiązań przesiadkowych typu park&ride oraz bike&ride, synchronizację rozkładów jazdy, zintegrowanie ofertowe przejazdów komunikacji publicznej z ofertami innych przewoźników, objęcie ofertą obszarów dotychczas nieobsługiwanych, a także inne rozwiązania sprzyjające podrójom multimodalnym.

PROJEKTY

LISTA PROJEKTÓW

Tab. 51. Lista projektów strategii przeznaczonych do realizacji w ramach instrumentu ZIT

L.p.	Cel strategiczny	Kierunek działań	Tytuł i krótki opis projektu	Podmiot zgłaszający	Szacowana wartość	Szacowany czas realizacji	Planowane źródło dofinansowania
1.	Cel strategiczny 1. Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF;	Kierunek 1.1. Modernizacja energetyczna budynków	CHOF_ZIT_01 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej na terenie ChOF Potrzeba realizacji projektu wynika z problemu wysokiej emisji CO ₂ i szkodliwości stosowanych instalacji grzewczych w budynkach użyteczności publicznej oraz rosnących wydatków związanych z ogrzewaniem. Wynika to z dużych strat ciepła spowodowanych niskim poziomem izolacyjności termicznej budynków, ich niską efektywnością energetyczną. Budynki użyteczności publicznej nie spełniają wymogów obowiązujących od 01.01.2019 r. określonych w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12.04.2002 w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. Celem projektu jest poprawa efektywności energetycznej oraz doprowadzenie obiektów użyteczności publicznej gmin CHOF do standardu energetycznego pasywnego, poprzez przeprowadzenie głębokiej termomodernizacji poprzedzonej audytem energetycznym.	Miasto Chełm	9 587 660,00 EUR	2025–2028	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
2.	Cel strategiczny 2. Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF;	Kierunek 2.5. Rozbudowa atrakcji turystycznych	CHOF_ZIT_02 Rewitalizacja oraz udostępnianie atrakcji turystycznych przy zbiornikach wodnych ChOF Partnerstwo CHOF, zgodnie z przeprowadzoną diagnozą posiada bogate walory przyrodniczo-turystyczne, które powinny zostać wykorzystane w kierunkach rozwoju obszaru. Wszystkie gminy dysponują zbiornikami wodnymi, które mogą stać się atrakcjami turystycznymi w ofercie jednodniowej lub weekendowej głównie dla mieszkańców województwa lubelskiego, jak również miejscami aktywnego wypoczynku mieszkańców CHOF, jednakże wymagają one zagospodarowania oraz wyposażenia w niezbędną infrastrukturę turystyczną. Planowane inwestycje na terenach trzech gmin są ze sobą skoordynowane, nie nakładają się na siebie i nie stanowią konkurencji. Poprzez poszerzenie oferty turystycznej, będą miały wpływ na stymulowanie aktywności turystycznej. Celem projektu jest rozwój turystyki i stworzenie miejsc wypoczynku na obszarach zbiorników wodnych CHOF wraz z zapewnieniem dostępności obiektów, w tym dla	Miasto Chełm	3 468 363,53 EUR	2024-2027	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Lp.	Cel strategiczny	Kierunek działań	Tytuł i krótki opis projektu	Podmiot zgłaszający	Szacowana wartość	Szacowany czas realizacji	Planowane źródło dofinansowania
			osób z niepełnosprawnościami. Przedmiotem projektu będzie budowa i rozwój infrastruktury turystycznej oraz zagospodarowanie turystyczne zbiorników wodnych: Glinianki, Natalin i Żółtańce.				
3.	Cel strategiczny 3. Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca;	Kierunek 3.1. Poprawa infrastruktury przedszkolnej	CHOF_ZIT_03 Budowa budynku przedszkola w gminie Chełm Projekt obejmuje budowę budynku z przeznaczeniem na przedszkole wraz z zapewnieniem niezbędnego wyposażenia gwarantującego wysoką jakość kształcenia. Obiekt przystosowany będzie dla osób z niepełnosprawnościami oraz zapewni możliwość kształcenia integracyjnego we wszystkich grupach wiekowych. Potrzeba realizacji projektu wynika z braku placówki przedszkolnej na terenie gminy Chełm. Dzieci z terenu gminy uczęszczają do przedszkoli na terenie miasta Chełm. Celem projektu jest poprawa dostępu do usług przedszkolnych mieszkańcom gminy Chełm i miasta Chełm.	Gmina Chełm	3 237 885,50 EUR	2024-2027	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
4.		Kierunek 3.2. Poprawa infrastruktury i wzrost jakości nauczania w szkołach podstawowych Kierunek 3.3. Poprawa infrastruktury i wzrost jakości nauczania w szkołach ponadpodstawowych	CHOF_ZIT_05 Realizacja programów rozwojowych szkół kształcenia ogólnego ChOF Potrzeba realizacji projektu wynika ze zdiagnozowanego wspólnego problemu rozwojowego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego, tj. niezadawalający poziom nauczania w szkołach podstawowych i średnich oraz problemów i potrzeb szkół kształcenia ogólnego z terenu ChOF. Celem projektu jest poprawa dostępności edukacji i jakości procesu kształcenia w 10 szkołach ChOF oraz podniesienie umiejętności i kwalifikacji uczniów i nauczycieli.	Miasto Chełm	1.938.904,71 EUR	2024 – 2027	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
5.	Cel strategiczny 5. Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF;	Kierunek 5.1. Działania na rzecz zrównoważonej mobilności w ChOF	CHOF_ZIT_06 Zwiększenie zrównoważonej mobilności mieszkańców ChOF Zakres działań w ramach projektu: 1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury na potrzeby transportu miejskiego i komplementarnych form mobilności, w tym m.in.: - modernizacja zajezdni, poprzez m.in. budowę budynków oraz infrastruktury niezbędnej do obsługi autobusów wodorowych - budowa pętli autobusowych wraz z budową pomieszczeń socjalnych dla	Miasto Chełm	50.588.235,29 PLN	2024-2027	Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027

Lp.	Cel strategiczny	Kierunek działań	Tytuł i krótki opis projektu	Podmiot zgłaszający	Szacowana wartość	Szacowany czas realizacji	Planowane źródło dofinansowania
			<p>kierowców wyposażonych w sanitariaty (ul. Ceramiczna, ul. 15 Sierpnia, ul. Zawadówka),</p> <p>- budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury na potrzeby ruchu pieszego i rowerowego w mieście Chełm, z zachowaniem bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów,</p> <p>- modernizacja przystanków komunikacji miejskiej, w tym m.in.: budowa i przebudowa zatok postojowych, peronów przystankowych, budowa zielonych przystanków, wymiana wiat przystankowych,</p> <p>- urządzenie terenów zielonych wzdłuż ciągów pieszo-rowerowych oraz przy przystankach autobusowych ,</p> <p>2. Digitalizacja systemu mobilności w mieście Chełm, w tym rozbudowa Systemu Dynamicznej Informacji Pasażerskiej.</p>				
6.	Cel strategiczny 6. Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF.	Kierunek 6.2. Cyfryzacja usług, w tym – usług administracyjnych	<p>CHOF_ZIT_04 Wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców gminy Kamień oraz miasta Chełm</p> <p>Celem realizacji projektu będzie zwiększenie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej, poprzez wdrożenie świadczonych drogą elektroniczną cyfrowych usług publicznych Urzędu Gminy Kamień i jednostek podległych oraz Urzędu Miasta Chełm. Efektem realizacji projektu będzie wyposażenie UG Kamień, UM Chełm i objętych projektem jednostek w narzędzia i usługi przyczyniające się do efektywniejszych działań, w tym wzmocnienie stopnia cyfryzacji administracji oraz rozwój elektronicznych usług publicznych, integracji systemów oraz zwiększenia stopnia dostępności dla obywateli.</p>	Gmina Kamień	985 427,06 EUR	2024 – 2027	Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Opracowanie własne

Tab. 52. Wykaz pozostałych projektów przeznaczonych do finansowania poza instrumentem ZIT

Lp.	Tytuł projektu	Podmiot zgłaszający
1.	CHOF_POZ_01 Modernizacja energetyczna budynków na terenie Gminy Chełm	Gmina Chełm
2.	CHOF_POZ_02 Wymiana źródeł ciepła w budynkach użyteczności publicznej	Gmina Kamień

Lp.	Tytuł projektu	Podmiot zgłaszający
3.	CHOF_POZ_03 Budowa instalacji fotowoltaicznych – ujęcie wody Bariera i ZPOK	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Chełmie
4.	CHOF_POZ_04 Poprawa efektywności energetycznej (wraz z instalacją OZE) budynków mieszkalnych Chełmskiej Spółdzielni Mieszkaniowej	Chełmska Spółdzielnia Mieszkaniowa w Chełmie
5.	CHOF_POZ_05 Termomodernizacja budynku Internatu Zespołu Szkół Energetycznych i Transportowych im. ks. Stanisława Staszica w Chełmie	Zespół Szkół Energetycznych i Transportowych im. ks. Stanisława Staszica w Chełmie
6.	CHOF_POZ_06 Utworzenie ośrodka szkolenia kierowców – wsparcie kształcenia młodzieży w zawodach kierowca mechanik i technik transportu drogowego	Zespół Szkół Energetycznych i Transportowych im. ks. Stanisława Staszica w Chełmie
7.	CHOF_POZ_07 Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Chełmie
8.	CHOF_POZ_08 Modernizacja linii technologicznej Zakładu Przetwarzania Odpadów	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Chełmie
9.	CHOF_POZ_09 Projekt modernizacji systemu wodociągowego miasta Chełm	MPGK Sp. z o.o. w Chełmie
10.	CHOF_POZ_10 Modernizacja hali Zakładu Przetwarzania Odpadów	MPGK Sp. z o.o. w Chełmie
11.	CHOF_POZ_11 Budowa infrastruktury kulturalno-turystycznej w Rudce	Gmina Chełm
12.	CHOF_POZ_12 Chełm dla Klimatu – Rewitalizacja Parku Międzyosiedlowego na Os. XXX-lecia w Chełmie	Miasto Chełm
13.	CHOF_POZ_13 Rewitalizacja Parku na Górcze Chełmskiej	Miasto Chełm
14.	CHOF_POZ_14 Rewitalizacja miejskiego deptaka wzdłuż ul. Lwowskiej na terenie miasta Chełm	Miasto Chełm
15.	CHOF_POZ_15 Muzeum Pamięci Ofiar Rzezi Wołyńskiej oraz Centrum Prawdy i Pojednania im. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego w Chełmie (w organizacji) - udostępnienie zbiorów związanych z historią, upamiętnieniem i oddaniem czci polskim ofiarom ludobójstwa wszystkim mieszkańcom miasta Chełm oraz turystom	Miasto Chełm
16.	CHOF_POZ_16 Chełm – nowa siedziba muzeum	Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie
17.	CHOF_POZ_17 Muzeum też uczy. Muzeum dostępne dla osób z dysfunkcjami	Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie
18.	CHOF_POZ_18 Stare jak nowe – rewitalizacja obiektów zabytkowych	Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie

Lp.	Tytuł projektu	Podmiot zgłaszający
19.	CHOF_POZ_19 Chełm – budowa centralnego magazynu zbiorów archeologicznych i etnograficznych	Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie
20.	CHOF_POZ_20 Stare jak nowe – pracownia konserwacji zabytków	Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie
21.	CHOF_POZ_21 Teqball – przygotowanie miejsca	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Chełmie
22.	CHOF_POZ_22 Siatkówka plażowa – ogrodzenie boisk do piłki siatkowej	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Chełmie
23.	CHOF_POZ_23 Piłka nożna dla dzieci – ogrodzenie boiska i zaplecza sanitarnego	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Chełmie
24.	CHOF_POZ_24 Inkubator NGO oraz inicjatyw obywatelskich	Stowarzyszenie NASZ CHEŁM, Stowarzyszenie TRIADA
25.	CHOF_POZ_25 Remont kuchni CIS	Centrum Integracji Społecznej w Chełmie
26.	CHOF_POZ_26 CIS – aktywność społeczna i zawodowa	Centrum Integracji Społecznej w Chełmie
27.	CHOF_POZ_27 Wycieczka edukacyjno-rekreacyjna do „Krainy Rumianku”	Stowarzyszenie Tak Niewiele
28.	CHOF_POZ_28 Zielono mi – uprawa ziół i ich właściwości lecznicze	Stowarzyszenie Tak Niewiele
29.	CHOF_POZ_29 Tradycje rękodzielnicze – rękodzieło w cenie	Stowarzyszenie Tak Niewiele
30.	CHOF_POZ_30 Jeszcze jedna tabletką TIK	Stowarzyszenie Tak Niewiele

Opracowanie własne

POWIĄZANIE POMIĘDZY PROJEKTAMI (WIĄZKI PROJEKTÓW)

Wszystkie projekty w ramach strategii są zintegrowane w wiązki projektów. W strategii zaplanowano sześć takich wiązek:

1. Transformacja energetyczna ChOF;
2. Poprawa standardu edukacji w ChOF;
3. Poprawa standardu obsługi mieszkańców ChOF;
4. Rewitalizacja i poprawa atrakcyjności turystycznej ChOF;
5. Wzbogacenie oferty kulturalnej i sportowej dla mieszkańców ChOF;

6. Aktywność obywatelska i usługi społeczne w ChOF.

Oto opisy poszczególnych wiązek.

Tab. 53. Wiązki projektów i opisy powiązań między projektami

Wiązka projektów	Projekty i opisy powiązań pomiędzy nimi:
<p>WIĄZKA 1. TRANSFORMACJA ENERGETYCZNA CHOF</p>	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_ZIT_01 Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej na terenie ChOF • CHOF_POZ_01 Modernizacja energetyczna budynków na terenie Gminy Chełm • CHOF_POZ_02 Wymiana źródeł ciepła w budynkach użyteczności publicznej • CHOF_POZ_03 Budowa instalacji fotowoltaicznych – ujęcie wody Bariera i ZPOK • CHOF_POZ_04 Poprawa efektywności energetycznej (wraz z instalacją OZE) budynków mieszkalnych Chełmskiej Spółdzielni Mieszkaniowej • CHOF_POZ_05 Termomodernizacja budynku Internatu Zespołu Szkół Energetycznych i Transportowych im. ks. Stanisława Staszica w Chełmie <p>Wiązka 1 obejmuje sześć powiązanych ze sobą projektów z zakresu transformacji energetycznej, zmierzających do energooszczędności i ograniczenia emisji CO₂. Polegają one na termomodernizacji, wymianie źródeł energii na bezemisyjne lub instalacji źródeł bezemisyjnych. Projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu na ochronę klimatu.</p>

Wiązka projektów	Projekty i opisy powiązań pomiędzy nimi:
WIĄZKA 2. POPRAWA STANDARDU EDUKACJI W CHOF;	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_ZIT_03 Budowa budynku przedszkola w gminie Chełm • CHOF_ZIT_05 Realizacja programów rozwojowych szkół kształcenia ogólnego CHOF • CHOF_POZ_06 Utworzenie ośrodka szkolenia kierowców – wsparcie kształcenia młodzieży w zawodach kierowca mechanik i technik transportu drogowego <p>Wiązka 2 obejmuje trzy powiązane ze sobą projekty z zakresu podniesienia standardu edukacji. Polegają one na wybudowaniu infrastruktury placówek edukacyjnych, podniesieniu kwalifikacji nauczycieli, zakupie wyposażenia i pomocy naukowych. Projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu dostęp do edukacji oraz jej poziom.</p>
WIĄZKA 3. POPRAWA STANDARDU OBSŁUGI MIESZKAŃCÓW CHOF;	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_ZIT_04 Wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców gminy Kamień oraz miasta Chełm • CHOF_ZIT_06 Zwiększenie zrównoważonej mobilności mieszkańców ChOF • CHOF_POZ_07 Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej • CHOF_POZ_08 Modernizacja linii technologicznej Zakładu Przetwarzania Odpadów • CHOF_POZ_09 Projekt modernizacji systemu wodociągowego miasta Chełm • CHOF_POZ_10 Modernizacja hali Zakładu Przetwarzania Odpadów <p>Wiązka 3 obejmuje sześć powiązanych ze sobą projektów dotyczących infrastruktury usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF. Dotyczą one e-administracji, zrównoważonej mobilności, gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami i błękitnej infrastruktury. Projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu na poprawę standardu życia mieszkańców.</p>

Wiązka projektów	Projekty i opisy powiązań pomiędzy nimi:
WIĄZKA 4. REWITALIZACJA I PO- PRAWA ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ CHOF;	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_ZIT_02 Rewitalizacja oraz udostępnianie atrakcji turystycznych przy zbiornikach wodnych ChOF • CHOF_POZ_11 Budowa infrastruktury kulturalno-turystycznej w Rudce • CHOF_POZ_12 Chełm dla Klimatu - Rewitalizacja Parku Międzyosiedlowego na Osiedlu XXX-lecia w Chełmie • CHOF_POZ_13 Rewitalizacja Parku na Górcze Chełmskiej • CHOF_POZ_14 Rewitalizacja miejskiego deptaka wzdłuż ul. Lwowskiej na terenie miasta Chełm <p>Wiązka 4 obejmuje pięć powiązanych ze sobą projektów dotyczących rewitalizacji oraz infrastruktury rekreacyjnej i podnoszącej atrakcyjność turystyczną. Projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu na poprawę standardu życia mieszkańców i aktywizację ruchu turystycznego.</p>

Wiązka projektów	Projekty i opisy powiązań pomiędzy nimi:
<p>WIĄZKA 5. WZBOGACENIE OFERTY KLTURALNEJ I SPORTOWEJ DLA MIESZKAŃCÓW CHOF;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_POZ_15 Muzeum Pamięci Ofiar Rzezi Wołyńskiej oraz Centrum Prawdy i Pojednania im. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego w Chełmie (w organizacji) - udostępnienie zbiorów związanych z historią, upamiętnieniem i oddaniem czci polskim ofiarom ludobójstwa wszystkim mieszkańcom miasta Chełm oraz turystom • CHOF_POZ_16 Chełm – nowa siedziba muzeum • CHOF_POZ_17 Muzeum też uczy. Muzeum dostępne dla osób z dysfunkcjami • CHOF_POZ_18 Stare jak nowe – rewitalizacja obiektów zabytkowych • CHOF_POZ_19 Chełm – budowa centralnego magazynu zbiorów archeologicznych i etnograficznych • CHOF_POZ_20 Stare jak nowe – pracownia konserwacji zabytków • CHOF_POZ_21 Teqball – przygotowanie miejsca • CHOF_POZ_22 Siatkówka plażowa – ogrodzenie boisk do piłki siatkowej • CHOF_POZ_23 Piłka nożna dla dzieci – ogrodzenie boiska i zaplecza sanitarnego <p>Wiązka 5 obejmuje dziewięć powiązanych ze sobą projektów dotyczących infrastruktury kultury i sportu dla mieszkańców ChOF. Projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu na zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i ich aktywności sportowej.</p>

Wiązka projektów	Projekty i opisy powiązań pomiędzy nimi:
WIĄZKA 6. AKTYWNOŚĆ OBYWATEL- SKA I USŁUGI SPOŁECZNE W CHOF.	<ul style="list-style-type: none"> • CHOF_POZ_24 Inkubator NGO oraz inicjatyw obywatelskich • CHOF_POZ_25 Remont kuchni CIS • CHOF_POZ_26 CIS – aktywność społeczna i zawodowa • CHOF_POZ_27 Wycieczka edukacyjno-rekreacyjna do „Krainy Rumianku” • CHOF_POZ_28 Zielono mi – uprawa ziół i ich właściwości lecznicze • CHOF_POZ_29 Tradycje rękodzielnicze – rękodzieło w cenie • CHOF_POZ_30 Jeszcze jedna tabletką TIK <p>Wiązka 6 obejmuje siedem powiązanych ze sobą projektów dotyczących aktywności obywatelskiej mieszkańców ChOF oraz organizowania i wzmocnienia usług społecznych. Kluczowy w tej wiązce jest projekt: CHOF_POZ_24 <i>Inkubator NGO oraz inicjatyw obywatelskich</i>. Wszystkie projekty będą monitorowane łącznie w celu oszacowania skumulowanego wpływu na aktywizację mieszkańców i poprawę dostępu do usług społecznych.</p>

Opracowanie własne Partnerstwa

WSKAŹNIKI REALIZACJI PROJEKTÓW POWIĄZANE Z WŁAŚCIWYM PROGRAMEM

W odniesieniu do projektów ZIT przyjęto następujące wskaźniki produktu i rezultatu poszczególnych projektów powiązane z programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego (FELU).

Tab. 54. Wskaźniki produktu i rezultatu dla projektów ZIT (SZOP.FELU.009)

L.p.	Kod projektu	Tytuł projektu	Działanie FELU	Wskaźnik:	
				produktu	rezultatu
1.	CHOF_ZIT_01	Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej na terenie ChOF	Działanie FELU.04.03 Wsparcie efektywności energetycznej i energooszczędności w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej • WLWK-PLRO026 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł OZE • WLWK-RCO075 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego 	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-PLRR013 - Ilość wytworzonej energii elektrycznej ze źródeł OZE • WLWK-RCR050 - Ludność odnosząca korzyści ze środków na rzecz jakości powietrza • WLWK-PLRR073 - Roczne zużycie energii pierwotnej w: budynkach publicznych
2.	CHOF_ZIT_02	Rewitalizacja oraz udostępnianie atrakcji turystycznych przy zbiornikach wodnych ChOF	Działanie FELU.11.02 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i zrównoważony rozwój turystyki obszarów miejskich i ich obszarów funkcjonalnych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem • WLWK-RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego 372 • WLWK-RCO114 - Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich 	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem • WLWK-RCR001 - Miejsca pracy utworzone we wspieranych jednostkach

L.p.	Kod projektu	Tytuł projektu	Działanie FELU	Wskaźnik:	
				produktu	rezultatu
3.	CHOF_ZIT_03	Budowa budynku przedszkola w gminie Chełm	Działanie FELU.07.05 Infrastruktura edukacyjna w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-PLRO122 - Liczba wybudowanych przedszkoli • WLWK-RCO066 - Pojemność klas w nowych lub zmodernizowanych placówkach opieki nad dziećmi • WLWK-RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego 	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCR070 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych placówek opieki nad dziećmi • PROG-FELCR09 - Liczba osób z niepełnosprawnościami korzystających ze wspartych dostosowanych obiektów
4.	CHOF_ZIT_04	Wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców gm. Kamień oraz miasta Chełm	Działanie FELU.02.02 Cyfrowe Lubelskie w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCO014 - Instytucje publiczne otrzymujące wsparcie na opracowywanie usług, produktów i procesów cyfrowych • WLWK-PLRO010 - Liczba podmiotów, które udostępniły informacje sektora publicznego/dane prywatne on-line • WLWK-PLRO008 - Liczba podmiotów wspartych w zakresie rozwoju usług, produktów i procesów cyfrowych 	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-RCR011 - Użytkownicy nowych i zmodernizowanych publicznych usług, produktów i procesów cyfrowych
5.	CHOF_ZIT_05	Realizacja programów rozwojowych szkół kształcenia ogólnego CHOF	Działanie FELU.10.05 Wsparcie edukacji w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-PLFCO10 - Liczba obiektów edukacyjnych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami • WLWK-PLFCO12 - Liczba ogólnodostępnych szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem w zakresie edukacji włączającej • WLWK-PLFCO06 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem 	<ul style="list-style-type: none"> • WLWK-PLFCR02 - Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty, którzy uzyskali kwalifikacje po opuszczeniu programu • WLWK-PLFCR01 - Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu

Opracowanie własne

FORMA INSTYTUCJONALIZACJI

Chełmski Obszar Funkcjonalny (dalej ChOF) został utworzony 10 lipca 2014 roku i składa się z trzech jednostek terytorialnych: Chełma – miasta na prawach powiatu oraz dwóch otaczających miasto: gminy wiejskiej Chełm i gminy Kamień. Porozumienie Gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego o współpracy w zakresie realizacji Zintegrowanych Interwencji Terytorialnych w perspektywie finansowej 2021-2027 zawarte zostało w dniu 17 maja 2021 roku na mocy **art. 74 Ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (DZ. U. z 2020 poz. 713 z późn.zm.) oraz uchwały nr XL/319/21 Rady Miasta Chełm z dnia 26 marca 2021 r., uchwały nr XXX/299/2021 Rady Gminy Chełm z dnia 26 marca 2021 r., uchwały nr XXIII/161/2021 Rady Gminy Kamień z dnia 21 kwietnia 2021 r.**

Nie przewiduje się zmiany formy instytucjonalizacji

SYSTEM ZARZĄDZANIA WDRAŻANIEM STRATEGII

Z uwagi na przyjętą strukturę projektów Strategia będzie zarządzana poprzez system koordynatorski z Komitetem Sterującym i koordynatorem strategii (koordynującym wdrażanie na poziomie całej strategii) oraz koordynatorami projektów (na poziomie każdego z projektów).

KOMITET STERUJĄCY

Komitet sterujący tworzą: Prezydent Miasta Chełm oraz Wójtowie gmin Chełm i Kamień. Prezydent oraz Wójtowie mogą oddelegować do prac w Komitecie Sterującym swoich zastępców. Komitet sterujący pracuje kolegialnie poprzez podejmowanie uchwał, odbywając zebrania nie rzadziej niż raz na pół roku. Komitetowi przewodniczy Prezydent Miasta Chełm jako organ wykonawczy lidera porozumienia międzygminnego. Komitet sterujący wykonuje następujące zadania:

- podejmuje uchwały kierunkowe dotyczące wdrażania strategii,
- przyjmuje półroczną informację z monitoringu realizacji poszczególnych projektów strategicznych,
- dokonuje ewaluacji etapowych strategii w wyznaczonych terminach, oraz ewaluacji końcowej,
- podejmuje decyzję o aktualizacji strategii, w razie stwierdzenia takiej potrzeby,
- w razie potrzeby podejmuje decyzję o instytucjonalizacji partnerstwa w innej formie (np. związku komunalnego, stowarzyszenia itd.) oraz podejmuje uchwałę w tym przedmiocie. W uchwale takiej Komitet wskazuje sposób kontynuacji jego zadań w nowo powstałej strukturze zarządczej.
- Powołuje Koordynatora Wdrażania Strategii oraz – w razie potrzeby – tworzy biuro wdrażania strategii (strukturę pomocniczą Koordynatora).

KOORDYNATOR WDRAŻANIA STRATEGII

Koordynator Wdrażania Strategii jest powoływany przez Komitet Sterujący. Koordynator w szczególności:

- koordynuje na poziomie całej strategii działania koordynatorów poszczególnych projektów,
- zbiera na bieżąco informację z postępów realizacji projektów w ramach systemu monitoringu i przekazuje Komitetowi krótką kwartalną informację o postępach wdrażania strategii,
- przygotowuje dla Komitetu zbiorczy roczny raport z monitoringu wdrażania strategii.

Koszty koordynacji, w tym wynagrodzenie koordynatora i koszty prowadzenia biura wdrażania strategii w razie jego utworzenia, są kosztami strategii i mogą być pokryte z dofinansowania zewnętrznego, chyba że rozwiązania takiego nie dopuszczają wewnętrzne źródła finansowania. W takim przypadku sposób pokrywania kosztów koordynacji i biura ustala Komitet Sterujący kierując się zasadą solidarnego i proporcjonalnego ponoszenia kosztów przez partnerów strategii.

KOORDYNATORZY PROJEKTÓW

Koordinatory poszczególnych projektów są powoływani każdorazowo przez lidera danego projektu i zgłaszani Koordynatorowi Strategii. Koordynator projektu:

- Realizuje projekt zgodnie z zapisami niniejszej strategii,
- Koordynuje starania o pozyskanie środków na realizację projektu,
- Uzgadnia z partnerami projektu jego strukturę zarządczą, podział zadań i zasady zarządzania projektem, w tym zasady jego monitorowania.
- Przekazuje w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej niż raz na pół roku) informację o postępach realizacji projektu Koordynatorowi Strategii.
- Rozlicza projekt i dba o sprawozdawczość zewnętrzną z jego realizacji.
- W przypadku projektu wewnętrznie złożonego koordynator za zgodą Komitetu Sterującego może podjąć decyzję o powołaniu koordynatorów niższego szczebla, odpowiedzialnych przykładowo za realizację wyodrębnionych merytorycznie podprojektów albo składowych projektu jednolitego realizowanych w poszczególnych gminach.

Koszty koordynacji, w tym wynagrodzenie koordynatora, są kosztami projektu, chyba że rozwiązania takiego nie dopuszczają wewnętrzne zasady danego źródła finansowania. W takim przypadku sposób pokrywania kosztów koordynacji ustala Komitet Sterujący kierując się zasadą solidarnego i proporcjonalnego ponoszenia kosztów przez partnerów danego projektu.

CYKL AKTUALIZACJI STRATEGII

Nie przewiduje się regularnego cyklu aktualizacji strategii. Strategia będzie w miarę pojawiających się potrzeb poddawana przeglądowi pod kątem aktualności zapisanych w niej rozwiązań i ewentualnej potrzeby aktualizacji. W razie stwierdzenia takiej potrzeby aktualizacji dokonuje Komitet Sterujący.

Wnioski co do aktualizacji strategii przedkłada Komitetowi w razie stwierdzonej potrzeby Koordynator Wdrażania Strategii. Wnioski takie może też przedłożyć Komitetowi z własnej inicjatywy Zespół Doradczy do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030.

MONITOROWANIE I OCENA WDRAŻANIA

MONITOROWANIE PROCESU WDRAŻANIA STRATEGII

Monitorowanie wdrażania strategii to obserwowanie w czasie rzeczywistym procesu realizacji projektów i powstawania w ich ramach produktów. Monitorowanie polega na systematycznym zbieraniu i przetwarzaniu danych opisujących postęp realizacji projektów strategicznych i uzupełniających i skupia się przede wszystkim na terminowości realizacji zadań i osiągnięcia produktów w zaplanowanych terminach. Tak rozumiany monitoring spełnia także rolę systemu wczesnego ostrzegania o ewentualnych nieprawidłowościach.

Oto planowana struktura monitoringu:

- Każdy realizowany projekt ma powołanego koordynatora projektu.
- Wewnętrzna struktura monitorowania projektu jest ustalana przez koordynatora projektu i jest decyzją operacyjną a nie strategiczną.
- Koordynatorzy projektów przekazują w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej, niż raz na 6 miesięcy) krótką syntetyczną informację o przebiegu wdrażania projektów Koordynatorowi Wdrażania Strategii.
- Raz do roku koordynatorzy projektów sporządzają pisemny raport z realizacji projektu w danym roku.
- Koordynator Wdrażania Strategii przedstawia Komitetowi Sterującemu raz do roku zbiorczy krótki raport o realizacji strategii, będący syntetycznym streszczeniem raportów koordynatorów.
- Komitet Sterujący może na podstawie raportów z monitoringu zalecić Koordynatorowi Wdrażania Strategii kierunkowe działania korygujące lub naprawcze.

OCENA (EWALUACJA) STOPNIA OSIĄGNIĘCIA CELÓW STRATEGICZNYCH

EWALUACJA EX ANTE

Wraz z przyjęciem strategii zostaje sporządzona ewaluacja ex ante. Obowiązek sporządzenia **uprzedniej ewaluacji trafności, skuteczności i efektywności** – zwanej potocznie ewaluacją ex ante – wynika z art. 10 a ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju²³, który to przepis brzmi:

Podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju przeprowadza uprzednią ewaluację trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji strategii rozwoju – przed jej przyjęciem.

Wynik ewaluacji ex ante niniejszej strategii jest zamieszczony w jej rozdziale 9.5.

EWALUACJA ETAPOWA I KOŃCOWA

Ewaluacja etapowa i końcowa jest planowana w następujących terminach:

- Grudzień 2026 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2030 (ewaluacja końcowa).

Przedmiotem każdej z tych ewaluacji co do zasady będzie stopień:

1. osiągnięcia rezultatów bezpośrednich (skuteczności realizowania projektów)
2. osiągnięcia rezultatów strategicznych (skuteczności osiągnięcia celów).

WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH

Strategia rozwoju ponadlokalnego stanowi podstawę **zintegrowanego systemu programowania rozwoju Partnerstwa**, na który składają się:

- strategię i polityki (tj. dokumenty strategiczne o charakterze **kierunkowo-planistycznym**), tj.:
  - strategię rozwoju poszczególnych gmin wchodzących w skład Partnerstwa,
  - strategię branżowe lub polityki Partnerstwa (strategie całego Partnerstwa sporządzone dla określonych obszarów tematycznych albo dokumenty deklarujące zasady i wartości lub wyrażające sposób myślenia Partnerstwa o danej dziedzinie),

---

²³ Dz.U. z 2023, poz. 1259 ze zm.

- strategię branżowe lub polityki gmin wchodzących w skład Partnerstwa (strategie poszczególnych JST wchodzących w skład Partnerstwa sporządzane dla określonych obszarów tematycznych albo dokumenty deklarujące zasady i wartości lub wyrażające sposób myślenia JST o danej dziedzinie),
- dokumenty wykonawcze (o charakterze **wdrożeniowo-operacyjnym**), tj:
  - programy rozwoju dla strategii rozwoju gmin lub strategii rozwoju ponadlokalnego – dokumenty konkretyzujące (uszczegóławiające) realizację poszczególnych celów strategicznych zawartych w strategiach rozwoju. Zakres tematyczny programów wynika bezpośrednio ze strategii rozwoju gmin lub strategii rozwoju ponadlokalnego.
  - inne dokumenty wykonawcze dla strategii rozwoju gmin lub strategii rozwoju ponadlokalnego (w tym plany i programy inne niż programy rozwoju) – dokumenty dotyczące realizacji innych obowiązkowych zadań samorządu lokalnego (lub ponadlokalnego) wykraczające poza cele określone w strategiach rozwoju.

Obowiązek sporządzenia ww. dokumentów wynika z przepisów prawa lub innych zewnętrznych regulacji.

Dokumenty o charakterze strategicznym będą **kierunkowo spójne** ze strategią rozwoju ponadlokalnego Partnerstwa (także w zakresie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz ustaleń i rekomendacji dotyczących kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej).

Dokumenty wykonawcze do strategii rozwoju ponadlokalnego będą sporządzane według następujących zasad:

- a. **programy rozwoju Partnerstwa:**
  - horyzont czasowy programów nie będzie przekraczał horyzontu czasowego strategii rozwoju ponadlokalnego,
  - będą uszczegóławiać (konkretyzować) realizację poszczególnych celów strategicznych określonych w strategiach rozwoju,
  - będą określać działania przewidziane do realizacji zgodnie z ustalonym systemem realizacji programu i planem finansowym, stanowiącymi element programu.
- b. **inne dokumenty wykonawcze Partnerstwa:**
  - horyzont czasowy dokumentów nie będzie przekraczał horyzontu czasowego strategii rozwoju ponadlokalnego,
  - zostanie zachowana zgodność z przepisami regulującymi obowiązek ich opracowania (w aspekcie formalno-prawnym i merytorycznym),
  - zakres tematyczny nie będzie sprzeczny z celami strategicznymi określonymi w dokumentach strategicznych Partnerstwa.

Zachowanie zasad tworzenia dokumentów wykonawczych, tworzących wraz z dokumentami strategicznymi zintegrowany system programowania rozwoju ma na celu zachowanie spójności systemu a także pośrednio - usprawnienie i ułatwienie Partnerstwu aplikowania o środki rozwojowe ze wszystkich wymagających podejścia strategicznego źródeł finansowania.

OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA PARTNERÓW SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH

Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027w artykule 34 ust. 15 zawiera opis obowiązkowych elementów strategii ZIT. W

p. 6 tego przepisu wskazano, że strategia ZIT musi zawierać opis procesu zaangażowania w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem strategii ZIT następujących podmiotów:

1. partnerów społeczno-gospodarczych oraz
2. właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie,
3. podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz
4. podmiotów odpowiedzialnych za promowanie:
  - a. włączenia społecznego,
  - b. praw podstawowych,
  - c. praw osób niepełnosprawnych,
  - d. równości płci i niedyskryminacji.

W pracach nad niniejszą strategią były zaangażowane podmioty wszystkich rodzajów wymienionych w powyższym przepisie ustawy, zwane dalej „partnerami społeczno-gospodarczymi” lub „interesariuszami”.

ZAANGAŻOWANIE INTERESARIUSZY NA ETAPIE PRZYGOTOWYWANIA STRATEGII

OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA INTERESARIUSZY

Zaangażowanie interesariuszy na etapie tworzenia strategii odbywało się na etapie przygotowania diagnozy oraz opracowywania strategii. Na etapie diagnozy, w części poświęconej badaniom ilościowym (ankiety skierowane do młodzieży i mieszkańców), do działania włączyli się przedstawiciele szkół podstawowych i ponadpodstawowych (dyrekcja oraz wychowawcy), którzy dotarli z ankietami do uczniów oraz ich rodziców. Stworzyli również przestrzeń podczas zajęć, umożliwiającą wypełnienie ankiety. Badanie ankietowe opinii liderów lokalnych sektora gospodarczego, publicznego i pozarządowego prowadzone było podczas spotkań indywidualnych, z każdym z liderów. Etap badań jakościowych polegał na organizacji wywiadów grupowych zogniskowanych FGI (dwie grupy fokusowe) na temat potencjałów i barier rozwojowych oraz sieci kapitału społecznego w Partnerstwie oraz czternastu indywidualnych wywiadów pogłębionych z interesariuszami we wszystkich trzech gminach partnerstwa. W organizacji spotkań brali udział przedstawiciele instytucji samorządowych, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw, udzielając doradcom przestrzeni oraz kontaktując się bezpośrednio z lokalnymi liderami, w celu zaproszenia ich do współpracy. Ważnym elementem prac nad diagnozą były spotkania z Komitetem Sterującym oraz zespołem roboczym. Spotkania odbywały w sposób stacjonarny oraz zdalny na etapie przygotowania badań diagnostycznych, ich realizacji oraz analizy wyników.

Po zakończeniu prac nad Raportem Diagnostycznym przystąpiono do prac nad dokumentem strategii. Prace nad dokumentem strategii odbyły się również w sposób partycypacyjny. Przeprowadzono szereg warsztatów strategicznych stacjonarnych i zdalnych, z udziałem:

1. osób wchodzących w skład Komitetu Sterującego,
2. osób wchodzących w skład zespołu roboczego,
3. przedstawicieli partnerów społeczno-gospodarczych,
4. doradców i ekspertów branżowych Związku Miast Polskich,
5. osób wchodzących w skład Zespołu Doradczego do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030.

Rezultaty spotkań warsztatowych:

- określono skład kandydatów do społecznego ciała konsultacyjno-doradczego;
- wypracowano cel główny i cele szczegółowe strategii;
- wypracowano założenia modelu funkcjonalno-przestrzennego;

- wypracowano założenia projektów poza ZIT oraz wiązki projektów;
- przygotowano fiszki projektowe działań poza ZIT;
- dopracowano projekty przeznaczone do realizacji w ramach instrumentu ZIT.

WYKAZ PARTNERÓW ZAANGAŻOWANYCH W PRZYGOTOWANIE STRATEGII

W procesie opisanym w podrozdziale 9.1.1. brały udział w szczególności podmioty wymienione w tabeli poniżej.

Tab. 55. Podmioty zaangażowane w proces tworzenia Strategii

Podmiot zaangażowany w proces:	1	2	3	4	5	6	7
	Kategoria:						
	Partner społeczno-gospodarczy	Podmiot rep. społ. obywatelskie	Podmiot dział. na rzecz ochr. środow.	Podmiot prom. włączenie społ.	Podmiot prom. prawa podst.	Podmiot prom. prawa os. niepeł.	Podmiot prom. równość płci i nied.
Spółeczne ciało opiniująco-doradcze	X	X	X	X	X	X	X
Fundacja Wsparcia Rozwoju Czystej Energii (obecnie Fundacja Ewolucja)	X	X	X				
Stowarzyszenie Ośrodek Wspierania Rodziny w Chełmie	X	X		X	X	X	
Stowarzyszenie Osób z Niepełnosprawnością i ich Przyjaciół ZBYSZKO	X	X		X	X	X	
Stowarzyszenie 25+	X	X		X	X	X	X
Fundacja Kropka	X	X	X	X	X	X	X
Fundacja Szafirowe Serce	X	X		X	X	X	X
Fudacja Rozwoju Psychospołecznego SELF	X	X		X	X	X	X
Spółdzielnia Socjalna Black Sparrow	X	X		X			
Chełmskie Centrum Terapii i Rozwoju	X	X		X		X	
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie	X		X		X		
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie	X		X		X		
Termomodernizacja Polska Fotowoltaika Sp. Z o.o.	X		X				
Image Manager	X						
4Pokoje Sp. Non profit	X						
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemi Chełmskiej”	X	X	X	X	X	X	X
Centrum Integracji Społecznej w Chełmie	X			X		X	
Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie	X			X	X	X	
Chełmski Dom Kultury	X			X	X	X	X

ZESPÓŁ DORADCZY

W wyniku współpracy z partnerami społecznymi i gospodarczymi na etapie przygotowywania projektu strategii Prezydent Miasta Chełm powołał²⁴ **Zespół Doradczy do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030** (zwany dalej Zespołem Doradczym lub Zespołem).

Do zadań Zespołu Doradczego jako ciała konsultacyjno-doradczego Lidera porozumienia międzygminnego w procesach związanych z przygotowaniem i wdrażaniem niniejszej strategii należy w szczególności: wyrażanie opinii, podejmowanie inicjatyw, proponowanie rozwiązań związanych z przygotowaniem i wdrażaniem Strategii CHOF, w imieniu partnerów społecznych i gospodarczych oraz podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych, równości płci i niedyskryminacji działających na terenie Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Stanowisko Zespołu Doradczego w danej sprawie stanowi opinię doradczą, która może być wykorzystana przez Lidera porozumienia międzygminnego w drodze realizacji jego zadań, jednak nie jest dla niego wiążąca.

W skład Zespołu Doradczego wchodzi

- 1) Joanna Bielecka – Inicjatywa Obywatelska Nasz Chełm,
- 2) Agnieszka Filipczuk – Stowarzyszenie 25+ Nasza Przyszłość,
- 3) Agnieszka Mroczkowska – Fundacja Szafirowe Serce,
- 4) Elżbieta Pędrak – Strategia 2050,
- 5) Piotr Kruk – Fundacja Ewolucja,
- 6) Tadeusz Boniecki – Stowarzyszenie Hospicjum Domowe imienia księdza kanonika Kazimierza Malinowskiego,
- 7) Katarzyna Baniewicz – Stowarzyszenie BAS 18,
- 8) Iwona Wnuk Gregorczyk – Stowarzyszenie BAS 18,
- 9) Beata Wójtowicz – Gminny Klub Sportowy Peleton,
- 10) Wiesław Wójtowicz – Gminny Klub Sportowy Peleton,
- 11) Jacek Kosiński – Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie.

PLANOWANE ZAANGAŻOWANIE INTERESARIUSZY NA ETAPIE WDRAŻANIA STRATEGII

POD-ETAP REALIZACJI PROJEKTÓW STRATEGII

Zaangażowanie partnerów społeczno-gospodarczych na tym etapie dotyczy w szczególności ich zaangażowania we wdrażanie poszczególnych projektów. Dla projektów miękkich przewidywane jest powoływanie koordynatorów projektów reprezentujących partnerów społeczno-gospodarczych strategii.

Realizacja strategii będzie kolejnym etapem, na którym powinno być realizowane włączenie interesariuszy w działania wdrażające oraz monitorowanie i ewaluację.

²⁴ Zarządzenie nr 2306/23 Prezydenta Miasta Chełm z dnia 12 września 2023 r. w sprawie powołania Zespołu Doradczego do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030

Na poziomie zarządczym zaangażowanie partnerów społeczno-gospodarczych będzie realizowane przede wszystkim poprzez uczestnictwo **Zespołu Doradczego do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030** w procesie wdrażaniu strategii. Ponadto społeczność lokalna powinna być informowana o stopniu realizacji strategii i osiągniętych rezultatach strategicznych. Informacje te mogą być przekazywane społeczności lokalnej poprzez bieżącą informację o postępach wdrażania strategii przekazywaną kanałami elektronicznymi oraz poprzez roczne komunikaty na podstawie przyjętych przez Komitet Sterujący sprawozdań, jak również stanowić część raportów o stanie gmin podawanych corocznie do wiadomości publicznej przez władze lokalne.

W trakcie wdrażania zaplanowanych projektów strategicznych istotnym elementem jest uspołecznienie tego procesu, w szczególności w zakresie wypracowania wraz ze społecznością lokalną koncepcji ostatecznego kształtu przedsięwzięć. Partycypacyjny proces planowania pozwoli na ściślejsze i bardziej trafne dopasowanie projektu do realnych potrzeb jego odbiorców.

POD-ETAP OCENY EFEKTÓW STRATEGII

Oceny efektów realizacji strategii nie należy ograniczać do analizy wskaźnikowej, tj. prostego zbadania czy zrealizowano założone produkty i rezultaty. Równie ważny jest odbiór społeczny i akceptacja dokonanych zmian, oraz jakościowa ocena wprowadzonych rozwiązań. W tym celu na etapie oceny efektów strategii należy zastosować podobne narzędzia i metody partycypacyjne jakie zostały zastosowane na etapie diagnozy tj. ankiety skierowane do szerokiego grona odbiorców i zidentyfikowanych grup społecznych oraz wywiady pogłębione (ustrukturalizowane) z kluczowymi interesariuszami. Pozwoli to na uzyskanie pełnego obrazu odczuć społecznych na temat realizacji strategii. W zasadzie dla zachowania ciągłości procesu planowania strategicznego powinien to być również pierwszy krok do opracowania nowej lub aktualizacji przedmiotowej strategii.

Włączenie społeczne na etapie oceny efektów strategii będzie odbywało się dwutorowo. Z jednej strony społeczność lokalna będzie informowana o stopniu realizacji wskaźników, z drugiej sama będzie uczestniczyć w ocenie ich realizacji. Informacja o poczynionych postępach w realizacji zostanie upubliczniona poprzez zamieszczenie na stronach internetowych wszystkich samorządów w formie raportu. Jednocześnie monitoring niektórych wskaźników będzie odbywał się na podstawie badań opinii publicznej, które przyjmą różne formy np. badań ankietowych, w tym powtórzenia badań z etapu diagnozy czy innych badań sondażowych na temat oceny procesów, które zaszły na obszarze partnerstwa w trakcie i po zakończeniu wdrażania strategii, wywiadów lub badań fokusowych dot. jakości życia na obszarze objętym partnerstwem i debat z władzami publicznymi i partnerami społeczno-gospodarczymi na temat efektów zrealizowanych działań. Podobnie jak na poprzednich etapach narzędzia te będą stosowane na całym obszarze partnerstwa i obejmować będą mieszkańców, partnerów społeczno-gospodarczych, reprezentantów społeczeństwa obywatelskiego, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska i podmioty odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych oraz równości płci i niedyskryminacji. Wyniki badań opinii publicznej podobnie jak wskaźniki oparte na innych zebranych danych zostaną upowszechnione i podane do wiadomości lokalnej społeczności. Zaangażowanie partnerów społeczno-gospodarczych w ocenę efektów działań strategii może zostać wzmocnione poprzez udział ciała doradczego w procesie jej wdrażania.

OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA LOKALNYCH INTERESARIUSZY

KONSULTACJE SPOŁECZNE

W dniu 27 lutego 2023 roku została podjęta uchwała nr LXXIII/579/23 Rady Miasta Chełm w sprawie określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030, w tym trybu konsultacji. Projekt niniejszej strategii został poddany konsultacjom społecznym, zgodnie z zapisami w/w Uchwały w pkt. 4-7 o następującym brzmieniu:

„4. Konsultacje projektu „Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030” będą prowadzone zgodnie z art. 6 ust. 3-6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, a także ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

5. Informacje o konsultacjach, terminie i sposobie przekazywania uwag do projektu „Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030” oraz terminie i miejscu spotkań konsultacyjnych zostaną ogłoszone na stronach internetowych wszystkich gmin Partnerstwa, w Biuletynie Informacji Publicznej oraz w mediach społecznościowych.

6. Konsultacje projektu Strategii przeprowadzane będą w następujących formach: a) przestanie projektu Strategii podmiotom/ instytucjom/ jednostkom wskazanym w art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2023 r. poz. 225), b) wyłożenie projektu Strategii do publicznego wglądu w siedzibie Urzędu Miasta Chełm, Urzędu Gminy Chełm oraz Urzędu Gminy Kamień wraz z formularzem zgłaszania uwag, c) zamieszczenie na stronach internetowych wszystkich gmin Partnerstwa oraz w BIP projektu Strategii wraz z formularzem zgłaszania uwag do projektu dokumentu, d) otwarte spotkania konsultacyjne z mieszkańcami Miasta Chełm, Gminy Chełm i Gminy Kamień.

7. Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji, zawierające w szczególności ustosunkowanie się do zgłoszonych uwag wraz z uzasadnieniem, zostanie przygotowane w terminie 30 dni od daty ich zakończenia i zamieszczone na stronach internetowych gmin opracowujących Strategię.”

OPINIOWANIE PROJEKTU STRATEGII PRZEZ ZARZĄD WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W TRYBIE ART. 10G UST. 5 USTAWY O SAMORZĄDZIE GMINNYM (DZ. U. 2023 R. POZ. 40 Z PÓŹN. ZM.) Rozdziały 9.4.1 i 9.4.2. zostaną uzupełnione po zakończeniu procesu konsultacji społecznych projektu Strategii, zgodnie z art. 6 ust. 6 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2021 r. poz. 1057).

STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO DLA PROJEKTU STRATEGII

Rozdział zostanie uzupełniony po uzgodnieniu możliwości odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2030 z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Lublinie oraz Lubelskim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Lublinie.

WPROWADZENIE – PODSTAWA PRAWNA

Obowiązek sporządzenia **uprzedniej ewaluacji trafności, skuteczności i efektywności** – zwanej potocznie ewaluacją *ex ante*²⁵ – wynika z art. 10a ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju²⁶, który to przepis brzmi:

Podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju przeprowadza uprzednią ewaluację trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji strategii rozwoju – przed jej przyjęciem.

Z brzmienia tego przepisu wynika, że:

1. obowiązek sporządzenia ewaluacji ex-ante dotyczy każdego typu strategii rozwoju, a więc także strategii rozwoju ponadlokalnego;
2. ewaluację ex ante należy sporządzić przed przyjęciem przez odpowiedni organ strategii, której ewaluacja dotyczy;
3. ewaluacja ex ante odnosi się do trzech skonkretyzowanych cech strategii:
  - a. trafności (*relevance*) strategii,
  - b. przewidywanej skuteczności (*effectiveness*) strategii,
  - c. przewidywanej efektywności (*efficiency*) strategii.
4. Skuteczność i efektywność mają być oceniane jako parametry **przewidywane**, nie zaś faktycznie osiągnięte (to będzie możliwe dopiero na etapie ewaluacji ex post).

Oceniane cech strategii są definiowane następująco:

- **Trafność** (*relevance*) ocenia adekwatność planowanych celów interwencji i metod jej wdrażania do problemów i wyzwań społeczno-ekonomicznych, które zostały zidentyfikowane w diagnozie (...).
- **Skuteczność** (*effectiveness*) ocenia stopień realizacji zakładanych celów (czy osiągnięto to, co zaplanowano), skuteczność użytych metod, instytucji oraz wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty.
- **Efektywność** (*efficiency*) ocenia relację między nakładami, kosztami, zasobami (finansowymi, ludzkimi, administracyjnymi) a osiągniętymi efektami interwencji.²⁷

ZASTOSOWANA METODYKA EWALUACJI

W listopadzie 2023 roku przeprowadzono procedurę ewaluacji ex ante niniejszej strategii. Przyjęto metodę badania ilościowego skierowanego do grona osób mogących mieć wiedzę o planowaniu strategicznym lub doświadczenie w tworzeniu i wdrażaniu strategii. Przebadano opinię o projekcie strategii:

1. specjalistów samorządowych (urzędników administracji samorządowej), którzy mieli doświadczenie w tworzeniu lub wdrażaniu strategii poprzednich;

²⁵ Dość powszechnie spotyka się błędną pisownię „ex-ante” (rozdzieloną dywizem); jest to błąd polegający na kalkowaniu do języka polskiego pisowni angielskiej, tymczasem w języku polskim jest utrwalony zwyczaj pisowni zwrotów łacińskich w brzmieniu oryginalnym, a więc – używamy pisowni *ex ante* (rozdzielone spacją).

²⁶ Dz.U. z 2021 r., poz. 1057 ze zm.

²⁷ EWALUACJA. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, *Ministerstwo Rozwoju Regionalnego*, Warszawa 2012, Tabela 2, s. 18 (www.ewaluacja.gov.pl/media/11102/Poradnik_ewaluacji.pdf)

2. interesariuszy społecznych i gospodarczych, którzy byli zaangażowani w przygotowanie projektu tej strategii;
3. władz samorządowych obu gmin ChOF;
4. specjalistów zewnętrznych (doradców ZMP spoza składu zespołu, który przygotowywał strategię).

W badaniu udział wzięło 42 respondentów, przy czym poszczególne grupy były reprezentowane w następującej liczbie: władze samorządowe – 5 osób, specjaliści administracji samorządowej – 15 osób, interesariusze społeczni i gospodarczy – 19 osób i specjaliści zewnętrzni – 3 osoby. W trzech pierwszych grupach były reprezentowane miasto Chełm i obie gminy wiejskie. Czwarta grupa z istoty składa się ze specjalistów zewnętrznych.

Formularz badawczy zawierał 12 pytań merytorycznych, z czego:

- sześć pierwszych pytań (1 – 6) dotyczyły *trafności* trzech celów strategicznych realizujących misję,
- sześć kolejnych pytań (7 – 12) odnosiły się do *trafności* przyjętych kierunków działań realizujących cele strategiczne,
- pytania 13 – 18 odnosiły się do spodziewanej skuteczności wdrażania strategii,
- wreszcie pytania 19 – 24 dotyczyły spodziewanej efektywności wdrażania strategii (adekwatności zaplanowanych kosztów do spodziewanych rezultatów).

WYNIKI EWALUACJI EX ANTE

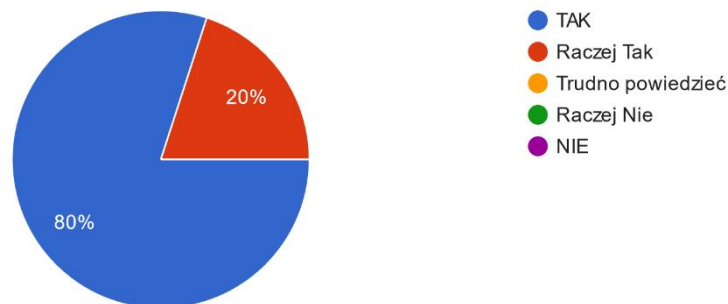
OCENA TRAFNOŚCI WYZNACZONYCH CELÓW

Respondenci ocenili pozytywnie **trafność** wyznaczonych celów:

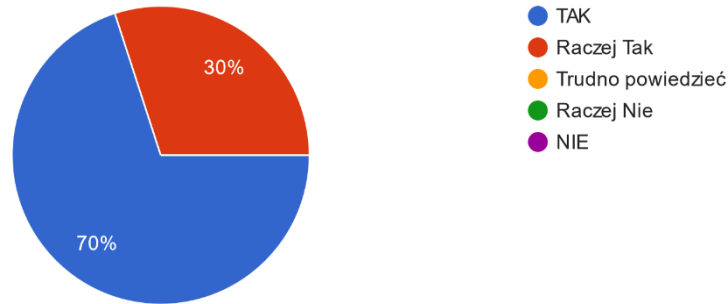
1. Na trzy z sześciu pytań (pytania 1,2 i 4) padły wyłącznie odpowiedzi „TAK” i „raczej tak”, przy czym zdecydowane TAK to w każdym przypadku co najmniej 70% wszystkich odpowiedzi.
2. w przypadku pozostałych celów padały pojedyncze odpowiedzi „nie mam zdania” a w celu 5 także dwie odpowiedzi „raczej nie”. Jednak w każdym przypadku była wyraźna przewaga odpowiedzi „tak” (od 60% do 85%).
3. Odpowiedzi „TAK” i „raczej tak” stanowiły w odniesieniu do każdego z sześciu celów co najmniej 90%

Oto udzielone odpowiedzi.

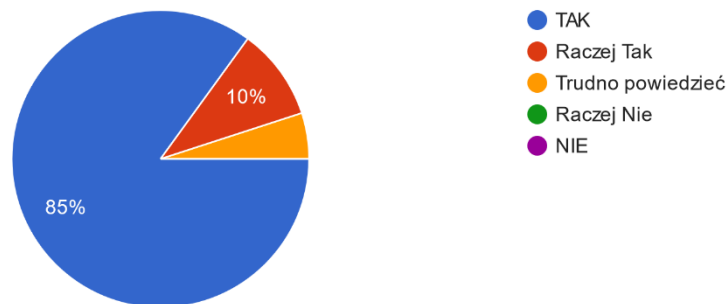
1. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

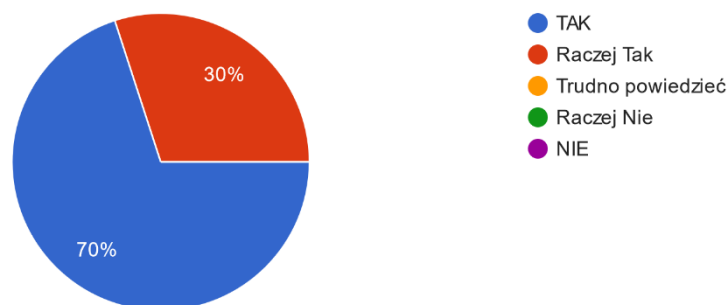
2. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

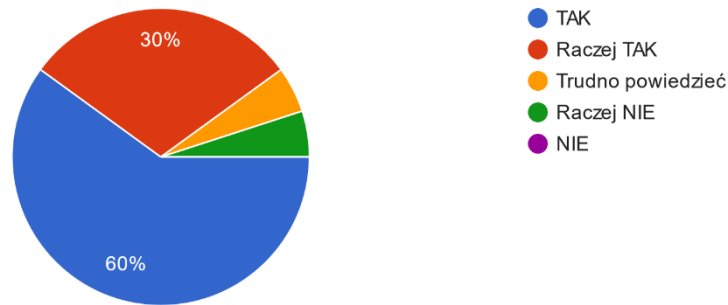
3. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

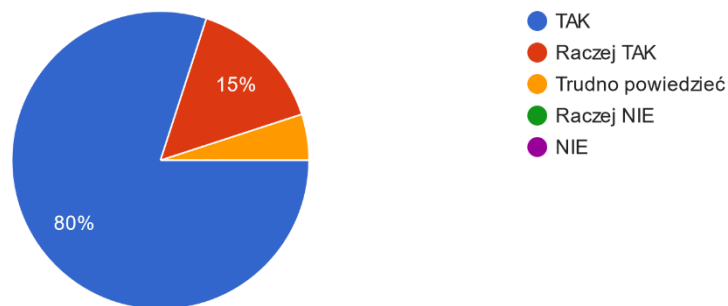
4. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

5. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

6. Czy w kontekście zdiagnozowanych problemów, potrzeb i potencjałów cel strategiczny „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF” trafnie odpowiada na ustalenia diagnozy?

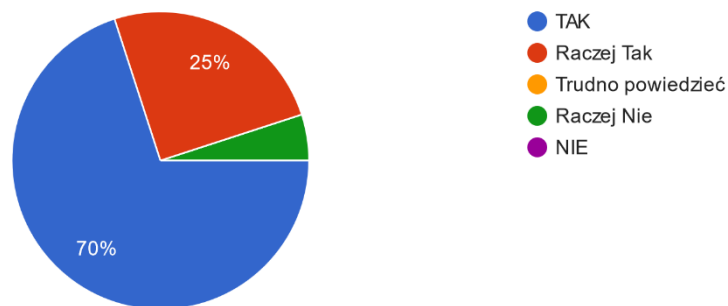

OCENA TRAFNOŚCI WYZNACZONYCH KIERUNKÓW DZIAŁAŃ W RAMACH CELÓW

Respondenci ocenili pozytywnie **trafność** wyznaczonych kierunków działań w ramach poszczególnych celów strategicznych (suma odpowiedzi „tak” i „raczej tak” co najmniej 90%):

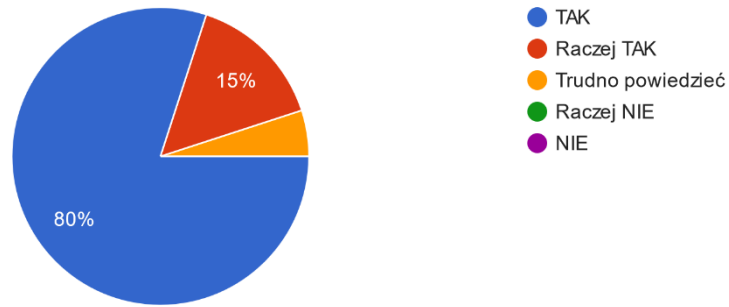
Oto udzielone odpowiedzi.

7. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF”?

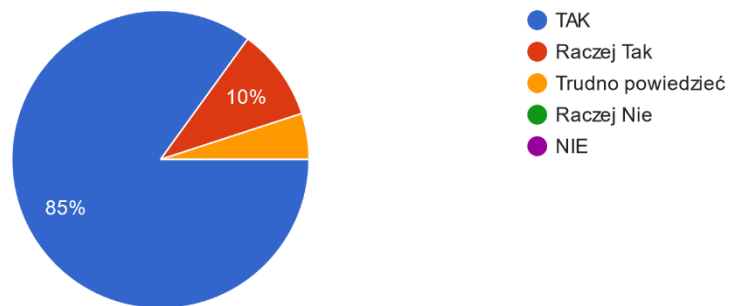

8. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF”?

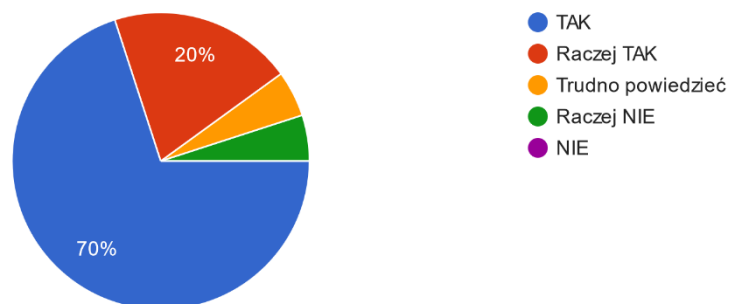

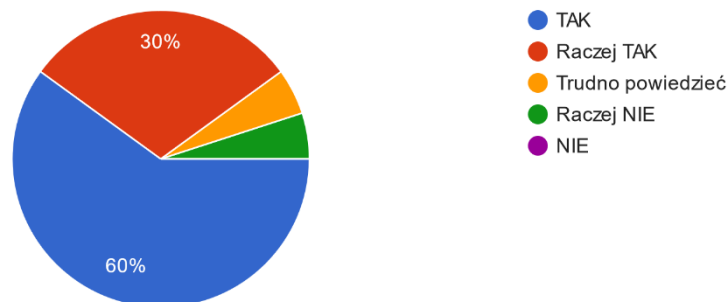
9. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca”?

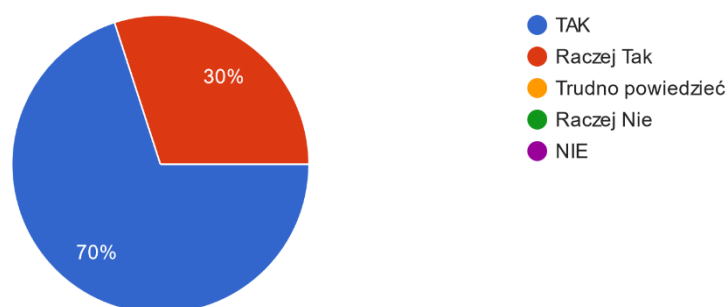
10. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF”?

11. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF”?

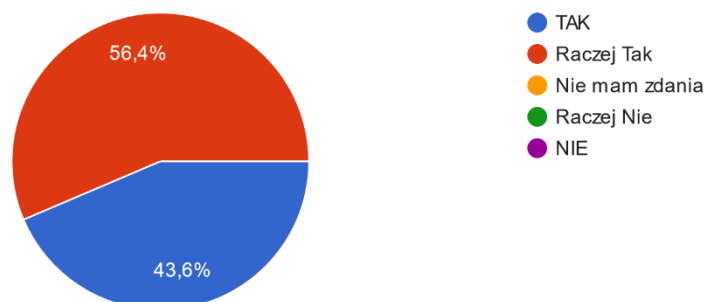
12. Czy przyjęte kierunki działań trafnie realizują cel strategiczny „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF”?

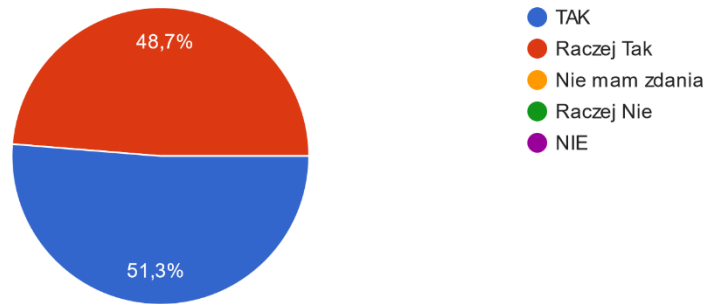
OCENA SPODZIEWANEJ SKUTECZNOŚCI WDRAŻANIA WYZNACZONYCH CELÓW

Podobnie wysoko oceniono spodziewaną **skuteczność** wdrażania strategii. Ocena spodziewanej skuteczności wdrażania wyznaczonych celów została zawarta w odpowiedziach na pytania 13–18. Padły wyłącznie odpowiedzi „TAK” i „Raczej tak”, choć dzieliły się one mniej więcej pół na pół, co jest zrozumiałe w przypadku pytania o oszacowaną skuteczność. Odpowiedzi „raczej nie” i „nie mam zdania” nie pojawiały się ani razu. Ocena „nie” pojawiła się jeden raz przy celu 6.

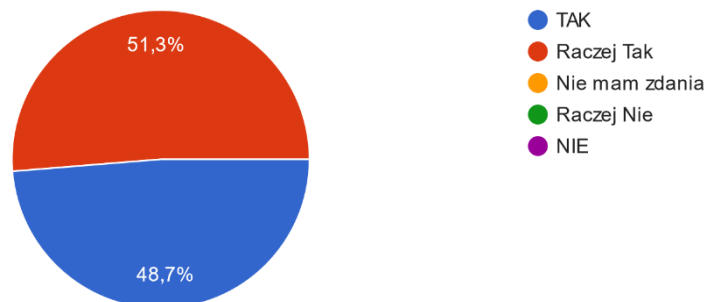
13. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

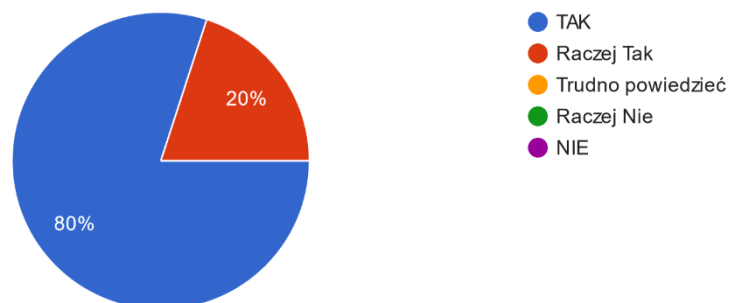
14. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

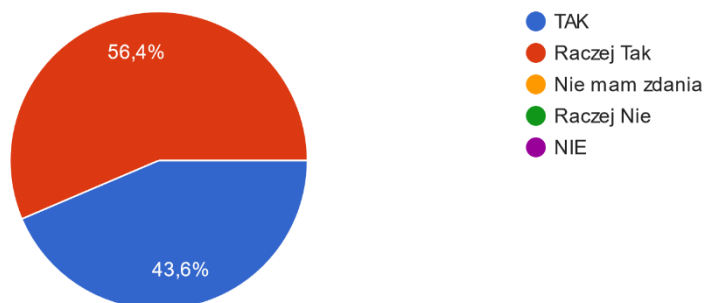
15. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

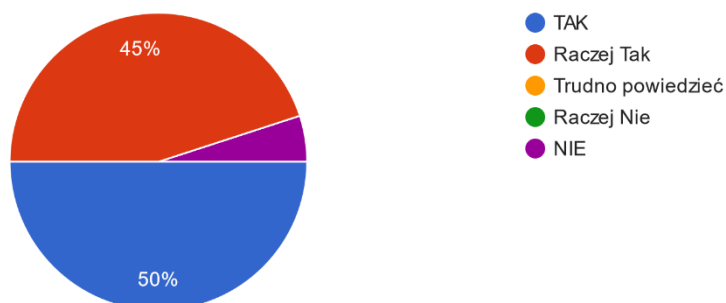
16. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

17. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

18. Czy przewiduje pani/pan, że projekty realizujące cel „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF” mogą osiągnąć zaplanowane rezultaty?

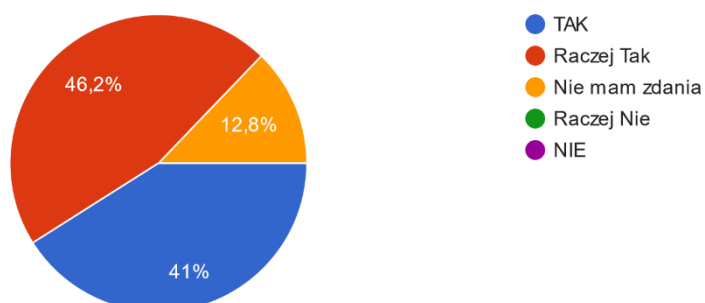

OCENA SPODZIEWANEJ EFEKTYWNOŚCI WDRAŻANIA WYZNACZONYCH CELÓW

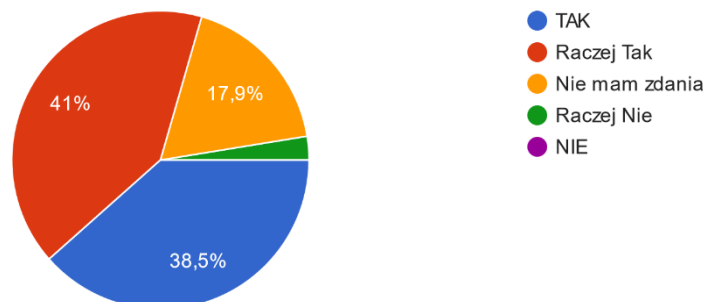
Ocena spodziewanej efektywności wdrażania wyznaczonych celów została zawarta w odpowiedziach na pytania 19–24. W przypadku ocen spodziewanej **efektywności** pojawiło się więcej odpowiedzi „nie mam zdania” i w jednym przypadku pojedyncza odpowiedź „raczej nie”. Jednak i tu dominowały odpowiedzi „TAK” i „raczej tak”.

Oto udzielone odpowiedzi.

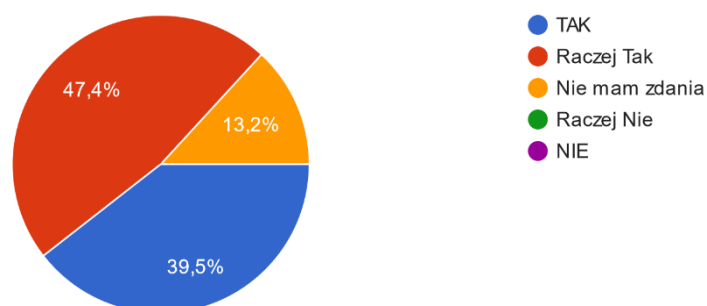
19. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Transformacja energetyczna, obniżenie emisyjności i dostosowanie do zmian klimatu w ChOF” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

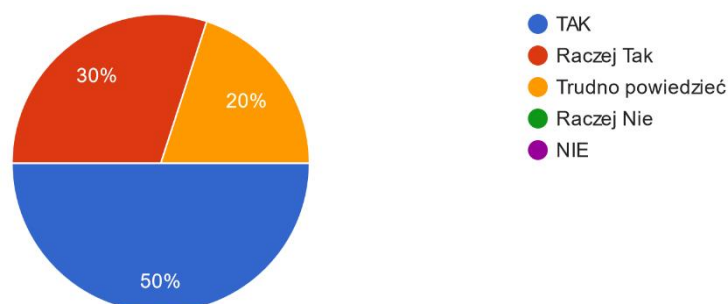
20. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Wzrost atrakcyjności turystycznej ChOF oraz zwiększenie uczestnictwa w kulturze i sporcie mieszkańców ChOF” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

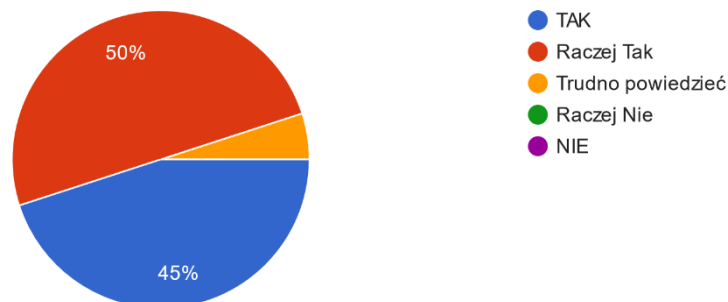
21. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Wzrost poziomu edukacji w ChOF, w tym podniesienie kompetencji kluczowych, cyfrowych i edukacja włączająca” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

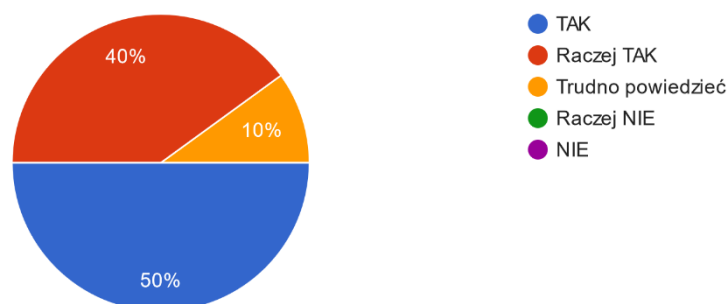
22. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Wzmocnienie spójności społecznej i dostosowanie do zmian demograficznych w ChOF” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

23. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Poprawa ładu przestrzennego, w tym zrównoważonej mobilności w ChOF” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

24. Czy przewiduje Pani/Pan, że projekty realizujące cel strategiczny „Podniesienie standardu usług administracyjnych i komunalnych dla mieszkańców ChOF” są należycie oszacowane co do potrzebnych na nie nakładów?

PODSUMOWANIE EWALUACJI EX ANTE

Ewaluacja dała wynik jednoznacznie pozytywny we wszystkich trzech aspektach:

1. Respondenci ocenili jednoznacznie pozytywnie **trafność** wyznaczonych celów strategii (pytania 1-12),
2. Podobnie wysoko oceniono spodziewaną **skuteczność** wdrażania wyznaczonych celów strategii (pytania 13–18).
3. W przypadku ocen spodziewanej **efektywności** (pytania 19-24) pojawiło się więcej odpowiedzi „nie mam zdania” i „raczej nie”. Jednak i tu dominowały odpowiedzi „TAK” i „raczej tak”.

Wynika stąd, że **uprzednia ocena trafności celów strategii oraz spodziewanej efektywności i skuteczności wdrażania tych celów jest podstawą do stwierdzenia, że strategia została przygotowana poprawnie.**

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

POTENCJALNIE DOSTĘPNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Horyzont czasowy obowiązywania niniejszej Strategii rozwoju ponadlokalnego jest skorelowany z nową perspektywą Funduszy Europejskich na lata 2021-2027. Głównym źródłem finansowania w zakresie projektów strategicznych oraz komplementarnych będą:

- budżety gmin wchodzących w skład Partnerstwa,
- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 (FELU),
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko na lata 2021-2027 (FENIKS),
- Program Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027 (FEPW),
- Program Interreg Next Polska-Ukraina 2021-2027,
- Program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS),
- Program Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC),
- Program Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki 2021-2027 (FENG),
- Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich 2018-2030,
- Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030,
- Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności,
- Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych,
- Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg i inne rządowe Fundusze Celowe,
- Programy krajowe m.in. z Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Klimatu i Środowiska,
- Środki partnerów współrealizujących projekty, w tym PPP
- Środki Komisji Europejskiej,
- Środki organizacji pozarządowych,
- fundusz sprawiedliwości,
- Środki będące w dyspozycji samorządu województwa lubelskiego,
- Środki będące w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- Środki będące w dyspozycji wojewody,
- Inne środki pozyskiwane w przypadku kwalifikowalności wydatków realizowanych projektów.

PLANOWANE FINANSOWANIE PROJEKTÓW ZIT

Dla partnerstwa w ramach mechanizmu ZIT, została **wyodrębniona** alokacja w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego. Z tego względu przygotowano odrębną listę projektów przeznaczonych do sfinansowania w ramach tej alokacji.

Tab. 56. Wartości całkowite projektów ZIT, wartości wkładu własnego i dofinansowania z programu FELU

L.p.	Kod projektu	Tytuł projektu	Nr. działania FELU	Finansowanie projektu (EUR):		
				wartość całkowita	wkład własny	dofinansowanie
1.	CHOF_ZIT_01	Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej na terenie ChOF	Działanie FELU.04.03	9 587 660,00	1 438 149,00	8 149 511,00
2.	CHOF_ZIT_02	Rewitalizacja oraz udostępnianie atrakcji turystycznych przy zbiornikach wodnych ChOF	Działanie FELU.11.02	3 468 363,53	520 254,53	2 948 109,00
3.	CHOF_ZIT_03	Budowa budynku przedszkola w gminie Chełm	Działanie FELU.07.05	3 237 885,50	1 853 953,50	1 383 932,00
4.	CHOF_ZIT_04	Wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców gm. Kamień oraz miasta Chełm	Działanie FELU.02.02	985 427,06	147 814,06	837 613,00
5.	CHOF_ZIT_05	Realizacja programów rozwojowych szkół kształcenia ogólnego CHOF	Działanie FELU.10.05	1 938 904,71	290 835,71	1 648 069,00
RAZEM:				19 218 240,80	4 251 006,80	14 967 234,00

Opracowanie własne

Tab. 57. Wartości całkowite projektów ZIT, wartości wkładu własnego i dofinansowania z programu FEPW

L.p.	Kod projektu	Tytuł projektu	Nr. działania FEPW	Finansowanie projektu (PLN):		
				wartość całkowita	wkład własny	dofinansowanie
1.	CHOF_ZIT_05	Zwiększenie zrównoważonej mobilności mieszkańców Chełmskiego Obszaru	Działanie FEPW	50.588.235,29 PLN	7.588.235,29 PLN	43.000.000,00 PLN

L.p.	Kod projektu	Tytuł projektu	Nr. działania FEPW	Finansowanie projektu (PLN):		
				wartość całkowita	wkład własny	dofinansowanie
		Funkcjonalnego	3.1			

Opracowanie własne

PLANOWANE ŹRÓDŁA FINASOWANIA POZOSTAŁYCH PROJEKTÓW

Tab. 58. Potencjalne źródła finansowania projektów

KOD PROJEKTU	Projekty Strategii	Źródła dofinansowania
CHOF_ZIT_01	Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej na terenie ChOF	FELU
CHOF_ZIT_02	Rewitalizacja oraz udostępnianie atrakcji turystycznych przy zbiornikach wodnych ChOF	FELU
CHOF_ZIT_03	Budowa budynku przedszkola w gminie Chełm	FELU
CHOF_ZIT_04	Wdrożenie e-usług publicznych dla mieszkańców gminy Kamień oraz miasta Chełm	FELU
CHOF_ZIT_05	Realizacja programów rozwojowych szkół kształcenia ogólnego CHOF	FELU
CHOF_ZIT_06	Zwiększenie zrównoważonej mobilności mieszkańców Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego	FEPW, Działanie 3.1
CHOF_POZ_01	Modernizacja energetyczna budynków na terenie Gminy Chełm	FELU
CHOF_POZ_02	Wymiana źródeł ciepła w budynkach użyteczności publicznej	FELU
CHOF_POZ_03	Budowa instalacji fotowoltaicznych – ujęcie wody Bariera i ZPOK	[źródło będzie poszukiwane]

CHOF_POZ_04	Poprawa efektywności energetycznej (wraz z instalacją OZE) budynków mieszkalnych Chełmskiej Spółdzielni Mieszkaniowej	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_05	Termomodernizacja budynku Internatu Zespołu Szkół Energetycznych i Transportowych im. ks. Stanisława Staszica w Chełmie	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_06	Utworzenie ośrodka szkolenia kierowców – wsparcie kształcenia młodzieży w zawodach kierowca mechanik i technik transportu drogowego	FELU
CHOF_POZ_07	Budowa i modernizacja sieci kanalizacji sanitarnej	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_08	Modernizacja linii technologicznej Zakładu Przetwarzania Odpadów	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_09	Projekt modernizacji systemu wodociągowego miasta Chełm	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_10	Modernizacja hali Zakładu Przetwarzania Odpadów	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_11	Budowa infrastruktury kulturalno-turystycznej w miejscowości Rudka	FELU
CHOF_POZ_12	Chełm dla Klimatu – Rewitalizacja Parku Międzyosiedlowego - Os. XXX-lecia w Chełmie	FEPW
CHOF_POZ_13	Rewitalizacja Parku na Górcze Chełmskiej	Interreg, Next Polska-Ukraina / śr. budżetu państwa / FEPW
CHOF_POZ_14	Rewitalizacja miejskiego deptaka wzdłuż ul. Lwowskiej na terenie miasta Chełm	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_15	Muzeum Pamięci Ofiar Rzezi Wołyńskiej oraz Centrum Prawdy i Pojednania im. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego w Chełmie (w organizacji) - udostępnienie zbiorów związanych z historią, upamiętnieniem i oddaniem czci polskim ofiarom ludobójstwa wszystkim mieszkańcom miasta Chełm oraz turystom	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_16	Chełm – nowa siedziba muzeum	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_17	Muzeum też uczy. Muzeum dostępne dla osób z dysfunkcjami	[źródło będzie poszukiwane]

CHOF_POZ_18	Stare jak nowe – rewitalizacja obiektów zabytkowych	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_19	Chełm – budowa centralnego magazynu zbiorów archeologicznych i etnograficznych	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_20	Stare jak nowe – pracownia konserwacji zabytków	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_21	Teqball – przygotowanie miejsca	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_22	Siatkówka plażowa – ogrodzenie boisk do piłki siatkowej	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_23	Piłka nożna dla dzieci – ogrodzenie boiska i zaplecza sanitarnego	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_24	Inkubator NGO oraz inicjatyw obywatelskich	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_25	Remont kuchni CIS	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_26	CIS – aktywność społeczna i zawodowa	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_27	Wycieczka edukacyjno-rekreacyjna do „Krainy Rumianku”	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_28	Zielono mi – uprawa ziół i ich właściwości lecznicze	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_29	Tradycje rękodzielnicze – rękodzieło w cenie	[źródło będzie poszukiwane]
CHOF_POZ_30	Jeszcze jedna tabletką TIK	[źródło będzie poszukiwane]

Opracowanie własne

Tab. 59. Ramy finansowe realizacji Strategii przez ChOF w latach 2023–2030

Kto?	rodzaj kwoty	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	Wartości skumulowane
Miasto CHEŁM	A ²⁸	2716658,56	2269150,75	2402137,81	11291177,46	17045834,08	18222076,95	22054480,28	26979600,38	102981116,27
	B ²⁹	26813723,18	3038208,00	19867548,43	13296689,52	6126259,03	6661270,00	9747210,00	8811544,00	94362452,16
	C ³⁰	-4918840,64	30186761,00	40992946,43	32268522,52	8952092,03	9341870,00	10581503,00	8811544,00	136216398,34
Gmina Chełm	A	7034887,16	6448940,10	6017622,30	4086967,50	3049232,50	1986280,00	1958076,00	1700142,90	32282148,46
	B	12031000,00	151305,00	34000,00	1621000,00	1883000,00	1993000,00	2605000,00	2720000,00	23038305,00
	C	-2376720,00	-1907000,00	-386000,00	1776000,00	1883000,00	1993000,00	2605000,00	2720000,00	6307280,00
Gmina Kamień	A	2026550,53	1627945,64	1683247,20	1409095,38	1744722,00	1796100,50	1768101,96	[brak danych]	12055763,21
	B	2279246,04	3200000,00	2250000,00	1800000,00	1575000,00	1615000,00	1175000,00	[brak danych]	13894246,04
	C	1641365,58	1700000,00	1160000,00	1720000,00	1525000,00	1565000,00	1135000,00	[brak danych]	10446365,58
Razem ChOF	A	11778096,25	10346036,49	10103007,31	16787240,34	21839788,58	22004457,45	25780658,24	28679743,28	147319027,94
	B	41123969,22	6389513,00	22151548,43	16717689,52	9584259,03	10269270,00	13527210,00	11531544,00	131295003,20
	C	-5654195,06	29979761,00	41766946,43	35764522,52	12360092,03	12899870,00	14321503,00	11531544,00	152970043,92

Opracowanie własne

²⁸ A = zdolność do spłaty i obsługi nowego długu

²⁹ B = kwota niepodzielonych wydatków majątkowych

³⁰ C = wynik operacyjny netto

WYKAZY I SPISY

WYKAZ UŻYTYCH SKRÓTÓW

FELU	–	Program „Fundusze Europejskie dla Lubelskiego”;
FEPW	–	Program „Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej”;
GOZ	–	gospodarka obiegu zamkniętego;
IIT	–	inny instrument terytorialny
IOB	–	instytucje otoczenia biznesu;
KSRR 2030	–	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2030;
MOF	–	miejski obszar funkcjonalny;
MPZP	–	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego
MRL	–	Monitor Rozwoju Lokalnego;
NGO	–	organizacja pozarządowa, organizacje pozarządowe;
OSI	–	obszar strategicznej interwencji
OZE	–	odnawialne źródła energii;
PUM	–	powierzchnia użytkowa mieszkań
PZPWL	–	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego;
SDIP	–	systemu dynamicznej informacji pasażerskiej;
SOR 2020	–	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do roku 2030;
SRWP 2030	–	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku;
SUIKZP	–	studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
ZIT	–	zintegrowane inwestycje terytorialne;
ZMP	–	Związek Miast Polskich;

SPIS RYCIN

Ryc. 1.	Delimitacja Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego w SRWL 2030	10
Ryc. 2.	Miasto Chełm mapa sytuacyjna.....	12
Ryc. 3.	Gmina wiejska Chełm: mapa sytuacyjna	12
Ryc. 4.	Gmina Kamień: mapa sytuacyjna	14
Ryc. 5.	Położenie Partnerstwa w kontekście podziałów ziem historycznych	17
Ryc. 6.	Fizycznogeograficzne usytuowanie Partnerstwa	18
Ryc. 7.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – Zabytki i krajobraz kulturowy	19
Ryc. 8.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – ochrona i zasoby środowiska	21
Ryc. 9.	Wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu ósmoklasisty 2019–2022	26
Ryc. 10.	Umowny wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu maturalnego.....	29

Ryc. 11.	Plany młodzieży po zakończeniu nauki w szkole ponadpodstawowej	29
Ryc. 12.	Deklarowane kierunki wyjazdów w celu kontynuowania nauki	30
Ryc. 13.	Dostępność przestrzenna do szkół podstawowych w obszarze Partnerstwa	32
Ryc. 14.	Przeptywy uczniów szkół średnich (2016):	34
Ryc. 15.	Prognoza zmiany liczby ludności w gminach w Polsce do 2030 r.	35
Ryc. 16.	Struktura ekonomicznych grup wieku w Partnerstwie (2021)	36
Ryc. 17.	Struktura ekonomicznych grup wieku w grupie odniesienia (2021).....	36
Ryc. 18.	Współczynnik bezrobocia ogółem B_o : partnerstwo a grupa porównawcza	42
Ryc. 19.	Współczynnik bezrobocia długotrwałego B_d :	42
Ryc. 20.	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca (2020 r.)	43
Ryc. 21.	Średnia wielkość mieszkań – powierzchnia użytkowa na mieszkanie (2020 r.).....	44
Ryc. 22.	Izochrony dojazdu pogotowia ratunkowego z istniejących oddziałów SOR	50
Ryc. 23.	Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Opinie mieszkańców	51
Ryc. 24.	Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Opinie młodzieży	52
Ryc. 25.	Czy Partnerstwa to dobre miejsce do życia i rozwoju? Różnice odpowiedzi młodzieży i dorosłych	52
Ryc. 26.	Odpowiedzi na pytanie: „Gdzie chciałbyś w przyszłości pracować?”	53
Ryc. 27.	Odpowiedzi na pytanie: „Gdzie chciałbyś w przyszłości mieszkać?”	53
Ryc. 28.	Korzystanie z usług w opinii mieszkańców	55
Ryc. 29.	Czas przejazdu samochodem osobowym pomiędzy Chełmem a Lublinem.....	56
Ryc. 30.	Rozkład wielkościowy miast w partnerstwie i w otoczeniu	56
Ryc. 31.	Dostępność czasowa Chełma i wybranych miast w otoczeniu partnerstwa	57
Ryc. 32.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – sieć osadnicza.....	59
Ryc. 33.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – Komunikacja i transport	60
Ryc. 34.	Chełm – optymalna dostępność kolejną w izochorach 1–5 godzin	62
Ryc. 35.	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2020 r.	65
Ryc. 36.	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2020 r.	66
Ryc. 37.	Silne i słabe strony obszaru zdaniem mieszkanki i mieszkańców	67
Ryc. 38.	Silne i słabe strony obszaru zdaniem młodzieży	68
Ryc. 39.	Skąd jest zatrudnienie w firmach na obszarze Partnerstwa (2020)?	73
Ryc. 40.	Gdzie są zatrudniani pracownicy z obszaru Partnerstwa (2020)?	73
Ryc. 41.	Odsetek podatników osiągających dochody z poszczególnych źródeł (2020)	74
Ryc. 42.	Zwartość / rozproszenie zabudowy	77
Ryc. 43.	Chełm – plac Doktora Edwarda Łuczkińskiego – dawny Rynek	78
Ryc. 44.	Zmiany struktury przestrzennej miasta Chełm od końca lat 30-tych XX w.	78
Ryc. 45.	Osiedle Dyrekcja, obecny widok na oś <i>dworzec kolejowy – budynek dyrekcji</i>	80

Ryc. 46.	Szkic rozbudowy Chełma, A. Kuncewicz i A. Paprocki, 1926 r.	80
Ryc. 47.	Misja i cele strategiczne.....	88
Ryc. 48.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – Struktura sieci osadniczej.....	98
Ryc. 49.	ChOF: ochrona i kształtowanie środowiska, system powiązań przyrodniczych	101
Ryc. 50.	Chełmski Obszar Funkcjonalny – Zabytki i krajobraz kulturowy.....	103
Ryc. 51.	Szkic rozbudowy miasta Chełm, A. Kuncewicz i A. Paprocki, 1926 r.	105
Ryc. 52.	Maksymalne zapotrzebowanie na PUM w CHOF do 2041 r.	111
Ryc. 53.	Pozytywne i negatywne schematy rozwoju zabudowy i zagospodarowania	115
Ryc. 54.	CHOF – Obszary Strategicznej Interwencji określone w SRWL 2030	117
Ryc. 55.	Zakres interwencji w OSI – Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	118
Ryc. 56.	Zakres interwencji w OSI – Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze.....	120
Ryc. 57.	OSI kluczowe dla gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego: OSI I.....	124
Ryc. 58.	OSI kluczowe dla gmin Chełmskiego Obszaru Funkcjonalnego: OSI II i OSI III.....	127
Ryc. 59.	Działania na rzecz zrównoważonej mobilności.....	134

SPIS TABEL

Tab. 1.	Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca (KWH rocznie).....	15
Tab. 2.	Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym	23
Tab. 3.	Egzamin ósmoklasisty – matematyka. Wyniki 2019–2022	24
Tab. 4.	Egzamin ósmoklasisty – język polski. Wyniki 2019–2022	25
Tab. 5.	Egzamin ósmoklasisty – język angielski. Wyniki 2019–2022	26
Tab. 6.	Egzamin maturalny – język polski. Wyniki 2021 – 2022	27
Tab. 7.	Egzamin maturalny – matematyka. Wyniki 2021 – 2022	28
Tab. 8.	Egzamin maturalny – język angielski. Wyniki 2021 – 2022.....	28
Tab. 9.	Umowny wskaźnik zsumowanego wyniku egzaminu maturalnego.....	29
Tab. 10.	Zmiany liczby ludności Partnerstwa w latach 2016–2021	35
Tab. 11.	Struktura populacji Partnerstwa wg ekonomicznych grup wieku (2016–2021).....	36
Tab. 12.	Przepływy migracyjne w Partnerstwie w latach 2016–2021	37
Tab. 13.	Sześćoletnie przepływy migracyjne (2016–2021) na 10 tys. ludności	37
Tab. 14.	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej poniżej kryterium dochodowego.....	38
Tab. 15.	Sfera niedostatku w Partnerstwie (2019)	40
Tab. 16.	Stopa bezrobocia rejestrowanego powiatami (2016–2021)	41
Tab. 17.	Współczynnik bezrobocia ogółem B_o 2016–2021.....	41
Tab. 18.	Współczynnik bezrobocia długotrwałego B_d 2016–2021	42
Tab. 19.	Liczba nowych budynków mieszkalnych.....	45
Tab. 20.	Liczba nowych mieszkań	45
Tab. 21.	Powierzchnia użytkowa nowych mieszkań 2018–2020	46
Tab. 22.	Mieszkania dla młodych: liczba mieszkań na 1000 osób w wieku 25-34 lat.....	46

Tab. 23.	Liczba nowych mieszkań – typami budynków	47
Tab. 24.	Odsetek liczby mieszkań – typami budynków	47
Tab. 25.	Powierzchnia użytkowa nowych mieszkań – typami budynków	47
Tab. 26.	Odsetek nowej powierzchni mieszkaniowej – typami budynków	48
Tab. 27.	Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania w różnych typach budynku	48
Tab. 28.	Dostępność do ochrony zdrowia na obszarze Partnerstwa	49
Tab. 29.	Zarejestrowania i wyrejestrowania podmiotów gospodarczych w REGON	69
Tab. 30.	Nowa powierzchnia użytkowa dla biznesu – wskaźniki ogółem	69
Tab. 31.	Nowa powierzchnia użytkowa dla działalności gospodarczej	69
Tab. 32.	Wskaźnik powierzchni użytkowej na 10 tys. mieszkańców	70
Tab. 33.	Struktura inwestycji według branż/rodzajów przeznaczenia	70
Tab. 34.	Struktura rodzajowa powierzchni użytkowej w inwestycjach nierynkowych	71
Tab. 35.	Ogólny obraz lokalnego rynku pracy Partnerstwa (kluczowe wskaźniki)	71
Tab. 36.	Dostępność i jakość zasobów ludzkich na rynku pracy	72
Tab. 37.	Liczba PIT-11 wystawionych przez pracodawców z obszaru Partnerstwa	72
Tab. 38.	Liczba PIT-11 otrzymanych przez mieszkańców Partnerstwa od pracodawców	73
Tab. 39.	Sezonowość rynku pracy	74
Tab. 40.	Liczba podatników ze względu na źródło dochodów	74
Tab. 41.	Dostosowanie popytu i podaży na lokalnym rynku pracy	75
Tab. 42.	Pokrycie gmin miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	75
Tab. 43.	Potencjały rozwojowe Partnerstwa wyłonione w analizie SWOT	82
Tab. 44.	Problemy i potrzeby rozwojowe	84
Tab. 45.	Integracja celów szczegółowych strategii	90
Tab. 46.	Kierunki i działania w ramach poszczególnych celów w powiązaniu z ustaleniami diagnozy i planowanymi projektami	92
Tab. 47.	Wskaźniki produktu i rezultatu na poziomie celów strategicznych	97
Tab. 48.	Zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową w ChOF do 2041 r.	110
Tab. 49.	Słownik pojęć z zakresu zrównoważonej mobilności	129
Tab. 50.	Zestawienie szacunkowych kosztów realizacji każdego ze scenariuszy (w zł)	133
Tab. 51.	Lista projektów strategii przeznaczonych do realizacji w ramach instrumentu ZIT	136
Tab. 52.	Wykaz pozostałych projektów przeznaczonych do finansowania poza instrumentem ZIT	138
Tab. 53.	Wiązki projektów i opisy powiązań między projektami	141
Tab. 54.	Wskaźniki produktu i rezultatu dla projektów ZIT (SZOP.FELU.009)	146
Tab. 55.	Podmioty zaangażowane w proces tworzenia Strategii	153
Tab. 56.	Wartości całkowite projektów ZIT, wartości wkładu własnego i dofinansowania z programu FELU	168
Tab. 57.	Wartości całkowite projektów ZIT, wartości wkładu własnego i dofinansowania z programu FEPW	168
Tab. 58.	Potencjalne źródła finansowania projektów	169
Tab. 59.	Ramy finansowe realizacji Strategii przez ChOF w latach 2023–2030	171

